

Ἡ ΠΡΩΤΙΚὴ Ἑστία

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ ΙΖ'

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ—ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 1968

ΤΕΥΧΟΣ 198—199

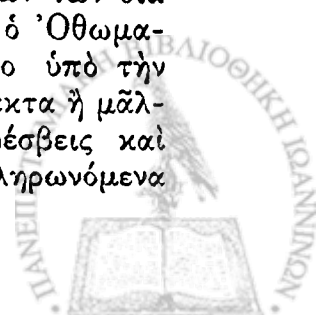
ΝΙΚΟΛΑΟΥ Β. ΠΑΤΣΕΛΗ

ΜΠΕΡΑΤΛΗΔΕΣ - ΦΙΡΜΑΝΛΗΔΕΣ

Οὐδείς σχεδόν σήμερον ἀμφισβητεῖ τὴν ἀνεκτίμητον συμβολὴν τοῦ ἐμπορικῶ κόσμου εἰς τὴν προπαρασκευὴν, τὴν ἐκδήλωσιν καὶ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821. Αἱ ἑλληνικαὶ ἐμπορικαὶ παροικίαι τῶν μεγάλων εὐρωπαϊκῶν κέντρων, ὡς τῆς Ὁδησοῦ, τῆς Βιέννης, τοῦ Λονδίνου, τῆς Μασσαλίας, τῶν Παρισίων καὶ πλείστων ἄλλων μεγαλοπόλεων, δύνανται νὰ χαρακτηρισθοῦν ὡς τὰ λίκνα μέσα εἰς τὰ ὁποῖα ἐγενήθησαν καὶ ἀνεπτύχθησαν αἱ ἰδέαι τοῦ ἐθνισμοῦ καὶ τῆς ἀνεξαρτησίας, ἔμποροι δὲ ἢ ὑπάλληλοι ἑλληνικῶν ἐπιχειρήσεων, κατὰ πλειονοψηφίαν, ἦσαν ἐκεῖνοι ποὺ ἀνέστησαν διὰ τῆς παιδείας τὴν ὑπνώττουσαν ἐθνικὴν ὑπερφηάνειαν τῶν ραγιαδῶν, ποὺ συνεκρότησαν καὶ ἐχρηματοδότησαν τὸν ὄργανωτὴν καὶ τὸ Ἐπιτελεῖον τῆς Ἐπαναστάσεως, τὴν ἱστορικὴν Φιλικὴν Ἐταιρείαν, ἣ ὁποία μὲ τὴν ὄλην δρᾶσιν τῆς ὑπέσκαψε τὰ θεμέλια τῆς Τουρκίας. Ἐμποροὶ ἐπὶ πλέον ἦσαν καὶ οἱ προμηθευταὶ τῶν ἐπαναστατικῶν σωμάτων εἰς ἄνδρας πυρομαχικὰ καὶ ἄλλα ἐφόδια καὶ οἱ πρωτεργάται τῶν φιλελληνικῶν κομιτάτων καὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς φιλελληνικῆς κινήσεως. Σημειωτέον ὅτι, καὶ τοῦτο εἶναι σχεδόν ἀπίστευτον, ὅτι ὑπῆρχον καὶ Ἕλληνες ἔμποροι εἰς τὰ κέντρα τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας καὶ μάλιστα καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὀργανωμένοι εἰς σύστημα ὑπὸ τὸ ὄνομα «ἡ ἀνορθομένη Ἑλλάς».

Ὡς γνωστὸν, μέχρι τῶν μέσων τοῦ 16ου αἰῶνος, τὸ εἰσαγωγικὸν καὶ ἐξαγωγικὸν ἐμπόριον τῆς Ὀθωμαν. Αὐτοκρατορίας ἦτο εἰς τὰς χεῖρας τῶν εὐρωπαϊκῶν μεγαλεμπόρων, Γάλλων, Ἀγγλῶν, Γερμανῶν, Ὀλλανδῶν, ἐγκατεστημένων κυρίως εἰς τὸν Γαλατᾶ τῆς Κων)πόλεως, εἰς τὴν Σμύρνην, τὴν Θεσσαλονίκην καὶ εἰς ἄλλας μεγάλας παραλίους πολιτείας. Οἱ ἔμποροι αὐτοὶ ἦσαν «κράτος ἐν κράτει» εἰς τὴν Ὀθωμαν. Αὐτοκρατορίαν, διότι βάσει συνθηκῶν ἀπήλαυον ἐξαιρετικῶν προνομίων, ποὺ τοὺς καθίστων παμπλούτους, εἰς βαθμὸν ὥστε ἐκράτουν εἰς χεῖρας τῶν μὲ ἐξαγορὰς καὶ ἄλλα μέσα τὴν τουρκικὴν ὑπαλληλικὴν τάξιν.

Τὰ κράτη, οἱ ὑπήκοοι τῶν ὁποίων μετήρχοντο τὸ ἐμπόριον τοῦτο, ἵνα τοὺς διευκολύνουν εἰς τὰς συναλλαγὰς τῶν, τοὺς ἐφωδίαζον διὰ τῶν προξενείων τῶν διὰ ἰδιαιτέρων διπλωμάτων «μπερατῶν» διὰ τῆς ἀποκτήσεως τῶν ὁποίων ὁ Ὀθωμανὸς ραγιάς διέφευγε τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ κράτους του καὶ ἐτίθετο ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ ἔθνους ἐκείνου διὰ τοῦ πρέσβους τοῦ ὁποίου ἀπέκτα ἢ μᾶλλον ἠγόραζε τὸ Μπεράτιον. Ἡ προστασία αὕτη ἐπωλεῖτο ἀπὸ τοὺς πρέσβεις καὶ τοὺς προξένους ὡς ἐμπόρευμα. Τὰ δὲ μᾶλλον περιζήτητα καὶ καλῶς πληρωνόμενα

τοιαῦτα μπεράτια ἦσαν τὰ ἐκδιδόμενα ἢ μᾶλλον πωλούμενα ἀπὸ τοὺς πρὸς τῆς Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας. Κατὰ τὰ μέσα τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος παρὸν μπεράτι ἐπωλεῖτο μέχρι 10.000 γροσίων καὶ ἦσαν περιζήτητα, διότι ὄχι ἱκανοποιοῦν τὴν ματαιοδοξίαν καὶ τὸ συμφέρον τῶν κατόχων, ἀλλὰ καὶ μετὰ ἀπὸ τοὺς κατέχοντας αὐτὰ ἱκανοποιοῦν τὴν αἰσχροκέρδειάν των.

Συνέπεια τῆς συνεχοῦς ταύτης χορηγήσεως μπερατίων ἦτο ἡ ἐπικράτης τῶν περιφήμων διομολογήσεων, ὑπὸ τὸ ὄνομα τῶν ὀποίων ἐκαλοῦντο εἰς τὴν Ἰουλίαν κυρίως αἱ συνθήκαι αἱ ὁποῖαι παρεχώρουν εἰς τοὺς ὑπηκόους χριστιανικοὺς ἔθνῶν ποὺ κατόκουν μουσουλμανικὰς χώρας τὸ δικαίωμα νὰ μὴ ὑπάγονται εἰς τὰς ἐπιτοπίους ἀρχάς, ἀλλὰ νὰ ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῶν κρατῶν εἰς τὰ ὁποῖα ἀνήκον. Ἡ ἐκ παρομοίων συμβάσεων προνομία ἔχει τὴν ἀρχὴν τῆς ἐκτελέσεως ἐπὶ Φραγκίσκου Α φιλικῶν σχέσεων τῆς Γαλλίας μετὰ τῆς Τουρκίας. Ἀλλὰ κυρίως ἐτέθη ὡς ὅρος εἰς τὴν συνθήκην μετὰ Σουλεϊμάν Β καὶ εἰς τὰς μετὰ τὴν ἐπὶ Ἐρρίκου Δ Λουδοβίκου ΙΔ καὶ ΙΕ τῶ 1604—1673 καὶ 1740. Εἰς τὰς ἀποφάσεις τούτων συμπεριλαμβάνεται καὶ ἡ προνομία διὰ τῆς ὁποίας πολλοὶ ξένοι ἔμποροι ἀπηλλάσσοντο τῆς δικαιοδοσίας τῶν Τούρκων καὶ κατετάσσοντο εἰς τὴν τῶν ἑσπερίων ἠμερικῶν Ἔθνῶν.

Μετὰ τὴν ἦταν τῆς Τουρκίας ἀπὸ τὴν Ρωσσίαν καὶ τὴν ὑπογραφήν τοῦ Ἰουλίου 1774 εἰς τὸ Καϊναρεζή τῆς Βουλγαρίας τῆς ρωσοτουρκικῆς συνθήκης γνωστῆς ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς πόλεως εἰς τὴν ὁποίαν ὑπεγράφη, οἱ Ρῶσοι ἀπέλασαν τὸ δικαίωμα τῆς ἐλευθέρας ναυσιπλοΐας εἰς τὴν Μαύρην θάλασσαν, καὶ ὅλοιπας τουρκικὰς τοιαύτας, καθὼς καὶ τὸ προνόμιον νὰ ἔχουν προξένους εἰς διὰ τοὺς λιμένας τῆς Ἀνατολῆς «Σκάλεις τοῦ Λεβάντε» καὶ οἱ ὁποῖοι πρόξενοι ἦσαν ἐφωδιασμένοι μετὰ τουρκικὰ βεράτια, τὰ ὁποῖα ἐξησφάλιζον εἰς αὐτοὺς εἰς ὅλον τὸ ὑπαλληλικὸν καὶ ὑπηρετικὸν προσωπικὸν των τὴν προστασίαν ἐλευθερίαν τοῦ ἐμπορίου. Οἱ Ρῶσοι βάσει τῶν προνομίων αὐτῶν διώριζον πρὸς τοὺς ὄχι μόνον ὁμοεθνεῖς των, ἀλλὰ καὶ ἐμπόρους Ἑλλήνας ποὺ κατόκουν εἰς τὰ κέντρα τῆς Ὀθωμαν. Αὐτοκρατορίας, καὶ οἱ ὁποῖοι ὄχι μόνον ἐξήσχουν καλὴν τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἐμπόρου, ἀλλὰ ἐγνώριζον καὶ τὴν τουρκικὴν γλῶσσαν καὶ ἄλλας διαλέκτους τῆς χώρας—συνήθως δὲ εὐρωπαϊκὰς—ἐπὶ πλέον δὲ καὶ ἐμπορικὰς συνηθείας, λόγῳ τοῦ μακροῦ χρόνου ποὺ κατόκουν τὸν τόπον ποὺ ἐπικρατεῖτο νὰ ἀσκήσουν τὰ ρωσσικὰ ἐμπορικὰ προνόμια. Οἱ πρόξενοι αὐτοί, ὡς Ἑλλήνες ποὺ ἦσαν, μετεχειρίζοντο τὰ μπεράτια (ἀδείας) πρὸς ὄφελος τοῦ ἰδικοῦ ἐμπορίου, ἀρκετὰς δὲ φορὰς μετεπώλουν ταῦτα εἰς συμπατριώτας των.

Κατωτέρω παραθέτομεν παρόμοιον μπεράτι παραχωρηθὲν παρὰ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Γάλλου πρεσβευτοῦ De Vergennes τὸ 1756 εἰς τὸν ἐκ τοῦ Βραβελου τοῦ Ζαγορίου πρόκριτον καὶ μεγαλέμπορον Χριστόδουλον υἱὸν τοῦ Δήμου ἢ κατὰ τὸ κυρίως συγκεκριμένον ὄνομα καὶ ἐπώνυμον αὐτοῦ Τόλη Κοντοδήμου ἵνα ἀπολαμβάνῃ οὗτος ἀνενοχλήτως ὅλα τὰ προνόμια ποὺ παρεχωροῦντο εἰς τὸν Γάλλου διερμηνεῖς (μπερατλήδες). Τὸ ἐν λόγῳ ἔγγραφον ἔχει ἐν μεταφράσει ἐπὶ τῆς κάτωθι :

«Ἡμεῖς Κάρολος δὲ Βιργίννης ἱππότης, πρεσβευτὴς παρὰ βασιλέως παρὰ τῆς Ὀθωμανικῆς Πύλης.

»Ἐπιβεβαιουῦμεν καὶ μαρτυροῦμεν πρὸς οὓς ἀνήκει ὅτι κατετάξαμεν καὶ παρελάβομεν καὶ παραλαμβάνομεν διὰ τοῦ παρόντος μας τὸν ἡμέτερον Χριστόδουλον υἱὸν τοῦ Δήμου ἀποκατεστημένον ἐν Ἰωαννίνοις μεταξὺ τῶν διερμηνεῖς τῆς Γαλλίας συμφώνως τῷ Βερατίῳ τῆς Πύλης, τὸ ὁποῖον δι' ἡμῶν ἔλαβεν ἵνα ἀπολαμβάνῃ πλήρεις καὶ ἀνενοχλήτως πάσας τὰς ἀτελείας, ἀσυδοσίας καὶ προνομίας.

1. Ὁ Τόλης Κοντοδήμος ἐμπορευέτο ἐν Βεσσαραβίᾳ τῆς Ρωσσίας ὅπου εἶχε μέγα κτήμα καὶ ἐνήργει μέγα ἐμπόριον μετὰ τὰς Ἡγεμονίας τῶν Ἰωαννίνων καὶ τῆς Εὐρώπης.

»μίας αἰ ὁποῖαι παρεχωρήθησαν εἰς τοὺς Γάλλους διερμηνεῖς διὰ τῶν συνθηκῶν
»πρακτικῶν καὶ ἐθίμων.

«Πρὸς τοῦτο παρακαλοῦμεν καὶ ἱκετεύομεν τοὺς ἐνδόξους καὶ μεγαλοπρεπεῖς
»πασάδες καὶ λοιποὺς ἀξιωματικοὺς τοῦ Μεγάλου Κυρίου¹ παρόντας καὶ μέλλον-
»τας ἐν ὑπηρεσίᾳ καὶ ἐν ἀρχῇ ἐν Ἰωαννίνοις, ν' ἀναγνωρίσωσι τοῦτον ὡς διερμη-
»νέα τῆς Γαλλίας καὶ κατὰ συνέπειαν νὰ παρέχωσιν αὐτῷ πᾶσαν προστασίαν συμ-
»φώνως μὲ τὰς εἰρημέας συνθήκας καὶ τὸ Βεράτιον.

«Πρὸς πίστωσιν δὲ ὑπεγράψαμεν τὸ παρὸν ἰδιοχείρως ὡς καὶ διὰ τοῦ ἡμε-
»τέρου καγκελαρίου καὶ πρώτου γραμματέως ἐθέσαμεν τὴν σφραγίδα τῶν ἡμετέ-
»ρων ἐμβλημάτων.

«Ἐξεδόθη ἐν τῷ Γαλλικῷ ἀνακτόρῳ ἐν Πέρα τῆς Κ)λεως τὴν δεκάτην πέμ-
»πτην ἡμέραν τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ χιλιοστοῦ ἑπτακοσιοστοῦ πεντηκοστοῦ ἔκτου
»ἔτους.

Τ.Σ. Δὲ Βεργένης

Ὁ Γραμματεὺς
Πεῦρόζε

Ἰπὸ τὸ καθεστῶς τῶν προνομίων τούτων, ποὺ ἀπελάμβανον ὡς μπερατλῆ-
δες, οἱ πρόξενοι τῶν ξένων κρατῶν, οἱ ὑποπρόξενοι, οἱ προξενικοὶ πράκτορες,
ἢ ἀκολουθία αὐτῶν καὶ ἡ κατοικία, ἀπελάμβανον εἰς τὴν Τουρκίαν τὴν αὐτὴν ἀσυ-
λίαν, τὴν ὁποῖαν τὸ διεθνὲς δίκαιον χορηγεῖ εἰς τοὺς πρεσβευτάς. Τὰ ἐμπορικὰ
πλοῖα εἶχον τὴν ἀσυλίαν ποὺ ἀπολαμβάνουν τὰ πολεμικά. Εἰς ὑπόθεσιν Εὐρω-
παίου εἰς τὴν ὁποῖαν δὲν ἦτο ἀναμειγμένος Ὄθωμανὸς ὑπήκοος δὲν ἠδύνατο
νὰ ἀναμιχθῇ ἢ ὀθωμανικὴ ἀρχή. Αἱ ἀστικά, ἐμπορικὰ καὶ ποινικὰ δίκαια μεταξὺ
δύο Εὐρωπαίων ἐδικάζοντο εἰς τὸ προξενεῖον τοῦ ἐναγομένου, καθὼς καὶ αἱ πτω-
χεύσεις ἔστω καὶ ἂν μεταξὺ τῶν δανειστῶν ἦτο τὸ ὀθωμανικὸν δημόσιον ἢ ὀθω-
μανὸς ὑπήκοος.

Ἐὰν δὲ θελήσωμεν νὰ ἐπεκταθῶμεν ἀκόμη περισσότερο ἐπὶ τῶν προνομίων
γενικῶς τῶν ξένων εἰς τὴν Τουρκίαν, προσθέτομεν ὅτι ὁ ξένος δὲν συνελαμβάνετο
οὔτε ἐφυλακίζετο, οὔτε ὑπέκειτο εἰς ἀνάκρισιν καὶ οἰκιακὴν ἔρευναν χωρὶς τὴν
μεσολάβησιν τῆς οἰκείας προξενικῆς ἀρχῆς. Χωρὶς αὐτὴν τὴν μεσολάβησιν οὐδεμία
κοινοποίησις ἐπετρέπετο νὰ γίνῃ. Ἐξαιρέσις ὑπῆρχε μία, καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὰ ἀκί-
νητα, διὰ τὰ ὁποῖα ὁ Εὐρωπαῖος ἐδικάζετο, ἐφορολογεῖτο ὅπως ὁ Ὄθωμανός.
Ἡ δυσπιστία γενικῶς τῶν Εὐρωπαίων πρὸς τὴν Πύλην καὶ αὐτῆς πρὸς ἑαυτὴν
ἦτο τοιαύτη ὥστε ἐπὶ Χαμίτ τοῦλάχιστον κατήντησεν οἱ πρόξενοι νὰ ἐπεμβαίνουν
εἰς κάθε ζήτητα ποὺ ἔθιγε τοὺς ὑπηκόους τῆς, ἢ δὲ Πύλη ἐδέχετο τὴν ἐπέμβασιν.
Εἰς τὰ ἀνωτέρω ὅμως πρέπει νὰ προστεθῇ καὶ τὸ οἰκονομικὸν μέρος τῶν ἀνωτέρω
προνομίων καὶ τῶν διομολογήσεων. Ὁ Εὐρωπαῖος δὲν ὑπεβάλλετο εἰς φόρον ἐπι-
τηδεύματος ἢ προσωπικόν, οἱ δὲ τελωνειακοὶ δασμοὶ διὰ τοὺς μπερατλῆδες δὲν
ὑπερέβαινον τὰ 30/0. Ἐκαστος «μπερατλῆς» ἐπὶ πλεόν ἠδύνατο νὰ κάμῃ συμμετό-
χους τῶν προνομίων καὶ ἀτελειῶν, τῶν ὁποίων αὐτὸς ἀπῆλαυε καὶ ἑτέρους δύο,
καλουμένους ὅμως τούτους «φερμανλίδες» καὶ θεωρουμένους ὑπηρέτας του.
Ἐκ τούτου συνέβαινε πολλάκις ἕνας ἑκατομμυριούχος νὰ εἶνε «φερμανλῆς» ἢ ὑπο-
τιθέμενος ὑπηρέτης ἐνὸς μπερατλῆ οἰκονομικῶς κατεστραμμένου. Διὰ τοῦτο ὁ Fe-
lix Beaujour, πρόξενος τῆς Γαλλίας εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐδρεύων εἰς Θεσσαλονίκην
(1787 - 1797), κατακρίνει εἰς μίαν ἐκθεσίᾳ του τὸν θεσμὸν τοῦτον καὶ προτείνει τὴν
κατάργησίν του, παραπονούμενος διότι οἱ μπερατλῆδες ἔχοντες τὰς ἰδίας μὲ τοὺς
Γάλλους προνομίας εἰς τὴν ἐξάσκησιν τοῦ ἐμπορίου κατέστησαν ἐπικίνδυνοι διὰ τὴν
μεγάλην οἰκονομίαν ἐπὶ τῶν ἐμπορικῶν ἐξόδων. Ὅταν λοιπὸν τὸ ἐμπορικὸν ἐπιμε-

1. Μεγάλου Κυρίου=Σουλτάνου.

λητήριοι τῆς Μασσαλίας τὸν παρεκάλεσε νὰ ἐκθέσῃ τὴν κατὰ τὴν Ἀνατολήν στασιν τοῦ γαλλικοῦ ἐμπορίου, οὗτος ἀπεφάνθη ὑπὲρ τῆς καταργήσεως τῶν ρατλήδων ἢ ἐπιτίμων διερμηγῶν.

Καὶ ἀρκετοὶ τῶν Τούρκων ἦσαν ὑπὲρ τῆς καταργήσεως τῶν προνομίων τῶν, φανατικώτερος ὅμως ὄλων μνημονεύεται ὁ ἄλλοτε πρόεδρος τῆς Βουλῆς Μέγας Βεζύρης Ἀχμέτ Βεφίκ πασᾶς, ἀμείλικτος ἐχθρὸς τοῦ Σαΐτ πασᾶ ὁ ὁποῖος διὰ τὴν γλωσσομάθειάν του καὶ γενικῶς διὰ τὴν μόρφωσίν του ἐκείνῃ ὑπὸ τῶν συμπατριωτῶν του «βιβλιοθήκη ἀνακατευμένη».¹

Πρὶν δώσωμεν κατωτέρω ὑπόδειγμα μπερατίου εἰς τὴν ἑλληνικὴν χρονογράμμασι γεγραμμένον ἄνευ χρονολογίας καὶ ὑπογραφῆς, τὸ ὁποῖον ἀνεύρωμεν τὸ ἀτομικὸν μας ἀρχεῖον, δίδωμεν τὴν ἐρμηνείαν τῶν δύο τούτων λέξεων: ὁποῖαν ἀρκετοὶ συγχέουσι καὶ ἡ ὁποία κατὰ τουρκικὸν λεξικόν, ἡ μὲν λέξις «ράτ» σημαίνει ἐπίσημον ἔγγραφο, δίπλωμα προνομίου, βαθμοῦ παρασήμου ἐνῶ ἡ λέξις «φιρμάν» σημαίνει διαταγὴν, κέλευσμα, διάταγμα. Τὸ ἐν λόγῳ ράτι ἔχει ὡς κάτωθι, κατὰ πιστὴν ἀντιγραφὴν.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ ΤΟΥ ὙΨΗΛΟΥ ΟΘΩΜΑΝΙΚΟΥ ΠΕΡΑΤΙΟΥ

Φανερόν ἐστὶ ὅτι θεία συνάρσει ἡ εὐδαιμονία τῶν πόλεων τούτων, καὶ ἐπιτυχίαι τοῦ Ἐμπορίου ἐξαρτῶνται οὐσιωδῶς ἀπὸ τὴν καταβληθησομένην προνομίαν καὶ ἐποπτείαν εἰς τὰς ἐμπορικὰς ὑποθέσεις τῶν πραγματευτῶν ὑπηκόων τοῦ σουλτάνου μου καὶ εἰς τὸν προσπορισμὸν καὶ τελειοποίησιν τῶν πρὸς τοῦτο ἀναγκασιῶν μέσων ἔτι δὲ καὶ οἱ κανόνες τῶν βασιλικῶν, τὰ καθήκοντα καὶ ἔθιμα τῶν Ἐπιπέδων στερεοῦνται συμφώνως μὲ τούτο τὸ νιζάμι καὶ αἱ ἐμπορικαὶ ἐργασίαι τῶν διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης μὲ τὴν Εὐρώπην, Περσίαν καὶ τὰς Ἰνδίας ἐμπορικῶν ὑπηκόων μου, ὅσον καὶ ἐκείνων οἵτινες εἰς τὸ ἐξῆς λάβουν κλίσιν εἰς τὴν συγκαταριθμηθῶσιν εἰς τὸ Ἐμπορικὸν Σύστημα καθυποβληθῶσιν εἰς μίαν ἑνότητα καὶ νιζάμι² τοῦτο γίνεται πρόξενον πολυειδῶν ὠφελειῶν. Διὰ τοῦτο σκέψεως ἐκ τούτου γενομένης κατὰ τὸ διὰ τοὺς εἰρημένους Ἐμπόρους κατὰ βασιλικὴν βούλησιν (Ἰραδὲ) δοθὲν καὶ ἐπικυρωθὲν νιζάμι διαωρίσθησαν δύο Βεκίλιδες³ (Ἰραδὲ) ἐκλεχθέντες παρὰ τῶν ἰδίων ἐκ τῶν ὑποληπτικῶν οἱ ὁποῖοι κατ' ἐπιθυμίαν τὸν θέλουσι ἀλλάζωνται καὶ κατ' ἐκλογὴν ὄλων τῶν ἐμπόρων θέλουσι διορίσθαι ἄλλοι. Ἐπειδὴ τοίνυν τὸ Ἐμπόριον τῶν Ἐμπόρων αὐτῶν περιορίζεται εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὰς Ἐπικρατείας ἐθεωρήθη ὡς καθήκον τὸ νὰ ἐπιχορηγηθῆται εἰς αὐτὴν καὶ εἰς τοὺς δύο δούλους ἐκάστου αὐτῶν τὰ προνόμια, ἡ ἀσφάλεια, ἡ συγκαταριθμῆσις καὶ ἡ περίθαλψις ἄνευ ἐξαιρέσεως ἄτινα ἐπιδαψιλεύονται εἰς τοὺς Μουστεμίνιδες⁴ Δραγουμάνους καὶ δούλους των, διὸ καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ δίδονται εἰς τοὺς Ἐμπόρους αὐτοὺς καὶ δύο δούλους ἐνὸς ἐκάστου αὐτῶν Περάτια καὶ Φιρμάνια τῶν ἔχοντα τὰ κατωτέρω σημειούμενα σουρούτια. Ὅθεν ἐπειδὴ ὁ Ἐμπόρος καὶ ὑπῆκοος τῆς Ὑψηλῆς Βασιλείας μου κατοικῶν ἐν τῇ Βασιλευμένῃ καὶ ἐπιφέρων τοῦτον τὸν Βασιλικὸν ὄρισμὸν ἐζήτησε τὴν ἀνακοίνωσιν τοῦ Περσίου δοθέντος αὐτῷ κατὰ τὸ ἔτος 1250 ἐν Μηνί Σεφὲρ⁵ τὸ ὁποῖον ἐβιζαρίσθη

1. Μεταξὺ τῶν ἀνεκδότων τοῦ Ἀχμέτ Βεφίκ, ἀναφέρεται καὶ ὅτι, ὅταν ἦσαν ἀρχιερεὶς, ἐκομίσθησαν μερικὰ κιβώτια προωρισμένα διὰ τὸν Σουλτάνον Ἀβδούλ Ἀζίζ, τὰ ὁποῖα ἤλθαν νὰ παραλάβουν οἱ ὑπάλληλοι.

—Δὲν γνωρίζω κανένα Σουλτάνον ἀπῆντησε. Δὲν θὰ τὰ παραδώσω εἰμὴ ἀφοῦ πληρῶς τὸ νόμιμον τέλος. Οὕτω δὲ καὶ ἐγένετο (περ. «Ἡ Μελέτη» τομ. 12 σελ. 515).

2. Νιζάμι = νόμος

3. Βεκίλιδες = Ἐπίτροποι, πληρεξούσιοι.

4. Μουστεμίνιδες = ..

5. ἐν Μηνί Σεφὲρ «Σεφὲρ» εἶναι μὴν σεληνιακός, μεταχειριζόμενος εἰς τὴν ἀραβικὴν χρονολογίαν.

6. Ἐβιζαρίσθη = Ἐθεωρήθη.

τὴν Ἐφορίαν τοῦ Ἐμπορίου (τιτζαρέκ) ἐφυλάχθη εἰς τὸ Πατάλι δίδοκα αὐτῷ τοῦτο τὸ νέον Βασιλικὸν Περάτι καὶ ἐντέλλομαι ὡς ἀκολουθῶς :

Ὁ ρήθεις νὰ ἦναι ὡς καὶ πρότερον εἰς τῶν ἐν τῷ Καταστήτῳ καταγεγραμμένων Ἐμπόρων, καὶ ὅταν κατὰ τὸ νιζάμι του Ἔνας ἢ ὁ δούλος καὶ ὁ ἀνθρωπὸς του κάμη χρεῖα νὰ πηγαίνῃ ἔνεκα Ἐμπορίου εἰς κἀννὲν μέρος καὶ δοθῇ ἐσφράγι- στον περὶ τούτου ἀρζιχάλι¹ τῶν Δεποντάτων νὰ δίδωνται γιὸλ Ἐμρι (πασαπόρτια) περιέχοντα τὰ ἐμπορικὰ Σουρούτια² καθὼς δίδονται εἰς τοὺς Μουστεμένιδες, Δρα- γουμάνους καὶ δούλους των καὶ εἰς αὐτοὺς καὶ εἰς τὰς συζύγους των καὶ τὰ τέ- κνα των διὰ τὰ τρόφιμα καὶ πότιμα καὶ ἐνδύματα καὶ νὰ μὴ γίνηται ἢ παραμικρὰ προσβολὴ καὶ ἐπήρεια.

Οἱ δύο δούλοι τῶν Περατλίδων Ἐμπόρων ἐπὶ συμφωνίᾳ τοῦ νὰ εὐρίσκων- ται κοντὰ τους νὰ χαίρουν ἀπαραλλάκτως αὐτὰ τὰ προνόμια.

Ἔνας ἐξ αὐτῶν τῶν δούλων ἐὰν κάμη χρεῖαν νὰ ἔχη τὴν ἀδειαν τοῦ νὰ κα- τοικῇ ἐν Σμύρνῃ ἢ ἐν ἄλλῃ τινὶ Ἐμπορικῇ Πολιτείᾳ.

Ὅποιος ἐκ τῶν Περατλίδων ἔχει νὰ λάβῃ ἀπὸ ὁποῖον δῆποτε ἀνθρωπον διὰ ὁμολογίας ὑπογεγραμμένης καὶ ἀξιοπίστου, ὁψέποτε ὑποστηθῇ τὸ δίκαιον καὶ μὲ τὴν μαρτυρίαν τῶν Βεκίλιδων καὶ τοῦ Ἐσναφιου, ἀφοῦ ἐφανισθῇ ἢ ὁμολογία του εἰς τὸν Κριτὴν νὰ συνάξεται τὸ δίκαιόν του καὶ νὰ μὴν ἀπαιτῆται παρ' αὐτοῦ περισ- σότερα τῶν δύο τοῖς ἑκατὸν διὰ ρίσμι³.

Ἐὰν κανένας Ὁθωμανὸς εἴτε ραγιαῖς θελήσῃ νὰ τραβήξῃ εἰς τὸν Μαχτεμέν⁴ ἢ εἰς τὴν Ὑψηλὴν Πόρταν Ἐμπορὸν τινὰ ἐξ αὐτῶν διὰ νὰ κριθῇ ἐπειδὴ εἶναι ἐναντίον τῶν σουρουτιῶν τῶν Ἐμπόρων αὐτῶν τὸ νὰ ἐπηρεασθῇ ἢ ὑπόληψις του διὰ ζαπιτῶν, οὐχ ἦττον εἶναι καὶ ἐναντίον τοῦ γενικοῦ Νιζαμιου, οἱ Περατλῆδες Ἐμποροὶ καὶ δούλοι των νὰ ἐγκαλῶνται μὲ μουπασίριτ⁵ διοριζόμενοι ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖον τοῦ Ἐμπορίου καὶ ἐξ ἄλλου τινὸς μέρους νὰ μὴ διορίζηται μουπασί- ρης. Ἐὰν κάμη χρεῖαν νὰ φυλακισθῇ ἐξ αὐτῶν νὰ ἐκτελεῖται ἢ φυλάκισις του διὰ τοῦ ὑπουργείου τοῦ Ἐμπορίου.

Ἐπειδὴ τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ Ἐμπορίου τῶν Ἐμπόρων γίνεται εἰς προϊόντα τῆς Εὐρώπης, ἐὰν ἤθελε συμβεῖ καμμία διένεξις καὶ φιλονεικία μεταξὺ αὐτῶν καὶ εἴτε Ὁθωμανοῦ, εἴτε ξένης δυνάμεως ὑπηκόου εἴτε εἰς κανενὸς τῶν ἄλλων Ἐθνῶν μὲ γνώμην τοῦ Ὑπουργοῦ τοῦ Ἐμπορίου καὶ τῶν Δεποντάτων καὶ τῶν Αἰρετῶν Κριτῶν τῶν διορισθησομένων ἀπὸ τὰ δύο μέρη νὰ θεωρῆται ἢ διαφορά των εἰς τὸ Τιτζιαρέτ κατὰ τοὺς κανόνας τοῦ Ἐμπορίου καὶ ἂν ἤθελε κάμει χρεῖα νὰ προσ- φύγῃ εἰς τὸ Σερί εἰς κανένα ἄλλο μέρος νὰ μὴ θεωρῆται ἢ ὑπόθεσις του ἀλλὰ εἰς τὸ Χουζούρι τοῦ Σεῖχούλ Ἰσλάμη⁶ καὶ ἐκεῖ νὰ ἀποφασίζηται.

Ἐκτὸς τούτων κάθε ὑπόθεσις των καὶ λογαριασμοὶ ἀνήκοντες εἰς τὸ Ἐμπό- ριον καὶ ἢ εἴσοδος καὶ ἐξοδος αὐτῶν ἀνάγονται εἰς τὸ ὑπουργεῖον τοῦ Ἐμπορίου διὰ τοῦτο τὸ Ὑπουργεῖον αὐτὸ νὰ καταβάλλῃ πᾶσαν προσοχὴν εἰς τὰς ὑποθέσεις των καὶ νὰ τὰς ἐξομαλύνῃ καὶ διεκπεραιώνῃ.

Καθὼς οἱ Δαβάδες⁷ τῶν Μουστεμένιδων, τοὺς ὁποίους ἔχουν ἔξω, ἐὰν ὑπερ- βαίνωσι τὰς 4000 ἄσπρα⁸ κατὰ τὰς συνθήκας γίνονται Χαβαλές⁹ εἰς τὴν Κων(λ)ιν, οὕτω καὶ οἱ Δαβάδες τῶν Ἐμπόρων τούτων ὅπου ἤθελον ἔχη μὲ μουστεμένιδες νὰ

1. Ἀρζιχάλι = Ἀναφορά.

2. Σουρούτια = ἀντίγραφα.

3. Ρίσμι = ἐπίσημος.

4. Μαχκεμέν = Δικαστήριον,

5. Μουπασίριτ = ὑπέρτης δικαστηρίων, ἐπιδίδων τὰς δικαστικὰς κλήσεις.

6. Σεῖχούλ—Ἰσλάμ = Ἀρχηγὸς τῆς Μουσουλμανικῆς θρησκείας.

7. Δαβάδες = Ἀγωγή δίκης

8. Ἄσπρα = Τὸ τρίτον ἐνὸς «παρὰ» ἐκ τῶν ὁποίων τεσσαράκοντα ἀπετέλουν τὸ γρόσιον

9. Χαβαλές = ὑπόθεσις

γίνονται επίσης Χαβαλές εις τὴν Κων)λιν. Ἐν ἐνὶ λόγῳ μὲ ὑπηκόους ὅποιασδήποτε ξένης δυνάμεως καὶ ἂν ἔχῃσι διαφορὰς νὰ θεωρῶνται κατὰ τὰς συνθήκας τὰς ὑπαρχούσας μετ' ἐκείνης τῆς δυνάμεως καὶ τοῦ κράτους μου, καὶ ποτὲ νὰ μὴ γίνεταί ἐναντίον τι τούτων.

Ἐπειδὴ δὲ τὸ ποθοῦμενον ἐκ τοῦ νὰ ὑπαχθῶσιν οἱ εἰρημένοι Ἐμποροὶ εἰς εὐταξίαν καὶ νιζάμι εἶναι νὰ γίνῃ εὐκολία εἰς τὸ Ἐμπόριόν των διὰ τὰςπραματείας ὅπου φέρουν εἰς τὴν Βασιλικὴν μου Ἐπικράτειαν πρὸ ξένους τόπους, κατὰ τὴν συνθήκην ὅπου ἐσχάτως ἐκλείσθη μὲ τὰς δυνάμεις τῆς Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας καὶ μερικὰς ἄλλας φιλικὰς δυνάμεις καὶ κατὰ τὴν γενομένην ταρίφαν ὅταν αὐταὶ αἱ πραγματεῖαι φθάσῃ ἐνταῦθα νὰ λαμβάνεται τρία τοῖς ἑκατὸν λόγῳ τῆς εἰσόδου καὶ ἐκτὸς τοῦ δαμγκᾶ λόγῳ ἐξόδου των, ἀντὶ ἄλλων ρισμίων δύο τοῖς ἑκατὸν κουμέρκι¹ καὶ διὰ τὰ προϊόντα καὶ πράγματα καὶ τροφὰς ὅπου ἤθελαν μεταφέρει εἰς τὴν Βασιλικὴν μου Ἐπικράτειαν ἐκτὸς τοῦ Δεκάτου ὅπου θὰ πληρῶσῃ ὁ πωλητῆς εἰς τὸν τόπον καὶ τοῦ ἀπαιτούμενου δαμγκᾶ, ὅταν καταβιβασθῶσιν εἰς τὰς σκάλας κατὰ τὴν διαληφθεῖσαν ταρίφαν θέλει λαμβάνονται ἐννέα τοῖς ἑκατὸν λόγῳ εἰσόδου καὶ ὅταν πηγαίνου ἐξω θέλει λαμβάνονται τρία τοῖς ἑκατὸν λόγῳ ἐξόδου.

Τὰ ρίσμια ὄλων τῶν προϊόντων παντὸς εἶδους τῆς Ἐπικρατείας μου τῶν ἐν τῇ Ἐπικρατείᾳ μου πωλουμένων καὶ ἀγοραζομένων θέλει πληρῶνεσθαι κατὰ τὰ καθεστῶτα οὐσούλια ἄνευ τινὸς στενοχωρίας.

Ἀφοῦ οἱ εἰρημένοι Ἐμποροὶ πληρῶσουν τὰ Κουμέρκια τὰ ἀπαιτούμενα κατὰ κατὰ τὴν ἀνωτέρω ἔκθεσιν καὶ λάβουν εἰς χεῖρας των ἀξιόπιστον τεσχερὲν δηλωτικὸν τῆς πληρωμῆς (ἐδᾶ κοκερεσῆ) διπλάσιον ἢ περισσότερον κουμέρκι νὰ μὴν ἀπαιτεῖται νὰ μὴν ἀδικῶσι ἢ ἐπηρεάζουσι τοὺς ἐμπόρους αὐτοὺς ἐναντίον τοῦ ἱεροῦ Νόμου καὶ τῶν νέων κανόνων, ἀλλὰ κατὰ πάντα τρόπον νὰ τοὺς ὑπερασπίζωνται καὶ νὰ τοὺς περιθάλπωσι κατὰ τὴν δικαίαν θέλησίν μου.

Οἱ Περαιτλίδες οὗτοι Ἐμποροὶ καὶ δοῦλοι των κατ' οὐδένα τρόπον εἰς ὑποθέσεις τούτων ἢ κουζαμπασλίκια νὰ μὴν ἀναμίγνυνται καὶ ἐπειδὴ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ἦτον ἐκ τῶν προνομίων οὐδέποτε ἐκ τῶν ἐναντίον νὰ μὴ συντελεῖται, ἂν ὅμως εἰς μερικὸς τόπους ἐκτὸς τῶν Περαιτλίδων Ἐμπόρων, δὲν εὑρίσκεται ἄλλος ὑποληπτικὸς καὶ ἀρμόδιος εἰς τὸ κοτζαμπασλίκι καὶ οἱ ραγιαδες ἐκείνου τοῦ τόπου διὰ τὴν καλὴν διεύθυνσιν τῶν τοπικῶν ὑποθέσεων ζητήσωσι κατ' ἀνάγκην κανένα ἐκ τῶν Περαιτλίδων διὰ Κοτζάμπαση μὲ κοινήν ἀναφορὰν των, τότε μόνον νὰ γίνεταί Κοτζάμπασης, πλὴν ὁ τοιοῦτος ἐπειδὴ καὶ εἶναι προνομιοῦχος καὶ ἐλευθερώτερος ἄλλων νὰ μὴ τολμᾷ πράξεις ἐναντίας τοῦ τανζιμανίου καὶ ἂν ἤθελε τολμήσῃ εἰς τοιαῦτα κατὰ τὸν ποινικὸν νόμον τὰ παιδεύεται.

Τὰ ἐργαστήρια, Ὀδάδες καὶ ἄλλα μούλκια τῶν ἀποθνησκόντων τούτων Ἐμπόρων νὰ σφραγίζωνται ἐκ μέρους τοῦ Σεριοῦ, καὶ ἀπὸ μέρους τοῦ Ὑπουργοῦ τοῦ Ἐμπορίου, καὶ ἂν εἰσὶ παρόντες οἱ κληρονόμοι των, ἢ ἐγκαταλειφθεῖσα περιουσία των τὰ μούλκια των καὶ ἀκτορέκια των ἄλλα πολλὰ ἢ ὀλίγα μετρητὰ νὰ μὴ σφραγίζωνται, οὔτε νὰ γίνωνται ζάπτι. Καὶ ὅταν ἤθελε ἔχουν ἀνήλικα ἄρρενα ἢ θήλεα καὶ διὰ τοῦτο κάμει χρεῖα καταγραφῆς διὰ τὸ σερί νὰ μὴ στενοχωροῦνται μὲ ἀπαίτησιν περισσοτέρου ρισμιοῦ, ἀλλὰ διὰ τοῦ Ὑπουργοῦ τοῦ Ἐμπορίου νὰ διανέμεται ἢ περιουσία εἰς τοὺς κληρονόμους κατὰ τὸ σερί καὶ ὅταν δὲν ὑπάρχουσι ἀνήλικα, οὔτε ἀπὸν κληρονόμοι καὶ δὲν ζητηθῇ ἢ μεταξὺ τῶν κληρονόμων διανομὴ τῆς ἐγκαταλειφθείσης περιουσίας κατ' οὐδένα τρόπον νὰ μὴν ἐπιφέρηται βία καταγραφῆς.

Τὸ χαράτζι Εἰλας ἐνῶ ἦταν γρόσια δώδεκα, προσετέθησαν ὀκτώ καὶ ἔγινεν εἴκοσι. Οἱ Περαιτλίδες λοιπὸν εἰς τὰ 20 γρόσια ὅπου θὰ δώσουν κατ' ἐνιαυτὸν

1. Κουμέρκι = Τελωνεῖον

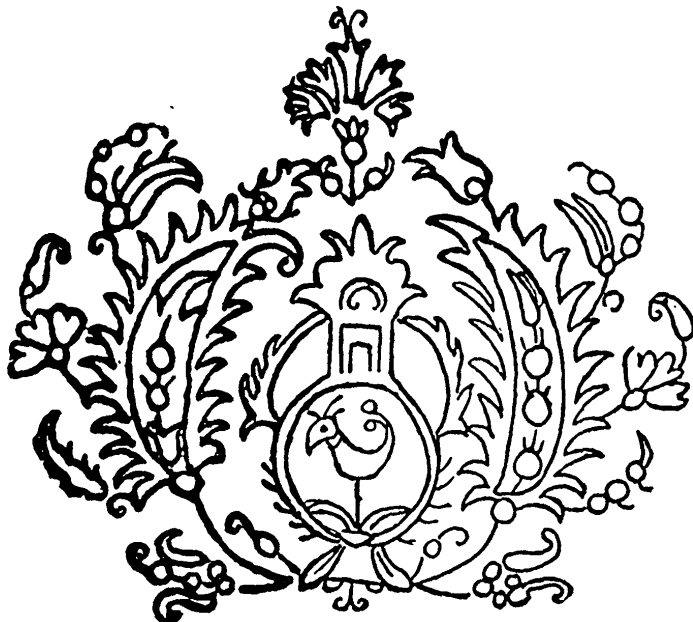

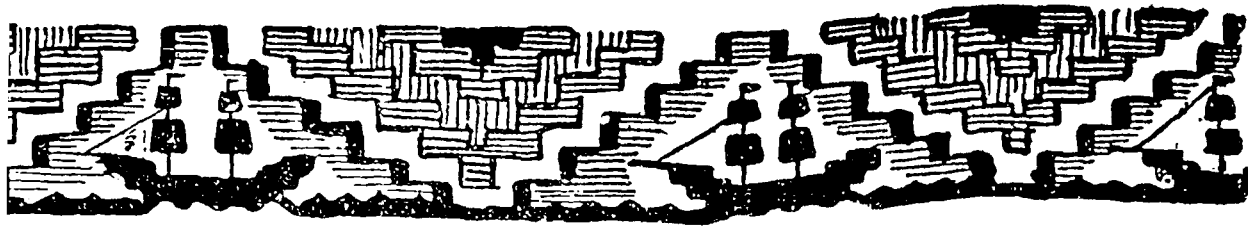
λόγω χαρατζίου, θέλει προστεθεῖ ἡ ποσότης ὅπου διωρίσθη κατὰ τὰ ἔτη 232, 240, 240 καὶ 250 καὶ μετὴν γενομένην γενικῶς νέαν προσθήκην, κατὰ τὸν ἐσχάτως ἐκδοθέντα Ἰραδὲ Βασιλικόν, κάθε χρόνον εἰς τὴν πρώτην τοῦ Μουχαρέμ νὰ τὰ πληρῶσουν εἰς τὸ ἀνήκον μέρος.

Οἱ ἔχοντες φερμάνια δούλοι τῶν Ἐμπόρων τούτων τὸ Χαρατζι Ἐφσάτι ὅπου θὰ πληρῶνουν μετὴν προσθήκην γροσίων τεσσάρων, μετὴν προσθήκην τὴν γενομένην κατὰ τὰ 232, 240, 242 καὶ μετὴν προσθήκην τὴν ἐκ νέου γενομένην ἀκόμη νὰ τὰ πληρῶνουν ἐν καιρῷ τῷ δέοντι κατ' ἐνιαυτόν. Αὐτὰ ὅλα τὰ προνόμια εἰσὶ προσδιορισμένα μόνον εἰς τοὺς διαληφθέντας Ἐμπόρους καὶ δύο δούλους ἐνὸς ἐκάστου αὐτῶν, τὰ δὲ τέκνα καὶ σχετικοὶ τῶν καὶ μὴ ἔχοντες εἰς χεῖρας τῶν φερμάνια δούλοι τῶν θέλει τραττάρονται ὡς καὶ οἱ λοιποὶ ραγιαδες.

Οἱ δὲ ἔχοντες Περάτια καὶ φερμάνια Ἐμποροὶ ὑπήκοοι τῆς Ὑψηλῆς Βασιλείας μου, γνωρίζοντες τὴν ἀξίαν τῆς ὑπηκοότητός τῶν νὰ φέρονται κατὰ πάντα Ἐντίμως καὶ ἀξιοπρεπῶς καὶ ἀπέχοντες παντὸς κινήματος ἀντιβαίνοντος εἰς τὰ καθήκοντα ραγιαλικίου τῶν ἀγνωμονῶσι διὰ τὰ ἔλεη καὶ συγκαταβάσεις ὅπου τοῖς ἐχορηγήθησαν καὶ εὐχωνται ὑπὲρ τῆς μακροβιότητος τῆς βασιλικῆς μου Μεγαλειότητος.

Ἐξεδόθη περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Σεβάλ τοῦ 1269 ἔτους.

ΩΝ/ΤΙΝΟΥ ΠΕΤΡΟΝΙΚΟΛΟΥ

Γυμνασιάρχου

Τ Ο Μ Ε Σ Ο Λ Ο Γ Γ Ι *

3. ΤΑΠΙΑ ΤΟΥ ΜΠΟΤΣΑΡΗ

Γνωστή με τὸ ὄνομα «Μεγάλη Τάπια». Τὴν ὑπερήσπιζαν οἱ: Ἀντρέας Ἰσκος καὶ Χρῆστος Φωτομάρας.

ΤΙΜΩΝ ΤΗΝ ΑΡΕΤΗΝ
ΤΩΝ ΠΡΟΜΑΧΩΝ
ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΠΣΛΕΩΣ
ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ
Ο ΠΑΤΡΙΩΤΙΚΟΣ ΟΜΙΛΟΣ
ΕΥΛΑΒΩΣ ΑΝΑΤΙΘΗΣΙΝ
1939

24. ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΤΟΡΝΑΡΗΣ

ΣΤΗΛΗ

Ὀπλαρχηγὸς τοῦ Ἀσπροποτάμου με πλούσια δράση. Ἐπολέμησε στὸ Μωριά καὶ στὴ Στερεά. Κατὰ τὴ β' πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου ὑπερήσπιζε τὴν Τάπια «Κλείσοβα». Ἐπεσε στὴν Ἐξοδο. Προτομή του ἔχει στηθῆ στὴν πλατεία Τρικάλων.

25. ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΜΑΚΡΗΣ

ΠΡΟΤΟΜΗ

(βλ. στὸ κεφάλαιο «οἱ τρεῖς ἀρχηγοὶ τῆς Ἐξόδου»).

26. ΙΕΡΟΣ ΝΑΟΣ ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ

Κατεστράφη κατὰ τὴν Ἐξοδο.

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 277.

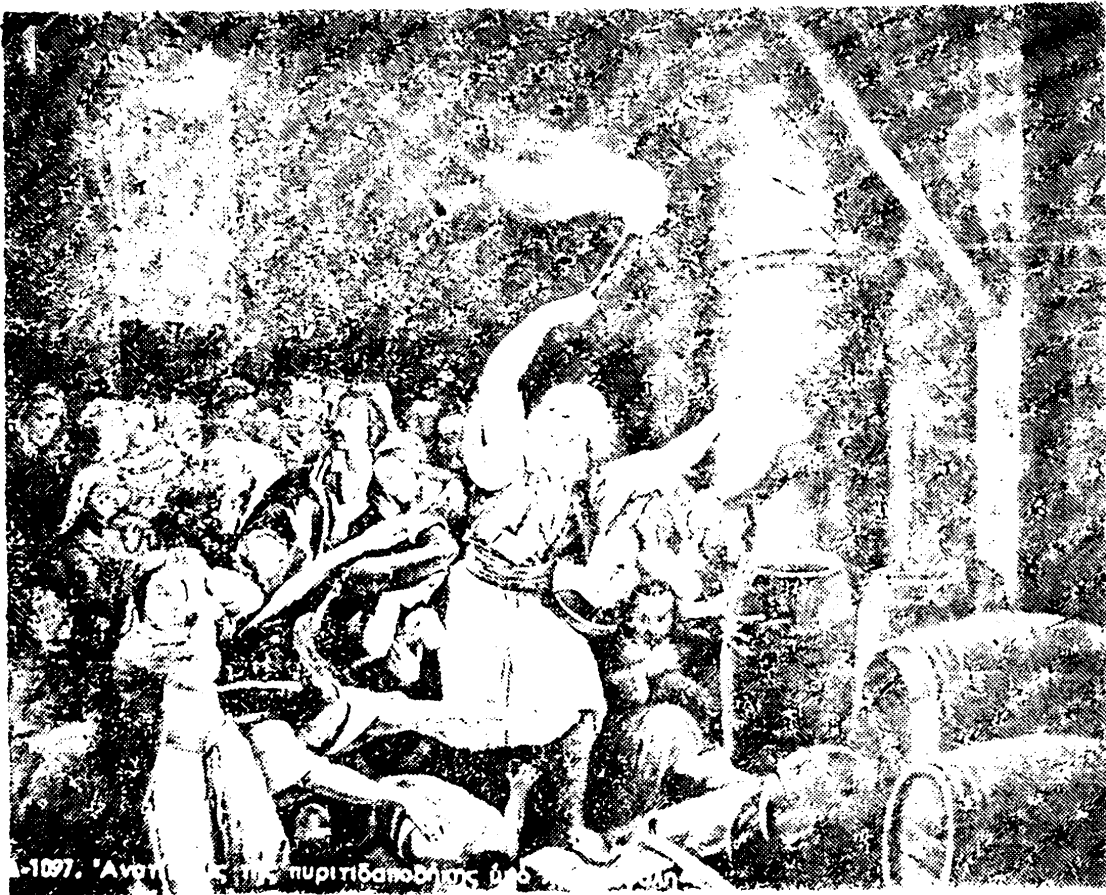

27. ΧΡΙΣΤΟΣ ΚΑΨΑΛΗΣ

ΚΕΦΑΛΗ

Μορφή αύστηρή, βιβλική. Μορφή όχι άπλου, αλλά υπερφυσικού ανθρώπου, τιτάνος, όπως θάπρεπε να είναι εκείνος που «έπραξε» δ,τι ο Καψάλης!

Γεννήθηκε στο Μεσολόγγι το 1751. 'Απ' τους πρωτεργάτες του 'Αγώνος της 'Ιερής Πολιτείας. Στο Καψαλείκο σπίτι υπήρχε αποθηκευμένη μπαρούτη και στο κατώγι λειτουργούσε φυσικοδετεϊό. 'Εκει ο Χρῖστος Καψάλης μάζεψε 400 γυναικόπαιδα, γέροντους και άρρώστους, που δέν μπορούσαν ν' άκολουθήσουν στην 'Εξοδο, έβαλε φωτιά και άνετίναξε τά πάντα. Στόν Κασομούλη, που είχε έπιφορτισθῆ ν' άνακοινώσει σε όλους τό σχέδιο της 'Εξόδου και που έπισκέφτηκε και τόν Καψάλη για να του πεί ποιάν ώρα θάπρεπε να βάλει τῆ φωτιά, αυτός του άπάντησε: «Δέν θέλω έρμηνείαν (συμβουλήν). Μόνον ώρα καλή σας και, όταν φτάσετε στα ριζά του βουνού, άκούτε και βλέπετε τόν Καψάλη σας που θά άπετῆ...» (Ν. Κασομούλης «Στρατ. ένθυμήματα»). «'Ο Χρῖστος Καψάλης στηριζόμενος επί της βακτηρίας του, περιήρχετο τās όδους καλών άσθενείς και γέροντας να τόν άκολουθήσουν. Πολλοί υπήκουσαν και συνελθόντες εις τό φυσικοδετεϊόν έκλεισθησαν και ψάλλοντες οί μέν έξοδίους, οί δέ πατριωτικούς ύμνους προσήνεγκαν έαυτούς ολοκαύτωμα επί τῆ εισβολῆ τῶν έχθρῶν..» (Σπυρίδων Τρικούπης «'Ιστορία της 'Ελληνικής 'Επανάστασεως»).

1097. 'Ανετίναξη της πυριτιδαποθήκης μέσ...

28. ΚΥΡΙΑΚΟΥΛΗΣ ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗΣ

ΣΤΗΛΗ

'Ο περίφημος ήρωας του Βαλτετσίου, άδερφός του Πετρόμπεη. 'Ηρθε στο Μεσολόγγι με 500 Μανιάτες και έτρεξε να βοηθήσει τό Σούλι. Στή Σπλάντζα του Φαναρίου έπετέθησαν 3.000 Τσάμηδες. 'Ο Κυριακούλης πολέμησε «ώς λέων» αλλά σκοτώθηκε (16 'Ιουλίου 1822). 'Ο νεκρός του θάφτηκε στο Μεσολόγγι.

29. ΜΝΗΜΕΙΟΝ ΣΟΥΗΔΩΝ ΦΙΛΕΛΛΗΝΩΝ

ΣΤΗΛΗ

Μιά πλάκα μεγάλη από γρανίτη, ὀρθή, ἐπιβλητική. Ἔχει σκαλισμένη τὴν ἐπιγραφή «εἰς μνήμην τῶν Σουηδῶν τῶν πεσόντων κατὰ τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος ἀγῶνα». Στὴ βάση γύρω πέτρες (κροκάλες) ἀπ' τὸν τόπο τους.

30. Ι Α Κ Ω Β Ο Σ Μ Α Γ Ε Ρ

«ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ»

Ἀπ' τὴ Ζυρίχη τῆς Ἑλβετίας (1798—1826). Στὸ Μεσολόγγι ἦρθε τὸ 1821. Ἐδῶ παντρεύτηκε τὴν Ἀλτάνη Γ. Ἰγγλέζου. Στὴν πατρίδα του σπούδαζε γιατρός καί, ὅταν ἦρθε στὸ Μεσολόγγι, ἀνέλαβε τὴ διεύθυνση τοῦ φαρμακείου τοῦ Νοσοκομείου, πού εἶχε ἐγκατασταθῆ στὸ σπίτι τοῦ Ἰγγλέζου (ὅπου σήμερα τὸ φαρμακεῖο Μηλιῶνη, γωνία ὁδῶν Τρικούπη—Βύρωνος, βλ. σχεδιάγραμμα πύλεως ἀριθ. 7). Στὸ ἴδιο σπίτι ὁ Συνταγματάρχης Στάνχωπ, ἀπεσταλμένος τοῦ Ἀγγλικοῦ Φιλελληνικοῦ Κομιτάτου, ἐγκατέστησε Τυπογραφεῖο, ὅπου ὁ Μάγερ ἐξέδιδε ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου 1824 τὴν ἐφημερίδα «Ἑλληνικά Χρονικά» μὲ τυπογράφους τὸν Πατρίκιο καὶ τὸν Νικολαΐδη, πού εἶχαν μάθει τὴν τέχνη στὴ Γαλλία (ὁ Νικολαΐδης εἶναι ἴσως ὁ μὲ ψευδώνυμο Γ. Μεσθενεὺς ἐκδότης τοῦ Ἐθνικοῦ Ὑμνου στὸ Μεσολόγγι).

Ἡ προκήρυξη τοῦ Μάγερ γιὰ τὴν ἐκδοσὴ τῶν «Ἑλληνικῶν Χρονικῶν» ἔχει ὡς ἐξῆς: «Ἴδου τέλος πάντων ὁ λαὸς τῆς κλεινῆς Ἑλλάδος, ὁ πρὸ τοσοῦτων αἰῶνων διόλου σχεδὸν ἀπονεκρωμένος ἀπὸ τὰς ἀλλεπαλλήλους πληγὰς χειρῶν βαρβάρων καὶ μαιφόνων, ἰδοὺ ἀναγείρεται δι' ἐμφυσήσεως θείας καὶ ἤδη ἐπιλάμπει ἐπ' αὐτὸν ὁ λαμπρὸς τῆς ἀναγεννήσεως ἥλιος. Τὸ ἱερόν τῆς Ἑλλάδος ἔδαφος, εἰς τοῦ ὁποίου τὰς πεδιάδας ποτὲ οἱ Μιλτιάδαι καὶ οἱ Θεμιστοκλεῖς ἀνήγειραν τὰ λαμπρὰ ἐκεῖνα τρόπαια κατὰ τῶν βαρβάρων καὶ ὅπου διέλαμψαν ἡ Ἀκαδημία καὶ ἡ Στοά, ἀφοῦ τέσσαρας περίπου αἰῶνας κατεμιάνθη ἀπὸ τῶν ἀλλοθρήσκων καὶ τρισβαρβάρων τυράννων τὸ μίasma, ἰδοὺ ἤδη θεῖα συνάρσει ἐκαθαρίσθη καὶ διὰ τοῦ χειμάρρου τῶν ἐκχυθέντων Ἑλληνικῶν αἱμάτων ἀπεπλύθη ὁ ρύπος τῆς κατασχύνης του. Ἄλλ' ἐνῶ ὁ εὐγενὴς οὗτος καὶ δυστυχὴς λαός, ἐξαναστὰς ἀπὸ νέκρωσιν μικροτάτην, κατὰ πρῶτον ἤδη ἐμφανίζεται εἰς τῆς φωτισμένης Εὐρώπης τὸ Θέατρον, καίεται ἀπὸ ἐπιθυμίαν διάπτυρον νὰ ἀναφανῆ ἄξιός τῆς νέας ταύτης ζωῆς διὰ τῆς εὐνομίας, τὴν ὁποίαν ἐπιφέρει ὁ πολιτισμὸς καὶ ἡ φώτισις».

«Μέσον εἰς τοῦτο συντελεστικώτερον καὶ δραστηριώτερον τῶν λοιπῶν ὅτι εἶναι ἡ σύστασις τῶν σοφῶς κυβερνωμένων ἐφημερίδων εἶναι ἡλίου φαεινότερον. Διὰ τῶν τοιούτων ἐφημερίδων οἱ Ἕλληνες θέλουν διδαχθῆ περὶ τῶν προόδων εὐνομίας καὶ τῆς κατὰ τοὺς νόμους αὐτονομίας των, περὶ τῶν ἡρωικῶν κατορθωμάτων καὶ κοινωφελῶν πράξεων τῶν πολεμικῶν καὶ πολιτικῶν ἀρχηγῶν τοῦ ἔθνους, περὶ τῶν ἱερῶν χρεῶν τοῦ πολίτου καὶ τῆς ὀφειλομένης πειθαρχίας πρὸς τοὺς Νόμους καὶ τὴν Διοίκησιν. Ἐφημερίς ἐμφρόνως κυβερνωμένη εἶναι ἱκανὴ νὰ καταστήσῃ τοὺς Ἕλληνας πολίτας ἀγαθοὺς, Χριστιανοὺς εὐσεβεῖς, καλοὺς πατέρας καὶ ἀγαθοὺς οἰκονόμους. Καὶ πρὸς τούτοις, ἐκθειάζουσα τὰς ἡρωϊκὰς πράξεις τῶν προμάχων τῆς Πατρίδος διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης, θέλει ἐμπνέει εἰς τὰς ψυχὰς τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων τὴν εὐγενῆ ἀμιλλαν καὶ τὸν ἱερόν ἐνθουσιασμὸν ὑπὲρ Πατρίδος, καὶ ἐξάπτουσα αὐτοὺς εἰς ἀνδραγαθήματα ὅμοια, θέλει πληθύνει τὸν ἀριθμὸν τῶν γενναίων πατριωτῶν καὶ θέλει γνωστοποιεῖ τὰ ὀνόματά των εἰς τὴν Εὐρώπην διὰ νὰ συγκαταριθμῶνται εἰς τὴν χορείαν τῶν ἀθανάτων ἡρώων!».

«Ὅθεν ἤδη συνεστήθη καὶ ἡ παροῦσα ἐν Μεσολογγίῳ ἐφημερίς φέρουσα τὸ ὄνομα «Ἑλληνικά Χρονικά».

Ἐν Μεσολογγίῳ 18 Δεκεμβρίου 1823

Ὁ ἱατρός Ἰωάννης Ἰάκωβος Μάγερ

Ἡ ἔφημερίδα στὴν α' σελίδα ἔφερε τὴν Θέμιδα, ποὺ κρατοῦσε πλάστιγγα, καὶ τὴν ἐπιγραφή «ἡ δημοσίευσίς εἶναι ἡ ψυχὴ τῆς δικαιοσύνης». Ἀργότερα ἀντικατεστάθη ἀπὸ τὴ ρῆση τοῦ Προέδρου τῶν Η.Π.Α. Φραγκλίνου «τὰ πλείω ὀφέλη τοῖς πλείοσι», ποὺ ἦταν καὶ τὸ ἔμβλημα τοῦ Φιλελληνικοῦ Κομιτάτου τοῦ Λονδίνου. Ὁ Μάγερ, ὥσπου νὰ μάθει Ἑλληνικά, ἔγραφε στὰ Γαλλικά καὶ μετέφραζε ἕνας Παυλίδης, γλωσσομαθὴς ἀπ' τὸ Ζαγόρι. Ἐκυκλοφόρησαν τὰ φύλλα 1—106 τὸ 1824, 1—105 τὸ 1825 καὶ 1—15 τὸ 1826. Στὰ 1840 ἀνατυπώθηκαν ἀπὸ τὸν Κ. Λεβίδην καὶ τὸ 1958 στὴν Ἀθήνα ἀπὸ τοὺς Χ. Σπανὸν καὶ Ν. Νίκαν σὲ δυὸ μεγάλους τόμους μὲ φωτοτυπωμένα ὅλα τὰ φύλλα.

Τὸ Τυπογραφεῖο μεταφέρθηκε ἀπ' τὸ σπίτι Ἰγγλέζου στὸ σπίτι Καλοσκεπάρνη—Σελίβου (ἐκεῖ ὅπου ἀπὸ τὴν Ἐνωσιν Συντακτῶν Ἀθηναϊκῶν Ἐφημερίδων ἔχει ἀνεγερθῆ στήλη στὸ τέρμα τῆς ὁδοῦ Μάγερ κοντὰ στὴν α' γέφυρα τοῦ δρόμου πρὸς Τουρλίδα) καὶ καταστράφηκε στὶς 20 Φεβρουαρίου 1826 ἀπὸ ἐχθρική βόμβη. Τότε σταμάτησε καὶ ἡ ἔκδοσις τῶν «Ἑλληνικῶν Χρονικῶν».

Ὁ Μάγερ στὸ Μεσολόγγι εἶχε τιμηθῆ γιὰ τὴ δράση του μὲ πολιτικὰ ἀξιώματα καὶ ἀργότερα ἔγινε καὶ ἀρχηγὸς στρατιωτικοῦ σώματος. Λίγες μέρες πρὸ τῆς Ἐξόδου ἔγραψε σὲ γνώριμό του στὴν Εὐρώπῃ ἐπιστολή, ποὺ δημοσιεύθηκε σὲ Ἀγγλικὴν Ἐφημερίδα τῆς ἐποχῆς καὶ στὴν ἔφημερίδα τῆς Ὑδρας «Φίλος τοῦ Νόμου» στὶς 9 Ἰουλίου 1826: «...Τὰ βάσανα ποὺ ὑπομένομεν καὶ μία πληγὴ ποὺ ἔλαβα εἰς τὸν ὦμον δὲν μὲ ἐσυγχώρεσαν μέχρι τοῦδε νὰ σᾶς διευθύνω τοὺς τελευταίους μου ἀσπασμούς... Κατηντήσαμεν εἰς τοιαύτην ἀνάγκην, ὥστε νὰ τρεφώμεθα ἀπὸ τὰ πλέον ἀκάθαρτα ζῶα καὶ νὰ πάσχωμεν ὅλα τὰ φριχτὰ ἀποτελέσματα τῆς πείνας καὶ τῆς δίψας. Ἡ νόσος αὐξάνει ἔτι μᾶλλον τὰς δεινοπαθείας, ὑπὸ τῶν ὁποίων θλιβόμεθα. Χίλιοι ἑπτακόσιοι τεσσαράκοντα ἐκ τῶν ἀδελφῶν μας ἐτελεύτησαν καὶ περίπου 100.000 σφαῖραι κανονίων καὶ βόμβαι ριφθεῖσαι ἀπὸ τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον κατηδάφισαν τοὺς προμαχῶνας μας, καὶ κατεκρήμνισαν τὰς οἰκίας μας, τὸ δὲ ψῦχος μᾶς ἐνοχλεῖ ὑπερβολικῶς, καθότι εἴμεθα διόλου ἔστερημένοι ἀπὸ ξύλα τῆς φωτιᾶς».

«Μὲ ὄλας τὰς στερήσεις αὐτὰς εἶναι ἀξιοθαύμαστον θέαμα ὁ ἔνθερμος ζῆλος καὶ ἡ ἀφοσίωσις τῆς φρουρᾶς μας! Πόσοι γενναῖοι ἄνδρες μετ' ὀλίγας ἡμέρας δὲν θέλει εἶσθαι εἰμὴ σκιαὶ κατηγοροῦσαι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ τὴν ἀδιαφορίαν τοῦ Χριστιανικοῦ κόσμου εἰς τὸν ἀγῶνα, ὅστις εἶναι ἀγὼν τῆς θρησκείας!»

«Ἐν ὀνόματι ὄλων τῶν ἐνταῦθα ἡρώων, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἶναι ὁ Νότης Μπότσαρης καὶ ὁ Ἰωάννης Παπαδιαμαντόπουλος, σᾶς ἀναγγέλλω τὴν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ὠρισμένην ἀπόφασίν μας νὰ ὑπερασπισθῶμεν καὶ τὴν ὑστέραν σπιθαμὴν γῆς τοῦ Μεσολογγίου καὶ νὰ συνενταφιασθῶμεν ὑπὸ τὰ ἐρείπια τῆς πόλεως χωρὶς ν' ἀκούσωμεν πρότασιν τινα συνθήκης!»

«Ἡ τελευταία μας ὥρα ἠγγικεν. Ἡ ἱστορία θέλει μᾶς δικαιώσῃ καὶ οἱ μεταγενέστεροι θέλουν ἐλεεινολογήσῃ τὴν συμφορὰν μας. Ἐγὼ καυχῶμαι, διότι ἐντὸς ὀλίγου τὸ αἷμα ἐνὸς Ἑλβετοῦ, ἐνὸς ἀπογόνου τοῦ Γουλιέλμου Τέλλου, μέλλει νὰ συμμιχθῇ μὲ τὸ αἷμα τῶν ἡρώων τῆς Ἑλλάδος».

«Εἶθε νὰ μὴ χαθῇ μετ' ἐμοῦ τὸ διήγημα τῆς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου, τὸ ὑποῖον συνέγραψα. Μὲ τοῦτον τὸν σκοπὸν ἔκαμα διάφορα ἀντίγραφα αὐτοῦ. Φροντίσατε παρακαλῶ, κύριε, νὰ καταχωρισθῇ ἡ παροῦσα εἰς μερικὰς ἔφημερίδας».

Ὁ ἡρωικὸς δημοσιογράφος ἀκολούθησε στὴν Ἐξοδὸν μὲ τὴ γυναῖκα του Ἀλτάνην. «Τὸν Μάγερ συνηντήσαμεν ἐξερχόμενον μετ' ἄλλων δύο φιλελλήνων εὐθυμον καὶ ζωηρὸν» (Ἀρτέμιος Μίχος «ἀπομνημονεύματα»). Κ' ἔγινεν ὅπως ὁ ἴδιος εἶχε προβλέψει καὶ ποθήσει: Τὸ αἷμα τοῦ Ἑλβετοῦ ἐνώθηκε μὲ τὸ αἷμα τῶν μαρτύρων τοῦ Μεσολογγίου. Μαζί του χάθηκε καὶ τὸ διήγημα τῆς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου.

Εἰς μνήμην τοῦ Μάγερ ἰδρύθηκα στὸ Ἡρώων ἀπέριττο μνημεῖο μὲ μόνον σημάδι τῆς δράσεώς του μέσα στὴ δεύτερη, ἀγαπημένη, του πατρίδα ἕνα κομμάτι ἀπὸ τὰ μνηγνήματα τοῦ τυπογραφείου του (τὸ μεγαλύτερο μέρος ἀπὸ τὸ πιεστήριο φυλάσσεται στὸ Ἐθνολογικὸ Μουσεῖο τῶν Ἀθηνῶν). Στὴν πλάκα τοῦ μνημείου ὑπάρχει ἐπιγραφή, στὰ Γαλλικά, ποὺ λέει: «Στὴ μνήμη τῶν φιλελλήνων Ἑλβετῶν πολιτῶν, ποὺ τὸ 1825—1826 ἔλαβαν μέρος στὴν ἡρωϊκὴ ἕμνα τοῦ Κάστρου τοῦ Μεσολογγίου καὶ ποὺ ἡ θυσία τους συνέβαλε στὴν ἀναγέννηση τῆς Ἑλλάδος».

31. ΑΝΔΡΕΑΣ ΣΑΒΒΑΣ

ΣΤΗΛΗ

Ἀγωνιστὴς τοῦ 21. Πλοίαρχος ἀργότερα τοῦ Β. Ναυτικοῦ. Πέθανε τὸ 1901.

32. ΖΑΦΕΙΡΙΟΣ ΒΑΛΒΗΣ

Γενήθηκε τὸ 1800. Ἀλλάξε τὸ ὄνομά του εἰς Ζηρόβιον τὸ 1813, ἔταν γράφτηκε στὴ Σχολὴ Χάλκης γιὰ νὰ σπουδάσει θεολογικά. Διετέλεσε βουλευτὴς Μεσολογγίου, Ὑπουργός, Πρωθυπουργός (1863 καὶ 1864) καὶ Ἀντιβασιλεὺς μετὰ τὴν ἔξωση τοῦ Ὀθωνοῦ. Πέθανε τὸ 1886 καὶ θάφτηκε στὸ Ἡρώων. Ὁ πατέρας του ἱερεὺς Ἰωάννης ἐλάλησε κατὰ τὴν ἀνατίναξη, τοῦ Ἀνεμομύλου ἀπὸ τὸν Ἐπίσκοπο Ροδῶν Ἰωσήφ.

33. Δ. ΣΙΔΕΡΗΣ

ΛΑΡΝΑΞ

Ἀρχιπροβολιητὴς. Σκοτώθηκε στις 21 Μαΐου 1825. «Ὁ ἀκατάπαυστος πυροβολισμὸς ἐκ τοῦ ἀπέτανκι τοῦ προτειγίσματος «Μπότσαρη» νέου κωνινοστασίου τοῦ ἐχθροῦ ἔκαμε νὰ κρημισθῇ μέρος τοῦ προτειγίσματος. Τὴν νύκτα, μ' ἕλον ὅτι ὁ ἀμοιβαῖος πυροβολισμὸς δὲν διεκόπητο, ἐτρεξάν ἀπὸ ἕλας τὰς θέσεις τοῦ φρουρίου ἀπὸ 10 ἄνδρες διὰ νὰ τὸ ἐπιδιορθώσουν. Ἐνῶ δὲ ἐγίνοντο αἱ ἐργασίαι καὶ ὁ γενικὸκαρδὸς τῆς Πατρίδος ὑπερασπιστὴς Δημήτριος Σιδέρης παριστάμενος καὶ ἐθαρρῶνων τοὺς ἄλλους διὰ τοῦ ἰδίου παραδείγματος παρεκίλει εἰς τὴν ταχεῖαν τοῦ ἔργου ἐκπεραίωσιν, ἐχθρικὴ σφαῖρα διελθοῦσα ἐκ τῆς ἄνω τοῦ προτειγίσματος ἐπιφανείας κατέθραυσε τὴν κεφαλὴν του. Ὁ ἀνὴρ εἰς τὴν στιγμὴν ἐτελεύτησεν. Καὶ ἔπεσεν εἰς τὸ αὐτὸ μέρος, ὅπου καὶ ὁ ἀδελφὸς του Κωνσταντῖνος πρὸ τριῶν ἐτῶν ἐπὶ τῆς α' πολιορκίας (1822) πολεμῶν τοὺς βαρβάρους ἔλαβε τὸ αὐτὸ τέλος!...» («Ἑλληνικὰ Χρονικὰ» 21 Μαΐου 1825). «Κατὰ τὴν κηδείαν του ὁ ἀρχιερεὺς μας κ. Ἰωσήφ ἐξεφώνησεν ἐπιτάφιον λόγον, οὗτινος ἡ ἔμφρασις, ἐνωμένη μετὰ τὴν ὑπερβολικὴν πρὸς τὸν ἀσίδιμον τοῦτον πολίτην ἔλον τῶν πατριωτῶν ἀγάπην, ἔκαμε νὰ διακρύβουν πικρότατα ἕλοι οἱ παρευρεθέντες...» («Ἑλληνικὰ Χρονικὰ» 23 Μαΐου 1825).

34. Ι. ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ

ΠΡΟΤΟΜΗ

(βλ. κεφάλαιον «Διαθρονικὴ Ἐπιτροπὴ»).

35. ΠΡΟΜΑΧΩΝΕΣ — ΠΥΡΓΩΜΑΤΑ — ΚΑΝΟΝΟΣΤΑΣΙΑ

1. Σαχτούρης ἢ Μαρμαρῶ	13. Ἰγνάτιος Ἀρχιεπίσκοπος
2. Κυριακὸς Μικρομυαλῆς ἢ Ἀνανίας	14. Δημήτριος Μαρῆς
3. Κοτσουῆσις	15. Κερανοβόλος
4. Γουλιέλμος Τέλλος	16. Γουλιέλμος τῆς Ὁράγγης ἢ Λουβέττα
5. Φραγκλῖνος ἢ Τρομερὸς (τερριμπιλε)	17. Ρήγας Φεραίος ἢ Πέτρα
6. Νόρμαν ἢ Γερμανὸν	18. Ἀντώνιος Κοκκίνης
7. Τσιελλ	19. Μοντάλεμπερ
8. Βόρων ἢ Διόπτρα	20. Λόρδος Σέφιελντ ἢ Ἀλέκτα
9. Μιασίλης	21. Σκεντέρμπεης
10. Ἀρσένος ἢ Κωνσταντῖνος	22. Κανάρης
11. Κοραῆς ἢ Ἀγ. Νικολάος	23. Δρακισίλης ἢ Κλεισοβα
12. Μάρκος Μπότσαρης ἢ Μ. Τάπια	

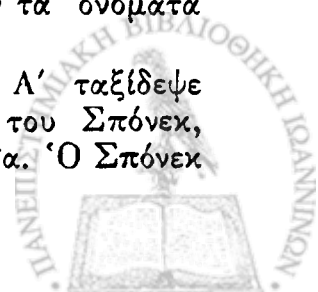
Τὸ Μεσολόγγι βγήκε στὸν Ἀγῶνα στὶς 20 Μαΐου τοῦ 1821. Τότες οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως μὲ δική τους δαπάνη καὶ προσωπικὴ ἐργασία περιετάφρωσαν καὶ ὠχύρωσαν τὴν πόλη. Ἐπιτροπὴ ἀπ' τοὺς Πάνον Παπαλουκᾶν, Ἀλέξην Τσιμπουράκη καὶ Ἀποστόλην Καψάλην ἀνέλαβε καὶ ἔκαμε ἔρανο. Τὶς μεγαλύτερες συνδρομὲς κατέβαλαν ὁ Ἰωάννης Τρικούπης, ὁ Δημητράκης Πλατύκας, ὁ Μῆτσος Τσιντσιλώνης, ὁ Στάμος Σιδέρης καὶ ὁ Ἀναστάσης Παπαλουκᾶς. Τὶς ἐργασίες τῆς ὀχυρώσεως ἐπέβλεπε ὁ Θανάσης Ραζηκότσικας, ἀρχηγὸς τῆς Φρουρᾶς κατὰ τὴ β' πολιορκία.

Τὸ φρούριο τοῦτο ἀργότερα, ὅταν ἐγίνε ἀντιληπτὸ ὅτι τὸ Μεσολόγγι ἀπ' τὴ θέση του θὰ κληθῆ νὰ διαδραματίσει τὸ ρόλο ποὺ εἶχε ὀρίσει ἡ μοῖρα του, γκρεμίστηκε καὶ ἐγίνε ἄλλο, βασισμένο σὲ μελέτη τοῦ Χίου μηχανικοῦ Μιχαὴλ Κοκκίνη, ποὺ ἀπὸ τότε ἔμεινε στὸ Μεσολόγγι καὶ χάθηκε κατὰ τὴν Ἐξοδο. Ἀνοίχτηκε τάφος πλάτους 8—9 μέτρων ἀπ' τὴν Μαρμαροῦ (νησάκι) ὡς τοῦ Καλιαντέρη, ποὺ εἶχε μῆκος 884 μέτρων καὶ ἀκολουθοῦσε περίπου τὴ γραμμὴ: Μαρμαροῦ — σημερινὸ τεῖχος τοῦ Ἡρώου — σιδηροδρομικὸς σταθμὸς — θάλασσα, ὥστε οἱ δύο θάλασσες Μαρμαροῦς — Καλιαντέρη νὰ ἐνωθοῦν καὶ ἔτσι τὸ Μεσολόγγι νὰ μείνει πρὸς τὰ μέσα, σὰ νησί. Ἐνα σύστημα τάφρων καὶ ἀντιτάφρων. Τὸ προπέτασμα ὑψώθηκε, πλάτυνε καὶ στερεώθηκε μὲ τοίχους καὶ μὲ πασσάλους. Κατὰ διαστήματα, στὰ «ἐξέχοντα» μέρη, κατασκευάστηκαν κανονοστάσια, οἱ περίφημες «Τάπιες», ὕψους 2—3 μέτρων, δηλ. σωροὶ χώματα πλεγμένα μὲ κορμούς δέντρων καὶ μεγάλες πέτρες καὶ πίσω ἀπ' αὐτά... ψυχὴ καὶ γιαταγάνι!

«Εὐφραίνεται ἡ ψυχὴ τοῦ Ἕλληνος, ὅταν πλησιάζει εἰς τὰ τεῖχη τοῦ Μεσολογγίου. Πόσαι ἰδέαι τοῦ διεγείρονται εἰς τὸν νοῦν, ὅταν βλέπει ἐξ ὀργυιῆς χαντάκι νὰ κατανταίνει τὸ Μεσολόγγι νησί, ἐκεῖ ὅπου πρὸ δύο χρόνων δὲν ἦτο παρά ἓν ἀσύμμετρον ἀυλάκι, τὸ ὁποῖον ἤμποροῦσε νὰ πηδήσει εἰς ἄνθρωπος! Ὅταν βλέπει κανονοστάσιον λιθοκτιστον μὲ 5 καὶ μὲ 10 κανόνια τὸ καθένα, ἐκεῖ ὅπου δὲν ἦσαν παρά πεντέξη πλίνθοι κολλημένοι ὁ ἓνας ἐπάνω εἰς τὸν ἄλλον, πεντέξη πέτρες ἢ μία ἐπάνω εἰς τὴν ἄλλην ἢ μὲ μερικὰ κοφίνια μὲ χῶμα... Ποῖος μονάρχης ἐπρόσταξε; Ποῖος βασιλικὸς θησαυρὸς ἐξώδευσε; Ὁ ξένος ἐρωτᾷ καὶ τὸν ἀποκρίνονται: «ἢ κοινὴ θέλησις καὶ τὰ κοινὰ εἰσοδήματα, ἐνωμένα μὲ τὰς αὐτοπροαιρέτους εἰσφοράς ὀλίγων φιλογενῶν, ὠχύρωσαν τὸ Μεσολόγγι! Τότε οὔτε ἑορταὶ οὔτε σχόλη ἦσαν διὰ τοὺς Μεσολογγίτες. Εἰς τοιαύτας ἡμέρας μάλιστα ἔβλεπες τὲς γυναῖκες ὅλες στολισμένες νὰ διαβαίνουν κατὰ σειρὰν ἀπὸ τὴν ἀγορὰν χωρὶς νὰ συστέλλωνται καὶ νὰ κουβαλοῦν εἰς τοὺς ὤμους πέτρες εἰς τὸ τεῖχος. Ἄντρες, γυναῖκες, παιδιά, ὅλοι αὐτὴν μόνον τὴν δουλειὰν ἔκαμαν!» («Ἑλληνικὰ Χρονικὰ» 4 Ὀκτωβρίου 1824). Καὶ ὅταν ἀργότερα χρειαζότανε νὰ ἐπισκευασθοῦν, ἔδιναν ὕλικα καὶ ἀπ' τὰ σπίτια τους! «Οἱ Μεσολογγίται δὲν εἶχαν ἄλλο πλέον εἰμὴ ὅσα ὀσπίτια δὲν εἶχε φθάσει τὸ τουρκικὸν κανόνι. Πλήν, ἐπειδὴ διὰ τὴν ἐπισκευὴν τοῦ φρουρίου δὲν εἶχομεν ἄλλην ὕλην, ἐπρόσφεραν καὶ τὰ ὀσπίτια των νὰ τὰ κρημνίσωσι διὰ νὰ πάρωμεν τὴν ἀναγκαίαν ὕλην!» (Σφυρομήλιος «ἀπομνημονεύματα»).

Τὸ ὄλο φρούριο ἔφερε 48 κανόνια διαφόρου ὀγκῆς μέχρι 48 λιτρῶν καὶ 4 βομβοβόλα. Σὲ κάθε προμαχῶνα ἔδωσαν τὸ ὄνομα ἀνδρὸς ποὺ εἶχε σχέση μὲ τὸν ἀγῶνα τῆς πόλεως ἢ κάποιαν ἄλλη ἱστορία, κάποιον κῦρος: Μιαούλης, Φραγκλῆνος Μπότσαρης κλπ., ἔτσι γιὰ νὰ δίνουν καὶ τὰ ὀνόματα αὐτὰ κάτι ἀπ' τὴ δική τους γοητεία στὴ δόξα ποὺ ἐσώριαζαν στὴν ἱστορία τὰ χωμάτινα τοῦτα προχώματα. Καὶ δὲν ὑπῆρξε περίπτωση ποὺ οἱ ὑπερασπισταὶ τους νὰ ντρόπιασαν τὰ ὀνόματα ποὺ ἔφεραν οἱ Τάπιες καμαρώνοντας!

Ἐδῶ ἔχει θέση ἓνα ἀνέκδοτο: «Ὅταν ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος Α' ταξίδεψε τὸ 1863 πρώτη φορὰ στὸ Μεσολόγγι, τότε συνώδεψε ὁ σύμβουλός του Σπόνεξ, ὁ πιὸ ἀνίκανος ἀπὸ ὄσους ἦρθαν μὲ πολιτικὴ ἀποστολὴ στὴν Ἑλλάδα. Ὁ Σπόνεξ

κοίταξε τὰ χωμάτινα απομεινάρια τῶν προχωμάτων, πού ὁ Τοῦρκος κι' ὁ Ἀράπης εἶχανε σταθῆ ἀνίκανοι νὰ τὰ πάρουν καί εἶπε: «ἓνα τέτοιο πρόχωμα ἐγὼ θὰ τῶπαιρνα μὲ 400 Δανέζους μὲ μιὰ καὶ μόνη ἔφοδο». Κ' ἓνας Σουλιώτης, ὁ γέρος Νίκας Νάτσης, πού ρώτησε καί ἔμαθε τί εἶπε ὁ ξένος, εἶπε: «Θὰ τῶπαιρνε μὲ 400 Δανέζους; Ἀλλήθεια θὰ τῶπαιρνε. Ἀλλὰ θάπρεπε κ' ἐκεῖνοι πού θὰ ἦσαν ἀπὸ μέσα νὰ ἦταν σὰν κι αὐτόν... Δανέζοι...» (Γ. Δ. Δημητρακάκης «ἀπομνημονεύματα» — Γιάννης Βλαχογιάννης «Ἱστορικὴ Ἀνθολογία» σελ. 210).

Αὐτὸ ἦταν τὸ φρούριο, ὁ «φράχτης», πού ἐτσάκισε στρατιῆς καὶ κατήσχυε στρατάρχεις! Κ' ἐγένεν ἔτσι, γιατί ἦταν «ταμπούρι ἀπὸ χῶμα ἄυλο...ταμπούρι ἀπ' τὴ Μοῦρα φυλαγμένο...Κάστρο στοιχειωμένο μὲ τὸ αἷμα.. Κάστρο ἀχάλαγο κι ἀπ' τὸ Δράκο τὸν Καιρό. (Γιάννης Βλαχογιάννης). Αὐτὸς ἦταν ὁ «ψυχοπύργωτος» φράχτης πού ἐξητέλισε τὴν τέχνη τοῦ πολέμου, αὐτὴν πού εἶχαν διδάξει στὸν ἐχθρὸ Εὐρωπαῖοι «ειδικοί». Γιὰ τοῦτο κι ὁ ἐχθρὸς φρενιάζει καὶ ὄλο καὶ νέα σχέδια καὶ τρόπους ἐπιθέσεων μηχανεύεται. Ἀλλὰ καὶ οἱ πολιορκημένοι ὄλο καὶ τὸν ἀντιμετωπίζουν μὲ τὴ γνώριμη ἐκείνη ἐκπληκτικὴ ἀξιωσύνη, ἐφευρίσκοντας κι αὐτοὶ ὄλο καὶ νέους τρόπους ἀμύνης, πού καμμιά τέχνη τοῦ πολέμου δὲν εἶχε ὡς τότε διδάξει!

Τὸ βουνὸ πού περπατάει

«Ὁ ἐχθρὸς ἀπὸ μέρες τώρα σωριάζει ἀντίκρυ στὴν Τάπια «Νόρμαν», ὄγδοντα ὄργυιές μονάχα μακρὰ της, χῶμα, πού κοντεύει νὰ γίνεи χαμόβουνο. Κανεὶς δὲν ξέρει μ' αὐτὸ τί θέλει νὰ κάμει. Στις 13 Ἰουνίου 1825 οἱ βίγλες κοιτάζουν, τρίβουν τὰ μάτια τους μὴ τυχόν καὶ γελιοῦνται. Τὸ βουνὸ πού σήκωσε ὁ ἐχθρὸς ἀρχίζει σιγά-σιγά νὰ περπατάει! Χιλιάδες σκλάβοι σκάβουν τὴ γῆς καὶ σωριάζουν χῶμα ἀπ' τὴ μέσα μεριά καὶ τὸ ρίχνουν ἀπ' τὴν κορφή μπροστὰ κ' ἔτσι τὸ βουνὸ ὄλο καὶ προχωρεῖ, ὄλο καὶ σιμώνει στὸ κάστρο. Θὰ φτάσει στὰ χαντάκια, θὰ τὰ γιομίσει, θὰ κατρακυλήσει ἀπάνω τους κ' ἔτσι ὁ ἐχθρὸς θὰ βρεθῆ μέσα στὴν πολιτεία....Καὶ τότε τί θὰ κάμουν οἱ πολιορκημένοι; Πρέπει ν' ἀνοίξουν καινούργιο χαντάκι μέσα ἀπ' τὸ τεῖχος καὶ πίσω ἀπ' αὐτὸ θὰ φτιάσουν νέες τάπιες. Ἔτσι, ἅμα τὸ βουνὸ θὰ καβαλικέψει τίς πρῶτες τάπιες, θὰ βρεθῆ μπροστὰ στίς καινούργιες. Μὰ τοῦτο, ἐξὸν πού χρειάζεται πολλά χέρια καὶ σύνεργα πού οἱ κλεισμένοι δὲν τᾶχουν, δὲν θ' ἀποτρέψει τὸν κίνδυνο, γιατί ὁ ἐχθρὸς θὰ τοὺς κυνηγήσει μὲ τὸ βουνὸ του καὶ πιδ μέσα. Τί θὰ γίνεи λοιπόν; Αἰχμάλωτοι κι αὐτόμολοι ἐργάτες ἀπ' αὐτοὺς πού δουλεύουν στὸ βουνὸ ἀνιστορᾶνε καὶ βεβαιώνουν πῶς ὁ ἐχθρὸς ἔχει μαζέψει σωροὺς σακκιά γεμάτα μαλλιά, χιλιάδες καλάθια μὲ χῶμα, βουνὰ τὰ ξερὰ κλαδιὰ γιὰ νὰ τὰ ρίξει στὰ χαντάκια καὶ νὰ τὰ γεμίσει. Κουβάλησε πολλὰ δοκάρια ἀπ' τὰ σπίτια πού γκρέμισε στὰ γύρω χωριά γιὰ νὰ κάμει σκάλες νὰ σκαρφαλώσουν στὸ τεῖχος. Ἐτοίμασε πλῆθος βάρκες μὲ ρηχὴ καρένα, τίς ἀρμάτωσε μὲ κανόνια, νὰ τίς μπάσει στὴ λιμνοθάλασσα καὶ νὰ χτυπήσει κι ἀπ' τὸ γιαλὸ τὴν πολιτεία. Καὶ οἱ σκλάβοι ἐργάτες δουλεύουν δίχως ἀναπαυτὸ μέρα καὶ νύχτα καὶ τὸ βουνὸ περπατάει...» (Δ. Φωτιάδης «Τὸ Μεσολόγγι»). Αὐτὲς τίς μέρες ἦρθε στὸ Μεσολόγγι ὁ Μιαούλης. «Ἀφοῦ ἐτελείωσαν ὄλα, ὁ ἀθάνατος Μιαούλης ἠρώτησεν εἰς ποίαν κατάστασιν εὐρισκόμεθα. Τοῦ εἶπαν τὴν προχώρησιν τοῦ ἐχθροῦ μὲ τὸ χῶμα. Ὁ Μιαούλης — δὲν ἤξεύρω πῶς ὁ Θεὸς τὸν ἐφώτισε — εἶπε: «δὲν εἶναι καμμιά τέχνη νὰ κλέβετε τὸ χῶμα ἀπὸ μέσα;» Ὁ ἱ. Γ. Βαλτινὸς εἶπε ὅτι μόνος τρόπος σωτηρίας εἶναι αὐτός, ὅπως ὁ Μ. Ἀλέξανδρος ἐπολεμοῦσε τὴν Τύρον καὶ οἱ Τύριοι ἔκλεπταν τὸ χῶμα πού ὁ Ἀλέξανδρος ἐσώρευε καὶ τὸν ἐδυσκόλεψαν πολὺν καιρόν. Ἴδου πῶς ἐπήγασε τὸ σχέδιον. Ἐλείπεν ὅμως ὁ... ἐπιχειρηματίας. Ἀλλ' εὐρέθη καὶ αὐτός: ὁ Παναγιώτης Σωτηρόπουλος Κραβαρίτης. «Ἐγὼ τὸ ἐπιχειρίζομαι, εἶπε. Καλάθια ὅμως καὶ ἀνθρώπους νὰ μοῦ δώσετε». Καὶ ὁ Κραβαρίτης ἐτρέπησε τὸ ὄχρῳμά μας ἀπὸ τὸ δεξιόν, ἔκαμε μίαν γέφυραν

υπεράνω τῆς τάφρου καὶ ἀπέρασεν εἰς τὸ χῶμα. Οἱ μὲν ἀπὸ τοὺς "Ἑλληνας ἐστέκοντο γύρωθεν προσεκτικοὶ καὶ ἐμπόδιζαν φυλάσσοντες νὰ μὴ δυνηθῇ κανένας τῶν Τουρκῶν νὰ ὑψώσει τὴν κεφαλὴν του νὰ ἰδεῖ ἄντικρυ. Ὁ Κραβαρίτης ἔθεσε μὲ τὴν ἀράδα τοὺς "Ἑλληνας ἕως εἰς τὴν οἰκίαν τῶν Κουτσουνείκων καὶ τόσον πλησίον, ὥστε νὰ φθάνει ἓνας τὸν ἄλλον καὶ νὰ δίνει τὸ σακκὶ ἢ τὸ καλάθι μὲ τὸ χῶμα ποὺ θὰ κλέβεται καὶ μίαν ἄλλην ἀράδαν νὰ ἐπιστρέφει τὰ κενὰ σακκιά ἢ καλάθια. Ὑποκάτω τοῦ κυλιομένου χώματος, εἰς τὴν βᾶσιν, ἔβαλε 30 ἄνδρας νὰ σκάβουν καὶ νὰ γεμίζουν. Ἐπειτα ἔμασε τὰ μανίκια του καὶ ἐμβῆκε μέσα εἰς τὸν σκαφέντα χῶρον. Ἀρχίζουν λοιπὸν νὰ τραβοῦν τὸ χῶμα καὶ νὰ τὸ κενώνουν εἰς τὸ Κουτσουνεῖκο σπίτι, ὥστε εἰς τὴν πρώτην ἡμέραν ἕως τὴν νύκτα ἐμέσιασαν τῶν ἐχθρῶν τὸ χῶμα. Οἱ ἐχθροὶ ἔρριχναν ἀκατάπαυστα χῶμα, πλὴν δὲν θὰ πρόφθαιναν οὔτε εἰς 10 ἡμέρας νὰ ρίψουν τόσον, ὅσον ἡ φρουρὰ εἰς μίαν ἡμέραν ἐλάττωσεν! Ἡ φήμη διεδόθη παντοῦ. — Τί κάνουν εἰς τὸ Μεσολόγγι; ἐρωτοῦσαν. — Κλέβουν χῶμα, ἔλεγαν!» (Ν. Κασομούλης «Στρατιωτικὰ ἐνθυμήματα»). Ἐτσι ἀνοιξαν μίαν ὑπόνομο κάτω ἀπ' τὸ χῶμα, ἔβαλαν φωτιὰ καὶ σκόρπισαν τὸ σωρὸ! Συγχρόνως μιὰ «ἔξοδος» τῶν πολιορκουμένων ἐξουδετέρωσε ὀριστικὰ τὸν κίνδυνον.

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΑ ΟΝΟΜΑΤΑ

Τ Ω Ν Π Ρ Ο Μ Α Χ Ω Ν Ω Ν

1. Σαχτούρης — Μαρμαροῦ: α) Ἀντώνης Σαχτούρης: Ὑδραῖος ναύαρχος, ποὺ πολλὰς φορές κατεναυμάχησε τοὺς Τούρκους στὰ νερὰ τοῦ Μεσολογγίου.

β) ἡ Μαρμαροῦ ἦταν νησάκι τῆς Λιμνοθάλασσης ὅπου ἡ Τάπια.

2. Κυριακούλης Μαυρομιχάλης — Ἀνανίας: α) Γιὰ τὸν Κυριακούλη βλ. στὸ κεφάλαιο «προτομές — ἀνδριάντες» ἀριθ. 28, β) ὁ Ἀνανίας ἦταν ἓνας καλόγερος, ποὺ εἶχε τὴν καλύβα του ἐκεῖ κοντὰ στὴν Τάπια.

3. Κοτσιοῦσκος: Πολωνὸς στρατηγός, ποὺ ἔδρασε στὸν ἀπελευθερωτικὸ ἀγῶνα τῆς πατρίδος του.

4. Γουλιέλμος Τέλλος: Ἡρωὸς τῆς Ἑλβετικῆς ἀνεξαρτησίας. Ἀπὸ τὸν Αὐστριακὸ Διοικητὴ τῆς ὑποδουλωμένης περιοχῆς τῆς πατρίδος του ὑποχρεώθηκε νὰ σημαδέψει μὲ βέλος καὶ νὰ χτυπήσει ἓνα μῆλο, ποὺ ὁ τύραννος εἶχε βάλει ἀπάνω στὸ κεφάλι τοῦ παιδιοῦ τοῦ Τέλλου.

5. Φραγκλῖνος — Τρομερός: α) Ὁ Φραγκλῖνος ὑπῆρξε ἀπὸ τοὺς πρωταγωνιστὰς τῆς Ἀμερικανικῆς ἀνεξαρτησίας καὶ πρόεδρος τῶν Η.Π.Α. β) Τρομερός ἢ Τερρίμπιλε (λατιν. terrore = φόβος) ὀνομάστηκε ἡ Τάπια αὐτὴ ἀπ' τὶς πολύνεκρες, τὶς φοβερὲς μάχες ποὺ ἐπανειλημμένως ἐγίναν σ' αὐτὴ. Ὁ ὀχυρωματοποιὸς Μιχ. Κοκκίνης τὴν ὠνόμασε «πλατεῖα τῆς νίκης». Ὁ Κασομούλης ἀναφέρει γι' αὐτὴν κάπου: «Δύο ἡμέρας ἐστάθημεν εἰς Τερρίμπιλην καὶ τὰ αὐτιά μου εἶχαν κουφαθῆ ἀπὸ τὸν ἀκατάπαυστον πυροβολισμόν!»

6. Νόρμαν — Γερμανῶν: (βλ. κεφάλαιο «προτομές — ἀνδριάντες» ἀριθ. 10).

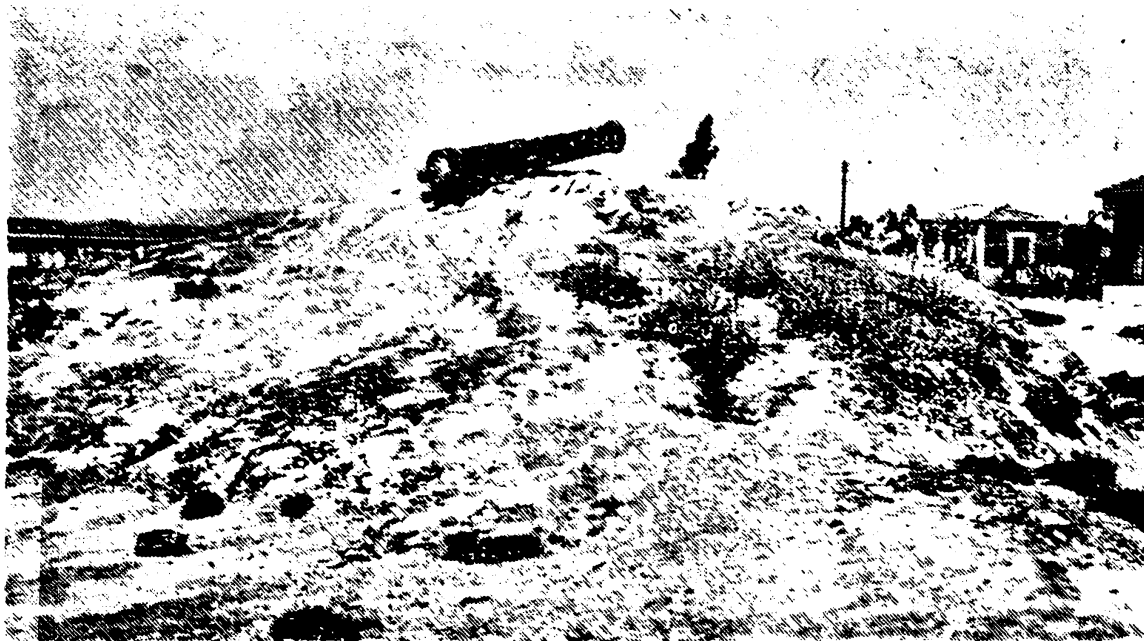
7. Τοκελί: Οὐγγρος στρατηγός.

8. Βύρων — Διόπτρα: (βλ. κεφάλ. «προτομές — ἀνδριάντες» ἀριθ. 14).

9. Μιαούλης: Ὁ περίφημος Ναύαρχος τοῦ 21, ποὺ ταχτικὰ ἔφτανε στὸ Μεσολόγγι μὲ τὰ πλοῖα του καὶ σιτοδοτοῦσε τὴν πόλη. «Σήμερον ἐτελειοποιήθη καὶ τὸ νέον κανονοστάσιον «Μιαούλης». Μέγα πλῆθος λαοῦ, γυναῖκες καὶ παῖδες, προπορευομένου τοῦ ἀρχιερέως Ἰωσήφ μὲ ὄλον τὸν Κλῆρον, δεικνύοντες τὴν ἄκραν πρὸς τὸν θαλάσσιον τοῦτον ἥρωα ἀγάπην, ἔσπευσαν προθυμότατα καὶ ἐφορτώνοντο χῶμα μετακομίζοντάς το διὰ τὴν ταχεῖαν τοῦ ἔργου τούτου ἐκπεραίωσιν». («Ἑλληνικὰ Χρονικά» τῆς 7 Ἰουνίου 1825).

10. Ἀφανῆς — Κουτσουνίκας: Ὁ Κουτσουνίκας ἦταν Σουλιώτης ἀγωνιστής.

11. Ἀδαμάντιος Κοραΐς: Ὁ μέγας διδάσκαλος τοῦ Γένους.
12. Μάρκος Μπότσαρης: (βλ. κεφάλ. «προτομές—ἀνδριάντες» ἀρ. 15 καὶ 23.
13. Ἰγνάτιος Ἀρχιεπίσκοπος: Μητροπολίτης Ἀρτης καὶ ἀργότερα Οὐγροβλαχίας. Ὅταν εὕρισκετο ἐξόριστος στὴν Ἰταλία, εἶχε συστήσει μὲ τὸν Μαυροκορδάτο καὶ τὸν Καρατζᾶ «Διευθυντήριο τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος» καὶ προσέφερε πολλές ὑπηρεσίες σ' αὐτόν.
14. Δημήτρης Μακρῆς: (βλ. κεφάλ. «οἱ τρεῖς ἀρχηγοὶ τῆς Ἐξόδου».)
15. Κεραυνοβόλος:
16. Γουλιέλμος τῆς Ὁράγγης — Λουνέττα: α) Ὁ Γουλιέλμος εἶναι ὁ θεμελιωτὴς τῆς Ὁλλανδικῆς ἀνεξαρτησίας. Γιὰ ν' ἀποκρούσει τὴν εἰσβολὴ τοῦ Λου-

δοβίκου ἸΔ' τῆς Γαλλίας ἀνοίξε τις θυρίδες τῶν φραγμάτων καὶ ἡ Χώρα ἐπλημμύρισε καὶ σώθηκε, β) Ἡ Λουνέττα (luna = σελήνη) ἦταν τριγωνικὴ, σεληνοειδής, ὀχύρωση ἀνατολικά τοῦ σημερινοῦ ἐργοστασίου τοῦ Σιδηροδρόμου.

17. Ρήγας Φεραῖος: Ὁ γνωστὸς πρωτομάρτυρας τῆς Ἐλευθερίας μας. Ἡ Τάπια αὐτὴ βρισκότανε περίπου κοντὰ στὰ γραφεῖα τοῦ Σιδηροδρόμου.

18. Ἀντώνιος Κοκκίνης: Θεῖος τοῦ ὀχυρωματοποιοῦ Μιχαὴλ Κοκκίνη.

19. Μοντάλεμπεργ: Γάλλος στρατιωτικὸς μηχανικός, τοῦ ὁποῦ τοῦ ἔργα περὶ ὀχυρωματικῆς τέχνης εἶχε μελετήσῃ ὁ Κοκκίνης. Ἡ Τάπια αὐτὴ βρισκότανε στὸ χῶρο ἀνάμεσα τῆς νότιας πύλης τοῦ περιβόλου τοῦ Σιδηροδρομικοῦ Σταθμοῦ καὶ τοῦ Καλιαντέρη.

20. Λόρδος Σέφιελδ — Ἀλέρτα: α) Σέφιελδ = φίλος τοῦ Κοκκίνη, β) Ἀλέρτα (ἀπὸ τῆ λ. alerte = ἐγρήγορη, ἐπιφυλακὴ). Λαϊκὴ ὀνομασία ἀπὸ τὸ κίνημα τῶν Ἑλλήνων στὰ 1769 (Ὁρλωφικά).

21. Σκεντέρμπεης: Περίφημος Ἀλβανὸς (ἀπὸ τὴν Κρόγια) ἥρωας, ποὺ πολέμησε τοὺς Τούρκους γιὰ τὴν ἀνεξαρτησία τῆς πατρίδας του.

22. Κανάρης: Ὁ θρυλικὸς Ψαριανὸς πυρπολητὴς.

23. Δρακούλης — Κλείσοβα: α) Ὁ Δρακούλης, Ἰθακήσιος ἠθοποιὸς καὶ λόγιος, σκοτώθηκε στὸ Δραγατσάνι ὡς ἱερολοχίτης, β) Κλείσοβα εἶναι τὸ ἐνδοξὸ νησὶ τῆς Λιμνοθάλασσας τοῦ Μεσολογγίου, ποὺ ἔπεσε στὰ χέρια τῶν Τούρκων μόνον μετὰ τὴν Ἐξοδο! (βλ. κεφάλ. «Λιμνοθάλασσα — Κλείσοβα»).

ΚΑΠΕΤΑΝΕΟΙ ΠΟΥ ΥΠΕΡΗΣΠΙΖΑΝ
Τ Α Π Ι Ε Σ

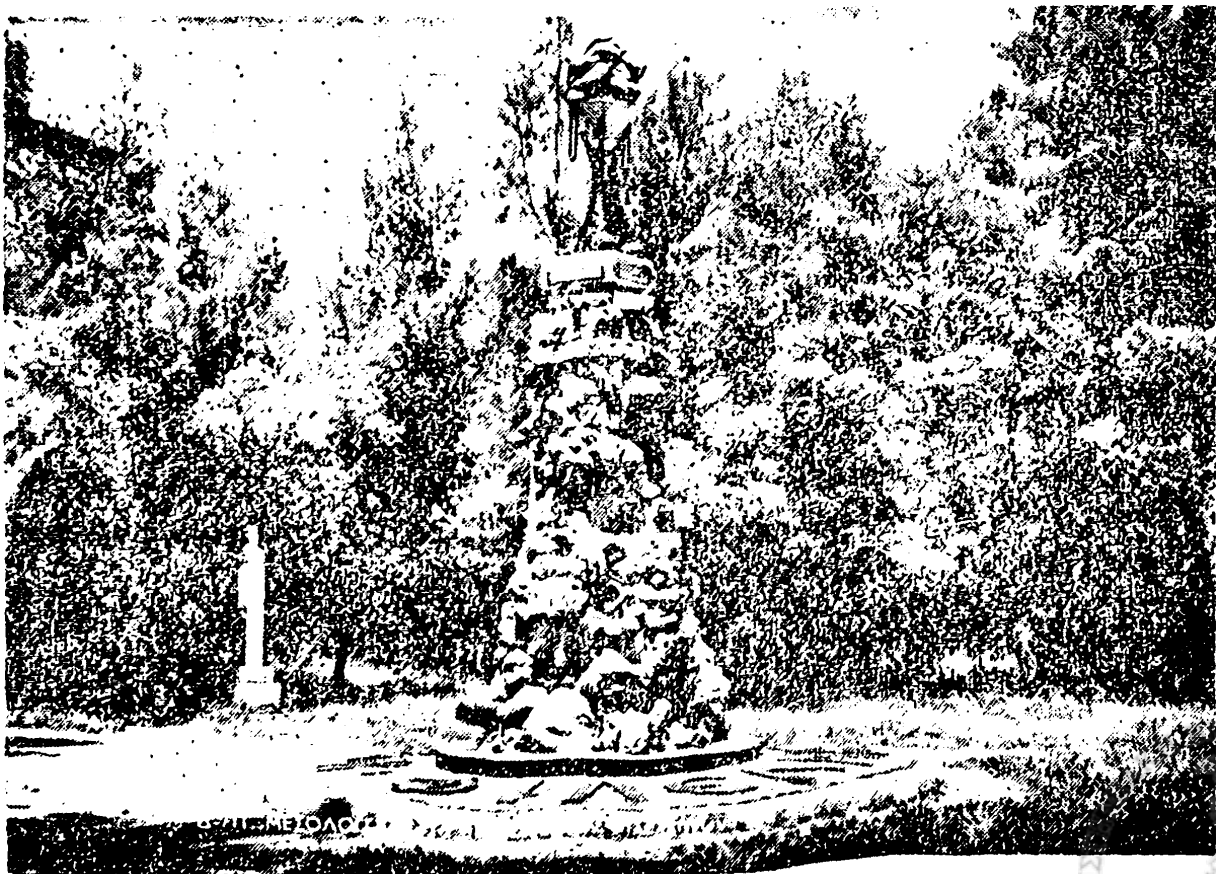
2. Κυριακούλης Μαυρομιχάλης	Κώστας Χορμόβας
3. Κοτσιούσκος	Τσόγκας — Φώτος Μπόμπορης
4. Γουλιέλμος Τέλλος	Κίτσος Τζαβέλλας
6. Νόρμαν — Γερμανών	Θανάσης Ζέρβας — Δ. Γεροθανάσης — Γ.
Τσιμπουράκης — Γιωργάκης Βαλτινός.
9. Μιαούλης	Σπυρομήλιος, Γ. Συμπόνιας
12. Μ. Μπότσαρης — Μεγάλη Τάπια	Άντρέας Ίσκος — Χρῖστος Φωτομάρας
13. Ίγνάτιος Άρχιεπίσκοπος	Μάγερ — Μήτσος Κοντογιάννης
14. Δημήτρης Μακρῆς	Δημήτρης Μακρῆς
16. Λουνέττα	Γεώργιος Κίτσος
17. Ρήγας Φεραῖος	Λάμπρος Βέικος — Γιάννης Άγγέλης
19. Μοντάλεμπεργ	Δῆμος Τσέλιος (Γεροδῆμος)
20. Άλέρτα	Νότης Μπότσαρης
23. Δρακούλης — Κλείσοβα	Νικόλαος Στορνάρης

ΤΑΠΙΕΣ ΑΠΟ ΟΠΟΥ ΒΓΗΚΑΝ
ΟΙ ΠΟΛΙΟΡΚΟΥΜΕΝΟΙ

1. Λουνέττα: Άπ' αὐτὴν βγῆκε τὸ α' τμήμα ὑπὸ τὸν Δημήτρη Μακρῆ	
2. Ρήγας Φεραῖος: » » β' » » Κίτσο Τζαβέλλα	
3. Μοντάλεμπεργ: » » γ' » » Νότη Μπότσαρη	

36. ΜΝΗΜΕΙΟΝ ΦΙΛΕΛΛΗΝΩΝ

Στῆ μνήμη τῶν φιλελλήνων, ποὺ ἤρθαν ἀπὸ πολλὰ μέρη τῆς ἔκπληκτης γιὰ τὸ μεγαλουργημα τοῦ 21 γῆς καὶ ἀγωνίστηκαν στὸ πλευρὸ τῶν ἡρωϊκῶν προγόνων

νων για την Ἐλευθερία μας, για την ἔλευθερία τοῦ ἀνθρώπου. Πέτρες καὶ κομμάτια ἀπὸ κανόνια καὶ μπάλες τοῦ ἱεροῦ Ἀγῶνος συνθέτουν ἓνα ἀπλό, μὰ πολύσημο μνημεῖο. Στὴν κορφή τὰ τέσσερα θρυλικά ὀνόματα: ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ — ΚΛΕΙΣΟΒΑ — ΒΑΣΙΛΑΔΙ — ΝΤΟΛΜΑΣ, κι ἀπὸ πάνω θυμίαμα στὴ Θεία Δύναμη, ποὺ ἐπέτρεψε νὰ γίνουν ὅσα καταπληκτικὰ ἔγιναν στὸ φοβερό τοῦτο χῶρο τῆς ἡμερῆς Λιμνοθάλασσας.

Στὴν πλάκα τῆς Στήλης εἶναι γραμμένα ὀνόματα φιλελλήνων, ποὺ ἦρθαν κ' ἔδωσαν καὶ τὴ ζωὴ τους γιὰ τὴν ἀνεξαρτησία μας.

NORMAN — ΡΑΪΖΕΡ — ΒΕΛΛΙΕ ΔΕ ΛΩΝΟΑ
ΡΟΣΝΕΡ — ΓΙΑΚΟΥΜΕΝΗΣ — ΚΛΕΜΠ
ΜΠΡΟΥΜΠΑΧΕΡ — ΣΕΠΠΑΝ — ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ ΜΠΕΚ
BENIAMIN ΜΠΕΚ — ΦΑΒΡΟΣ — ΣΤΙΑΤΣΕΜΠΕΡΓ
ΔΕ ΔΙΤΜΑΡ — ΚΟΥΡΤΟΠΑΣΗΣ — ΜΕΪΖΕΛ
ΡΑΣΙΕΡΗΣ — ΔΕ ΡΕΪΣΕΛ — ΦΟΡΤΗΣ
ΔΕ ΛΟΥΜΠΤΟΦ

37. ΔΗΜΟΣ ΡΗΝΙΑΣΑΣ

Σουλιώτης ὑποσωματάρχης, «ὁ ἀτρόμητος» ὅπως ἀπεκαλεῖτο. «Σήμερον ἀπέθανεν ὁ ἀντιστράτηγος Δῆμος Ρηνιάσας ἀπὸ τὴν ὁποίαν εἶχε λάβει πληγὴν εἰς μίαν ἔφοδον. Ἐτάφη μὲ τὴν παράταξιν, τὴν ὁποίαν ἡ περίστασις ἐσυγχώρει. Ὅλοι κατέβρεξαν τὸ λείψανό του μὲ δάκρυα πικρότατα ἀναστενάζοντες τὸν παντοτεινὸν χωρισμὸν ἑνὸς ἥρωος προικισμένου μὲ τόσας ἀρετάς. Αἰωνία σου ἡ μνήμη, γενναιότατε συμπατριῶτα.» («Ἑλληνικά Χρονικά» 29 Ἰουλίου 1825). «Σήμερον ἀπέθανεν ὁ ὠραῖος ἄνδρας καὶ ἥρωας Δῆμος Ρηνιάσας, τὸν ὁποῖον ἔκλαιγε ἡ φρουρά, ὅταν ἐνεθυμεῖτο τὰς ἀρετάς του». (Ν. Κασομούλης «Στρατ. ἐνθυμήματα»).

38. ΣΠΥΡΟΣ ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΗΣ

ΠΡΟΤΟΜΗ

Χιλιάρχος. Ἐπεσε στίς 3 Αὐγούστου 1825 στὴν Τάπια «τερρίμπιλε». «Τέσσαρες ἀπὸ μέρους μας μάρτυρες ἐθυσιάσθησαν εἰς τὴν μάχην ταύτην, ἐν οἷς ὁ γενναῖος χιλιάρχος Σπῦρος Κοντογιάννης καὶ ὁ καλὸς φιλέλληνας Ρόσνερ, ἐπληγώθησαν δὲ καὶ ἔξ. Ὅλοι ἔδειξαν τὰ πλέον ἥρωικά τοῦ ἐνθουσιασμοῦ καὶ τῆς γενναιότητος σημεῖα.» («Ἑλληνικά Χρονικά» 3 Αὐγ. 1825).

ΜΗΤΣΟΣ ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΗΣ

Στρατηγός. Κατὰ τὴ β' πολιορκία ὑπερήσπιζε μὲ τὸν Μάγερ τὴν Τάπια «ἀρχιεπίσκοπος Ἰγνάτιος». Πέθανε τὸ 1847.

Β' ΣΤΑΥΡΟΙ

1. ΑΓΓΕΛΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ

Σουλιώτης ὑποσωματάρχης. Ἐπεσε στὴν Ἐξοδο.

ΓΙΑΚΟΥΜΟΖΙ

Ἴταλός. Διηύθυνε τὸ ἑλληνικὸ πυροβολικὸ κατὰ τὴ μάχην τοῦ Βασιλαδίου τὸ Φεβρουάριο 1826. Πέθανε τὸ 1845 μὲ τὸ βαθμὸ τοῦ λοχαγοῦ.

2. ΡΑΖΙΕΡΙ

Ἴταλὸς ὀχυρωματοποιὸς ἀπ' τὸ Πιεμόντε. Σκοτώθηκε σὲ μιὰν «ἐξοδο» ἀπ' αὐτὲς ποὺ ἐπιχειροῦσαν συχνὰ τὶς νύχτες οἱ πολιορκούμενοι καὶ θάφτηκε κοντὰ στὴν ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Νικολάου.

3. ΓΚΟΡΠΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

Πλοίαρχος. Ἔπεσε στὴν Ἔξοδο.

4. ΓΟΥΡΝΑΡΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

Ἀπὸ τῆ Μεσάριστα Μεσολογγίου. Ἦταν ναυτικὸς καὶ εἶχε ὑπηρετήσει τελευταῖα στὸ πλοῖο τοῦ Στάμου Ραζῆ καὶ, ὅταν τοῦτο καταστράφηκε, βρέθηκε στὶς τάξεις τοῦ Τουρκικοῦ ναυτικοῦ! Τὸν Μάη τοῦ 1821 ὑπηρετοῦσε στὸ Τουρκικὸ δίκροτο, ποὺ ἐπυρπόλησε ὁ Παπανικολῆς στὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας. Τότε ὁ Γουρνάρας ἔπεσε στὴ θάλασσα καὶ κατέφυγε στοὺς Ἕλληνας. Στὸ Μεσολόγγι ἦρθε μετὰ τὸ 1824 καὶ ζήτησε καὶ τοποθετήθηκε σὲ θέση ἐπικίνδυνη, στὴν Τάπια «Λουνέττα» ὡς ἀρχιπυροβολιστής, ὅπου καὶ πληγώθηκε δυὸ φορές («Ἑλληνικὰ Χρονικὰ» 4 Ἰουλίου 1825). «Ὁ Γουρνάρας εἶχε δυνατὴ φωνὴ καὶ ἐξετόξευε βρισιές κατὰ τῶν Τούρκων, ποὺ τὸν ἄκουγαν. Ἦταν αἰμοβόρος καὶ ἀγρίων ἐνστίκτων ἄνθρωπος. Ἐλάμβανε μέρος εἰς πολλὰς «ἐξόδους» καὶ ἐγύριζε πάντοτε κρατῶντας καὶ ἀπὸ κανένα τούρκικο κεφάλι. Ὅταν ἀποφασίστηκε ἡ Ἔξοδος, αὐτὸς πρῶτος ἐπρότεινε νὰ σκοτώσῃ ὁ ἴδιος τὰ γυναικόπαιδα διὰ νὰ μὴ πέσουν στὰ χέρια τῶν ἐχθρῶν, ἂν βρισκόταν κανεὶς νὰ σκοτώσῃ τὴν ἀδελφὴ του ποὺ ὁ ἴδιος δὲν εἶχε τὸ θάρρος νὰ τὸ κάμῃ. Τὴν πρότασίν του, ποὺ κατ' ἀρχὴν εἶχαν δεχθῆ οἱ καπετανεῖοι, ἀπέκρουσε ὁ Δεσπότης Ἰωσήφ καὶ ἔτσι ἀπεφεύχθη κάτι ποὺ θὰ ἔμενε στίγμα εἰς τὴν Ἱστορίαν μας». (Κ. Στασινόπουλος «Τὸ Μεσολόγγι»). Ἔπεσε στὴν Ἔξοδο.

5. ΓΡΙΒΟΓΕΩΡΓΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ

Σωματάρχης Ἀκαρνάν. Στὸ Μεσολόγγι ἦρθε τὸ 1825 μὲ 1.000 ἄντρες. Ἔπεσε στὴν Ἔξοδο.

6. ΖΕΡΒΑΣ ΤΟΥΣΙΑΣ

Σουλιώτης Σωματάρχης. Ἔπεσε στὴν Ἔξοδο.

7. ΖΟΡΜΠΑΣ ΑΣΗΜΑΚΗΣ

Ἔπεσε στὸ Βασιλάδι στὶς 25 Φεβρουαρίου 1826.

8. ΚΟΚΚΙΝΗΣ ΜΙΧΑΗΛ

Ὁ περίφημος ὀχυρωματοποιὸς τοῦ Μεσολογγίου. Σ' αὐτὸν ὀφείλεται ἡ ἀνεγερση τῶν ὀχυρωματικῶν ἔργων τῆς πολιορκουμένης πόλεως. Στὴν Ἔξοδο ἀκούθησε τὸ σῶμα τοῦ Νότῃ Μπότσαρη καὶ ἔπεσεν. Γεννήθηκε στὴ Χίο.

Ἄριθμ. 3848

Πρὸς

Τὸ Σὺν Ἐκτελεστικὸν Σῶμα

Κρίνει χρέος τῆς ἡ Ἐπιτροπῆ νὰ ἀναφέρει ὅτι ὁ Μ. Κοκκίνης, ὀχυρωματο-

ποιός τὸ ἐπάγγελμα καὶ ἔχων βαθμὴν πολεμικῶν ἀξιωματικῶν Εὐρωπαϊκῆς Ἀδελφείας, εἶναι ἐκεῖνος ὅστις ἐσχέδιασε τὴν ἀνέγερσιν τοῦ φρουρίου τῆς πόλεως Μεσολογγίου καὶ ἐπεστάτησε μετ' ἐπιμέλειαν καὶ πατριωτισμὸν εἰς τὴν οἰκοδόμησιν αὐτῆς.

Ὁ Μ. Κοκκίνης, εὐρισκόμενος εἰς Μεσολόγγιον, εἰς τοῦ ὑπολοχίου τὴν σωτηρίαν συνέτρεξε τὰ μέγιστα καὶ τοῦ ὑπολοχίου ἀνεκλήρυχθη πολίτης, δὲν λείπει ἀπὸ τοῦ νὰ ἐπιμεληθῆται καὶ νὰ ἐπαγρυπνῇ εἰς τὴν συντήρησιν τοῦ ἰχυρώματος.

Μεσολόγγιον 15 Φεβρουαρίου 1825

Ἡ ἀντὶ τοῦ Γεν. Διευθυντοῦ ἐνεργοῦσα Ἐπιτροπὴ
Γ. Σπανιολάκης — Ἰάκ. Μάγερ — Κ. Πεταλᾶς

9. ΚΟΛΛΙΑΣ Α.

Ἐκατόνταρχος τοῦ Σώματος τοῦ Κίτσου Τζαβέλλα. Ἐπεσε σὲ μιὰ φοβερὴ μάχη στὴν Τάπια «Τερρίμπιλε». «Περὶ τὴν 10ην ὥραν (4 μ.μ.) οὕσα ἤδη κατὰ πάντα ἐτοίμη ἢ ὑπόνομος ἐβάλλθη εἰς ἐνέργειαν. Τί φρικτὸν θέαμα παρέσταινεν ἢ ἐκπυρσοκρότησις τοῦ ἔργου τούτου! Τὸ ἔδαφος τῆς γῆς μας ταραττόμενον καὶ μουγγρίζον ὀρμητικώτατα, ζοφερώτατον νέφος συνθεμένον ἀπὸ πηλόν, πέτρας καὶ καπνὸν τῆς πυρίτιδος, συμμετωροῦν πλῆθος ἐχθρικῶν κεφαλῶν καὶ καταρρίπτον μέρος αὐτῶν εἰς τὰ ἐχθρικὰ χαρακώματα διὰ νὰ ταφῶσι καὶ μέρος εἰς τοὺς προμαχῶνας τῶν Ἑλλήνων διὰ νὰ στήσωσι τὰ τρύπαια τῆς λαμπρᾶς νίκης των! Τὸ νέφος τοῦτο καταπίπτει πάλιν ἀμέσως καὶ εἰς τὴν ἐπισώρευσίν του σκεπάζει καὶ πλακώνει ὄσους εἰς τὴν ἐκρηξίν του δὲν ἐξεμέλισε. Ἀπὸ τὴν ἀνδρείαν φρουράν μας ἐθουσιάσθησαν 15 μάρτυρες καὶ ἐπληγώθησαν 35. Ἐκ τοῦ Σώματος τοῦ Κίτσου Τζαβέλλα ἐφονεύθη ὁ ἐκατόνταρχος Α. Κόλλιας». («Ἑλληνικά Χρονικά» 10 Σεπτεμβρίου 1825).

10. ΜΠΟΜΠΟΡΗΣ ΦΩΤΟΣ Σουλιώτης Σωματάρχης.

«Ὅταν οἱ Τούρκοι ἐπετέθησαν εἰς τὰς 28 Φεβρουαρίου 1826 κατὰ τῆς νησίδος «Ντολμαῶς», οἱ πολιορκημένοι ἀπεφάσισαν «ἐξοδόν» τῆς φρουρᾶς τοῦ Μεσολογγίου κατὰ τῶν ἐχθρικῶν περιταφρωμάτων καὶ κανονοστασιῶν, ὥστε μετ' ἐπιτυχίαν νὰ ἀποτρέψουν τὸ σχέδιον τοῦ ἐχθροῦ. Ὅταν ἐδόθη τὸ σύνθημα, οἱ πολεμισταὶ ἐλύσαντες τὰ ξίφη ἐπέπεσαν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Μετὰ πολύωρον πεισματώδη ἀγῶνα καὶ ἀφοῦ ἐφόνευσαν τῶσους, ὥστε τὸ μέρος ἐκεῖνο κατεκαλύφθη ἀπὸ σωρούς πτωμάτων ἐν σχήματι πυραμίδων, ἐπέστρεψαν εἰς τὸ φρούριον καταφορτωμένοι ἐκ πολυτίμων λαφύρων. Ἐκ τῶν Ἑλλήνων ἐφονεύθησαν 8 ἐν οἷς καὶ ὁ Σωματάρχης Φῶτος Μπόμπορης». (Ἀρτέμιος Μίχος «ἀπομνημονεύματα».)

11. ΜΩΡΑΪΤΑΚΗΣ ΧΡΥΣΑΝΘΟΣ

Περίφημος ναυτικὸς ἀπ' τὸ Μεσολόγγιον. Ἦταν ἀξιωματικὸς στὸ ναυτικὸ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ τῆς Ἡπείρου. Ὅταν ἄρχισε ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση, ἐπῆρε τὸ πλοῖο του καὶ ἀπ' τὴν Πρέβεζα ἦρθε στὸ Μεσολόγγιον. Πολλὰς φορές παρεβίασε τὸν ἀποκλεισμὸν καὶ ἔφερε τρῆφιμα στὴν πόλιν. Ἀπὸ τῆς πτώσεως τοῦ Βασιλαδίου οἱ ψαράδες συνήντων δυσχερείας καὶ κινδύνους ὡσάκις ἐξήρχοντο νὰ ψαρεύσουν. Σκοτεινὴν τινὰ νύκτα ὁ Χρῦσανθος Μωραϊτάκης, ὁ Θωμᾶς Γκόρπας καὶ ὁ Ἠλίας Σχιναῶς παρετήρησαν ὅτι εὐρίσκοντο πλησίον ἐχθρικῆς κανονοφόρου καὶ ὑποπτεύσαντες ὅτι οἱ ἐν αὐτῇ θὰ εἶχαν κοιμηθῆ ἀπεφάσισαν νὰ προχωρήσουν καὶ νὰ ἐπιτεθοῦν κατ' αὐτῶν. Πράγματι ἐπέτυχον αὐτοὺς κοιμωμένους καὶ αἰφνιδίως ἐπιβάντες τοῦ ἐχθρικοῦ πλοίου κατέσφαξαν πάντας ὄντας 25, μεθ' ὧν μετέφεραν τὴν κανονοφόρον εἰς τὴν πόλιν!» (Κ. Στασινόπουλος «Τὸ Μεσολόγγιον» ἀπὸ τὴν «Ἱστο-

ρίαν τοῦ Μεσολογγίου» τοῦ Ν. Μακρῆ). Σὲ ναυμαχία κοντὰ στὸν Ἅγιο Σώστη τοῦ Βασιλαδιοῦ τὸ πλοῖο τοῦ Μωραϊτάκη ἐκάηκε κι αὐτὸς τότε κατατάχτηκε στὸ πυροβολικόν. Ὑστερα ἀπ' τὴν Ἐξοδο ἔγινε κυβερνήτης πλοίου ὑπὸ τὸν Μιαούλην (1827 — 9). Ὅταν ἦρθε στὴν Ἑλλάδα ὁ Ὄθων, ὁ Μωραϊτάκης ἀπελύθη καὶ γύρισε στὸ Μεσολόγγι, ὅπου, «ἐφόσον μὲν ἠδύνατο, ἐκέρδιζε τὸ ψωμί του ἐργαζόμενος, εἰς δὲ τὸ γῆρας συνετηρεῖτο ἀπὸ τὴν... ἐλεημοσύνην τῶν συμπολιτῶν του! (Κ. Στασινόπουλος «Τὸ Μεσολόγγι»). Πέθανε τὸ 1880.

12. ΝΤΑΓΚΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ

Χιλιάρχος τοῦ Σώματος Ν. Ζέρβα. «Οἱ Ἕλληνες, ἀφοῦ κατέστρεψαν καὶ ἐπιπέδωσαν τὰς ἐν τῷ πυργώματι «Τερρίμπιλε» κολοσσαίας τῶν βαρβάρων ἐργασίας, ἐφόρμησαν τελευταῖον καὶ εἰς τὸ ἄκρον τοῦ «Ἰψώματος τῆς Ἐνώσεως», ἔνθα ἔγινε μάχη πλέον πεισματική. Οἱ βάρβαροι ἐξεθηκάρισαν τὰς μαχαίρας των καὶ τὰς ἐκίνουν κύπτοντες τὰς κεφαλὰς των ὑπὸ τοὺς προμαχώνας. Ἡ θαρραλέα φρουρά μας γελῶσα διὰ τὰ κινήματά των ταῦτα οὐδὲ κὰν κατεδέχθη νὰ σύρη ξίφος, ἀλλὰ μὲ ρόπαλα καὶ πέτρας ἐσύντριψε τὰς κινουμένας μαχαίρας καὶ τὰς κεφαλὰς των καὶ ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ ὀπισθοδρομήσουν. Ἡ μάχη διήρκεσεν ἕως τὸ μεσονύκτιον. Οἱ Ἕλληνες ἔγιναν κύριοι ὀλοκλήρου τοῦ κανονοστασίου. Ἀπὸ μέρους μας ἐστερήθημεν εἰς τὴν μάχην ταύτην 20 μάρτυρας, ἐν οἷς τὸν Χιλιάρχον Γιωργάκη Ντάγκαν.» («Ἑλληνικὰ Χρονικὰ» τῆς 20 Αὐγούστου 1825).

13. ΠΕΤΑΛΟΥΔΗΣ ΣΠΥΡΟΣ

Φρούραρχος τοῦ Βασιλαδιοῦ. Ἐπεσε ἐκεῖ στίς 25 Φεβρουαρίου 1826 (βλ. κεφάλαιο «Λιμνοθάλασσα — Βασιλάδι»).

14. ΠΛΑΤΥΚΑΣ ΠΑΝΤΕΛΕΩΝ

«Καθ' ὅλην τὴν νύκτα ἐπεκράτησεν ἀμοιβαία ἡσυχία. Ἄργα ἤρχισαν οἱ Τοῦρκοι νὰ ρίπτουν πολλοτάτας γρανάτας, βόμβας καὶ σφαιῖρας κανονίων. Ἡμεῖς τοὺς ἀπεκρίθημεν καὶ ἐκ τούτου ἐγεννήθη πεισματώδης τυφεκισμὸς διαρκέσας ὑπὲρ τὰς 3 ὥρας. Ἐν τούτῳ ἐπληγώθησαν ἀπὸ μέρους μας 5 καὶ ἐφονεύθη δι' ἀτυχίαν ὁ καλὸς νέος Παντελέων Πλατύκας. Ἡ πόλις ὅλη ἐπικράνθη τοῦ ἀδελφοῦ μας τούτου τὴν στέρησιν καὶ ἐνεταφίασεν αὐτὸν μὲ τὴν ἀνάλογον εἰς τὴν περίστασιν παράταξιν. Ὁ Ἀρχιερεὺς Ἰωσήφ ἐξεφώνησε τὸν ἐπιτάφιον λόγον, δι' οὗ ἀπετείνετο μᾶλλον πρὸς τοὺς νέους ὀμήλικας τοῦ πεσόντος προτρέπων αὐτοὺς εἰς μίμησιν τῆς γενναιοψυχίας τοῦ ἐν μακαρίᾳ λήξει συναδέλφου των. Μετὰ τὸν ἐπικήδειον ὄλοι οἱ παρεστῶτες εἶπον: αἰωνία ἡ μνήμη σου φίλτατε συμπολίτα καὶ ἀδελφέ.» («Ἑλληνικὰ Χρονικὰ» 16 Αὐγούστου 1825).

15. ΠΟΡΦΥΡΙΟΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ

Ἀπὸ Βιθυνίας Μητροπολίτης Ἄρτης καὶ Ναυπάκτου (στὴ Μητρόπολη αὐτὴ ὑπήγετο τὸ Μεσολόγγι) καὶ πρῶτος Μητροπολίτης Ἀκαρνανίας καὶ Αἰτωλίας, ὅταν συστήθηκε στὰ 1833 ἡ Μητρόπολη αὐτή. Πέθανε στὸ Μεσολόγγι τὸ 1838 καὶ θάφτηκε στὸν περίβολο τοῦ Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος. Τὰ ὄσῳ του τὸν Μάρτιον 1961 διεκομίστηκαν στὸ Ἡρῶν καὶ θάφτηκαν ἐκεῖ πού εἶναι ὁ Σταυρὸς του.

16. ΡΑΖΗΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ

Ἀστυνόμος Βασιλαδιοῦ. Ἐπεσε ἐκεῖ στίς 25 Φεβρουαρίου 1826.

17. ΣΚΑΡΛΑΤΟΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ

Ἐπεσε στὸ Βασιλάδι στίς 25 Φεβρουαρίου 1826.

18. ΤΖΟΡΝΑΣ ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ

Πυροβολητής ἀπὸ τὰ Λεχαινά. «Στὴν Κλείσοβα εἶχαν ὄλα — ὄλα 4 κανόνια οἱ πολιορκούμενοι. Στὸ ἓνα πυροβολητὴς ἦταν ὁ Τζόρνας. «Κοψαχείλα» τὸ ἔλεγαν τὸ κανόνι του, γιατί κάποτε ἔσπασε στὸ γέμισμα καὶ τὸ εἶχαν μικρήνει. Ὁ Τζόρνας τὸ ἀγαποῦσε πολὺ. Τοῦ μιλοῦσε. Τὸ φιλοῦσε. "Ὅταν ἦρθαν τὰ πράγματα ἔτσι κ' ἔπρεπε ν' ἀφήσουν τὴν Κλείσοβα, ὁ Τζόρνας ἀγκάλιασε τὴν «Κοψαχείλα» του καὶ τὴ χάϊδευε κλαίοντας. Δὲν ἤθελε νὰ τὴν ἀφήσει. Οὔτε καὶ μπορούσε νὰ τὴν πάρει μαζί του, γιατί οἱ ἐχθροὶ παρακολουθοῦσαν. "Ὅλοι ἔφυγαν κι ὁ Τζόρνας ἔμεινε κοντά της. Βάλθηκε τότε νὰ τὴ γεμίζει. Κι ὅταν οἱ Τοῦρκοι ζύγωσαν, αὐτὸς ἀναψε τὸ φυτίλι κι ἀγκάλιασε τὴ σημαδιακὴ μπουκα τῆς «Κοψαχείλας». Σὲ λίγο σκόρπισαν στὴ θάλασσα τὰ κομμάτια τῆς «Κοψαχείλας» καὶ μαζί οἱ σάρκες καὶ τὰ κόκκαλα τοῦ Τζόρνα». (Τάκης Λάμπας «Ἑλληνικά ἱστορικά ἀνέκδοτα»)

19. ΤΡΙΚΟΥΠΗΣ ΜΑΤΘ. ΙΩΑΝΝΗΣ

Ἀπὸ γονεῖς Λιδωρικιώτες. Μαθητὴς τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς Παλαμαϊκῆς Σχολῆς Παναγιώτη Παλαμᾶ. Τὶς σπουδὲς του συμπλήρωσε στὴν Ἰθάκη (φιλοσοφία καὶ Ἰταλικά). Στὴ Φιλικὴ Ἑταιρεία μὴήθηκε ἀπ' τὸν Μητροπολίτη Πορφύριο. Στὸν ἀγῶνα τοῦ Μεσολογγίου ἐπρωτοστάτησε καὶ μαζί μὲ τὸν Ἀναστάση Παλαμᾶ, τὸ Δημήτρη Μακρῆ καὶ τὸ Θανάση Ραζηκότσικα ἀπετέλεσε τὴν Ἐπιτροπὴ, ποὺ διηύθυνε τὸν ἀγῶνα τοῦ Μεσολογγίου, ὅταν τοῦτο βγῆκε στὴν Ἐπανάσταση στίς 20 Μαΐου 1821. Πέθανε στίς 30 Ἰουλίου 1824. «Σήμερον ἀπέθανεν ἀπὸ τηκτικὴν θέρμην ὁ Ἰωάννης Τρικούπης. Ἡ Πατρίς χρεωστεῖ εἰς αὐτὸν πολλά. Ἦτο καλὸς πατριώτης, ἀφιερωμένος εἰς τὰ κοινὰ τῆς Πατρίδος, ἄοκνος εἰς τοὺς κόπους τιμώμενος παρὰ πάντων». («Ἑλληνικά Χρονικά» 30 Ἰουλίου 1824). Στὴ διοίκηση τὸν διαδέχτηκε ὁ πρωτότοκος γυιὸς του Σπυρίδων, ὁ ἱστορικός τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ πρῶτος Πρωθυπουργὸς τῆς ἐλευθέρως Ἑλλάδος.

20. ΤΡΙΚΟΥΠΗΣ Ι. ΚΩΝ)ΝΟΣ

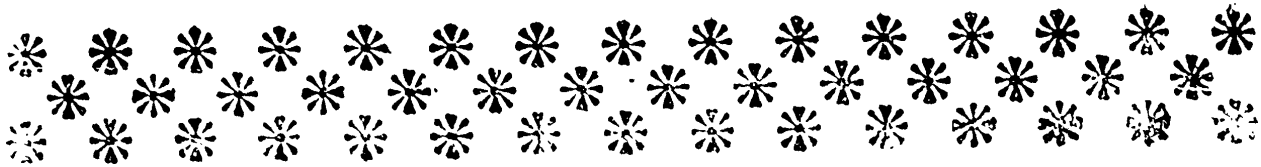
Ὁ ναύαρχος Τούμπας, ὅπως τὸν ἔλεγαν. Εἶχε δικό του ἐξωπλισμένο καράβι. Στὴ ναυμαχία κοντὰ στὴν Κλείσοβα στίς 25 Ἰουλίου 1825 ἐπέδειξεν ἥρωισμόν. «Ἦρωσ αὐτόχροημα ἀνεδείχθη πᾶς πολεμιστὴς τῆς Κλείσοβας. Ἡ πᾶσσαρα τοῦ Κωνσταντίνου Τρικούπη, φέρουσα ἓν καὶ μόνον κανόνι τῶν τριῶν λιτρῶν καὶ πολεμοῦσα ἓν τῶ μέσῳ τῶν ἐχθρικῶν κανονοφόρων, ἐβυθίσθη κανονοβολουμένη.» (Σπυρίδων Τρικούπης «Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως»). Τὸν ἥρωισμό τοῦ Κων)νου Τρικούπη φανερώνει καὶ μιὰ περιγραφὴ ναυμαχίας Μιαούλη καὶ Τούρκων στὰ νερά μεταξὺ Πατρῶν — Μεσολογγίου τὸν Νοέμβριο τοῦ 1825: «Ἡ μάχη ἐκράτησε μὲ πεισματώδη τρόπον ὑπὲρ τὰς τέσσαρας ὥρας. Ἡ ναυαρχὴ τῶν βαρβάρων, περιστραφεῖσα πολλάκις, κανονοβολοῦσε καὶ ἀπὸ τὰς τέσσαρας σειρὰς της, ἐστερήθη τὸν ἀνεμον. Μετ' οὐ πολὺ εὐρέθησαν εἰς τὴν κατηγορίαν αὐτὴν καὶ οἱ δύο ἀντιμαχόμενοι στόλοι. Τότε τὸ πείσμα τῆς μάχης ἐπύξησεν. Μία πᾶσσαρα τοῦ Μοιράρχου Κωνσταντίνου Τρικούπη ἤρχισε νὰ κανονοβολῆ γενναίως τὴν πρύμναν τῆς ἐχθρικῆς ναυαρχίδος, ἣτις ἀμέσως ὑψώσε σημεῖα καὶ ὄλα τὰ ἀκάτια ἔσπευσαν καὶ τὴν ἐτράβηξαν ἀπὸ τὴν σειρὰν τῆς μάχης» («Ἑλληνικά Χρονικά» τῆς 22 Νοεμβρίου 1825). Ὁ ναύαρχος Τούμπας ἔπεσε κατὰ τὴν Ἐξοδον.

21. ΤΡΙΚΟΥΠΗΣ ΜΑΤΘ. ΣΥΜΕΩΝ

Ἀδερφὸς τοῦ Ἰωάννου. Ἐσπούδασε φιλοσοφία καὶ ἰατρικὴ στὴν Ἰταλία. Πέθανε στίς 28 Δεκεμβρίου 1822.

(Συνεχίζεται)

ΣΤΕΦ. ΜΠΕΤΤΗ

ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗ ΜΕΛΕΤΗ ΤΟΥ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΥ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΥ

III. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΡΟΜΜΥΔΗΣ

ΚΑΙ Η ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΤΟΥ

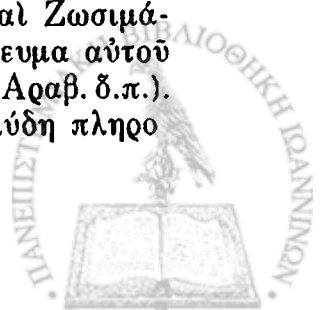
1. Βιογραφικά

Ένας από τους λίγους φιλόμους και ζηλωτές του έθνικού Διαφωτισμού απόδημος Ήπειρώτης πραγματευτής, που έθεράπευσαν ολοζωής στην ξένη κοντά στον Κερδώ και το Λόγιο Έρμη και σημάδεψαν με την παρουσία τους τη Γραμματεία μας των τελευταίων προ της Έθνεγερσίας χρόνων, ήταν και ο Γεώργιος Κρομμύδης ή Κρομμύδας. Γεννημένος στα Γιάννινα ο Γ. Κρομμύδης κατά το 1743 από εύπατριδες γονείς, έσπούδασε τα εγκύκλια μαθήματα κοντά στους Μπαλάνους και μάλιστα τον Κοσμά, τον οποίο δέν έπαψε, όσο ζούσε, να τιμά και να σέβεται. Ο πατέρας του Στέφ. Κρομμύδης¹ έμπορος στην ίδια πόλη από τους πιο εύκατάστατους, που ή γενιά του κρατούσε, κατά μέν το Λαμπρίδη (Κουρ. σελ. 54) από το Γραμμένο, κατά δέ τον Άραβαντινό (Χρ. Β' σελ. 266) από το Άργυροκαστρο, ήταν ο πρώτος, που περιμάζεψε και περίθαλψε στα Γιάννινα μικρόν κι όρφανό τον Πικροζώη Καπλάνη (Γούδα: Βίοι Γ' σελ. 81). Νέος πολύ ο Γεώργιος, 21 χρόνων περίπου (1761), ξενητεύτηκε στη Ρωσία, στην πόλη Νίζνα της οποίας με την άνθούσα έλληνική κοινότητα εγκαταστάθηκε ασκώντας το πατρικό επάγγελμα.

Στη ρωσική αυτή πόλη εύρισκόμενος διατηρούσε στενή έπαφή με τη γενέτειρα, συνεργαζόμενος με τον σ' αυτή τη δεύτερη διαμένοντα αδελφό του Άλέξιο και άλληλογραφώντας συχνά με τον Κοσμά το δάσκαλό του καθώς και με τους στη Ρωσία διατρίβοντες μεγάλους επίσης Δασκάλους Εύγ. Βούλγαρη και Νικ. Θεοτόκη. Το ενδιαφέρον και ή βαθύτατη προς την ιδιαίτερη πατρίδα αγάπη του Γ. Κρομμύδη εκδηλώνεται έμπρακτα το 1783, όταν αποστέλλει δώρο σ' αυτή, δοκιμαζόμενη από σιτοδεία, ένα άκέραιο καράβι σιτάρι (Λαμπρ. δ. π.) Το 1781 παντρεύεται στη Νίζνα την πρώτη γυναίκα του Άννα, άγνωστου οικογενειακού όνόματος, που του πεθαίνει στα 1798 και για την οποία ο Κοσμάς Μπαλάνος έσύνθεσε επιτύμβιο. Από τον πρώτο αυτόν γάμο ο Κρ. απόκτησε αρκετά παιδιά, μόνο δέ δυο θυγατέρες του επέζησαν, μια από τις όποιες, καθώς αναφέρει ο Άραβαντινός (Λόγιοι σελ. 96), «λέγεται ότι υπήρξε σύζυγος του περιωνύμου στρατάρχου Πασχέβιτς αλλά τουτό ούκ έστιν αληθές, δύο δέ αδελφάς Ρωσίδας ένυμφεύθησαν και αυτή έστιν ή συγγένεια τούτου προς τον ρηθέντα Πασχέβιτς».

Μετά το θάνατο της πρώτης αυτής γυναίκας του. Ρωσίδας ίσως, παντρεύεται ο Κρ. για δεύτερη φορά κάποια Ζαμπέττα (Έλισσάβη), άγνωστου έπίσης γένους, εξακολουθεί δέ διαμένοντας στην ίδια με τον Καπλάνη και Ζωσιμάδες πόλη, τη Νίζνα, «όπου και μετήρχετο επικερδέστατα το έπιτήδευμα αυτού αλλά και τον λόγιον Έρμη και τον κερδώον συγχρόνως έθεράπευε» (Άραβ. δ.π.).

Συμπληρωματικές προς τις παραπάνω για τη ζωή του Γ. Κρομμύδη πληρο

φορίες, τις οποίες σχεδόν στο σύνολό τους δανειζόμαστε από σχετική με την οικογένειά του μελέτη του Ί. Φιλίτη ('Ηπ. Χρ. Γ' 211 — 17), παρέχει ή 'Αγγελ. Χατζημιχάλη, ('Ηπ. Χρ. 1940 σελ. 77 — 97) σταχυολογημένες, καθώς γράφει, από τις στίς «'Ακολουθίες» του έργου του υπάρχουσες αὐτοβιογραφικές σημειώσεις. Σύμφωνα μ' αὐτὲς ὁ Κρομ. εἶχε τὸ 1827 ἡλικία 84 χρονῶν, ὅτι ἀνῆκε στὴν τάξη τῶν εὐγενῶν, ὄντας ἀπὸ καταγωγῆς, καθὼς εἶδαμε, τέτοιος,— θέση ἄλλωστε ποὺ διατήρησε καὶ μεταξὺ τῆς ρωσικῆς κοινωνίας, γιὰ τὴν οικονομικὴ προφανῶς εὐεξία του καὶ τὶς συγγενικὲς καὶ φιλικὲς πρὸς Ρώσους εὐγενεῖς σχέσεις του,— ὅτι ἦταν πολυμαθέστατος, ὑπῆρξε δὲ τακτικὸς ἐπισκέπτης τῆς Ρωσικῆς Αὐλῆς, συνδεόμενος στενὰ μὲ τὸν παντοδύναμο πρίγκηπα Ποτέμκιν εὐνοούμενο τῆς Μεγάλης Αἰκατερίνης. Πέθανε στὴ Νίζνα τὸ 1828 σὲ ἡλικία 85 χρονῶν.

2. Ἡ Διατριβὴ τοῦ Κρομμύδη (Κρίσεις καὶ ἀπόψεις).

Σημαντικὸ φιλολογικὸ γεγονός στὴν ἐθνικὴ πνευματικὴ κίνηση τῶν ἀρχῶν τοῦ περασμένου αἰῶνα ἀποτέλεσε ἡ κατὰ τὴν ἐποχὴ αὐτῆ ἔκδοση τῆς «'Επὶ τῆς καταστάσεως τῆς κοινῆς ἡμῶν γλώσσης» ἐκτεταμένης διατριβῆς τοῦ Γ. Κρομ. (τυπώθηκε τὸ 1808 στὴ Μόσχα «ἐπιστάσις τοῦ ὁμογενοῦς Ἰω. Μπάϊλα»), γιὰ τὴν ὁποία καὶ τὶς ἀντιδράσεις εὐμενεῖς ἢ δυσμενεῖς, ποὺ προκάλεσε μεταξὺ τῶν ὁμογενῶν λογίων τῆς διασπορᾶς, θὰ γίνῃ εὐρὺς στὸ ἐξῆς ὁ λόγος.

Θὰ πρέπει εὐθύς ἀμέσως νὰ σημειωθῇ, πὼς ἰδιαίτερη μεταξὺ τῶν φιλολογοῦντων τοῦ καιροῦ του ἐντύπωση ἐπροκάλεσε τὸ γεγονός, ὅτι ὁ Κρομμύδης σ' αὐτῆ του τὴν πραγματεία «ἠρανίσθη καὶ κατεχώρησεν» γιὰ πρώτη φορὰ ἱκανὸ ἀριθμὸ παροιμιῶν ἀπὸ τὴν ἀνέκδοτη συλλογὴ τοῦ συμπατριώτου του Δασκάλου Παρθένιου Κατζίουλη, μαθητῆ τοῦ Σουγδουρῆ καὶ διάδοχου τοῦ Γεωγράφου (Μιχ. Μῆτρου) στὴν Ἐπιφάνειο (1692 — 1717), πρώτου δὲ καταρτίσαντος τέτοιο Παροιμιαστήριο, καθὼς ὁ Κοσμᾶς Μπαλᾶνος στὸν πρόλογο τῆς Ἄλγέβρας του τὸ ὀνομάζει ('Αραβ. ὀ. π. σελ. 82). Σχετικὰ ὁ Κρομμύδης στὴν προτασσόμενη τοῦ έργου του εἶδηση — τὴν ὁποία στὸ οἰκείο μέρος τῆς παρουσίας θὰ παραθέσω αὐτούσια — σημειώνει: «Πρὸς τούτοις οὐ τῶν παρέργων οὐδὲ κατακορῶν ἐλογησάμην καὶ τινὰς τῶν κοινῶν παροιμιῶν (ἅς ὁ μακαρίτης Παρθένιος Κατζίουλης ἠρανίσασατο) προσαρμόσαι, ὅπως οἱ φιλομαθεῖς νέοι ἐν τῷ μεταξὺ τῆς ἀναγνώσεως ἔχουσιν εἰς παράθεσιν καὶ τὴν τῶν προγόνων τῶν ἡμετέρων πρὸ οὐκ ὀλίγων αἰῶνων διεφθαρμένην προφορὰν, εἴτι γε ἐκ ταύτης τῆς παρενθήκης τὸ χρήσιμον...» Ἄπὸ ποῦ βέβαια προμηθεύθηκε τὸ χειρόγραφο Παροιμιαστήριο τοῦ Κατζίουλη ὁ Κρομμύδης στὴ μακρινὴ Νίζνα ποὺ διέμενε, γιὰ νὰ ἐμφανίσῃ μέρος του 14 ὀλόκληρα χρόνια μετὰ τὴν ἀναχώρησή του ἀπὸ τὴν πατρίδα, παραμένει ἄγνωστο. Στὸ σημεῖο αὐτὸ κρίνω σκόπιμο νὰ μεταφέρω σὲ συνέχεια τὶς σχετικὲς σκέψεις τῆς Ἄγγ. Χατζημιχάλη, ποὺ ἀσχολήθηκε εἰδικὰ μὲ τὸ θέμα, βιογραφῶντας ('Ηπ. Χρ. ὀ.π.) τὸ συντάχτη τῆς συλλογῆς Διδάσκαλο Κατζίουλη. «Τὰς παροιμίας του ὁ Κρ., γράφει ἡ Χατζημιχάλη, πιθανὸν νὰ ἠρανίσθη ἐξ ἀντιγράφου τῆς Συλλογῆς τῶν παροιμιῶν τοῦ Κατζίουλη χρησιμοποιουμένου παρὰ τοῦ Διδασκάλου καὶ φίλου του Κοσμᾶ Μπαλάνου ὡς ἐγχειρίδιον διὰ τοὺς μαθητὰς του. Πιθανώτερον ὁμοίως εἶναι ὡς συμπεραίνομεν, ὅτι κατεῖχεν ὁ Κοσμᾶς κληρονομηθὲν παρὰ τοῦ πατρὸς του Μπαλάνου Βασιλοπούλου, διαδόχου τοῦ ἱερομονάχου Κατζίουλη ἐν τῇ Ἐπιφανείῳ Σχολῇ, τὸ πρωτότυπον ἰδιόχειρον Παροιμιαστήριον τοῦ Κατζίουλη, τοῦ ὁποίου τὴν ὑπαρξίν πρῶτος ὁ Κοσμᾶς Μπαλᾶνος καθιστᾶ γνωστήν. Τὸ Παροιμιαστήριον τοῦ Κατζίουλη παρέλαβεν ἴσως ὁ Κρομ. παρὰ τοῦ διδασκάλου καὶ φίλου του ἄλλως δὲν ἐξηγεῖται ἡ παντελής ἐξαφάνισις τοῦ πρωτοτύπου ἀλλὰ καὶ ἡ πλουσιοτάτη συλλογὴ τῶν παροιμιῶν τοῦ Κρομμύδη ἂν καὶ ἀπελθόντος νεωτάτου ἐξ Ἰωαννίνων εἰς Ρωσίαν κατὰ τὸ 1764, ὡς ἄγοντος περίπου τὸ 21ον ἔτος τῆς

ήλικίας αὐτοῦ...» Καὶ παρακάτω: «Ὁ Ἀραβαντινός, καθὼς ὁ ἴδιος ἀνυφέρει στὸν πρόλογο τοῦ δικοῦ του Παροιμιαστηρίου,² εὗρηκε ἀντίγραφον τοῦ ἀνεκδότου ἐκείνου τοῦ Παρθ. Κατζίουλη «διήλθον, λέγει, αὐτὸ μετὰ προσοχῆς καὶ παρητήρησα ὅτι τὰς δημῶδεις παροιμίας παρέργως διέλαβε μόλις ἑπτακοσίας Ἰωαννιτικὰς συγκαταλέξας ἐν τῷ τέλει τῆς συλλογῆς του, μὴ κατὰ στοιχεῖον ἐγγεγραμμένας ὧν ἐκάστην ἐξελληνίσας κατέταξε μετὰ τῶν ἀρχαίων παροιμιῶν. Καὶ ἐξ ἐκείνων ὁ μακαρίτης Γ. Κρομμύδης ἠρανίσθη ἐν ταῖς διατριβαῖς του περὶ τῆς ἐνεστώσης καταστάσεως τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἀναγιγνωσκομένης σποράδην».

Δὲν παραλείπω ν' ἀναφέρω μὲ τὴν εὐκαιρία, πὼς ὁ Κρομμ. ἀπὸ μαθητῆς τῆς Μπαλαναίας Σχολῆς ἀκόμα εἶχε δώσει ἀπὸ δείγματα τῆς ροπῆς του πρὸς ἔρευνα καὶ μελέτη μὲ τὴ συγκέντρωση ἱστορικοῦ καὶ λαογραφικοῦ ὕλικου τῆς Πατρίδας του καὶ τὴ στενὴ πιδ πέρα γνωριμία του μὲ σπάνια ἀναλόγου περιεχομένου χειρόγραφα, ποὺ φυλάσσονται στὴ βιβλιοθήκη τῶν Σχολῶν τῆς πόλεως ἢ σὲ διάφορες μονῆς τῆς περιοχῆς. Συγκεκριμένα εἶναι ὁ πρῶτος, ποὺ μᾶς παρέχει τὴν παλαιότερη καὶ πλέον ἔγκυρη μαρτυρία γιὰ τὸν περίφημο Κουβαρῶ, τὴ μορφὴ καὶ τὸ περιεχόμενό του, καθὼς πληροφορεῖ ὁ εἰδικὰ ἀσχοληθεὶς μὲ τὸ θέμα Λ. Βρανούσης (Χρονικὰ τῆς Ἠπείρου σελ. 13). «Ἡ ἀρχαιότερα καθ' ὅσον γνωρίζω, γράφει ὁ Βρανούσης, πληροφορία περὶ τοπικῶν χρονικῶν τῆς Ἠπείρου, ἀνεκδότων εἰσέτι, εὗρίσκεται εἰς τὸ βιβλίον «Διατριβὴ ἐπὶ τῆς καταστάσεως τῆς ἐνεστώσης κοινῆς ἡμῶν γλώσσης τοῦ Γ. Κ. — ἐν Μόσχᾳ 1808. Ὁ συγγραφεὺς του Γεώργιος Κρομμύδης ἢ Κρομμύδας Ἰωαννίτης ἐκπατρισθεὶς ἀπὸ τοῦ 1764 ἐγκατεστημένος δὲ μονίμως ἐν Ρωσίᾳ πρὸ τοῦ 1775, ἀναφέρει χειρόγραφον τὸ ὁποῖον εἶχεν ἴδει καὶ μελετήσῃ εἰς τὴν γενέτειράν του πρὶν ἀναχωρήσει ἐκεῖθεν. Πρόκειται περὶ τοῦ λεγομένου «Κουβαρῶ» χρονογραφικῆς συλλογῆς περὶ τῆς ὁποίας πολὺς γίνεται λόγος ἀργότερον. Ἡ σχετικὴ περικοπὴ τοῦ βιβλίου (σελ. 260) ἔχει ὡς ἑξῆς: «...Οὐκ ἔχω ἔγωγε εἰπεῖν ἐν λόγῳ βεβαίως ἱστορίας διὰ τὴν καὶ πότε ὠνομάσθησαν Ἀλβανῖται. Ἀνέγνων δὲ πρὸ πολλῶν χρόνων, ἔτι ὧν ἐν τῇ πατρίδι μου (καθὼς ἔχω διαμνημονεύειν) ἐν τινὶ χειρογράφῳ τεύχει παλαιῶ τε καὶ ἀωνύμῳ (Κουβαρῶς δὲ ἰδιωτικῶς αὐτὸ εἶχε τὴν ἐπίκλησιν) ἐν τῇ τοῦ κατὰ τὴν νῆσον Ἰωαννίνων μοναστηρίου τοῦ πικλῆν Σπανοῦ, βιβλιοθήκῃ εὗρισκομένῳ, ὅτι δῆθεν ἐπὶ Ἰουλίῳ Καίσαρος ἢ Ρωμαίων Διοικήσις πολλοὺς ἀτάκτους καὶ ληστρικῶς ζῶντας ἀπὸ τῆς Ἰταλικῆς πόλεως Ἀλβῆς ἀναστήσαντες ἐξωστράκισαν εἰς τὰ Ἀκροκεραύνεια ὄρη τῆς Ἠπείρου. Οἱ δέ, ὅτι οὐδὲν ἐξορισθέντες ἀμείνονες, ἀλλὰ εὐρόντες καὶ ἄλλους τῶν αὐτόθι Ἰλλυριῶν ὁμοίους αὐτοὺς τε καὶ ὁμόφρονας καὶ συμμιγέντες αὐτοῖς μετήρχοντο τὸν συνήθη ληστρικὸν βίον. Προϊόντος δὲ τοῦ καιροῦ, ὅτι τῷ πλήθει τῶν αὐτοῖς προσκολλημένων κακοτρόπων Ἰλλυριῶν ὑπερισχύσαντες πολλὰς πολλάκις τῆς Ἠπείρου πόλεις καὶ χώρας κατετρόχωσαν, καὶ ὅτι ὑπ' ἀρχηγῷ τινὶ αὐτῶν Πέτρῳ τοῦνομα προσβολῇ τὴν πόλιν Ἀρτης κρατήσαντες ἐλεηλάτησάν τε καὶ ἠνδραπόδισαν καὶ ὅτι ἕκτοτε αὕτη ἢ κακὴ μίξις τῶν κακοτρόπων Ἀλβανοῖλλυριῶν διὰ τὰς ἀπείρους αὐτῶν ἀπανθρωπείας ἤρξατο ὑπὸ τῶν προπατόρων ἡμῶν ὀλονεῖ φρίκης σημαντικῶ ὀνόματι. Ἀλβανῖται καλεῖσθαι. Καὶ πρὸς ἀναστολὴν τῶν τοιούτων Ἀλβανικῶν ἐπιδρομῶν ὅτι ἐκτίσθη ἡ πόλις Ἰωαννίνων. Αὕτη ἢ τοῦ ἀωνύμου ἀφήγησις οὐκ ἀμοιρεῖν δοκεῖ τῆς πιθανότητος...».

Κατὰ ταῦτα, συνεχίζει ὁ Βρανούσης, ὁ Γ. Κρομμύδης διατρίβων εἰσέτι εἰς τὴν πατρίδα του — ἤτοι πρὸ τοῦ 1764 ἢ ὀψωδῆποτε πρὸ τοῦ 1775 — εἶδε καὶ ἐμελέτησεν εἰς τὴν ἐν τῇ νησίδι τῆς λίμνης τῶν Ἰωαννίνων ἱστορικὴν μονὴν τῶν Φιλανθρωπινῶν τὴν ἐπιλεγομένην τοῦ Σπανοῦ παλαιὸν καὶ ἀώνυμον χειρόγραφον (προφανῶς ὄχι ὀγκώδη κώδικα), γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα Κουβαρῶς καὶ περιέχον χρονογραφικὰ κείμενα περὶ Ἠπείρου. Ἡ μαρτυρία εἶναι πολύτιμος καὶ διὰ

τήν παλαιότητα της και διὰ τὴν ἀκρίβειαν τῶν λεγομένων. Ὁ ἀναγνώστης ἄς ἐνθυμεῖται, ὅτι ὁ Κουβαρῶς δὲν εἶναι ὀγκώδης κώδιξ, ὅπως μᾶς τὸν παρέδωσαν ἐκ τῶν ὑστέρων, ἀλλὰ χειρόγραφον τεύχος. Ὁ ὄρος βεβαίως εἰς τὴν γλῶσσαν τῆς ἐποχῆς δὲν σημαίνει κατ' ἀνάγκην φυλλάδιον ἀλλ' εἶναι προφανές ὅτι τὸ χειρόγραφον δὲν εἶχεν ἐντυπωσιάσει μὲ τὸν ὄγκον τοῦ τὸν μελετητὴν. Σημασίαν ὅμως ἔχει τὸ γεγονός ὅτι ἤδη ἀπὸ τῶν μέσων περὶ τοῦ 18ου αἰῶνος τὸ χειρόγραφον τοῦτο ἀποκείμενον εἰς τὴν βιβλιοθήκην τῆς ρηθείσης μονῆς εἶχεν ἐφελεῖσαι τὴν προσοχὴν τῶν φιλοσόφων τοῦ τόπου καὶ ἐμελεῖτο ἀκόμη καὶ ἀπὸ νεαρῶς σπουδασμᾶς, οἷος θὰ ἦτο τότε ὁ Γεώργιος Κρεμμύδης.

Τὰ ἀνωτέρω βεβαίως, καταλήγει ὁ ἴδιος μελετητὴς, δὲν μᾶς κατατοπίζουν ἐπαρκῶς ἐπὶ τῶν περιεχομένων τοῦ χειρογράφου. Αἱ ἱστορικαὶ εἰδήσεις ὅμως τὰς ὁποίας ὁ Γ. Κρεμμύδης ἐνθυμεῖται ὅτι ἀνέγνωσεν εἰς τὸ παλαιὸν ἐκεῖνο χειρόγραφον τῆς πατρὸς τοῦ μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ καθορίσωμεν εἰς ποῖα χρονογραφικὰ κείμενα ἀναφέρεται: α) Τὰ λεγόμενα ὅτι «ἐπὶ Ἰουλίῳ Καίσαρος ἡ Ῥωμαίων διοικήσεις πολλοὺς ἀτάκτους . . . ἐξωστράκισαν εἰς τὰ Ἀκροκεραύνεια ὄρη κ.λ.π. φαίνονται ἀντληθέντα ἀπὸ τὸ (ἐκδοθὲν ἀργότερον ἐπὶ τῇ βάσει διαφόρων χειρογράφων) «Χρονικὸν τοῦ Ἀργυροκάστρου» ἢ «Χρονικὸν Δρυοπίδος» ἐν συνδυασμῶ ἴσως καὶ μὲ ἄλλα ἀναγνώσματα. β) Τὰ περὶ ἐπιδρομῶν τῶν Ἀλβανῶν ὑπὸ τὴν Ἀρχηγίαν Πέτρον τινός, κυριαρχίας αὐτῶν ἐπὶ τῆς Ἀρτης κ.λ.π. βασίζονται εἰς ὅσα διὰ μακρῶν ἐξιστορεῖ περὶ Πέτρον Λίσα κ. ἄ. τὸ λεγόμενον Χρονικὸν Κομνηνοῦ καὶ Προχλοῦ ἐκδοθὲν μετὰ ταῦτα καὶ τοῦτο ἐπανειλημμένως. Ὡστε ὁ χειρόγραφος «Κουβαρῶς» τὸν ὁποῖον εἶδε καὶ ἐμελέτησεν ὁ Γ. Κρεμμύδης περιεῖχε τουλάχιστον τὰ δύο ταῦτα Χρονικά». Καὶ ἤδη ἐπανεργάζαστε στή «Διατριβή» αὐτοῦ τοῦ τελευταίου. Τὸ ἔργο ἀξιώθηκε εὐθὺς ἀμέσως, γὰρ τὴν πρωτοτυπία του, τῆς δέουσας, καθὼς εἶπαμε, προσοχῆς ἀπὸ τοὺς ἀνὰ τὶς διάφορες πόλεις τῆς Ἑβρώπης ἐγκατεστημένους Ἕλληνας λόγιους, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους ἄλλοι τὸ ἐπαίνεσαν καὶ ἄλλοι μὲ ἰδιαίτηρη σφοδρότητα τὸ ἐπέκριναν. Γλωσσικὸ ἄλλωστε ἦταν τὸ περιεχόμενό του, ἡ δὲ γλῶσσα ἀποτελοῦσε τότε τὸ πῦρ ἐπίμαχο ἐθνικὸ ζήτημα, μὲ ὅλο καὶ ἐντεινόμενους τοὺς περὶ αὐτὸ καυγάδες τῆς πνευματικῆς ἡγεσίας τοῦ ἔθνους. Στὴ σχετικὴ μὲ τὴν πραγματεία αὐτὴ τοῦ Κρεμμύδη ζωηρὴ συζήτηση θὰ πάρουν μέρος κορυφαῖοι λόγιοι τῆς ἐποχῆς καθὼς οἱ Κοραῆς καὶ Ἀνθιμὸς Γαζῆς, ὁ πρῶτος σὺν ὑποστηρικτῆς καὶ ὁ δεύτερος σὺν δοιμῶς ἐπικριτῆς του. Πρῶτος ἀνοῖξε τὴ συζήτηση ὁ Θεσσαλὸς Λάσκαλος δημοσιεύσας στὸ πρῶτο κῆλος φύλλο τοῦ ὑπὸ τῇ διεύθυνσὴ του κατὰ τὸ 1811 καὶ στὴν Ἀδελφικὴ Πρωτεύουσα ἐκδοθέντος ἑλληνικοῦ φιλολογικοῦ περιοδικοῦ «Λόγιος Ἑορμῆς» (σελ. 25 — 27), βιαίωτα ἐπικριτὴς τῆς ἐργασίας τοῦ Κρεμμύδη ἄρθρο. Τὸν ἴδιον χρόνον (1811) ἐκδίδει ὁ Κρεμμύδης καὶ τὴν πρώτη — γιὰτὶ θὰ ἐπακολουθήσουν καὶ ἄλλες δύο — Ἀκολουθία τῆς Διατριβῆς του, ὅπου ἐνθαρρυνθεὶς ἀπὸ τὶς σχετικῆς, πῶν τοῦ μετέδωκε ὁ φίλος του Ἀλ. Βασιλείου εὐνοϊκῆς γιὰ τὴν προηγούμενη κρίσεις τοῦ Κοραῆ, ἀπαντᾷ στὸν ἐπικριτὴ του στὸν ἴδιον μ' ἐκείνον βίαιον τόνον. Ὁ Γαζῆς ὑποδέχεται καὶ τὴ δεύτερη ἐργασία τοῦ Κρεμμ. μὲ νέα ἀπὸ τὶς στίγες τοῦ περιοδικοῦ τοῦ ἐπίθεση, δοιμύτερη ἀπὸ τὴν πρώτη (σελ. 393 — 8) ὅπου διατυπώνει καὶ τὶς περὶ διορθώσεως καὶ καλλιέργειας τῆς γλώσσας ἰδέας του.

Μεταφέρω χαρακτηριστικὸ ἀπόσπασμά της, πῶν μετέγραψε στὴν Ν. Φ. τοῦ (Β' σελ. 160 — 1) ὁ Βρεττός: «Τοῦ Κυρίου Κρεμμύδη ἡ γνώμη φαίνεται ὅτι δὲν εἶχε τόσην προθυμίαν εἰς τὸ νὰ ἐκδώσῃ πολλὰ ταχέως μίαν τοιαύτην βραχίαν Ἀκολουθίαν τῆς διατριβῆς του διὰ τὴν ὠφέλειαν τοῦ Κοινοῦ, ὅσην εἶχε διὰ νὰ ἐξεράσῃ σαρκασμοὺς τινὰς καὶ ὡς ἀπὸ προμαχῶνος τινός (τὸν φίλον Κοραῆν εἰς τοῦτο προσησάμενος) νὰ ρίψῃ βέλη πικρὰ κατ' ἐμοῦ ἐκδικούμενός μοι δῆθεν διὰ

τὴν περὶ τῆς διατριβῆς τοῦ γενομένην ἐξέτασιν (ἴδε ἐν τῷ τῆς 15 Ἰανουαρίου Ἠμερῶ τοῦ παρόντος Λ.Ε. σελ. 25), ἀλλ' ἐγὼ καὶ τότε εἶπον τὰ δέοντα καὶ τώρα ἐπιβεβαιῶ τὰ αὐτά, καὶ λέγω ὅτι οὐδεμίαν ὠφέλεια εἰς τὸ γένος γίνεται ἀπὸ τὴν σύνηθῆ τῶν τοπικῶν καὶ βαρβαρικῶν λέξεων καὶ φράσεων (π. χ. ὁ Κρομ. ἐν σελ. 40 τῆς Ἀκολουθείας τοῦ ἔχει τὴν Ἀλβανικὴν ταύτην φράσιν: Χωρίον μωρὲ καὶ ὄνομα μῆ. Ἐνῶ πάντες οἱ Γραικοὶ λέγουσιν: Ὅνομα καὶ μῆ χωριό).

Ἡ γλῶσσα ἐνὸς ἔθνους καλλιεργείται καὶ συναυξάνει μὲ τὰς ἰδέας αὐτοῦ ὃ ἐστὶν ὅσον αὐξάνουσιν αἱ ἰδέαι καὶ καλλιεργείται τὸ πνεῦμα αὐτοῦ τοσοῦτον συναυξάνει καὶ συγκαλλιεργείται καὶ ἡ γλῶσσα αὐτοῦ. Καὶ ἂν ἐμεῖς δὲν εἰσάξωμεν τὰς μαθήσεις, τὰς τέχνας καὶ ἐπιστήμας διὰ τοῦ πληθυσμοῦ τῶν Σχολείων εἰς τὸ γένος ποτὲ δὲν θέλει καλλιεργηθῆ ἡ γλῶσσα. Τὴν γλῶσσαν τὴν ἔχομεν καὶ γλῶσσαν τοσαύτην ὠκεανοῦ μέγεθος ἔχουσιν. Τὰ πράγματα ὁμοίως μᾶς λείπουσιν ἐφ' ὧν αἱ λέξεις προσαρμόζονται τῶν ὁποίων καὶ χρεῖαν μεγάλην ἔχομεν. Λέγω πάλιν ὅτι ὁ κ. Κρομμύδης περισσότερον καλὸν ἤθελε κάμει ἐὰν μᾶς ἔδιδε ἰδέας Γεωγραφικὰς ἢ Ἀρχαιολογικὰς ἢ τῆς Φυσικῆς Ἱστορίας τῆς Ἠπειροῦ παρὰ δσας μᾶς δίδει διὰ τοῦ γλωσσαρίου τοῦ περὶ οὐ ἀφήνω ἄλλους νὰ κρίνωσι καὶ ἐγὼ ἔρχομαι οὐκ ἐκ προμαχῶνος ἀλλ' ἐλευθέρως καὶ γυμνῶ τῷ στήθει εἰς τὴν ἀπάντησιν αὐτοῦ...»

Συνεχίζοντας τὶς ἐπικρίσεις τοῦ ὁ Γαζῆς κατὰ τῆς Ἀκολουθείας τοῦ Κρ. τὴν κατηγορεῖ «ὡς ἐπιφέρουσιν τὴν καταστροφὴν τῆς παραδόσεως τὴν αἰσχύνην καὶ ἐντροπὴν πρὸς κατασχύνην τῆς Ἑλλάδος». Τέλος λέγει πῶς ὁ Κρ. «παρενοσπεῖρει ἔτι καὶ διαφόρους παροιμίας τὰς ὁποίας ἐσύναξεν ὁ συμπατριώτης τοῦ Παρθένιος ὁ Κατζίουλης, αἱ ὁποῖαι μῆτε ρυθμὸν μῆτε πνεῦμα παροιμιακὸν ἔχουσιν, ἀλλ' ἔξ ἐναντίας ναυτιάσεως καὶ ἀηξίας εἰσι πρόξενοι...»

Στὶς παραπάνω ἄστοχες καὶ ἄδικες γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Κρομ. ἐπικρίσεις τοῦ Γαζῆ, ἀπάντησε ἀπὸ τὸ Παρίσι ὑπερασπίζοντας τὸ συγγραφέα ὁ σοφὸς Κοραῆς.

Ἦδη ἀπὸ τὸ καλοκαίρι τοῦ 1810 ὁ ἀφοσιωμένος Ἠπειρώτης φίλος τοῦ τῆς Βιέννης Ἀλέξανδρος Βασιλείου τὸν ἰδεάζει γιὰ τὴν πρὸς αὐτὸν ἀποστολὴν τῆς Διατριβῆς τοῦ Κρομμύδη — λεξικὸ τὸ λέγει, ἐπειδὴ στὸ μεγαλύτερό της μέρος συλλογὴ λέξεων ἦταν — ὡς τὶς 20)9 ὁμοίως ὁ Κοραῆς δὲν τὴν εἶχε λάβει. Γι' αὐτὸ σὲ σύγκαιρην ἀπάντησίν του γράφει στὸν Ἀλέξανδρο. «Τὸ λεξικὸν τοῦ Κρομμύδι ἢ Κρεμμίδι δὲν ἔλαβα ἀκόμη, ἂν καὶ μὲ τὸ ἀναγγέλλης ὡς σταλμένον» ("Ἀπαντα 1965 Β, σελ. 70'). Σὲ μεταγενέστερο ὁμοίως γράμμα τοῦ τῆς 17)1)1811 πρὸς τὸν ἴδιον ἀναφέρεται διὰ μακρῶν στὴ Διατριβὴ τοῦ Κρομμύδη γράφοντας: «Ἡ διατριβὴ τοῦ Κρομμύδη εἶναι καλὴ, ἂν καὶ βρῆται ἀπὸ σφάλματα πάμπολλα. Τὰ σφάλματα δταν ὁ λόγος εἶναι περὶ γλώσσης καὶ παλαιᾶς καὶ νέας καὶ μάλιστα τῆς παραθέσεως αὐτῶν εἶναι ἀναπόφευκτα εἰς τοὺς ὅσοι δὲν ἠξεύρουσιν παρὰ τὰ καλὰ γραμματικά. Εἰς τοιαῦτα χρειάζεται ἡ εἰδησις τῆς Λατινικῆς γλώσσης καὶ μὴδ' αὐτοὶ εἶναι ἱκανοὶ χωρὶς τὴν βοήθειαν τριῶν ἢ τεσσάρων νεωτέρων γλωσσῶν. Ὅθεν εἶναι συγχωρήσεως ἄξια τὰ σφάλματα τοῦ Κρομμύδου καὶ τόσον περισσότερον ὅσον ἔγραψε καὶ πολλὰ καλὰ, ὁποῖα εἶναι αἱ κοινὰ παροιμίαι καὶ τὰ ἔγραψε μὲ μετριοφροσύνην ὡς πρέπει εἰς τοὺς ὅσοι γράφουσι πρὸς ὠφέλειαν καὶ ὄχι νὰ δεῖξωσιν τὴν πολλὰ μικρὰν αὐτῶν σοφίαν συνοδευομένην μὲ φρικτὰς ἀμαθείας. Εἶθε νὰ μὴ μᾶς εἶχε κάμει δῶρον καὶ τὴν μετ' ἄλλων κορισπουδέντζαν του, δῶρον παντάπασιν ἀκαρπὸν. Ὅπως ἂν εἶναι εὐχῆς ἄξιον ἦτο νὰ εἶχαμεν δέκα καὶ περισσοτέρας τοιαύτας διατριβάς, ὁποῖα ἦ τοῦ Κρομμύδου' καὶ ἂν ἴσως εἶναι ἀκόμη εἰς τὸν κόσμον, γράψε του νὰ ἐξακολουθῆ, καὶ νὰ συλλέγη μάλιστα παροιμίας». ("Ἀπαντ. ὁ.π. σελ. 736). Οἱ παραπάνω σοφὲς περὶ τῆς Διατριβῆς τοῦ Κρομ. κρίσεις τοῦ Κοραῆ δίνουν μὲ ἀκρίβεια καὶ ἀντικειμενικότητα τὸ μέτρο τῆς ἀξίας τῆς ἐξαίρουσιν δὲ τὴ φιλογένεια καὶ μετριοφροσύνη τοῦ

συγγραφέα της υπογραμμίζοντας ταυτόχρονα τὸν πλημμελῆ του δπλισμὸ στὴ διαπραγματεύσῃ της. Δὲν τοῦ ἄρесе φαίνεται — «δῶρον παντάπασιν ἄκαρπον» τοὺς χαρακτηρίζει — ἢ περιληφθεῖσα σ' αὐτὴν ἀλληλογραφία τοῦ Κρομ. με τοὺς γνωστοὺς Δασκάλους, ὅλους ἀρχαῖστῆς, ἔμεινε ὁμως ἐνθουσιασμένος ἀπὸ τὴν πλούσια συλλογὴ τῶν παροιμιῶν του, στοιχείο ποὺ θεώρησε ἱκανὸ νὰ ἀντισταθμίσει τὶς πολλὲς τῆς ἀδυναμίες.

Σ' αὐτὸ τὸ μεταξὺ δημοσιεύεται στὸ Λόγιο Ἐρμῆ τὸ γνωστὸ ἐπικριτικὸ ἄρθρο τοῦ Γαζῆ κατὰ τοῦ Κρομμύδη καὶ τῆς μελέτης του. Ὁ Κοραῆς τὸ μαθαίνει (δὲν φαίνεται ἂν τὸ διάβασε) καὶ γράφει στὸν Ἀλέξανδρο. Ἐπὶν ραβδίση (ὁ Γαζῆς) τὸν Κρ. ἔπρεπε νὰ συλλογιθῆ ὅτι ἂν αὐτὸς διὰ τὴν σοφίαν του δὲν ἔχει χρεῖαν ἀπὸ τὸν Κρ. εἶναι ὁμως περισσότερον τὸ πλῆθος τῶν ἀσφῶν, οἱ ὅποιοι δύνανται νὰ ὠφεληθῶσιν ἀπὸ τὰ τοιαῦτα. Ἐγὼ ἐξ ἐναντίας τὰ ἐπαινῶ εἰς τὰ προλεγόμενα τοῦ τρίτου τόμου τοῦ Πλουτάρχου τὰ ὅποια μετ' ὀλίγον θέλω σὲ πέμψει (Ἄπαντ. δ.π. σελ. 740).

Σ' αὐτὰ τὰ προλεγόμενα τοῦ τρίτου τόμου τοῦ Πλουτάρχου (Αὐτοσχέδιοι Στοχασμοὶ ΣΤ') βρίσκει πάλι τὸν καιρὸ ὁ Κοραῆς νὰ ἐπαινέσῃ, καθὼς καὶ παλαιότερα, τὴν ἐργασία τοῦ Ἡπειρώτη λογίου προβάλλοντάς τη παράδειγμα γὰρ μίμηση ἐπειδὴ τὴ θεωρεῖ σὰν ὑποδομὴ καὶ βᾶθρο τοῦ μέλλοντος νὰ συνταχθῆ λεξικοῦ τῆς Ἑλλ. γλώσσας. Σημειώνει λοιπὸν ἐκεῖ κάτω ἀπὸ τὴ λέξη ἀργοστολῶ: «Λεῖπει ἢ λέξις ἀπὸ τὰ λεξικά καὶ ὁμως ἢ χρῆσις αὐτῆς εἶναι κοινὴ, καὶ ἢ σύνθεσις εὐφραδεστάτη ἀπὸ τὸ Ἀργεῖ καὶ τὸ Στέλλομαι, τὸ ὁποῖον ἐσήμαινε εἰς τοὺς παλαιοὺς καὶ τὸ πορεύομαι. Καὶ μόνη αὕτη ἢ λέξις λείπει; Ἐὰν τις ἀπὸ τοὺς ἀλλογενεῖς κρίνει τὴν κοινὴν ἡμῶν γλώσσαν ἀπὸ τὰ κοινὰ λεξικά, θέλει τὴν εὐρεῖν σχεδὸν τόσον πτωχὴν, ὅσον εἶναι καὶ τῶν ἀγρίων ἐθνῶν αἱ γλώσσαι. Καὶ ὁμως ὅλον τὸ ἐναντίον, ἀλλ' ὁ πλοῦτος αὐτῆς εἶναι κρυμμένος, εἶναι σκορπισμένος. Διὰ τοῦτο ἔλεγα (Πλουτ. Μερ. Α' Αὐτοσχ. Στοχ. σελ. κθ' 264 τ.Π.Ε.), καὶ πάλιν λέγω καὶ παρακαλῶ εἰς αὐτὸ ὡς ἔργον ἀναγκαῖον νὰ διορισθῶσιν ἀπὸ τὸ κοινὸν δύο νέοι εἰς τὴν συνάθροισιν ὄλων τῶν εἰς ὄλας τῆς Ἑλλάδος τὰς πόλεις συνήθων λέξεων καὶ φράσεων, ὕλης τοῦ μέλλοντος Λεξικοῦ. Τοιοῦτον λεξικὸν θέλει πρῶτον μὲν μᾶς ἐλευθερῶσιν ἀπ' τὰς ἀλλογενεῖς λέξεις τὰς ὁποίας ἀναγκάζεται τις νὰ μεταχειρίζεται, διότι ἀγνοεῖ ὅτι ἢ γνησίᾳ τοῦ πράγματος λέξεις, σώζεται εἰς ἄλλην πόλιν, πολλάκις ὄχι πολλὰ μακρυσμένην ἀπ' αὐτόν. Ἐπειτα θέλει (κάνει μὴν ἀμφιβάλλει περὶ τούτου) καταστήσῃ καὶ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς τὴν κατάληψιν εὐκολωτέραν. Ἐως νὰ τελειωθῆ τὸ ἐπιθυμητὸν καὶ πολλὰ ὠφέλιμον ἔργον τοῦτο, ὡς τόσον ἅς καταγίνωνται οἱ λόγιοι νέοι τοῦ γένους κἄν εἰς νὰ συναθροίσῃ ἕκαστος τὰς λέξεις τὰς φράσεις καὶ τὰς παροιμίας τῆς πατρίδος του κατὰ τὸ ἐπαινετὸν Γεωργίου τοῦ Κρομμύδου παράδειγμα.

Ὡς ἂν κατασκάψαντες Ἴλιου πόλιν

Στελλώμεθ' οἴκαδ' ἄσμενοι Τροίας ἄπο». (Ἄπαντα 1965 Α' σ. 967)

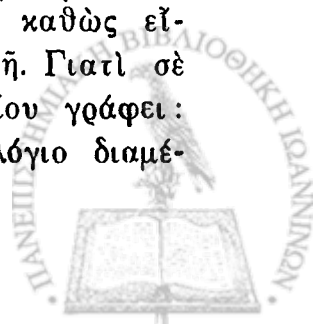
Λίγο ἀργότερα (19 — 6 — 1811) λαβαίνοντας ἀπὸ τὸ Βασιλεῖον βέβαια τὰ τετράδια τοῦ Λ. Ἐρμοῦ, ποὺ τὸν κινοῦν σὲ ἀγανάκτηση «καὶ διὰ τὰς κρίσεις καὶ διὰ τὸν χαρακτῆρα τοῦ λόγου καὶ τῶν ἐνοιῶν τὴν ἀκατάλληλον καὶ ἀσυνάρτητον συνέπειαν τοῦ ἐκδότου» (Γαζῆ) προσθέτει ἀναφερόμενος πάλι στὴν ἐπίθεσι τοῦ τελευταίου κατὰ τοῦ Κρομ.: «Τοῦτο μόνον σ' ἐξομολογοῦμαι, ὅτι ἐνόμιζα τὴν ἀμάθειάν του ὀλιγωτέραν ἀφ' ὅτι εἶναι, μηδ' ἠλπίζα ποτὲ ὅτι σιμὰ τῆς ἀμαθείας εἶχε καὶ τόσην ἀγριότητα, ὥστε νὰ λυπήσῃ γηραλαῖον ἄνδρα τὸν Κρομμύδην με λέξεις καὶ φράσεις Ἀρχιλοχείους καὶ Ἀρχιχολείους. Τοῦτο μάλιστα τόσον μ' ἐτάραξεν, ὥστε μὰ τὸν Ἐρμῆν! ἂν δὲν ἦμην ἀσχολημένος εἰς ἄλλα, χωρὶς

αναβολὴν ἤθελα ἐπιχειρήσειν μὲ τὴν συνεργείαν τοῦ Βάμβα ἔκδοσιν ἄλλης φιλολογικῆς ἐφημερίδος» ("Απαντ. Β, σελ. 761).

Φαίνεται πῶς ἡ εὐμενὴς ὑποδοχὴ τοῦ ἔργου του ἀπὸ τὸν Κοραῖ τὸν Βασιλείου καὶ τὸν κύκλο τους, ὤθησε τὸν Κρομμ. νὰ τοὺς γράψῃ γιὰ νὰ τοὺς συμβουλευθῇ ἢ νὰ τοὺς εὐχαριστήσῃ ἴσως. Ἀπὸ ἓνα τέτοιο γράμμα του παίρνοντας ἀφορμὴ ὁ Κοραῖς γράφει στὸ Βασιλείου (17—8—1811). «Καὶ ἐγὼ ἀπορῶ πῶς ὁ Κρομμ. συγγέει προφανῶς τὸν Ἀρχίλοχον Δ. μὲ τὸν Ἀρχίτυπον ἐφημεριδογράφον» (ὁ πρῶτος εἶναι ὁ Ν. Δούκας ὁ δεύτερος εἶναι ὁ Ἄν. Γαζῆς), ἐσωκλείει δὲ σ' αὐτὸ τὸ γράμμα τοῦ Ἀλέξανδρου καὶ παρόμοιο πρὸς τὸν Κρομμ. ("Απαντ. Β, σελ. 758). Τὸ Μάη τοῦ ἐπομένου ἔτους (20—5—1812), εἶχε στὸ μεταξὺ κυκλοφορήσει ἡ πρώτη Ἀκολουθία τῆς Διατριβῆς τοῦ Κρομμ. (1811) καθὼς καὶ ἡ δημοσιευθεῖσα στὸ Λογ. Ἐρμῆ νέα δυσμενὴς ἐναντίον τῆς κριτικῆ τοῦ Γαζῆ, πού ἦταν μαζὶ αὐτῆ καὶ ἀπάντησι στα ὅσα ὁ Κρομμ. τοῦ ἔγραφε ἀμυνόμενος γιὰ τὴν πρώτη ἀντίκρισι καὶ ἀνάκρισι, καθὼς τὴ λέγει ὁ Κοραῖς, πού τὴ διάβασε τὴν κριτικὴ αὐτῆ ἀπὸ ἀντίγραφο πού τοῦ προμήθευσε ὁ Βασιλείου, γράφει ὄλος ἀγανάκτησι σ' αὐτὸν τὸν τελευταῖο. «Εἰς τὴν 4 Δεκεμβρίου ἐπιστολὴν σου εὗρηκα τὸ ἀντίγραφο τῆς κατὰ τοῦ Κρ. ἀντικρίσεως καὶ ἀνακρίσεως καὶ ἐμακάρισα τὸν εὐρετὴν τῆς τυπογραφίας, ὡς ἐταλάνισα τοὺς ἠλιθίους μεταχειριζομένους τὸ θεῖον εὖρημα τοῦτο, χωρὶς νὰ τρέμωσι τὸν δι' αὐτοῦ ἀποθανατισμὸν τῆς μωρίας των. Αὐτὸς εἶναι ὁ ὑπάρξας (agresseur) καὶ ὁ Κρ. ὁ ἀμυνόμενος. Καὶ μ' ὄλον τοῦτο ἀντὶ νὰ σιωπήσῃ, ἐμεταχειρίσθη τὸ σκληρότατον καὶ σκυθικὸν ἐξέραςε καὶ τὸ μετεχειρίσθη εἰς καιρὸν ὅταν δὲν εἶχε τι χρηστὸν νὰ ἀντιπροβάλλῃ εἰς ἀπολογίαν του. Autant de lignes. autant de sottises. Καὶ πραγματικὸν καὶ λεκτικὸν μικρότερον σύνθεμα δὲν ἐγνώρισα εἰς τὴν ζωὴν μου». ("Απαντ. Β 1, σελ. 791). Καὶ παρακάτω συνεχίζοντας στὸν ἴδιο ὀργισμένο τόνο τις ἐπικρίσεις του κατὰ τοῦ Λ. Φ. καὶ τοῦ ἐκδότη τοῦ ἀπ' ἀφορμὴ ἀκριβῶς τὴν κατὰ τοῦ Κρομμ. ἐπίθεσι καταλήγει: «Ἐκατόν, ἡσο βέβαιος, διατριβὰς κατὰ τοῦ ἐφημεριδογράφου (Γαζῆ) δὲν εἶναι καλά νὰ κάμωσι δ,τι ἔκαμεν ἡ ἀθλιεστάτη του ἀντίρροσι κατὰ τοῦ Κρομμ. Στήλην ἀνέστησεν ὁ ταλαίπωρος ἀνεξάλειπτον κατὰ τῆς ἰδίας του ἀμαθείας καὶ καθὼς ἔλεγεν ὁ Λεωνῆς ὁ Ἄμοιρος «ἐκβῆκεν ἀπὸ τὰ πηλ. καὶ ἔπεσεν εἰς τὰ σκ.» Ὡ θεῖα τυπογραφία! Αἰωνία ἡ μνήμη τοῦ εὐρόντος σε!». Καὶ συνιστᾷ στὸν Ἀλέξανδρο τελειώνοντας νὰ τραβῆσῃ καὶ λίγο τὸ αὐτὶ τοῦ Κρομμ. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, σπούδαζε νὰ χαλινώσῃ ὀλίγον καὶ τὴν πολύρρυντον φιλολογίαν τοῦ Κρ. διτι μὰ τὴν ἀλήθειαν κι αὐτὸς συχνὰ ἐμπερδεύεται εἰς ἀναπτύξεις λέξεων ὑπὲρ τὴν δύναμιν του καὶ μᾶς λέγει πράγματα ἄξια τῆς δεκάτης τρίτης ἑκατονταετηρίδος, καὶ τῶ ὄντι ἀδελφὰ τῶν ἐτυμολογιῶν τοῦ ρακενδύτου καὶ τῶν σχολίων τοῦ πτερωτοῦ Τέττιγος. Δὸς του νὰ καταλάβῃ διτι τὸ ἔργον του εἶναι νὰ συναθροίξῃ μόνον λέξεις καὶ ν' ἀφίνη εἰς ἄλλους τὴν ἔννοιαν (ἢ τὴν ἄγνοιαν νὰ τὰς ἐξηγῶσι» ("Απαντ. δ.π. σελ. 793—4) (ἄγνωστο ποιὸν ἐννοεῖ ὁ Κοραῖς μὲ τὸ ἐπίθετο «ρακενδύτος» ἐνῶ «πτερωτὸ Τέττιγα ἀποκαλεῖ τὸ Δούκα). Ἄλλου πάλι κατακρίνοντας ὁ σοφὸς Χίος εἰς ἐτυμολογικὰς ἀκροβασίας τοῦ Κρ. πάνω στις περιεχόμενες στὸ πόνημά του λέξεις γράφει στὸν ἴδιο πάντα φίλο του: «Κάμνει καλά ὁ Κρ. σιωπῶν' τοιαῦτα πράγματα δὲν εἶναι διὰ τοιοῦτους ἢ ἤθελαν πράξει φρονιμώτερα νὰ περιορίζωνται εἰς τὴν συνάθροισιν τῶν λέξεων καὶ ν' ἀφίνωσι εἰς ἄλλους τὴν φροντίδα νὰ τὰς ἀνιχνεύωσι». ("Απαντ. ὀ.π. σελ. 803).

Παρὰ ταῦτα ὡς τὸν Ἰούλιο τοῦλάχιστον τοῦ 1812 δὲν εἶχε λάβει φαίνεται ἀντίτυπο τῆς πρώτης αὐτῆς Ἀκολουθίας τοῦ Κρομμ., πού ἐκδόθηκε, καθὼς εἴπαμε, τὸν προηγούμενο χρόνον καὶ τόσο πολεμήθηκε ἀπὸ τὸ Λ. Ἐρμῆ. Γιατὶ σὲ γράμμα του τῶν ἀρχῶν αὐτοῦ τοῦ μῆνα πρὸς τὸ φίλο του Βασιλείου γράφει: «Διατὶ δὲν μὲ ἔστειλες μὲ τὸν Ζαλίκογλου (τὸ Γρηγόρη, Μακεδόνα λόγιον διαμέ-

νοντα ἐπίσης στὸ Παρίσι ἰδρυτὴ τῆς συνωμοτικῆς ὁργάνωσης Ἑλληνόγλωσσον Ξενοδοχεῖον στὴν ὁποία ἐθήτευσε ἀρχικὰ καὶ ὁ δικός μας Τσακάλωφ) καὶ τὴν ἐξακολούθησιν τοῦ Κρομμύδου;» (δ.π. σελ. 814). Πολὺ ἀργότερα τέλος ἐπιστέλλοντας στὸ Βασιλεῖον καὶ παραπονούμενος πρῶτ' ἀπ' ὅλα γιὰ τὴν ἀρρώστεια του γράφει: «Ἡ αὐτὴ ἀδυναμία μ' ἔφερεν σχεδὸν εἰς ὀλιγοθυμίαν, ὅταν ἀνοίξας τὴν ἐπιστολήν σου εὗρηκα τὴν ἀπανταχοῦσαν τοῦ Κρομμύδου. Παρακαλῶ σε νὰ τὸν προλάβης μὲ τὴν εἶδησιν τῆς ἡλικίας, τῶν νόσων καὶ τῶν ἀσχολιῶν μου μὴν αὐτὸς προλάβῃ καὶ μὲ γράψῃ κατ' εὐθείαν. Διότι βέβαια ἀπόκρισίν μου δὲν θέλει λάβειν.» Καὶ παρακάτω στὸ ἴδιο γράμμα ἀσχολούμενος μὲ τὴν παραγωγή τῆς λέξεως «παγανός» ὑψαυρισμένης στὴν πραγματεία τοῦ Κρ., ὁ ὁποῖος φαίνεται εἶχε τακτικὴ ἀλληλογραφία μὲ τὸ συμμαθητὴ του στὴ Μπαλάνειο Βασιλεῖον συμβουλεύει γιὰ δευτέρη φορὰ: «Ἦθελε κάμειν φρονιμώτερα ὁ Κρ. ἂν περιοριζέτο στὸ νὰ συναθροίξῃ μόνον λέξεις χωρὶς νὰ ἐμβαίνη εἰς ἐρεῦνας τῶν ὁποίων δὲν ἔχει τὸ κλειδίον. Φαίνεται ὅτι δὲν γνωρίζει κανὲν ἀπὸ τὰ ἀναγκαῖα εἰς τοιαύτας ἐρεῦνας βοηθήματα. Ἐδῶ καὶ ἐκεῖ κάνει τινὰς λεηλασίας ἀπὸ τοὺς Αὐτοσχ.στοχ. καὶ τὰς σημ. μου καὶ τὰς προβάλλει ὡς τὸν πόνων του καρπούς, καὶ αὐτὰς χωρὶς πολλὴν κρίσιν ὡς τόσον ἐξήγησέ του, ἂν θέλῃς, τὸ παγανός, παρακάλεσέ τον ὁμως νὰ μὴ μὲ ὀνομάσῃ. (Ἄπαντ. Β2 σελ. 111 — 2).

Ἄλλη ἀναφορὰ περὶ τοῦ Κρομ. καὶ τοῦ ἔργου του στὰ κείμενα τοῦ Κοραῆ δὲν συναντοῦμε³. Ἀπὸ τὶς παραπάνω ὁμως σχετικὲς σκόρπιες κρίσεις καὶ γνώμες του μποροῦμε νὰ σχηματίσουμε μιὰ πρώτη γενικὴ τοῦλάχιστον εἰκόνα γιὰ τὴν ποιότητα καὶ τὴν ἀξία τῆς διατριβῆς τοῦ Ἑπειρώτη λογίου, ὁ ὁποῖος παρὰ τὴν ἀνεπαρκῆ εἰδικὴ κατάρτισή του καὶ τὶς ἄλλες μύριες ἀσχολίες του, μὲ ἀξιεπαινο ζῆλο καὶ προθυμία τὴν καταπιάστηκε συμβάλλοντας θετικὰ στὴν γενικώτερη προσπάθεια διαφωτισμοῦ καὶ πνευματικῆς ἀναγέννησης τοῦ ἔθνους του.

Τὸ 1813 ἐκδόθηκε στὴ Βιέννη μὲ παραπλήσιο πρὸς τὴν προηγούμενη λεξιλογικὸ περιεχόμενον ἢ δευτέρη συνέχεια τῆς πραγματείας τοῦ Κρομ. καὶ μετὰ δεκαπενταετία ὅλη (1828) στὴ Μόσχα αὐτὴ τὴ φορὰ καὶ ἡ τρίτη καὶ τελευταία, ποῦ ἦταν καὶ ὀγκωδέστατη, ἀντίτυπὸ τῆς δέ — σημειώνει ἡ Ἄγγ. Χατζημιχάλη (δ.π. σελ. 87) κατὰ πληροφορίες τοῦ Παπαδοπούλου Κεραμέως πρὸς τὸν Ν. Πολίτη — εὗρισκονται στὴ Βιβλιοθήκη τῆς Αὐτοκρατ. Ἀκαδημίας Ἐπιστημῶν στὴν Πετρούπολη ἀποτελούμενον ἀπὸ 499 σελίδες καὶ περιέχον καὶ αὐτοβιογραφικὲς τοῦ συγγραφέα σημειώσεις. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἢ ἀπὸ τέσσερα μέρη ἀπαριζόμενη ἐργασία τοῦ Κρ. ἐκδοδεῖσα μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1808 — 1828 ἐκτείνονταν σὲ 1000 κοντὰ σελίδες μέσα στὶς ὁποῖες ὁ συγγραφέας τῆς σὰν μέλισσα ἀκαταπρόβητη συγκέντρωσε ποικίλο καὶ πολύτιμο γλωσσολογικὸ λαογραφικὸ καὶ ἄλλο ὕλικό.

1. Ὁ Στέφανος Κρομμύδης, ποῦ ἡ γυναῖκα του ἦταν θυγατέρα τοῦ ἐπίσης Γιαννιώτη εὐπατρίδη Χριστοδ. Κερασάρη, συναντιέται στὰ Γιάννινα κατὰ τὸ 1759, εἶχε δὲ κατὰ τὸν Φιλίτη (Ἠπ. Χρ. Γ' σελ. 211 — 7) ἄλλα τέσσερα ἐκτὸς τοῦ Γεωργίου παιδιά: Τὸν Ἀλέξιο Κρ., ποῦ ἀναφέρεται σὲ ἔγγραφα τῶν ἐτῶν 1777 — 1794 χρημάτισε δὲ καὶ προεστὼς τῆς πόλης. Τὸ Χριστόδουλο ποῦ διέμενε στὴν Κων)πολη καὶ ἦταν εὐνοούμενος τοῦ Σουλτάνου Σελῆμ τοῦ Γ' (1789 — 1808), τὸν Κων)τινο διαμένοντα ἐπίσης στὴν Πόλη, γαμπρὸ ἐπ' ἀδελφῆ τοῦ Ἰω. Μάνθου Κονιτσιώτη, καὶ τὸν Στέφανο, ποῦ μὲ τὸν πλοῦτο του διήγειρε τὰ ἀρπακτικὰ ἔνοστιχα τοῦ Ἀλῆ πασιᾶ, ὁ ὁποῖος τὸ 1795 δηλητηρίασε τὸ παιδί του καὶ ὑποχρέωσε τὸν πατέρα ν' ἀφήσῃ μὲ διαθήκη του σ' αὐτὸν ὅλην τὴν περιουσία, μὲ τὴν ὑποχρέωση ὁ πασιᾶς νὰ παντρέψῃ τὶς θυγατέρες του. Τὴν τελευταία αὐτὴ πληροφορία ὁ Φιλίτης ἀντλεῖ ἀπὸ τὸν Ἀραβαντινὸ (Ἱστορ. Ἀλῆ πασιᾶ σελ. 382), ὁ ὁποῖος στὴ χρονογραφία του (Β' σελ. 269) λέει πὼς οἱ κόρες αὐτὲς δὲν ἦταν τοῦ Στέφ. ἀλλὰ τοῦ Ἀλεξίου Κρομμύδη. Στέφανος δηλ. Κρομμύδης παιδί τοῦ Στεφάνου Κρομμύδη φαίνεται ἀπίθανος καὶ μᾶλλον δὲν ὑπῆρξε. (Τελευταία προκύψασα σὲ φῶς ἐγκυρότατη πηγὴ βεβαιώνει πὼς τὸ παιδί αὐτὸ ἦταν τοῦ Ἀλεξίου Κρομμύδη — Περβλ. Λ. Μελά: Μία οἰκογένεια κ.λ. σελ. 989). Ἡ γυναῖκα αὐτοῦ τοῦ Ἀλεξ. Κρομ. Ἐλισάβετ (Κρομμύδοβα τῆ

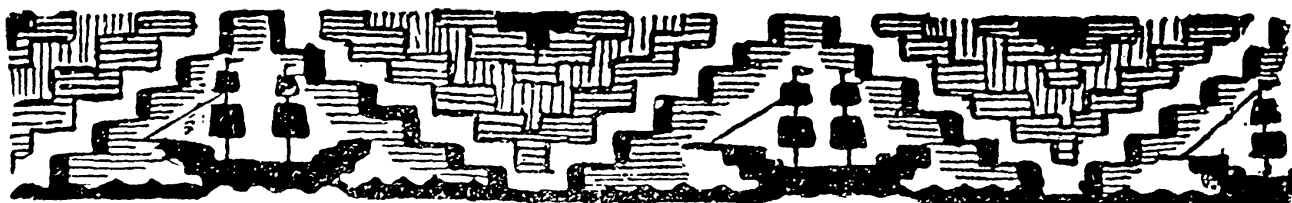
σημειώνει σ' ένα κατάστιχό του ο Τσαπαλάμος — Μελά Σελ. τῆς 'Ηπείρου σελ. 144) ἦταν θυγατέρα τοῦ Κώστα Σάρρου καὶ ἀδελφὴ τῆς πιθερᾶς τοῦ Ψαλίδα Ἑλένης Κοντοβασί-
λη, ὅπως συμπεραίνω ἀπὸ σημείωση ἰταλικά γραμμένη περιεχόμενη στὸ Ἄρχειο Ψαλίδα.
Δυστυχῶς στὴ σημείωση αὐτὴ (Δ.Ι.Ε.Ε. 1962 σελ. 360) δὲν ἀναφέρεται τὸ μικρὸ ὄνομα
τοῦ Κρομ. ἀναφέρονται ὁμῶς τὰ ὀνόματα τῶν τριῶν θυγατέρων του, μιὰ ἀπὸ τὶς ὁποῖες,
ἢ Σουσιάννα, ἦταν γυναῖκα τοῦ Κ. Ἀθανασίου καὶ μητέρα τοῦ Δημητρ. Ἀθανασίου γιὰ
τὸν ὁποῖον ξεχωριστὰ σὲ ἄλλη μας ἐργασία θὰ μιλήσουμε. Γνωστὸς ἐπίσης Κρομ. τῆς
ἴδιας ἐποχῆς ἀδερφὸς πιθανώτατα τοῦ πατρὸς τῶν παραπάνω Κρομμυδαίων Στεφάνου,
ἀναφέρεται ὁ Ἰω. Κρομμύδας, πού παντρεύτηκε θυγατέρα τοῦ Χριστοδ. Τζουκαλά, πρώτη
ἐξαδέρφη τῆς μητέρας τῶν ἀδελφῶν Ζωσιμάδων Μαργαρίτας (θυγατέρας τοῦ Μιχ. Τζου-
καλά ἀδελφοῦ τοῦ Χριστοδ.) καὶ πού ἐξακριβωμένα εἶχε κι αὐτὸς παιδιὰ Ἀλέξιο καὶ
Χριστόδουλο ('Ηπ. Χρ. 1943 σελ. 128 καὶ 130). Σὲ σωζόμενα συμβόλαια τῶν ἐτῶν 1741,
1743 καὶ 1744, καθὼς πληροφορεῖ ὁ Ἀραβ. (Χρ. Β' 226), ἀναφέρεται καὶ Χατζηδημή-
τριος Κρομ. ἄγνωστος σχέσης μὲ τοὺς προαναφερθέντες. Σὲ κατάσταση ἀκόμα βαροσλή-
δων τῆς πόλης μας πού μοιράστηκαν τὸ Φλεβάρη τοῦ 1819 οἰτάρι αὐθεντικὸ, ἀναφέρεται
καὶ Κώστας Κρομμύδης (τζιαρτζής). (Μελά ὁ. π. σελ. 87). Τέλος ἀνάμεσα σὲ 130 ὀνό-
ματα Γιαννιωτῶν πού ὑπογράφουν γράμμα ἰκετευτικὸ τῆς πόλης πρὸς τὸν Νικ. Ζωσιμᾶ
μὲ ἡμερ. 14/9)1839, οὐδεὶς Κρομμύδης ὑπάρχει, ἀπόδειξη πὼς ἡ οἰκογένεια τὴν ἐποχὴ
αὐτὴ εἶχε ἐκλείψει ἀπὸ τὰ Γιάννινα τοῦλάχιστον ('Ηπ. Χρ. Στ' 230 — 1).

2) Τὸ παροιμιαστῆριο, καθὼς εἶναι γνωστὸ, τοῦ Ἀραβ. πού δημοσιεύτηκε τὸ 1863
στὰ Γιάννινα, ἐπέκρινε σφοδρὰ γιὰ τὶς ἀδυναμίες του ὁ καθηγητὴς τῆς Ζωσιμαίας Στέ-
φανος Ράδος διὰ σειρᾶς ἔρθρων του (ἐφ. Ἀθηνᾶ 21 Γενορ. 1 Φλεβ. καὶ 19 Μάρτη 1864)
Στὶς ἐπικρίσεις τοῦ Ράδου ἀπάντησε ὁ Ἀρ. μὲ ἰδιαίτερο φυλλάδιο ἐπιγραφόμενον «Ὁ ἐν
Ἰωαννίνοις καταγέλαστος ἐπικριτὴς τοῦ Παροιμιαστηρίου» ('Αθ. 1864) στὸ ὁποῖο ἀντα-
πάντησε μὲ ἄλλο ὁ Ράδος.

3. Σὲ γράμμα τοῦ Κοραῆ πρὸς τὸν Ἀλέξανδρο τῆς 4)12)1810 ὑπάρχει μιὰ ὀρχετὰ
ἀσαφῆς ἀναφορὰ περὶ τοῦ Κρομ. ("Ἀπαντα ὁ. π. Β, σελ. 730) ὅπου γίνεται λόγος γιὰ
μετάβασή του στὸ Παρίσι, γνωριμιά του μὲ τὸν Κοραῆ καὶ μιὰ περιπέτειά του μὲ τὶς
Ἀρχές. Τὶς σχετικὲς εἰδήσεις δὲν δυνηθῆκα νὰ διασταυρώσω ἀπὸ ἄλλη πηγὴ καὶ μᾶλλον
πρόκειται περὶ λάθους τοῦ ἐκδότη, πού στὶς συντομογραφίες ("Ἀπαντ Β2 σελ 81) ἐξηγεῖ
τὸ Κρ. τῆς σελίδος Β1 730 ὡς Γ. Κρομμύδης, ἐνῶ ὁ Κοραῆς ἐννοεῖ πιθανώτατα ἐκεῖ
τὸν Στεφ. Ἀλεξανδράκη (Κρής) ἢ τὸν Κρεατσούλη.

(Συνεχίζεται)

Ἱερέως ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΑ·Ι·ΣΙΟΥ

ΜΙΚΡΑ ΣΥΜΒΟΛΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΒΕΛΛΑΣ ΚΑΙ ΚΟΝΙΤΣΗΣ*

31

«† Ἰωακείμ ἐλέφ Θεοῦ Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως
νέας Ρώμης καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

Ἀριθ. πρωτ.

3386

«Ἱερώτατε Μητροπολίτα Βελλᾶς καὶ Κονίτσης καὶ ὑπέρτιμε ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὲ ἀδελφὲ καὶ συλλειτουργῆ τῆς ἡμῶν Μετριότητος κύρ Κωνσταντίνε, χάρις εἴη τῇ αὐτῆς Ἱερότητι καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ. Διαβιβάζοντες ἐγκλείτως ἐν μεταφράσει ἀντίγραφον τοῦ ὑπουργικοῦ τεσκερὲ καθαπτομένου αὐτῆς ἐν σχέσει πρὸς τὴν διατυπωθεῖσαν κατὰ τοῦ Μάλ - Μουδίου²⁵ περὶ καταχρήσεως κατηγορίαν, ἀποδεχθεῖσαν δι' ἐπισήμου ἀκριβοῦς ἐξετάσεως τῆς Νομαρχίας ἀνυπόστατον, ἐντελλόμεθα τῇ αὐτῆς Ἱερότητι, συνοδικῇ διαγνώμῃ ἵνα σπεύσασα ὑποβάλη ἡμῖν τὰς δεούσας περὶ τούτου πληροφορίας, διὰ τὰ περαιτέρω. Ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ χάρις καὶ τὸ ἄπειρον ἔλεος εἴη μετὰ τῆς αὐτῆς Ἱερότητος.

α^ο δ' Μαΐου κβ'

ἽΟ Κωνσταντινουπόλεως ἐν Χριστῷ ἀγαπητὸς ἀδελφός».

32

«Διὰ τοῦ παρόντος Ἡμετέρου Ἐκκλησιαστικοῦ Ἐνταλτηρίου Γράμμα-τος δῆλον γίνεται ὅτι τῇ χάριτι τοῦ Παναγίου καὶ τελεταρχικοῦ Πνεύματος ἀνεθέσαμεν τὸ τῆς Πνευματικῆς Πατρότητος Ἱερὸν ὑπουργήμα τῷ Πανοσιω-τάτῳ Ἀρχιμανδρίτῃ Παπᾶ Ἰωάννῃ ἐφημερίῳ τῶν ἐν τῷ χωρίῳ Χιονιάδων Ἱερῶν Ναῶν, ὃς ὀφείλει ἵνα ἀποδέχεται τοὺς προσερχομένους αὐτῷ πρὸς ἐξομολόγησιν καὶ τὰ βάθη τῆς καρδίας αὐτῶν ἐρευνᾷ, καὶ τὰ οἰκεία φάρ-μακα ἐπιθέσῃ συμφώνως τοῖς Θείοις καὶ Ἱερεῖς Κανόσι.

Ἐφ' ᾧ καὶ ἀπελύθη τὸ παρὸν τῇ Πανοσιότητί του.

Ἐν Βουρμπιάνῃ τῇ 31 Αὐγούστου 1904

ἽΟ Βελλᾶς Κωνσταντίνος».

33

«Εὐλαβέστατοι Ἱερεῖς καὶ τιμιάτατοι Μουχαροδημογέροντες εἰς Μπλίσγιανην.

²⁵ = Οἰκονομικοῦ Ἐφόρου.

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 303.

Ἡ συνεχώριος Δάφνη παραπονεῖται εἰς ἡμᾶς ὅτι ὁ σύζυγός της Νικόλαος φέρεται πρὸς αὐτὴν μὲ μῖσος καὶ ψυχρότητα καὶ καθημερινῶς ἐκδιώκει αὐτὴν ἀπὸ τὸ σπῆτι. ὅθεν ἐντελλόμεθα ὑμῖν νὰ διατάξητε τὸν εἰρημένον Νικόλαον Ἡλία Νάτση νὰ ἀγαπᾷ καὶ περιποιηθῆται τὴν γυναῖκα αὐτοῦ διότι ἄλλως θὰ τὸν καταδικάσωμεν εἰς διατροφήν καὶ θὰ μετανοήσῃ πικρῶς.

Εἴητε δὲ ὑγιαίνοντες ἐν Κυρίῳ.

Καστάνιανη 3 Δεκεμβρίου 1904

ἽΟ Βελλᾶς Κωνσταντῖνος».

34

«Ἱερά Μητρόπολις Βελλᾶς καὶ Κονίτσης

ἹΑριθ.

106ος

ἽΟ Αἰδέσιμος παπᾶ Δημήτριος ἐφημέριος ἐν τῷ χωρίῳ Πυρσογιάννη ἐπλήρωσε γρόσια ἀργυρᾶ εἴκοσι πέντε διὰ τὸ ἐμβατήκιόν του τρέχοντος ἔτους 1906 ἔξ.

Πυρσόγιαννη τῆ 9 Ἱουνίου 1906

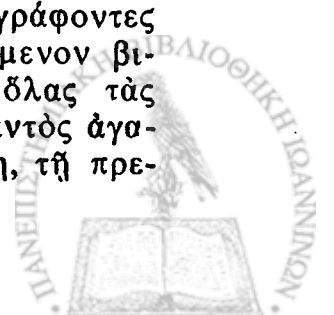
(Τ. Σ.)

35

«(Τ. Σ.)

† Πρὸς τοὺς ἐν ἹΕλλάδι παρεπιδημοῦντας ἐκ τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου Καβάσιλα, τοὺς λοιποὺς ἹΗπειρώτας, καὶ πάντας τοὺς λοιποὺς φιλευσεβεῖς καὶ φιλοθρήσκους χριστιανούς.

ἹΗ πτωχὴ καὶ ἄπορος κοινότης Καβάσιλα ἐρειδωμένη ἐπὶ τὴν θείαν ἀντίληψιν καὶ ἀρωγὴν καὶ τὴν προθυμίαν τῶν ἀδελφῶν χριστιανῶν, ἤρξατο ἀπὸ τινος τῆς ἐκ βάθρων ἀνεγέρσεως τῆς ἐπ' ὀνόματι τῆς ὑπεραγίας ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας σεμνυνομένης Ἱερᾶς ἹΕκκλησίας, ἣτις ὡς ἐκ τῆς πολυχρονιότητος αὐτῆς ἠπέλει ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν πτώσιν καὶ κατάρρευσιν, ἀλλ' ὁ ζῆλος καὶ ἡ προθυμία τῶν πτωχῶν κατοίκων ἀφ' ἐνὸς ἐργαζομένων καὶ κοπιῶντων νυχθημερόν, καὶ αἱ ἄχρι τοῦδε συνδρομαὶ τῶν φιλοθρήσκων χριστιανῶν ἀφ' ἑτέρου, οὐδόλως ἐπήρκεσαν εἰς τὴν αἰσίαν ἀποπεράτωσιν τοῦ Ἱεροῦ τούτου ἔργου, ὅπερ κατ' ἀνάγκην ἡμιτελὲς μεῖναν, εἰς μεγάλην λύπην καὶ στενοχωρίαν κρατεῖ τοὺς χριστιανούς τοῦ χωρίου στερουμένους εὐκτηρίου οἴκου πρὸς ἐπιτέλεσιν τῶν χριστιανικῶν καθηκόντων καὶ δοξολογίαν τοῦ μεγάλου ἡμῶν καὶ Παναγάρχου Θεοῦ. Ὅθεν πρὸς ἀποπεράτωσιν καὶ συμπλήρωσιν τοῦ ἀναγκαιοτάτου τούτου Ἱεροῦ οἰκοδομήματος Ἱεκκλησίαν ποιούμενοι εἰς τὰ φιλογενῆ καὶ φιλόθρησκα αἰσθήματα τῶν ἐν ἹΕλλάδι ἹΗπειρωτῶν καὶ πάντων ἀνεξαιρέτως τῶν ἀδελφῶν χριστιανῶν, παρακαλοῦμεν διαθέρμως καὶ προτρεπόμεθα ἐκθύμως συντελέσωσιν εἰς τὴν αἰσίαν ἀποπεράτωσιν τοῦ εἰρημένου οἴκου τοῦ θεοῦ, προσφέροντες πᾶν ὅ,τι προαιροῦνται τῷ ἐκ τοῦ χωρίου Καβάσιλα ὀρμωμένῳ καὶ ἐν Καλαβρύτοις παρεπιδημοῦντι Τιμιωτάτῳ κ. Χαραλάμπεϊ Ν. Κουτρομπίνα καὶ ἐγγράφοντες τὰ ὀνόματα αὐτῶν εἰς τὸ ἐπὶ τούτῳ ὑπὸ τοῦ εἰρημένου προσφερόμενον βιβλίον, ὅπως μνημονεύωνται ὑπὸ τοῦ ἐφημερίου τοῦ χωρίου καθ' ὄλας τὰς Ἱεροτελεστίας. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως· ἡ δὲ τοῦ θεοῦ καὶ δοτῆρος παντὸς ἀγαθοῦ χάρις καὶ εὐλογία, καὶ τὰ πλοῦσια καὶ ὑπεράφθονα αὐτοῦ ἔλεη, τῆ πρε-

σβεία τῆς ὑπεραγίας καὶ παναχράντου ἡμῶν Θεοτόκου, εἶησαν μετὰ τῶν εὐγε-
νῶν συνδρομητῶν καὶ τῶν κατ' οἶκον ἐκκλησιῶν αὐτῶν. Ἀμήν.

Ἐν τῇ ἰ. Μητροπ(όλει) Κονίτισης τῇ 31 Ἰουλίου 1906 ἔξ.

† ὁ τοῦ Ἀγίου Βελλᾶς καὶ Κονίτισης Γενικ. Ἀρχιερ. Ἐπίτροπος
Ἀρχιμανδρίτης Γρηγόριος²⁶».

(Τ. Σ.)

36

«Πρὸς τὴν Κοινότητα

εἰς Χιονιάδαις

Περιῆλθεν εἰς γνῶσιν τῆς Α. Σεβασμιότητος ἡ ὑπὸ χθεσινὴν ἡμερομη-
νίαν αἴτησις ὑμῶν, καὶ εἰς ἀπάντησιν δηλοῦμεν κατ' ἐντολὴν Αὐτῆς ὅτι ἡ
ἱερὰ Μητρόπολις ἔχει λόγους ἵνα μὴ ἀναγνωρίσῃ ὡς διδάσκαλον ἐν τῇ κοι-
νότητι ὑμῶν τὸν κ. Κ. Καζαμίαν καὶ συνεπῶς ἔδει ἀπὸ τῆς πρώτης ἐπιστο-
λῆς ἡμῶν νὰ συμμορφωθῆτε πρὸς τὴν ἀπόφασιν τῆς Α. Σεβασμιότητος. Ἦδη
ἐξουσιοδοτοῦμεν ὑμᾶς ἀπὸ μέρους τῆς Α. Σεβασμιότητος, ἵνα προβῆτε εἰς
τὸν διορισμὸν ἐτέρου καταλλήλου διδασκάλου ἐὰν ἔχητε ὑπ' ὄψιν κατάλλη-
λον πρόσωπον, ἢ νὰ μᾶς εἰδοποιήσητε ὅπως ἐγκαίρως μεριμνήσωμεν ἡμεῖς
περὶ καταλλήλου Διδασκάλου.

Ἐν τῇ ἰ. Μητροπόλει Κονίτισης τῇ 13 Αὐγούστου 1907

Ὁ Γραμματεὺς
Σπ. Δόβας».

(Τ. Σ.) φερούσης ἐν μὲν τῷ μέσῳ δικέφαλον ἀετὸν μετὰ στέμματος, γύ-
ρωθεν δὲ τὰ γράμματα.

«Ἱερὰ Μητρόπολις Βελλᾶς καὶ Κονίτισης 1906».

37

«Ἀπόδειξις

ὅτι ἐλάβομεν παρὰ τοῦ Αἰδεσίμου Παπᾶ Στεργίου γρόσια ἑκατὸν ἑπτὰ (107)
ἀπέναντι Ἀρχιερ(ατικῆς) ἐπιχορηγήσεως τοῦ παρελθόντος ἔτους 1906 τοῦ
χωρίου Κάντισικο εἰς ἔνδειξιν.

Ἐν τῇ ἰ. Μητρ. Κονίτισης τῇ 22 ὀκτωβρίου 1907

Ὁ Γραμματεὺς
Σπ. Δόβας».

(Τ. Σ.)

38

«Ἀρ. πρωτ.

113

«† Αἰδέσιμοι Ἱερεῖς Τιμιώτατοι Πρόκριτοι ΜουχταροΔημογέροντες
καὶ λοιποὶ εὐλογημένοι Χριστιανοὶ τοῦ καθ' Ἡμᾶς χωρίου Κάντισικον εὐχό-
μεθα ὑμῖν ἐν Κυρίῳ πατρικῶς.

Τῆς περιόδου τῆς ἘφοροἘπιτροπῆς τῆς Κοινότητος ὑμῶν ληξάσης,
καὶ ἐπικειμένης κατὰ τὴν τάξιν νέας ἐκλογῆς ἘφοροἘπιτροπῆς πρὸς κανο-
νικὴν λειτουργίαν καὶ ἀξιοπρεπῆ συντήρησιν τῶν ἱερῶν καὶ εὐαγῶν καθ-
ιδρυμάτων τῆς Κοινότητος ὑμῶν συνιστῶμεν πατρικῶς καὶ παραγγέλομεν
Ἀρχιερατικῶς ἵνα μετὰ τὸ Πάσχα συνέλθῃτε ὅλοι ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ Σχο-

26 = Βλέπε τὴν ἐν τῷ παρόντι Κεφαλαίῳ ὑπ' ἀρ. 2 ὑποσημείωσιν.

λείου Σας και ἐν πληρεστάτη χριστιανικῇ ἀγάπῃ και ὁμονοίᾳ προβῆτε εἰς ἐκλογὴν ἘφοροἩπιτροπῆς ἐκ τῶν καταλληλοτέρων και τὰ μάλιστα εὐπολήπτων ἐξ ὑμῶν συντάσσοντες ἀμέσως τὸ σχετικὸν ἐκλογικόν, ὅπερ και ἀποστείλλητε πρὸς ἡμᾶς διὰ τὴν νόμιμον ἀναγνώρισιν και ἐπικύρωσιν κατόπιν τῆς ὁποίας θὰ δώσωμεν τὰς ἀναγκαίας ὁδηγίας και διαταγὰς περὶ παραδόσεως τῶν λ(ογαρια)σμῶν ἀπὸ μέρους τῆς ἀποχωρούσης ἘφοροἩπιτροπῆς εἰς τὴν ἐκλεγησομένην νέαν. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τούτου. Προκειμένου δὲ περὶ τῆς διαφορᾶς τῆς Βαγγελῆς συνιστῶμεν και αὐθις ἵνα καταπέισητε χριστιανικῶ τῷ τρόπῳ τὸν θεῖον της Βασίλειον νὰ τραβίξη χέρι ἀπὸ τὸ χωράφι, και ὄσας ἀπαιτήσεις ἔχει ἀναλαμβάνομεν νὰ κανονίσωμεν ἡμεῖς ταύτας κατὰ τὸ δίκαιον εἰς τὴν περιοδείαν.

Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις ἐπευχόμενοι πατρικῶς εἰς ὄλους Σας ἵνα διέλθητε τὰς λαμπροφόρους ἑορτὰς τῆς ζωφόρου Ἀναστάσεως τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐν υγείᾳ και ψυχικῇ ἀγαλλιᾶσει διατελοῦμεν.

ἐν τῇ ἰ. Μητρ. Κονίτσης τῇ 10 Ἀπριλίου 1908

Ἐ Βελλᾶς και Κονίτσης Σπυρίδων».

(Τ. Σ.)

39

Ἐπὶ σφραγιστοῦ χάρτου ἄνωθεν ἀριστερά.

«Ἱερὰ Μητρόπολις

Βελλᾶς και Κονίτσης

1906

Ἄρ. Πρωτ.

195

Ἐν Κονίτση τῇ 19 Ἰουλίου 1908

Ἀξιότιμοι κ. Ἐφοροὶ τῆς καθ' ἡμᾶς κοινότητος Βησσάνης

Τὴν τοῦ κ. Βακάλῃ ἀντικατάστασιν πληρέστατα ἐγκρίνομεν και ἀποδεχόμεθα και ἀξιοῦμεν ἵνα μὴ δι' οὐδένα πλεόν λόγον σκεφθῆτε περὶ ἀναδιορισμοῦ αὐτοῦ ἐν τῇ σχολῇ τῆς κοινότητός σας. Ἐπίσης ἐπιθυμοῦμεν νὰ μάθωμεν ὡς τάχιστα τὰ περὶ διορισμοῦ τοῦ λοιποῦ προσωπικοῦ και ἰδίᾳ τοῦ κ. Λούτση, οὗτινος τὸ σχετικὸν συμβόλαιον ἐπικεκυρωμένον ὑμῖν ἐπιστρέψαμεν. Ἀξιοῦμεν ἵνα ἡ ἀπόφασις ὑμῶν ἐν τῇ ἐκλογῇ τοῦ προσωπικοῦ τῶν σχολῶν ἢ σεβαστῆ παρ' ἀπάντων τῶν κατοίκων τῆς κοινότητος ὑμῶν. Περὶ τῶν ἐνεργειῶν τῶν ἀντιφρονούντων θέλομεν σχετικὰς ταχείας πληροφορίας σας.

Ἐπὶ δὲ τούτοις διατελοῦμεν ἐπικαλούμενοι ἐφ' ὑμᾶς τὰς εὐλογίας τοῦ τὰ πάντα ἐφορῶντος.

διάπυρος πρὸς θεὸν εὐχέτης

Ἐ Βελλᾶς και Κονίτσης Σπυρίδων».

(Τ. Σ.)

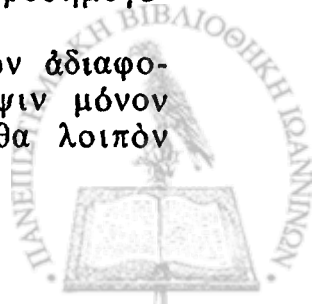
Σ η μ. ὡς εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ γνωρίζωμεν, ὁ διορισμὸς τοῦ διδασκάλου τούτου ἐματαιώθη ἐκ μόνου τοῦ λόγου ὅτι διωρίσθη ἐκ νέου εἰς Δελβινάκιον ὅπου και προὔπηρέτει.

40

Ἐν Κονίτση τῇ 23 Ὀκτωβρίου 1908

Αἰδέσιμοι Ἱερεῖς, ἔντιμοι Ἐφοροεπίτροποι, τίμιοι Μουχταροδημογέροντες και λοιποὶ πρόκριτοι τοῦ καθ' ἡμᾶς χωρίου Χιονιάδων.

Ἐπεδόθη εἰς ἡμᾶς ἀναφορὰ δι' ἧς ἐκτίθεται ὅτι τινὲς ἐξ ὑμῶν ἀδιαφοροῦντες πρὸς τὸ συμφέρον τῆς κοινότητός σας λαμβάνουν ὑπ' ὄψιν μόνον τὰς συμπαθείας των κατὰ τὴν πάκτωσιν τοῦ βουνοῦ. Ἐντελλόμεθα λοιπὸν

ὕμιν καὶ προτρεπόμεθα ὑμᾶς πατρικῶς ἵνα εἰς τὸ ζήτημα τῆς πακτώσεως οὐχὶ μόνον προτιμᾶται ὁ τελευταῖος πλειοδότης, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνος ἐξ αὐτῶν ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ μᾶλλον ἀξιόπιστος καὶ ὁ ὁποῖος παρουσιάζει ἀξιόχρεον ἐγγυητὴν. Δὲν πρέπει δὲ οὔτε νὰ βιάζεσθε κατὰ τὴν πάκτωσιν οὔτε νὰ ἀποβλέπετε εἰς φίλους καὶ ἀτομικὰ συμφέροντα, ἀλλ' εἰς τὸ γενικὸν συμφέρον τῆς κοινότητος. Ἄν δὲ κατὰ τὴν ἐφετεινὴν πάκτωσιν διεπράχθη ἀδικία τις ἢ ζημία εἰς τὴν κοινότητά σας, θέλομεν νὰ μᾶς πληροφορήσητε ἐνωρὶς διὰ τὰ περαιτέρω. Οὕτω ποιήσατε καὶ εἴητε ἐν Κυρίῳ ὑγιαίνοντες.

† Ὁ Βελλᾶς καὶ Κονίτσης Σπυρίδων».

υ. Γ. Θὰ θεωρήσωμεν ἄκυρον τὴν πάκτωσιν, ἂν δὲν γείνη μὲ τὴν συγκατάθεσιν ὄλων τῶν μελῶν τῆς Ἐφοροεπιτροπῆς.

(Τ. Σ.)

41

«Ὁ ὑποφαινόμενος Ἄνθιμος Ἡγούμενος τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Μολίστης δίδω σήμερον εἰς τὸν Δημήτριον Παπαχρήστου Ἀλεξόπουλον ἐν κομάτι χωράφῃ εἰς θέσιν Ἁγίον Χαράλαμβον οὐ τὰ σύνορα διαλαμβάνουν τὸ νόμιμον ταπὴ διὰ Γιὰρ χακί²⁷ διὰ τριάκοντα ἔτη ἀριθ. 30 ὁ ὁποῖος θὰ δίδῃ κατ' ἔτος εἰς τοὺς κατὰ καιροὺς Ἡγουμένους Γρόσια ἑκατὸν δέκα ἀριθ. 110. Τούναντιον καὶ δὲν πληρώσῃ τὴν ἄνωθεν συμφωνίαν θὰ ἐπιστρέφειτε πάλιν τὸ χωράφῃ εἰς τὴν Κυριαρχίαν τῆς Μονῆς. Ἐὰν δμως κανεὶς ἀπὸ τοὺς Ἡγουμένους ἤθελε τὸν ἐνοχλήσῃ ὑποχρεοῦνται νὰ ἀποζημιώσουν τὸν εἰρημένον Δημήτριον Παπαχρήστου Ἀλεξόπουλον πρὸς ἰκανοποίησιν τῆς ἐκτάκτου ἐργασίας του. διὸ ἐδόθη τὸ παρὸν παρ' ἐμοῦ τοῦ Ἡγουμένου πρὸς ἀσφάλειάν του μέχρι τῶν τριάκοντα ἐτῶν ἀριθ. (30) διὰ τὸ ρηθὲν χωράφῃ καὶ εἰς ἔνδειξιν ὑποφαίνομαι.

Ἐν Μολίστῃ τῇ 4 Μαρτίου 1909

» Ἄνθιμος Ἡγούμενος

» Παπ(ᾶ) Δημήτριος Χρ: μαρτυρῶ

» Παπᾶ Ἀπόστολος παπᾶ Ἰωάννου μαρτυρῶ.

» Ἄνθιμος Ἡγούμενος

ἔλαβα γρόσια ἑκατὸν δέκα τὸν Σ(ενὲ) 1909».

(Τ. Σ.) τῆς Μονῆς.

Σ η μ.

Τὸ πανομοιότυπον τῆς σφραγίδος ταύτης φέρει ἐν τῷ μέσῳ τὴν εἰκόνα τῶν Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου, γύρωθεν δὲ διὰ Κεφαλαίων Βυζαν. Γραμμάτων ἀντιστρόφων, ὡς ἑξῆς:

«† Η ΣΦΡΑΓΙΣ ΤΟΥ ΙΕΡΟΥ ΜΟΝΑΣΤ ΤΩΝ ΕΙΣΟΔΙΩΝ ΤΗΣ ΘΤ Χ ΜΟΛ».

ἦτοι:

«Ἡ σφραγὶς τοῦ Ἱεροῦ Μοναστηρίου τῶν Εἰσοδίων τῆς Θεο(ο)τ(όκου) χ(ωρίον) Μόλ(ιστα)».

Ὅμοίως ἐπὶ τῆς δευτέρας σελίδος τοῦ ἐγγράφου τούτου.

«1911 ἐλ(ογ)αριάσθη μὲ τὸν Δημήτριον Πα(πᾶ) Χρήστου διὰ τὸ γιὰρ χακί ὅπου ἔχει νὰ δώσῃ ὁ Δημήτρης τὸ ἐξώφλισεν εἰς τὰ ὀψώνια ὅπου εἶχε νὰ λάβῃ ἀπὸ τὸ Μαναστήρι, ὡς φαίνεται σύμφωνα μὲ τὴν ἀπόδειξή του ὅπου ἔλαβα ἐγώ.

τῇ 20 Ἰανουαρίου 1911

ὁ προσορινὸς Βεκήλης

Πα(πᾶ) Δ(ημήτριος) Χρ: Μπολ(ούλης)».

²⁷ = γερ χακ = ἑδαφονόμιον.

έλαβα δια τὸ Γιὰρ χακὶ μία λίρα 9 Ἰουλίου 1911.

Παπ(ᾶ) Δημήτριος Χρ : Μπολ.

1912 Φεβρουαρίου 18

Παπ(ᾶ) Δημήτριος Χρ : Μπολούλη.

1913 Φεβρουαρίου έλαβα γρόσια 110

Οἰκονόμος Παπᾶ εὐθύμιος».

Ὅμοίως μέχρι καὶ τοῦ 1918 μὲ χρηματικὸν ποσὸν τῶν 25 δραχμῶν κατ' ἔτος, καὶ μὲ ὑπογραφὴν τοῦ ὡς ἀνωτέρω ἐκ Καστάνιανης Παπᾶ Εὐθυμίου.

42

«(Τ. Σ.)» τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ζέρμας φερούσης ἐν τῷ μέσῳ τὴν εἰκόνα τῆς Κοιμήσεως Θεοτόκου, γύρωθεν δὲ Κεφαλαῖα Βυζαν. Γράματα ὡς ἐξῆς : «Ἡ Κίμησις τῆς Θεοτόκου Μοναστήριον Ζέρμας 1618».

«Ἄριθ. πρωτ. 21

Ἐρίτιμε φίλε,

Πάνυ εὐχαρίστως ἐδεξάμην τὴν ἀπὸ 5 Ἰανουαρίου ὀδεύοντος φιλικὴν Σας εὐχομένην ἡμῖν ἐπὶ τῷ νέῳ ἔτει καὶ εἰς ἀπάντησιν ταύτης σπεύδων καὶ τὰ ἴσα ἀνταποδίδων ἐπὶ τῷ ἐπανατείλαντι ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἱσταμένου εἰς τὸν Χριστιανικὸν ὀρίζοντα Νέῳ τῆς Χάριτος ἔτει ἐπεύχομαι ὑμῖν ἀμετάπτωτον ὑγίαν καὶ πᾶσαν οἰκογενειακὴν εὐδαιμονίαν.

Σᾶς ὑπερευχαριστῶ ἀγαπητὲ διὰ τὸν ἀγῶνα εἰς ὃν ὑπεβλήθητε καλλωπίσαντες καὶ ἐπὶ τὰ βελτιῶ διασκεδάσαντες τὴν πραγματείαν τῆς Μονῆς, ὡς μᾶς πληροφοροεῖτε, καὶ εὐχαρίστως ἀποδεχόμεθα τὰ δέκα σώματα τοῦ Ἑπειρωτικοῦ ἡμερολογίου πρόθυμοι ἐν πρώτῃ εὐκαιρίᾳ νὰ ἀποστείλωμεν τὸ ἀντίτιμὸν τῶν ἑκατὸν γρόσια, ἅμα λάβωμεν αὐτά. Εἰς τὸν ἐκδότην τοῦ Ἑπειρωτικοῦ ἡμερολογίου μεθ' οὗ ἀλληλογραφεῖτε νὰ διαβιβάσητε τὰς εὐχὰς μου. Θάρρος ἀντλῶν πρὸς τούτοις ἐκ τοῦ ἐν τῇ φιλικῇ Σας δηλουμένου ἐνδιαφέροντος ὑμῶν περὶ καταστάσεως γνωστοῦ τοῦ ὀνόματος τῆς Μονῆς καὶ τῶν κατ' αὐτὴν ἐν εὐρυτέρῳ κύκλῳ, διατυπῶ τὴν παράκλησιν ὅπως ἐκ τῆς ὕλης τὴν ὀποῖαν ἐγκλείω ἐν ἰδιαιτέρα σελίδι, συνυφάνητε εἰ δυνατόν καὶ μορφώσητε τὸν ἱστορικὸν βίον τῆς Μονῆς ὅστις θὰ μοὶ χρησιμεύσῃ πολὺ διὰ νὰ ἐφιχθῶ εἰς τὸ σημεῖον τῆς βελτιώσεώς της διὰ τῶν ἐράνων τῆς ἀπανταχοῦ ὀμογενείας ὃν ἐπιδιώκω. Ἔστὲ δὲ μᾶλλον ἢ βέβαιοι ὅτι διὰ τὸν νέον ἀγῶνα ὃν θὰ διαθέσητε μορφοῦντες τὸν ἱστορικὸν τῆς Μονῆς βίον, θὰ ἔχητε μεγίστην τὴν ἀντιμισθίαν παρὰ τῆς Μεγάλῃς τῶν Χριστιανῶν προστάτιδος τῆς καθημένης εἰς τὰ δεξιὰ τοῦ θρόνου τῆς Μεγαλωσύνης τοῦ Παντάνακτος Θεοῦ, Παναγίας Μαρίας.

Ἐπὶ τούτοις μετὰ τῶν διαπύρων πρὸς Θεὸν εὐχῶν μας ὑπὲρ τῆς ὑγίας καὶ εὐδαιμονίας ὑμῶν δέξασθε καὶ τοὺς ἀδελφικοὺς ἀσπασμοὺς ἡμῶν.

Ἱ. Κοινοβία Μονὴ Ζέρμας 25 Ἰανουαρίου 1910

Ὁ τῆς Ἱερᾶς Κοινοβίας Μονῆς Ζέρμας Ἠγούμενος

Ἄρχιμ(ανδρίτης) Διονύσιος Παπαδάτος».

(Τ. Σ.)

κυκλοτεροῦς, φερούσης ἐν τῷ μέσῳ Σταυρὸν μετὰ κλάδων δάφνης καὶ τὴν χρονολογίαν 1903, γύρωθεν δὲ Κεφ. Γράματα ὡς ἐξῆς :

«Ἄρχιμ. Διονύσιος Παπαδάτος Κουτλουμουσιανός²⁸»

28 = Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη, καθὼς καὶ ὅσαι ἄλλαι φέρουσι τὴν σφραγίδα τῆς Ἱ. Μονῆς Ζέρμας, ἀπευθύνονται πρὸς τὸν ἐν Βουρμπιάνῃ ἀείμνηστον σήμερον Χαράλαμπον Ρεμπέλην παρ' οὗ καὶ μοὶ παρεχωρήθησαν κατὰ τὸ ἔτος 1945, ὁμοῦ μετὰ τινῶν ἄλλων ἐγγράφων τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Βελλᾶς καὶ Κονίτσης, ὡς κατωτέρω ἐμφαίνηται.

43

«Τιμιώτατε Κύριε Νικόλαε Μάτσε

εις Χιονιάδαις

Ἐχομεν ὑπ' ὄψιν τὴν ἀπὸ 8 τρέχοντος μηνὸς ἐπιστολὴν σου τὸ περιεχόμενον τῆς ὁποίας ἔγνωμεν. Μετ' ἐκπλήξεως καὶ ἀπορίας παρατηροῦμεν ὅτι οὔτε κατὰ τὰς ἐκάστοτε ἐτησίας ἐπισκέψεις ἡμῶν ἐν τῷ χωρίῳ Σας ὑπεβλήθησαν ἡμῖν παράπονα κατὰ τῆς διαχειρίσεως τῶν κοινοτικῶν πραγμάτων, οὔτε καὶ ἐγγράφως ὑπεβλήθησαν ἡμῖν τοιαῦτα ἄχρι τοῦδε. Σεῖς ἀφοῦ γνωρίζετε ὅτι εἰς τὴν διαχείρισιν τοῦ ἱεροῦ χρήματος λαμβάνουσι χώραν καταχρήσεις, πρὸς τί οὐδὲν εἶπατε ἡμῖν κατὰ τὰς περιόδους; καὶ πρὸς τί οὐδεμίαν ἄχρι τοῦδε ἐγγραφὸν καταγγελίαν ἀπεστείλατε εἰς τὴν Μητρόπολιν ὀρισμένην καὶ ἐπεξηγηματικὴν τῶν καταχρήσεων; Τούτων οὕτως ἐχόντων, ἀξιοῦμεν καὶ παραγγέλλομέν σοι ἵνα παραχρῆμα μετρήσης εἰς τὴν Ἐφοροεπιτροπὴν τὰ 5 εἰκοσόφραγκα καὶ ἀποστείλης ἡμῖν τὴν σχετικὴν ἀπόδειξιν ἐντὸς 10 τὸ πολὺ ἡμερῶν ἵνα μὴ ἀναγκασθῶμεν καὶ λάβωμεν αὐστηρὰ καὶ δυσάρεστα ἐναντίον ὑμῶν ἐκκλησιαστικὰ μέτρα. Συγχρόνως δὲ ἀξιοῦμεν ἵνα διὰ σαφοῦς καὶ ἀναλυτικῆς ἐκθέσεώς σου πληροφορήσης ἡμᾶς περὶ τῶν ἐπισυμβαινουσῶν καταχρήσεων. Εἷς δὲ ἐν Κυρίῳ ὑγιαίνων.

ἐν τῇ ἰ. Μητροπόλει Κονίτσης τῇ 15 Μαρτίου 1910

Ἄ Βελλᾶς καὶ Κονίτσης Σπυρίδων»

(Τ. Σ.)

44

«Αἰδέσιμε Παπαϊωάννη καὶ τιμιώτατοι Ἐπίτροποι Πρόκριτοι καὶ Μουχταροδημογέροντες.

εις Καβάσιλα.

«Διὰ τελευταίαν φορὰν ἐντελλόμεθα ὅτι πρέπει χωρὶς ἄλλο νὰ διορίσητε Διδάσκαλον διὰ νὰ μὴ μένη πλέον τὸ σχολεῖον κλειστὸν διότι εἶναι μεγάλη ἁμαρτία νὰ φέρουν γύρω τὰ παιδιὰ Σας στοὺς δρόμους. Ἐὰν καὶ τὴν φορὰν αὐτὴν δὲν φροντίσητε νὰ διορίσητε Διδάσκαλον θὰ θέσωμεν τὸν Ἐφημέριόν Σας εἰς ἀργίαν. Ταῦτα ἐξάπαντος καὶ εἶητε ὑγιαίνοντες ἐν Κυρίῳ.

ἐν τῇ ἰ. Μητροπόλει Κονίτσης τῇ 16 ὀκτωβρίου 1910.

Ἄ Γενικὸς Ἀρχιερατικὸς Ἐπίτροπος

Ἀρχιδιάκονος Δημήτριος».

(Τ. Σ.)

45

(Τ. Σ.)

τῆς Ἰ. Μονῆς Ζέρμας

«Ἐν Βησσάνη τῇ 22 Νοεμβρίου 1910

Ἀξιότιμε κ. Οἰκονομίδη

Πολιτσιάνην.

Παρὰ τοῦ κ. Χαραλ. Ν. Ῥεμπέλη ἔμαθον ὅτι ἐκδίδεται Ἡπειρωτικὸν Ἡμερολόγιον προσεχούσης ἔτους. Μετὰ μεγάλης χαρᾶς ἤκουσα τοῦτο καὶ δηλῶ ὑμῖν ὅτι θὰ φροντίσω περὶ τῆς εὐρείας διαδόσεως τοῦ Ἡμερολογίου Σας εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα τῆς Ἡπείρου ἀρκεῖ νὰ δημοσιευθῇ τὸ περὶ (τῆς) Μονῆς θέμα τοῦ κ. Χ. Ῥεμπέλη πρὸς ἄμεσον ἐνδιαφέρον τῶν Κοινοτήτων. ὁ κ. Ῥεμπέλης θὰ σᾶς γράψῃ ἐκτενῶς.

Ἐπὶ τούτοις διατελῶ μετὰ πολλῆς τῆς πατρικῆς ἀγάπης.
 † ὁ τῆς Ἱερᾶς Κοινοβίας Μονῆς Ζέρμας Ἡγούμενος
 Ἄρχιμ. Διονύσιος Παπαδάτος».
 (Τ. Σ.) ἰδιωτικῆς

46

«Ἐλλόγιμε φίλε Κύριε Χαράλαμπε Ν. Ρεμπέλη
 εἰς Βούρμπιανη.

Ἄκριβῶς σήμερον ἔλαβον τὰς ὑμετέρας φιλικὰς μοι ἐπιστολάς αἰ(τι-
 νες) φέρουσιν ἡμερομηνίαν ἢ μὲν 20 παρελθόντος, ἢ δὲ 6 τρέχοντος. καὶ
 ἀναγνώσας τὸ περιεχόμενον τῶν ἀπαντῶ ὅτι ἡ Ἱστορία τῆς καθ' ἡμᾶς Ἱερ.
 Κοινοβ. Μονῆς ἄς συνταχθῆ καὶ τὸ θέρος πού βεβαίως θὰ μᾶς ἐπισκευθῆτε
 ὡς μοὶ ὑπεσχέθητε, οὐχ οὐτονόμος²⁹ νὰ μάθετε ὅτι ἔστειλον ὑπ' ἀριθμ. Πρω-
 τοκ. 18 καὶ ἡμερ. 20 Ἰανουαρίου Ἐκθεσιν Γενικὴν διὰ τὴν κατάστασιν τῆς
 καθ' ἡμᾶς Μονῆς πρὸς τὸν Μητροπολίτην, ὅστις ἐνέκρινεν αὐτὴν καὶ ἐψη-
 φησεν, μάλιστα Πρωτοκόλισαν αὐτὴν εἰς τὰ πρωτόκολλα τῆς Ἱερᾶς Μη-
 τροπόλεως ὑπ' ἀριθ. 466 καὶ ἐδώθη ἡμῖν ἄδεια πρῶτον μὲν εἰς τὰς Ἐπαρ-
 χίας Σι(σ)ανίου καὶ Καστορίας καὶ δεύτερον ὅπου δεῖ διὰ τὸ Πανελλήνιον
 ὥστε γνῶρισε φίλε μου ὅτι τὰ πάντα ὅσα ἐσκεπτῶμην περὶ τῆς Μονῆς ἐγι-
 ναν, μόνον χρειάζεται τώρα κόπος καὶ ἰδρώτας τὸν ὅποιον οὐδόλως ψιφῶ
 ἀλλὰ δι' ἀγάπην τῆς πίστεως καὶ τῆς Πατρίδος θὰ τρέξω ὅπου δεῖ ἵνα ἀπο-
 περατώσω τὸ ἀπαρέτητον καθῆκον ὁμοῦ τὸ ἐπιβάλλει τὸ αἶσθημα τῆς θρη-
 σκειᾶς καὶ τοῦ Γένους. Ἡ Ἱστορία ἀφοῦ θὰ συνταχθῆ κατὰ βάθος ψυχολο-
 γουμένη ὡς μοὶ ἔχητε γράψῃ τότε θὰ παρουσιάσω αὐτὴν εἰς τὴν Α. Σεβα-
 σμιότητα ἵνα ἐπικυρώσῃ αὐτὴν, ὥστε τώρα θεωρεῖται περιτὸν ἀφοῦ ἐν τῇ
 ἐκθέσει μου γράφω ὅτι καταγίνωμαι εἰς τὴν σύνταξιν τῆς Ἱστορίας τῆς Μο-
 νῆς καὶ μετὰ τὴν ἐπικύρωσιν τῆς Α. Σεβ. θὰ ἐκτυπωθῆ ὥστε ὁ Ἀρχιερεὺς
 περιμένει νὰ παρουσιάσω αὐτὴν συντεταγμένην. Λοιπὸν φίλε μου ἂν ἡ Ὑμε-
 τέρα ἀγάπη εὐαρεστουμένη νὰ μᾶς ἐπισκευθῆ κατὰ τὸ θέρος καὶ εἶδη ὀφθαλ-
 μοφανῶς πάντα τὰ τῆς Μονῆς, τότε μὲ τὴν εὐχαρίστησιν καὶ φιλικὴν ἀγά-
 πην δύναται νὰ κοπιάσῃ ὀλίγον καὶ συντάξῃ αὐτὴν χάριν τοῦ Γένους καὶ
 τῆς Θρησκείας. Ἐπιθυμῶν ὁμοῦ ὅπως ἡ Ὑμ. ἀγάπη νὰ μᾶς ἐπισκευθῆ κατὰ
 τὸ θέρος καὶ τότε θὰ εἶπομεν προφορικῶς πολλὰ, ἐπίσης καὶ διὰ τὰς κυψέ-
 λας τῶν μελισσῶν ὧν ὑμεῖς γνωρίζετε κατὰ τὸ εὐρωπαϊκὸν σύστημα.

Τὰ ἡμερολόγια τὰ περιμένω ἄνευ πολλῶν ἄλλων λέξεων.

Εἰς τεκμηρίωσιν τῶν φιλικῶν τῇ Ὑμετέρα ἀγάπῃ αἰσθημάτων εὐχομαι
 ἐκ βάθους καρδίας ἐπὶ ταῖς μελλούσαις ν' ἀνατείλωσιν εἰς τὸν χριστιανικὸν
 ὀρίζοντα κοσμοσωτηρίαις Ἑορταῖς τοῦ Μ. Πάσχα νὰ ἀξιῶται ἐορτάζειν
 ταύτας ἐν ἀμεταπτώτῳ τῇ ὑγίᾳ εἰς πολλῶν ἐτῶν περιόδους.

Ἐπὶ τούτοις διατελῶ μετ' εὐχῶν ἐγκαρδίων ἀσπαζόμενος ὑμᾶς ὀλο-
 ψύχως.

Ἱερ. Κοινοβ. Μονὴ Ζέρμας 8 Ἀπριλίου 1911
 Ὁ διάπειρος ταπεινὸς πρὸς Χριστὸν Εὐχέτης
 Ἡγούμενος τῆς Ἱερᾶς Κοινοβ. Μονῆς Ζέρμας
 Ἄρχιμ. Διονύσιος Παπαδάτος».

(Τ. Σ.)

29 = οὐχ' ἤττον ὁμοῦ

(Συνεχίζεται)

ΠΑΝΟΥ ΓΡΙΣΠΟΥ, Δασολόγου

ΔΑΣΙΚΗ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ*

Γ (Συμπληρωματικά)

Γέννος (ό). Πρὶν ἐπέλθῃ ὁ γέννος δηλ. ἡ ὁμαδικὴ ἐποχιακὴ γέννησις τῶν ζώων τὰ «γκαστρομένα δείχνουν σημάδια» ὅτι πλησιάζει ἡ ὥρα. Τὸν χρόνον ποὺ παρέρχεται ἀπὸ τὸν «καιρὸ ποὺ σημαδεύει τὸ πρᾶγμα» μέχρι τῶν γεννήσεων, οἱ τσοπάνηδες ὀνομάζουν *χώρισμα* ἢ *στερφοχώρισμα*, διότι τότε χωρίζουν τὶς «σημαδεμένες» μέλλουσες μητέρες ἀπὸ τὰ στεῖρα ζῶα. Ἔτσι τὸ κοπάδι χωρίζεται σὲ δύο. Στὴν *γαλαροκοπή* καὶ τὴ *στερφοκοπή*. Ὁ χωρισμὸς ἐπιβάλλεται ἀπὸ τὴν ἀνάγκην νὰ ἐξασφαλισθῇ ὑπὲρ τῶν ἐτοιμόγεννων ζώων καλύτερα διατροφή. Ἀπὸ τῶρα καὶ στὸ ἐξῆς τὰ ζῶα αὐτὰ θὰ ὀδηγοῦνται σὲ καλύτερα, παχύτερα, πλουσιώτερα σὲ χορτὰρι λιβάδια, ἢτοι στὴν *ἀμαλαϊά*, ἐνῶ τὰ στέρφα θὰ ὀδηγοῦνται ἀπὸ τὸν στερφάρη σὲ βοσκημένα ἤδη λιβάδια καὶ συνεπῶς πτωχότερα σὲ χορτὰρι. Ἔτσι τὰ γκαστρομένα ζῶα παίρνουν δύναμιν ποὺ θὰ τοὺς ἐπιτρέψῃ νὰ ἀνθῆξουν στὶς ἀφάλιες, τὶς δυσμενεῖς περιστάσεις ποὺ μπορεῖ νὰ τὰ βροῦν κατὰ τὸν γέννον ἢ καὶ κατόπιν.

Ὁ γέννος ἐπέρχεται συνήθως ἀπὸ τὰ τέλη Νοεμβρίου μέχρι τῶν Χριστουγέννων περίπου. Αὐτὸς εἶναι ὁ *καιρούσικος γέννος*, ποὺ συμβαίνει δηλ. ἐγκαιρως, ποὺ σημαίνει εὐτυχίαν γιὰ τὴν κτηνοτροφίαν. Ἄν ὁ γέννος δὲν εἶναι ἐγκαιρος ἀλλὰ ὀψιμος, συμπέσει δηλ. μετὰ τὰ γενναριάτικα ψύχη ποὺ συνοδεύονται ἀπὸ ἔνδειαν χόρτου καὶ ἄλλες δυσμενεῖς, ἢ χρονιὰ ἀποβαίνει δύσκολη γιὰ τὴν κτηνοτροφίαν. Διότι εἴτε οἱ μητέρες ἀποβάλουν, εἴτε τὰ νεογνὰ ἀποθνήσκουν καὶ ὅσα ἐπιζήσουν εἶναι καχεκτικά, δὲν κατορθώνουν τελικῶς νὰ ἀναλάβουν καὶ συνήθως δὲν συλλαμβάνουν κατὰ τὸν προσεχῆ Ἰούλιον, ἀλλὰ μένουν στέρφα καὶ γεννοῦν τὸ ἐπόμενον ἔτος. Τὴν δυσμενῆ αὐτὴν κατάστασιν τῆς κτηνοτροφικῆς παραγωγῆς οἱ τσοπάνηδες ὀνομάζουν *ἀνοχήν*. Μὲ ἀπελπισίαν βλέπει ὁ κτηνοτρόφος ὅτι «τὸ πρᾶγμα ἔρχεται ἀνοχισμένο» ποὺ ὡστόσο τὸ ἀνέμενε ἀπὸ τὸ καλοκαίρι, ὅταν εἶδε νὰ εἶναι ὀψιμος ὁ μαρκάλος καὶ τὰ ζῶα νὰ ἀγροκόβονται. (βλ. μαρκάλος). Ὁ γέννος ἔχει μεγάλην σημασίαν γιὰ τὸν κτηνοτρόφον. Πρῶτον διότι ἀπὸ τὴν πώλησιν τῶν ἀμνῶν καὶ τῶν ἐριφίων εἰσπράττει ρευστὸν χρήμα γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὶς πολλὰς καὶ πικίλας ἀνάγκας του. Ἐπειτα διότι μετὰ τὸν ἀπογαλακτισμὸν διαθέτει τὸ γάλα στὸ ἐμπόριον καὶ ἔχει ἀπὸ τὴν πηγὴν αὐτὴν πάλιν ρευστὸν χρήμα ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὑπολογίζει. Καὶ τέλος διότι μετὰ ὅσα ζῶα κρατήσῃ γιὰ ἔχος ἀνανεώνει ἢ ἐπαυξάνει τὸ ποίμνιόν του. Ὅλα αὐτὰ τὰ ἐπιτυγχάνει ὁ κτηνοτρόφος μετὰ τὸν καιρούσικον γέννον, ἐνῶ μετὰ τὴν ἀνοχὴν ἀναγκάζεται νὰ καταφύγῃ στὸν δανεισμὸν καὶ τὸ χρέος ὀδηγεῖ στὴν χρεωκοπίαν.

Γεώργιος Ἅγιος ὁ τροπαιοφόρος. Ἡ μνήμη του ἐιορτάζεται τὴν 23 Ἀπριλίου καὶ ἀποτελεῖ ἀφετηρίαν τοῦ κτηνοτροφικοῦ ἔτους καὶ συγχρόνως τοῦ θερινοῦ ἐξαμήνου, μετὰ τὴν 26 Ὀκτωβρίου ἀπὸ τῆς ὁποίας ἄρχεται τὸ χειμερινὸν ἐξάμηνον (βλ. Ἀηγιωργίσιον. Ἀηδημητριόσιον). Ἡ τοιαύτη χρονικὴ διαίρεσις τῆς κτηνοτροφικῆς χρονιᾶς χρονολογεῖται ἀπὸ ἀρχαιοτάτων ἐποχῶν καὶ ἐπιβάλλεται

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 312.

ἀπὸ τὴν φύσιν τῆς κτηνοτροφικῆς οἰκονομίας, ἦτοι τόσον ἀπὸ τὸ ζωϊκὸν κτηνοτροφικὸν εἶδος ὅσον καὶ ἀπὸ τὴν λιβαδικὴν χλωρίδα.

Ἡ διαίρεσις σὲ δυὸ ἐξάμηνα τοῦ κτηνοτροφικοῦ ἔτους μᾶς παραδίδεται ἱστορικῶς ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, ὅπως διηγείται γιὰ τὸν τσοπάνο τοῦ Λαῖου ποὺ ἀπήγαγε βρέφος τὸν Οἰδίποδα στὰ ὄρεινὰ στανοτόπια τοῦ Κιθαιρῶνος, ὅπου ἐπίσης ἔβρασε τὸ κοπάδι τοῦ ὁ τσοπάνος Ἄγγελος, ποὺ παρέλαβε τὸ βρέφος καὶ τὸ μετέφερε στὴν Κόρινθο. Ἀπὸ τρία χρόνια, λέγει ὁ Ἄγγελος, ἔκανα παρέα μὲ τὸν τσοπάνο τοῦ Λαῖου, κάθε καλοκαίρι πάνω στὰ βουνίσια στανοτόπια τοῦ Κιθαιρῶνος ἐπὶ ἕξη μῆνες, κι' ἔπειτα χωρίζαμε. Αὐτὸς τραβοῦσε γιὰ τὰ χειμαδιὰ τοῦ Λαῖου κι' ἐγὼ γιὰ τὸ δικό μου στανοτόπι στὰ χειμαδιὰ τῆς Κορίνθου. (Σοφ. Οἰδ. Τύραν.) Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην δὲν ὑπῆρχαν οἱ δυὸ ὄριακοὶ ἅγιοι γιὰ νὰ σημειώσουν τις δυὸ αὐτὲς ἀφετηρίες. Ἔχουν ἄλλα ὁμοίως σημάδια γιὰ νὰ χρονοσταθμίσουν τὰ δυὸ ἐξάμηνα. «Ἐξ ἡρος εἰς Ἀρκτουρον» λέγει ὁ Ἄγγελος, ὁ τσοπάνος ἐκ Κορίνθου. Καὶ αὐτὴ ἡ διαίρεσις συνεχίζεται ἀμετάβλητος καὶ θὰ συνεχισθῆ ἔφ' ὅσον δὲν ἀλλάζουν οἱ συνθῆκες τῆς κτηνοτροφικῆς οἰκονομίας.

Διαίρεσις τῆς θερινῆς περιόδου. Ὁ καιρὸς στὰ γάλατα. Ἀπὸ τῆς ἐγκαταστάσεως στὰ θερινὰ λιβάδια ἴσα μὲ τὸν Αὐγουστο. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο γαλακτοκομοῦν καὶ τυροκομοῦν οἱ ἴδιοι οἱ τσοπάνηδες.

Μαρκάλος. Στερφεύουν τὰ γαλάρια.

Γδαρσιὰ ἢ γδούρα. Ὁ χρόνος μετὰ τὸν μαρκάλον ἴσαμε τὸ σμείξιμο.

Σμείξιμο, ὁ χρόνος ποὺ σμίγουν τὰ στέργα καὶ τὰ γαλάρια καὶ ἡ τσοπανούρα ἐτοιμάζεται γιὰ τὰ χειμαδιὰ.

Διαίρεσις τῆς χειμερινῆς περιόδου. Ἀπὸ τῆς ἐγκαταστάσεως στὰ χειμαδιὰ ἴσαμε τὸ τέλος τοῦ γέννου.

Ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ γέννου ὡς τ' ἀπόκομμα.

Ἀπὸ τὸν καιρὸ τ' ἀπόκομμα ὡς τοῦ ἉΓιώργη. Περίοδος τῶν γαλατάδων.

Διάστημα ἀπὸ τῆς ἀναχωρήσεως ἀπὸ τὰ χειμαδιὰ ἴσαμε τὴν ἐγκατάστασιν στὰ θερινὰ Διαρκεῖ περίπου ἐπὶ εἴκοσι ἡμέρες. Κατ' αὐτὸ οἱ τσοπάνηδες τυροκομοῦν καθ' ὁδόν. Τὸ τυρὶ χλωρὸ ὅπως εἶναι (τσαντήλα) πωλῆται στοὺς χωρικοὺς οἱ ὅποιοι πιάνουν τις στράτες καὶ περιμένουν τοὺς βλάχους γιὰ νὰ βάλουν τὸ τυρὶ τοῦ σπιτιοῦ τους.

Ἀπὸ τὴν σύντομον αὐτὴν εἰκόνα τῆς γαλακτοκομικῆς καὶ τῆς τυροκομίας, ὅπως ἀσκεῖται κατὰ πρωτόγονον τρόπον, ἐξηγεῖται πῶς ἡ χώρα, παρὰ τὰ ἐκτεταμένα λιβάδια ποὺ διαθέτει καὶ παρὰ τὰ δέκα καὶ πλέον ἑκατομμύρια μικρῶν κτηνοτροφικῶν ζώων ποὺ διατρέφει, οὐδόλως ἔχει ἐπάρκειαν κρέατος καὶ γαλακτος, ἀλλὰ εἰσάγει ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ. Τοῦτο ὀφείλεται στὴν κακὴν ὀργάνωσιν τῆς κτηνοτροφικῆς οἰκονομίας καὶ τὴν μεγάλην σπατάλην ἀνθρωπίνης ἀπασχολήσεως καὶ παραγομένων προϊόντων.

Γέρνω, κύπτω, κλίνω πρὸς τὰ κάτω. Κατὰ τὴν φόρτωσιν τῶν μουλαριῶν οἱ ὑλοτόμοι προσέχουν κατὰ ποῦ γέρνει τὸ φόρτωμα γιὰ νὰ ἐπιφέρουν τὴν ἀπαιτουμένην ἰσορροπίαν.

Μὲ τὴν φράσιν «ὅπως γέρνον» τὰ νερά» δηλοῦται ὁ ὑδροκρίτης. Συνήθης χρῆσις γίνεται τῆς ἐκφράσεως αὐτῆς κατὰ τὸν καθορισμὸν τῶν ὀρίων μεταξὺ ἰδιοκτησιῶν ἢ μεταξὺ κοινοτήτων.

Γερνώ παλαιῶνω, γίνομαι γέρος, μεγαλώνω τὴν ἡλικίαν. Χρησιμοποιεῖται ὄχι μόνον ἐπὶ ἀνθρώπων καὶ ζώων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ φυτῶν καὶ κυρίως δένδρων. Ἔτσι λέγεται Γεροπλάτανος, Γεροέλατος, Γεροντόπρινος (Κρήτη). Γεροντόβραχος σημαίνει βράχον τοῦ ὁποίου ἢ σιλουέττα ὁμοιάζει πρὸς κεφαλὴν γέροντος. Εἰδικῶς γεροντόβραχος ἐπὶ τοῦ Παρνασσοῦ λέγεται βραχώδης κρημνός, ἀπὸ τοῦ

ὁποίου ἐκρημνίζοντο οἱ ὑπέργηροι. Ὅμοίως γερούσι ἐν Σύρῳ διὰ τὸν ἴδιον λόγον.

Γεροβοσκῶ, σημαίνει γηροκομῶ.

Χρησιμοποιεῖται ἐπίσης ὁ χαρακτηρισμὸς γέρος καὶ ἐπὶ φυτειῶν καὶ κτημάτων ἐν γένει. «Γέριχο ἀμπέλι» ἢ «γέρικες ἐλιές» κ.λ.π.

Γερμὸς (ὁ) καὶ **γέρμα** (τὸ) ἢ κλίσις, τὸ σκύψιμο. Συνήθης ἢ ἔκφρασις «τοῦ ἡλίου τὸ γέρμα» δηλ. ἡ Δύσις.

Γερμένος - η - ο ὁ γυρτὸς ποὺ κλίνει. Εἶπε καὶ ὁ Σολωμὸς γὰρ τὰ ὄπλα: «ὄπως εἶτανε γερμένα εἰς τοῦ Μάρκου τῆ θανά». Λέγεται καὶ ἀναγερμένος καὶ ἀναγυρτὸς. Εἶπε καὶ ὁ Μαλακάσης: «Ὡ ἐσὺ γριούλα ἀναγυρτῆ στή θύρα τὴν κλεισμένη» (Ἀσφόδελοι).

Οἱ τσοπαναροῖοι καὶ οἱ ξυλοκόποι γὰρ νὰ φαιάξουν στὸ βουνὸ τὴν καλύβα τους, ἀναζητοῦν τὴ γυρτὴ κοτρῶνα, νὰ τὴν χρησιμοποιήσουν ὡς πυρῆνα στὴν κατασκευὴ τους.

Ἀναγυριστικός, λέγεται διαφορούμενος: λόγια ἀναγυριστικά, μὲ διπλὸ νόημα, ὄχι ἴσες καὶ τίμιες κουβέντες.

Γιαννιώτης ὁ ἐξ Ἰωαννίνων προερχόμενος ἄνεμος ἤτοι βόρειος ἢ βορειοδυτικός, ἀναλόγως τῆς θέσεως τῆς περιοχῆς στὴν ὁποίαν πνέει.

Γιαούρτι (τὸ) προϊόν κατεργασίας τοῦ γάλακτος συνεπείᾳ ζυμώσεως διὰ πυτιᾶς. Ὡς πυτιὰ ἐχρησιμοποιοῦσαν παλαιότερα τὸ περιεχόμενον τοῦ στομάχου τῶν ἀρνιῶν καὶ τῶν κατσικιῶν, σήμερα ὑπάρχουν βιομηχανικὲς πυτιές. Ἐχρησιμοποιοῦσαν ὁμως καὶ ξυνισμένο γιαούρτι, γιὰ τὴν εἶναι τὸ περιεχόμενον τοῦ στομάχου τῶν ζῴων ποὺ εἶπαμε, παρὰ ὑπόλειμμα γάλακτος ποὺ ἔχει ξυνίσει ἀπὸ τὰ γαστρικὰ ὑγρά; Λοιπὸν, ἀντὶ στομάχου φυλάγουν λίγο γιαούρτι μέσα σ' ἓνα μικρὸ βαζάκι ποὺ τὸ λέγουν *γιαουρτολόγο* καὶ ποὺ παίζει ρόλο στομάχου.

Τὸ γιαούρτι πῆζεται μέσα σὲ βεδούρα ἢ βεδούρι (βλ. λ.). Εἶναι μικρὴ καρδάρα μὲ ἀρβάλι, ὅπως λέγουν οἱ τσοπάνηδες τὸ κινητὸ γερούλι, ποὺ πιάνει στὰ ἄκρα μιᾶς διαμέτρου. Εἶναι κατασκευασμένη, ὅπως ἔχομεν εἰπεῖ, ἢ βεδούρα ἀπὸ δοῦγες μὲ ξυλοστέφανα σφιχτοδεμένες. Μέσω στῆ βεδούρα μεταφέρει ὁ τσοπάνης, περισσότερο ἢ τσοπάνισσα, τὴ γιαούρτη στὸ χωριὸ γιὰ πούλημα. Παζάρι καὶ ἐμπόριο τοῦ ποδαριοῦ. Παροιμ. «Ὅποιος καὶ στὸ κουρζούτι (ἢ στὸ χυλὸ) φυσάει καὶ τὸ γιαούρτι». (Πανελ. γνωστὴ ἔννοια).

Γιατάκι (τὸ) λ. τουρκικὴ, σημαίνει στρώμα, μέρος ὕπνου καὶ συνεκδ. ἀναπαύσεως ἢ ἐργασίας. Γιατάκια ὀνομάζουν οἱ ὑλοτόμοι, κυρίως οἱ πριονάδες, τὰ ἱκριώματα ποὺ στήνουν, ἄλλως καὶ *κρεββάτια* καὶ *σκάλες*, ἐπὶ τῶν ὁποίων κατεργάζονται τὰ κούτσουρα μὲ χειροπρόνοια. Πρόκειται γιὰ μιὰν πρώτην κατεργασίαν κατὰ τὴν ὁποίαν τὰ κορμοτεμάχια σχίζονται σὲ δυὸ μισάρια, γιὰ νὰ ἐλατρωθῇ τὸ βάρος των καὶ νὰ καταστῇ δυνατὴ ἢ μεταφορὰ των στὸν τόπον τῆς πλήρους κατεργασίας, δι' ἡμίονων. Τὰ δύο ἡμισυ στὰ ὁποία σχίζεται τὸ κορμοτεμάχιον, ὀνομάζονται στὴν Πελοπόννησον, *πλάντρες*.

Γιδάρης πλ. *γιδάρηδες* καὶ *γιδαραῖοι*: θηλ. γιδάρισσα, ὁ αἰπόλιος, ὁ ποιμὴν αἰγῶν. Στὰ μεγάλα τσελιγκᾶτα μὲ τὰ χίλια πρόβατα καὶ τὰ πεντακόσια γίδια, τὸ αἰγοποιμνιον εὐρίσκεται ὑπὸ τὴν φροντίδα τοῦ γιδάρη. Ἐπίσης ὑπὸ τὴν μέριμναν τοῦ γιδάρη εἶναι καὶ τὸ αἰγοποιμνιον σὲ χωριὰ ὅπου οἱ βοσκότοποι εἶναι κατάλληλοι μόνον γιὰ γίδια. Τέτοιοι βοσκότοποι ἀποτελοῦνται ἀπὸ ἀβεστολίθους συνήθως, μὲ βλάστησιν ἐξ ἀειθαλῶν πλατυφύλλων καὶ φρυγάνων. Τέλος ὑπὸ τὴν μέριμναν τοῦ γιδάρη εἶναι τὰ οἰκόσιτα ἢ ἡμοιοκόσιτα γίδια τοῦ χωριοῦ, τὰ ἀποτελοῦντα ἓνα ποιμνιον, ποὺ στὴν Πελοπόννησο, τὴν Ρούμελην καὶ ἀλλαγοῦ ὀνομάζεται *γιδοβίτσα*. Καὶ τὰ μὲν τσοπάνικα γίδια βόσκουν στὰ λιβάδια ἢ βοσκοτόπους, ἐνῶ ἡ γιδοβίτσα ὀδηγεῖται στὸ μαναρολίβαδο, ἐὰν καὶ ὅπου ἔχει ὀρισθῇ μαναρολίβαδον διὰ δασονομικῆς Διατάξεως.

Στή Ρούμελη γίνεται διάκρισις μεταξὺ τῶν δρων γιδάρης καὶ γιδοβοσκός. Ὁ πρῶτος εἶναι ὁ ποιμὴν τοῦ αἰγοποιμνίου, ὁ δεύτερος εἶναι ὁ λογγίσσιος ἄνθρωπος, ὁ ξωχάρης, ἡ ξωχίτης, καὶ κατ' ἐπέκτασιν ὁ μισοάγριος, ὁ ἀκοινώνητος, ὁ ἀγροϊκος. Ὁ βοσκὸς σὲ γιδοβίτσα, ὀνομάζεται γιδοβιτσιάρης, ὅπου βέβαια εἶναι σὲ χρῆσιν ὁ δρος γιδοβίτσα. Πρόκειται περὶ τσοπάνου βαλτοῦ ἢ μισθωτοῦ, μὲ ῥόγα σὲ χρῆμα ἢ σὲ εἶδος. Σήμερα ἓνας καλὸς γιδοβιτσιάρης πληρώνεται κατὰ ἑξάμηνο 5 — 6 χιλιάδες δραχ. καὶ ἓνα ζευγάρι παπούτσια. Στή Ρούμελη πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμον ἐπληρώνετο δυὸ ὀκ. καλαμπόκι κατὰ κεφαλὴν, τὸ ἑξάμηνο. Ἐπὶ πλέον κάθε οἰκογένεια εἶχε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ προσφέρῃ ἐκ περιτροπῆς τὴν βραδυνὴν τροφήν ἐπὶ τόσα βράδρια, ὅσος εἶναι ὁ ἀριθμὸς τῶν ζώων ποὺ ἔχει στή γιδοβίτσα. Ὅπου πάλιν δὲν σχηματίζεται γιδοβίτσα, ὀρίζεται ἓνα μέλος τῆς οἰκογενείας, συνήθως ἀγόρι ἢ κορίτσι, νὰ πάει μὲ τὰ μανάρια. Σμίγουν ἔτσι 3 — 4 μπουλούκια καὶ μὲ τὴ συνοδεία τῶν μικρῶν παίρνουν τὰ πλάγια. Τὰ μικρὰ αὐτὰ βοσκόπουλα τὰ λέγουν στή Ρούμελη βρουκολούδια. Καὶ κάνουν αὐτὰ τὰ μικρὰ, ποὺ εἶναι κάποτε μωρὰ, μὲ μεγάλη εὐσυνειδησία καὶ ἐξυπνάδα τὴ δουλειά τους. Κάποτε συνήνητσα στὰ βουνὰ τῆς Καλαμπάκας ἓνα νιάνιαρο βρουκολούδι, κουρνιασμένο μέσα σὲ μιὰ πατουλιά.

— Τί κάνεις αὐτοῦ χάμω, παιδί μου; Τὸ ρώτησα.

— Φ'λάω τὰ γίδια. Μ' ἀποκρίθηκε.

— Πᾶς σχολεῖο; Τὸ ξαναρώτησα.

— Ἄμα πάω σχολεῖο, μ' ἀποκρίθηκε, ποῖς θὰ φ'λάξῃ τὰ γίδια;

Τὰ προϊόντα τῆς κατεργασίας τοῦ γάλακτος εἶναι κυρίως δύο. Τὸ τυρὶ καὶ τὸ βούτυρο.

Τυρὶ γίνεται μὲ πρόβειο γάλα· μὲ γίδινο δὲ γίνεται, διότι τὸ γίδινο γάλα δὲν εἶναι παχὺ σὰν τὸ πρόβειο καὶ τὸ γίδινο τυρὶ εἶναι ἄπαχο καὶ σκληρὸ σὰν πέτρα ἢ σὰν ἀσβέστης. Κι' ὥστόσο μὲ εἰδικὸ τρόπο ἀπὸ γίδινο γάλα γίνεται τὸ μανούρι, τὸ ἀνώτερο σὲ ποιότητα τυρὶ τῆς Ἑλλάδος. Καὶ τὸ καλύτερο μανούρι εἶναι τὸ Μπλαταιώτικο, ποὺ γίνεται δηλ. στὸ Μπλάτσι τοῦ Ν. Κοζάνης. Γενικῶς ὁμως τὸ γίδινο γάλα τυρὶ δὲ γίνεται, κάνει ὁμως τὸ ἀνώτερο βούτυρο, πλούσιο σὲ λίπος, νόστιμο καὶ μυρωδάτο. Ἐτσι λοιπόν, μιὰ στάνη γιδοπρόβατα, δίνει ἀφ' ἐνὸς μὲν τυρὶ πρόβειο, ἀφ' ἑτέρου δὲ γίδινο βούτυρο.

Γιδόκουρος (δ). Τὸ μαλλὶ καὶ τὸ βαμβάκι εἶναι οἱ δύο πρῶτες ὕλες ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίζεται ἡ ἔνδυσις. Τὰ κτηνοτροφικὰ ζῶα δὲν δίνουν μόνον γάλα καὶ κρέας ὡς προϊόντα τῆς παραγωγῆς των, ἀλλὰ καὶ μαλλὶ καὶ δοράς. Τὰ πρόβατα δίδουν τὸ μαλλί, τὸ ἔριον, τὰ γίδια δίδουν τὸ **τραγόμαλλο**. Ὁ κοῦρος διὰ τοῦ ὁποίου λαμβάνεται τὸ μαλλί καὶ ἡ τρίχα, εἶναι μία ἐργασία ἀνάλογη πρὸς τὸ ἄρμεγμα ἢ τὸ γέννο γιὰ τὸν τσομπάνη, ἢ τὸν τρύγο γιὰ τὸν ἀμπελουργό. Ὅταν φθάσει ἡ ἐποχὴ τοῦ κούρου, μεγάλη κίνησις στὰ βλαχοκόνακα ἢ στίς στρουγγες καὶ στὰ τσοπανόσπιτα. Ἄντρες καὶ γυναῖκες μέσα ἔξω, πέρα δῶθε, ἐτοιμάζουν τὰ ἀπαιτούμενα καὶ πρὸ παντός, τὸ κύριο ἐργαλεῖο τῆς κουρᾶς, τὸ ψαλλίδι. Τὸ **πρατοψάλλιδο**, ὁ προβατάρης, τὸ **τραοψάλλιδο**, ὁ γιδάρης. Κουρευτῆς, ὁ ἴδιος ὁ τσοπάνος. Θέλει καὶ τὸ κούρεμα τὴν τέχνην του, ἀλλὰ πῶς πολὺ θέλει ἀντοχή. Εἶναι σκληρὴ δουλειὰ καὶ θέλει χέρι τσιλίκι.

Τὸ πρόβατο, σὰν πῶς ὑπάκουο στή μεταχείρησιν, ἔρχεται πῶς εὐκόλο στὸν κοῦρο. Τὸ γίδι, σὰν πῶς ἀνυπότακτο, βάζει σὲ μεγαλύτερη φροντίδα. Τὸ γίδι γιὰ νὰ κουρευθῆ χρειάζεται γιδοκουρευτῆρα. Δὲν εἶναι κανένα περίπλοκο ἐργαλεῖο. Εἶναι ἓνα ξύλο διχαλωτό, ποὺ τὸ κόβουν στὸ λόγγο οἱ γιδάρηδες. Τὸ μῆκος του εἶναι ἴσα μὲ τὸ ἀνάστημα τοῦ ζώου ὀρθίου. Τὴν κάτω ἄκρην τὴν πελεκοῦν νὰ γίνῃ μυτερὴ καὶ τὴν μῆγουν στὸ ἔδαφος στερεά. Τὶς ἄκρες ἀπὸ τὴ διχάλα, τὰ δυὸ **τσαρπῶλια**, τὰ τρυποῦν καὶ περνοῦν πέρα πέρα μιὰ γερὴ βέργα. Νὰ ἢ κουρευτῆρα.

Διαλέγουν ξύλα γάυρου, ἢ κρανίσια, ἢ ὀξύσια ἢ ἄλλα γερά ξύλα γιὰ νὰ τὴ φτιάξουν. Πιάνουν τὸ γίδι, περνοῦν τὸ κεφάλι του μέσα ἀπὸ τὴ διχάλα καὶ τὸ βαστοῦν ἀπὸ πίσω. Ἔτσι τὸ ἀκίνητοποιοῦν καὶ ὁ κουρευτὴς μὲ τὸ τραοψάλλιδο, κάνει τὴ δουλειά του. Τὸ κούρεμα ἀρχίζει ἀπὸ πίσω, ἀπὸ τὰ κωλομέρια καὶ προχωρεῖ πρὸς τὰ ἔμπρός, τὴ ράχη καὶ τὰ πλευρά. Βέβαια τὸ ζῶον, μετὰ τὸ κούρεμα εἶναι ψαλλιδιές ψαλλιδιές, κωμικὸ νὰ τὸ βλέπεις. Ἀπὸ αὐτοῦ ἡ φράσις «σὰν τὸ κουρεμένο γίδι». Θέλουν νὰ εἰποῦν μάλιστα, πὼς ἡ λέξις κοροῖδο σημαίνει κουροῖδο, δηλ. κουρεμένο γίδι. Καὶ πρὸς κουρεμένο γίδι παρομοιάζουν ἕναν κακοκουρεμένον.

Δεισιδαιμονίες. Κατὰ τὸν κοῦρο, προσέχουν πολὺ τὴν ἡμέραν ποὺ θὰ ἀρχίσουν. Καλὲς εἶναι ἡ Δευτέρα, ἡ Πέμπτη καὶ ἡ Τετάρτη. Τὴν Τρίτην τὴν ἀποφεύγουν γενικῶς. Ἡ Κυριακὴ εἶναι ἀργία. Τὴν Παρασκευὴν θεωροῦν μὴ αἴσιον, τὸ δὲ Σάββατον, ἀκατάλληλον ἡμέραν διότι κατ' ἀνάγκην τὴν ἐπομένην θὰ διακόψουν.

— Ἀρχομένου τοῦ κοῦρου, κυτᾶζουν ὁ οὐρανὸς νὰ εἶναι αἶθριος. Ἄν τύχη καὶ ὑπάρχει κανένα συννεφάκι, περιμένουν νὰ διαβῆ.

— Φοβοῦνται πολὺ τὴν βασκανίαν. Γι' αὐτὸ διαλέγουν γιὰ τὸν κοῦρο καμμιὰ ἀπόμερη λάκκα, μακρὰν ἀπὸ κάθε μάτι. Καὶ ἕνα ἕνα ζῶον ποὺ κουρεύει ὁ κουρευτὴς, τὸ κτυπᾷ στὴ ράχη μὲ τὸ ψαλλίδι καὶ τοῦ εὐχεται, **νὰ μὴ βασκαθῆς. Παροιμ.** «Ποὺ γροῖκαε κούρευε δὲν κολωκούριζε». Λέγεται γιὰ κείνους ποὺ γνωρίζουν νὰ διαλέξουν ἢ νὰ ψωνίσουν, διότι τὰ κωλόκουρα, εἶναι πολὺ κατωτέρας ποιότητος μαλλὶ ἀπὸ τὰ μαλλιά τοῦ κυρίως κοῦρου.

— «Θὰ τὰ πάρεις στὸν κοῦρο». Λέγουν σὲ κάποιον ποὺ ἔχει δανείσει ἐπισφαλῶς.

Τὸ κουρεύω, ὅπως καὶ τὰ ἀρμέγω καὶ τρυγῶ, ἔχουν λεχθῆ καὶ σὲ μεταφορικὴν σημασίαν, δηλ. παίρνω ἀπὸ κάποιον ἀφελῆ χρήματα, δανεικὰ κι' ἀγύριστα.

Λέγουν ἐπίσης «κουρεύω τὰ μελίσσια» ἀντὶ τρυγῶ τὰ μελίσσια, μιὰ καὶ ἡ μελισσοκομία δὲν ἔχει ἰδικὴν τῆς ἔκφρασιν καὶ καταφεύγει σὲ δάνειον ὄρον γιὰ νὰ ἐκδηλώσῃ τὴν μελισσοκομικὴν κάρπωσιν.

Γιορτῆ (ἢ) πλ. *γιορτές, γιορτάδες*. (βλ. ἑορτῆ). Οἱ χωρικοὶ καὶ ἰδιαιτέρως οἱ ὄρεινοί, μεταξὺ τῶν ὁποίων οἱ δασικοὶ καὶ οἱ τσοπάνηδες, τηροῦν ἀπαρεγκλίτως τὶς θρησκευτικὰς γιορτές. Διότι οἱ γιορτές αὐτές εἶναι ἀρρήκτως συνδεδεμένες μὲ τὴν κοινωνικὴν καὶ οἰκονομικὴν ζωὴν τοῦ χωριοῦ. Ἡ γιορτῆ στὸ χωριὸ δὲν εἶναι ἀτομικὴ ὑπόθεσις. Εἶναι κοινωνικὴ, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἡ συμμετοχὴ τοῦ καθενὸς εἶναι κοινωνικὴ ἀνάγκη καὶ ἐκδήλωσις. Εἶδομεν στὸ λῆμμα «ἀγιωργίσιον» πὼς οἱ διάφορες ἔμποροπανηγύρεις συνδέονται μὲ θρησκευτικὰς ἑορτάς. Κατ' ἀναλογίαν καὶ αἱ ἄλλαι ἑορταὶ δὲν στεροῦνται κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς σημασίας, διότι κατ' αὐτὰς συνάπτονται συνοικέσια, συζητοῦνται ἔμπορικὰς ὑποθέσεις, γίνονται γνωριμίες μὴ στερούμενες οἰκονομικῆς σημασίας, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ θρησκευτικὸ πανηγύρι ἔχει οἰκονομικὸν περιεχόμενον, διότι κατ' αὐτὸ καταναλίσκονται τρόφιμα, ἐνισχύεται ἡ ἑορτάζουσα ἐκκλησία, εὐρίσκουν ἐργασίαν οἱ ὄργανοπαῖχται κ.λ.π.

Ἐκτὸς τῶν μεγάλων πανελληνίων ἑορτῶν, τῶν Χριστουγέννων, πρωτογρονιας, Φώτων καὶ τῆς Λαμπρῆς, ἰδιαιτέρως τιμώμεναι ἑορταὶ μεταξὺ τῶν ὄρεινῶν εἶναι τοῦ Ἁγ. Γεωργίου τοῦ τροπαιοφόρου. Τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ γεννέσιον. Τῆς Ἁγ. Παρασκευῆς, Τῆς Παναγίας, κυρίως τῆς Κοιμήσεως, τοῦ Σταυροῦ, τοῦ Ἁγ. Δημητρίου, τοῦ Ἁγ. Νικολάου καὶ τοῦ Ἁγ. Ἀνδρέου. Στούς τσοπάνηδες ἡ μεγαλύτερα ἢ ἐπισημοτέρα γιορτῆ εἶναι τῆς Ἀναλήψεως. Εἶναι τὸ «βλάχικο σήμερον», καθὼς λέγουν οἱ τσοπάνηδες. Ἀντέτι τόχει ὁ κάθε τσοπάνης νὰ σφάξῃ, νὰ ψῆσει, νὰ κάμει τραπέζι στὴ δικιά του τὴ στρούγγα, στὸ λιβάδι πάνω, ὄχι στὸ

χωριό κάτω...» λέγει ο Δημήτρης Λουκόπουλος ο λαογράφος. Και ο παπὰς τελειώνοντας τὴ λειτουργία στὸ χωριό, ἀνεβαίνει στὰ λιβάδια ὅπου περιμένουν οἱ βλάχοι καὶ παίρνει τὶς στρουγγες βόλτα ἀγιάζοντας μὲ τὴν ἀγιαστοῦρα του, ἀνθρώπους, κονάκια, πρόβατα καὶ γίδια. Ὁ βοηθὸς τοῦ παπᾶ μαζεύει τὸ τυρὶ ποὺ ἀποτελεῖ τὴν πληρωμὴ τοῦ παπᾶ. Γιατὶ αὐτὴν τὴν ἡμέρα ὁ τσοπάνος ὅσο γάλα ἀρμέξει τὸ πῆξει, τὸ κάνει τυρὶ, ἀλλὰ δὲν τὸ ταλλαριάζει, τὸ τσαντηλιάζει καὶ τὸ δίνει στὸν παπᾶ. Ἔτσι εἶναι τὸ ἔθιμο. Παλαιότερα ἔδιναν καὶ ἓνα ποκάρι μαλλί. σήμερα ὄχι. Περιορίζονται στὸ τυρὶ.

Μετὰ τὸ ἁγιασμα, ἐπακολουθεῖ τὸ γλέντι ἴσαμε τὸ βράδυ. Τὸ ψητὸ εἶναι ἐκεῖ καὶ περιμένει. Τυριά, γιαοῦρτες, ψωμιὰ τὸ ἴδιο, τὸ κρασί ἔρχεται ἀπὸ τὸ χωριό μέσα σὲ νταμιζάνες κι' ἄλλα δοχεῖα. Παλαιότερα ὁμως, μᾶς διηγᾶται ἡ Σπανδωνίδη, τὸ κρασί τὸ ἔφερναν μέσα σὲ καροῦτα. Τὴν εἶχαν κρεμασμένη ἀπὸ τεντάρια καὶ τὴν κουβαλοῦσαν στοὺς ὤμους, στεφανωμένη μὲ ἐλατόκλαρες καὶ ἄλλα κλαριά, ἐν πομπῇ καὶ κρατοῦσαν στὰ χέρια τὶς σοῦφλες σὰν δόρατα. Τὴν ἔφερναν τραγουδώντας διάφορα τραγούδια, ποὺ εἶχαν τὴν ἐπωδὴ.

Καὶ κρασί ἀπ' τὴν καροῦτα
χάιντε γλέντια ποὺ 'ναι τοῦτα.

Γκαίνιση (ἡ) καὶ **γκάινιαση**, ἐπὶ ζῶων, ἡ διατήρησις τῆς γεννιάς, τῆς ράτσας. Ἐπὶ ποιμνίων, ἡ διατήρησις τοῦ ποιμνίου καὶ ἡ ἀνανέωσις αὐτοῦ μὲ ζῶα ἐκ τῶν νεογεννηθέντων. Ἄλλως γιὰ ἔχα. Σὲ ἀντίθεση μὲ τὰ ζῶα τὰ προοριζόμενα γιὰ τὸν χασάπη. Τὰ ζῶα ποὺ εἶναι γιὰ γκαίνιση δὲν τὰ μονοχίζουν, τὰ ἀφήνουν ἀμονόχιγα, διότι ἄλλως δὲν κάνουν γιὰ μαρκάλο. Φυσικὰ τὰ ζῶα αὐτά, ἐφ' ὅσον προορίζονται γιὰ τὴν διαιώνισιν τῆς ράτσας, εἶναι ἄρρενα καὶ λέγονται **σπουρίτια** δηλ. σπορεῖς καὶ **βαρβᾶτα** δηλ. ἐπιβήτορες.

Γκεσέμι (τὸ) καὶ **γκιόσος** (ὁ). Εἶναι βαρβᾶτο ζῶον διακρινόμενον γιὰ τὴν σωματικὴν του διάπλασιν καὶ κατέχον μέσα στὸ ποίμνιον θέσιν ἀρχηγοῦ. Ἐὰν πρόκειται γιὰ προβατοποίμνιον, τὸ γκεσέμι εἶναι κριός. Ἄν πρόκειται γιὰ αἰγοποίμνιον, τὸ γκεσέμι εἶναι τράγος. Τὸ γκεσέμι φέρει τὸ βαρύτερον καὶ ἠχηρότερον κυρτὶ καὶ προηγεῖται τοῦ κοπαδιοῦ. Σὲ κάθε κοπάδι ὑπάρχουν τὰ γαλάρια, τρία ἢ τέσσερα σπουρίτια, ἓνα ὁμως μόνον γκεσέμι. Ἐνα τέτοιο μοναδικὸ κριάρι εἶχε στὴν προβατοκοπή του καὶ ὁ Κύκλωπας γιὰ γκεσέμι, ποὺ πρῶτο ἔβγαινε σὰν ἄνοιγε ἡ θύρα τῆς σπηλιᾶς, πρῶτο ἔφθανε στοὺς ὄχθους τῶν ποταμῶν καὶ πρῶτο ἐπέστρεφε τὸ βράδυ σὴν στάνη. Ἐνα τέτοιο γκεσέμι μᾶς περιγράφει καὶ ὁ Χριστοβάσιλης στὰ «Διηγήματα τῆς Στάνης». Εἶχε παραγεράσει τὸ ζῶον καὶ δὲν μπορούσε πιά νὰ προηγηθῇ τοῦ κοπαδιοῦ κι' ἀποφάσισαν νὰ τὸ ἀπαλλάξουν ἀπὸ τὸ βαρὺ κυρτὶ ποὺ τὸ ἐμπόδιζε νὰ παρακολουθῇ τὰ ἄλλα ζῶα. Μιὰ κκι τ' ἀποφάσισαν «ἄρπαξε ὁ πιστικὸς τὸν γκιόσο κι' ἄρχισε νὰ τοῦ ζουπάει τὸ κουλούρι γιὰ νὰ τὸ ξεθλυκώσει καὶ νὰ τοῦ βγάλῃ τὸν κύπρο, ἐνῶ τὰ ἄλλα γίδια στέκονταν καὶ κύτταζον τὴν καθαίρεσιν τοῦ ἀρχηγοῦ τους...» Καὶ τότε ἐπενέβη αἰσθηματικὰ ὁ τσέλιγκας καὶ φώναξε τοῦ πιστικοῦ. «Μὴν τὸ ξεκυρώνεις τὸ τραγί! Δὲν πρέπει νὰ τὸ ντροπιάσουμε στὰ μάτια τοῦ κοπαδιοῦ του, ποὺ τό 'σερνε περήφανα τόσα χρόνια πίσω του». Τὸ γκεσέμι δηλ. δὲν κατέχει πρώτη θέσιν μόνον ἀνάμεσα στὰ ζῶα τοῦ κοπαδιοῦ του. Εἶναι σεβαστὸ καὶ ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους τῆς στάνης.

(Συνεχίζεται)

ΝΙΚΟΥ ΧΡ. ΤΣΑΚΑ

ΠΑΡΓΑ-ΣΤΕΡΙΑ*

(Λ Ε Ξ Ι Λ Ο Γ Ι Ο Ν)

Α' Βραβείον τῆς ἐν Ἀθήναις Γλωσσικῆς Ἑταιρείας

ν τε ρ μ π εν τ έ ρ η ς καὶ ν τε λ μ π εν τ έ ρ η ς (δ) = τουρκ. λ. ἐπίθ. ἀνοιχτόκαρδος, ἀνεξίκακος / ἀλήτης μὲ καλὰ αἰσθήματα.

ν τ έ ρ τ ι (τδ) = τουρκ. λ. στενοχώρια, καημὸς θλίψι, ἐρωτικὸς καημὸς. πρβλ. «δ-λα τὰ ντέρτια ντέρτια εἶναι καὶ τὸ δικό μου ἄλλο». ντερτικλῆς (δ) = αὐτὸς ποὺ ἔχει ντέρτια.

ν τε σ κ ε ρ έ ς (δ) = τουρκ. λ. μικρὸ σημεῖωμα, εἰδοποίησι, κλήσι ἔγγραφη ἀπὸ ὕπηρεσία κ.λ.π.

*ν τε φ έ τ ο ς (δ) = ἐπιθ. Ἴτ. λ. difetto χαμένος, νικημένος, ἐλλειπής. πρβλ. «μὲ τὸ λάδι πῆγα καλά, μόνε μὲ τὰ κίτρα βγῆκα ντεφέτος».

*ν τε φ ε ρ ν τ ά ρ η ς (δ) = τουρκ. λ. ἐφοριακὸς ὑπάλληλος.

*ν τε ψ ί ζ η ς καὶ ἐ ν τ ε ψ ί ζ η ς (δ) = τουρκ. λ. δύστροπος, ἀνάποδος, κακῆς συνεννοήσεως.

ν τ ι ά = ἐπιφ. ἐκπλήξεως. Ἀλβ. λ. πρβλ. «οὔ·ντιά! ποὺ θέλει κι' ὁ μοῦτσος καφέ».

ν τ ι β ά ν ι (τδ) = τουρκ. λ. διβάνι / ἡ τουρκ. κυβέρνησι.

(ν) τ ί γ κ α = ποσοτ. ἐπιρρ. γιομάτα. πρβλ. «ἦπια δυὸ ποτήρια οὔζο ντίγκα», «τὸ γιόμισα ντίγκα μὲ στάρι (ποὺ νὰ μὴ παίρνη ἄλλο)».

ν τ ί π καὶ κα τ α ν τ ί π (ἐπιρρ.) = τουρκ. λ. ὄλωσδιόλου, ἐντελῶς, καθόλου (ἀρνητ.). πρβλ. «αὐτὸς εἶναι ντίπ χαμένος», «ζουρλὸς ντίπ-καταντίπ (ἔμφασι)», «δὲν παίρνει ντίπ χαμπέρι».

ν τ ι (ἦ ε) π ό ζ ι (ι) τ ο (τδ), ἦτοι ντιπόζιτο, ντεπόζιτο, ντιπόζιτο ἢ ντεπόζιτο(τδ) = μεγάλο τσίγκινο, κυλινδρικοῦ σχήματος δοχεῖο γιὰ τὴν ἐναποθήκευσι ὑγρῶν (λαδιοῦ κυρίως. Ἴτ. λ. deposito).

ν τ ο β λ έ τ ι (τδ) = τουρκ. λ. κράτος,

δημόσιο, κυβέρνησι. πρβλ. «ξαίρει αὐτὸς γιὰτὶ ἔχει χρόνια στὸ νιοβλέτι».

ν τ ο κ ο υ μ έ ν τ ο (τδ) = Ἴτ. λ. documento ἀπόδειξι, ἀποδεικτικὸ στοιχείο. ἀλλὰ καὶ ντεκουμέντο ἢ δεκουμέντο (τδ).

*ν τ ο μ ο σ ι ά ρ η ς (δ) = ἐπιθ. ἀπληστος, ἀχόρταγος, τουρκ. λ.

ν τ ὀ μ ὀ σ' ν τ ὀ = Ἀλβ. φρ. = θέλεις δὲν θέλεις (ἐκὼν ἄκων), πρβλ. «τοῦτος θέλει τὸ δικό του, ντὸ μὸς'ντό».

ν τ ο μ ο ὕ ζ ι (τδ) = τουρκ. λ. γουρούνι.

ν τ ὀ μ π ρ ο ς (δ) = ἐπίθ. εἰλικρινῆς, εὐθύς στὶς κουβέντες καὶ τὰ αἰσθήματα, ἀπονήρευτος.

ν τ ο ρ ῆ ς (δ) = τουρκ. λ. ἄλογο μὲ ψαρὶ χροῶμα (βλ. λ. ψαρὶ).

ν τ ὀ σ α (ἦ) = τουρκ. λ. γουρούνα, σνθ. σὲ βρισιὲς καὶ σύνθετο π. χ. παλιοντόσα (ἦ), πατσαντόσα (;)

ν τ ο τ ὀ ρ ο ς καὶ ν τ ο τ ὀ ρ ε ς (δ) = Ἴτ. λ. dottore γιαιτρός.

*ν τ ο υ ά ς (δ) = τουρκ. λ. παράκλησι, δέησι, προσευχή.

*ν τ ο υ α τ ζ ῆ ς (δ) = τουρκ. λ. πιστός, ὑπήκοος, εὐχέτης.

*ν τ ο υ β ά κ ι (τδ) = τουρκ. λ. στεφανοσκέπασμα, ἦτοι ὕφασμα μὲ τὸ ὁποῖο σκεπασμένη ἡ τουρκάλα νύφη περιμένε τὸ γαμπρὸ γιὰ τὴν τελετὴ τοῦ γάμου.

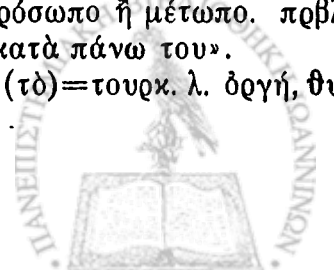
ν τ ο υ β ά ρ ι (τδ) = τουρκ. λ. ὁ τοίχος / ξεροκέφαλος, βλάκας, ἠλίθιος.

ν τ ο υ (γ) ά ν α (ἦ) = τελωνεῖο / μετφ. ὁ καπνὸς καὶ τὸ τσιγαρόχαρτο, ἐπειδὴ ἦταν πάντοτε λαθραῖα. πρβλ. «μὴν ἔχεις ψιὰ ντουάνα;», ντουανιέρης (δ) = τελωνοφύλακας. (Ἴτ. λ. dogana-niere).

ν τ ο (υ) γ ρ ο ὀ = τουρκ. λ. ἐπιρρ. κατ' εὐθείαν, κατὰ πρόσωπο ἢ μέτωπο. πρβλ. «κίνησε ντογοῦ κατὰ πάνω του».

ν τ ο υ ζ έ ν ι (τδ) = τουρκ. λ. ὀργή, θυ-

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγ., σελ. 318.

μὸς καὶ ξυλοκόπημα. πρβλ. «μὴ τοῦ μιᾶς γιὰτ' εἶναι στὰ ντουζένια του», «τοῦδωκε ἓνα ντουζέني πὸν θὰ τὸ θυμῆται».

ν τ ο ὑ ἰ (τὸ) = τουρκ. λ. διπλὸς, δίδυμος/ἐπίθεσι, γιουροῦσι. πρβλ. «τοὺς κάναμε ἓνα ντουῖ καὶ τοὺς πετάξαμε στὴ θάλασσα / κοινολόγησι μυστικοῦ. πρβλ. «τοὺς ἔκανε ντουῖ σ' ὄλο τὸν κόσμο», «γίνκε ντουῖ σ' ὄλο τὸ ντουινιά».

*ν τ ο υ λ α μ ᾶ ς (ὀ) = τουρκ. λ. μακρὸς (ποδῆρης) χιτῶνας τούρκου ἱερωμένου.

ν τ ο υ λ ᾶ π ι (τὸ) = τουρκ. λ. ἀρμάρι. /διπλωματικότης. πρβλ. «ἔχει πολλὰ ντουλάπια αὐτός».

ν τ ο υ μ ᾶ ν ι (τὸ) = τουρκ. λ. ἀποπνικὸς καπνός. *Ἄλλ. λ. ντουμανιάζω (ρ), ντουμανιασμένος (ὀ) = ἐξωργισμένος, ντεληντουμάνης (ὀ) = ἀτρόμητος, θεότρελλος καὶ ἀσυλλόγιστος.

ν τ ο υ μ π λ ἔ ς (ὀ) = διπλὸς /διπλῆ ἐκπυροσφρότησι.

*ν τ ο υ ν α μ ᾶ ς (ὀ) = τουρκ. λ. πρόφ. ντουνημάς. =δοξολογία.

ν τ ο υ ν ι ᾶ ς καὶ ν τ ο υ ν ι (ι) γ ι ᾶ ς (ὀ) = κόσμος, κοινωνία. πρβλ. «ντουνιγιάς ψεύτικος».

(ν) τ ο (υ) ρ β ᾶ ς (ὀ) = τουρκ. λ. σάκος, σακκίδιο.

ν τ ο ὕ ρ ο ς (ὀ) = Ἴτ. λ. duro σκληρός, ἄκαμπτος, ἀμετάπειστος. πρβλ. «ἔχει ντουροκεφάλι» καὶ συνήθ. στὴ φρ. «τέστα ντούρα (Ἴτ. testa dura) = ξεροκέφαλος.

*ν τ ο υ σ ε μ ἔ ς (ὀ) = τουρκ. λ. διαμέρισμα.

ν τ ρ α β α λ ι ὀ (τὸ) = θόρυβος, φωνασκίες, καυγάς. πρβλ. «πέρασα ἀπ' τοῦ δεινα κι' ἄκουσα μέσα ντραβαλιό». ντραβαλο (τὸ) μόνο στὸν πληθυντικὸ ντραβαλα (τὰ) = περιπέτειες, στενοχώριες, ἀνακατωσοῦρες.

ν τ ρ ι σ τ ῖ λ α (ῆ) = νεροτριβή (βλ. νεροτρουβιά).

ν τ ρ ῖ τ ο ς (ὀ) = ἐπίθ. Ἴτ. λ. d(i)rito εὐθύς, εἰλικρινής. (ντ)ρίτα = ἐπίφρ. πρβλ. «τράβα ντρίτα καὶ θὰ τὸν βρῆς μπροστά»

ν τ ρ ο υ γ κ α λ ε ὕ ω (ὀ) = ἀνακατεύω πράγματα κάνοντας θόρυβο, ἐντραγκαλεύω.

Ξ α γ ο ρ ε ὕ ω (ρ) = ἐξομολογοῦμαι

στὸν πνευματικὸ. πρφ. ἀπὸ τὸ ἐξαγοράζω (τὶς ἁμαρτίες).

Ξ ᾶ ἰ (τὸ) = τὸ ἀπὸ τὸ ἀλεθόμενο εἶδος δικαίωμα (4 — 50/ο) τοῦ μυλωνᾶ, ἀλλιῶς ἀλεστικὸ (τὸ).

Ξ α ἰ ν ω (ρ) = χτενίζω (κατὰ κάποιον τρόπο) τὸ προβατόμαλλο γιὰ νὰ γίνῃ κατὰλληλο γιὰ γνέσιμο (βλ. λ. τσικρικία καὶ λανάρια).

Ξ α λ λ ᾶ ζ ω (ρ) = ἀλλάζω τὰ βρώμικα ροῦχα μου.

Ξ ᾶ λ (ι) μ ο ς (ὀ) = ἐπίθ. παντέρημος, γωρὶς κανένα (οὔτε μακρυνὸ) συγγενῆ φρ. «ἔρημος καὶ ξᾶλ(ι)μος».

Ξ α ν ᾶ β ω (ρ) = ἐξάπτομαι, κοκκινίζω ἀπὸ ὑπερβολικὸ θυμὸ ἢ ἀπὸ κλεισοῦρα. Ξαναμμένος (ὀ)

Ξ α ν ο σ τ ε ὕ ω καὶ Ξ α ν ο σ τ ι ᾶ ζ ω (ρ) = χάνω ἀπ' τὴ νοστιμάδα μου:

*Ξ α ν τ ὀ (τὸ) = ἀραιωμένο καὶ ξεφτυσμένο ἀλεξαντριανὸ (βλ. λ.) γιὰ τὴν ἐπίδεισι πληγῶν, στὰ παλαιότερα χρόνια.

Ξ α π λ ᾶ ρ ω (ρ) = ξαπλώνομαι. *Ἄλλ. λ. ξαπλαρωμένος (ὀ), ξαπλωταριά καὶ ξαπλαριά (ῆ), ξαπλωταριὸ (τό).

Ξ α π ὀ δ ο ς (ὀ) = ὁ διάβολος (ὀ ἔξω ἀπὸ ἐδῶ).

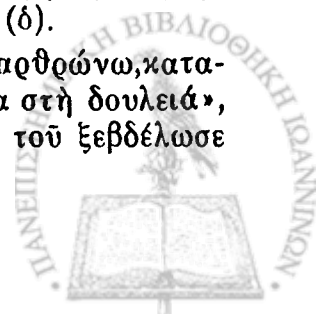
Ξ α π ο λ ᾶ ω καὶ Ξ α μ ο λ ᾶ ω (ρ) = ἀφήνω ἐλεύθερο, ἐξαπολύω. *Ἄλλ. λ. ξαπλυμένος καὶ ξαμολυμένος (ὀ), ξαπολυσιὸ καὶ ξαμολυσιὸ (τό).

Ξ α π τ ἔ ρ υ γ α, Ξ α φ τ ἔ ρ υ γ α καὶ Ξ α φ τ ἔ ρ ι α (τὰ) = τὰ φορητὰ ἐκκλ. σκευὴ ἐξαπτέρυγα.

Ξ α φ ν ι κ ὀ (τὸ) = κακὸ (ἀρρώστεια, ἀτύχημα) πὸν ἔρχεται ξαφνικά. πρβλ. «κακὸ (ἐπίθ.) ξαφνικὸ νὰ σοῦρθῃ». *Ἄλλ. ξαφνιά, ἐξαφνιά καὶ ἄξαφνιά (ῆ) ξαφνίζω (ρ). πρβλ: «κακὴ ξαφνιά νὰ σὲ κόψῃ», «μπὰ πὸν νὰ σὲ ξαφνίση καὶ νὰ σὲ πᾶνε οἱ τέσσερις» (ἐνν. στὴν κάσσα, ἀπὸ τέσσερις ἀνθρώπους κατ' ἔθος).

Ξ ε β γ ᾶ ν ω (ρ) = ξεπλένω μὲ καθαρὸ νερὸ σαπουνισμένα ἤδη ροῦχα / μυνῶ κάποιον σὲ κακὲς πράξεις, συνήθειες / ξεπροβοδίζω κάποιον. *Ἄλλ. λ. ξέβγαλμα (τό), ξεβγαλισιὰ (ὀ), ξεβγαλμένος (ὀ).

Ξ ε β δ ε λ ὶ ν ω (ρ) = ἐξαρθρώνω, καταστρέφω. πρβλ. «ξεβδελώθηκα στὴ δουλειά», «μιὰ τοῦχει μὲ τὸν κόπανο, τοῦ ξεβδέλωσε

τόν ἄγκωνα». Ἄλλ. λ. ξεβδέλωμα (ὄ), ξεβδελωμένος (ὄ).

ξεγοφιασμένος (ὄ) = κουτσός (μὲ ἐξαρθρωμένο τὸ γοφόν). Ρ. ξεγοφιάζω.

ξεγυριστάρι (τό) = ξυλουργικὸ ἔργαλειόν. Ἄλλ. βολτεζίνι (βλ. λ.),

ξεδίνω (ρ) = τὸ ρίχνω ἔξω, προσπαθῶ νὰ ξεχάσω, μὲ γλέντι, μιὰ στενοχώρεια.

ξεθονίζω (ρ) = ἐξασθενίζω, παραλύω, χάνω τὶς δυνάμεις μου (καὶ τὶς πνευματικές). πρβλ. «τί κυρτερῶς ἀπ' αὐτόνε, ξεθόνισε ἀπ' τὰ γεράματα».

ξείγγλωτος (ὄ) = ἐπίθ. ἄχαρος, χωρὶς γοῦστο (στὸ σῶμα καὶ στὸ ντύσιμό του (ξε+ἴγγλα (βλ. λ.)

ξεκαινοουργῶνω (ρ) = ἐπισκευάζω ἓνα ἀντικείμενον πού νὰ γίνῃ σὰν καινούργιον.

ξεκληρίζω (ρ) = καταστρέφω κάτι χωρὶς νὰ μείνῃ ἴσποτε οὔτε καὶ σπορά του.

ξεκουμπίζομαι (ρ) φεύγω καταδιωκόμενος (ἐνεργ. ξεκουμπίζω ἀλλὰ καὶ ἀμετβ. πρβλ. «πότε θὰ ξεκουμπιστῆ πού μᾶς μετράει τσί μπουκιές». ξεκουμπίδια (τά) (μόνον στὸν πληθ.) = ξεμπέρδεμα, ἀναχώρησι.

ξεκωλώνω (ρ) = ξερριζώνω, βγάζω ἀπὸ τὴ βᾶσι.

ξελουροστῆρι (τό) = κομματί κόκκαλου λεπτοῦ μὲ τὸ ὁποῖο οἱ τσαγγάρηδες προστατεύουν τὰ ψίδια ἀπὸ τυχρὸν κόψιμο δταν δουλεύουν μὲ τὴ φάλτσέτα.

ξεμπινιάζω (ρ) = ὄ,τι ξεκωλώνω-μπινᾶς (ὄ) = βᾶσι (τουρκ. λ.). Ἄλλ. λ. ξεμπινιασμένος (ὄ).

ξενοιάζω (ρ) = ἐφησυχάζω, δείχνω ἀμεριμνησία.

ξεπαστρεύω (ρ) = ξεκαθαρίζω, διώχνω. ξεπάστρεμα (τό), - μένος (ὄ).

ξεπατώνω (ρ) = βλ. ξεκωλώνω. ξεπατωμένος (ὄ), ξεπάτωμα (τό) καὶ ξεπατωμός (ὄ). πρβλ. «ξεπατωμός στις ἔμορφες καὶ γειὰ στὰ παλληκάρια».

ξεπιτούτου καὶ ξεπιτούτο = ἐπίρρ. σκόπιμα, ἐπίτηδες.

ξεπουρίζω (ρ) = κάνω νὰ τρέξῃ ἡ μύτη αἷμα. πρβλ. «μοῦ ξεπούρισε ἡ μύτη», «τοῦδωκε μιὰ πού τοῦ ξεπούρισε τὴ μύτη», ξεπουρισμένος (ὄ).

ξεραίλα (ἦ) = ξηρασία /ξεραμένη ἀπὸ λειψυδρία ἔκτασι.

ξερνοβολάω (ρ) = κάνω ἐμετό. Ἄλλ. λ. ξερατό (τό), ξερνοβολητό (τό).

ξεροκατινιάζω (ρ) = δυσαρρεστέμαι, στυγνάζω, συνοφρυνόνομαι. Ξεροκατίνιασμα (τό). πρβλ. «ἔλα τώρα κι' ἄς τὰ ξεροκατινιάσματα».

ξερολιθιά (ἦ) = τοῖχος ἀπὸ λιθάρια χωρὶς συνδετικὴ ὕλη.

ξεροτήγανο (τό) σνθ. στὸν πληθ. ξεροτήγανα (τά), κατασκευάσμα ἀπὸ τηγανισμένο χυλὸ σταρσίου ἀλευριοῦ πού σνηθίζονταν στοὺς γάμους.

ξεσκλιδίζω (ρ) = βγάζω σκληδες (βλ. λ.) ἀπὸ σκόρδα γιὰ νὰ τὶς καθαρίσω.

ξεσπιδίρω (ρ) = ξεσπιτώνω, ἐκδιώκω, ἀποβάλλω.

ξεσπουρδίζω (ρ) = εἴρων. παρουσιάζομαι γνώστης ἐνὸς πράγματος, χωρὶς νὰ εἶμαι /κάνω τὸν σοφόν. πρβλ. «μᾶς ξεσπούρδισε τώρα κι' αὐτός».

ξέστρα καὶ ξέστα (ἦ) = πῆλινο δοχεῖο μὲ χερούλια γιὰ ἐναπόθεσι λαδιοῦ, βουτύρου κ.λ.π./μονάδα μετρήσεως λαδιοῦ στὴν Ἑπτάνησο.

ξεσυνέρια (ἦ) = στενοχώρεια, παρεξήγησι ἀπὸ ἄσχημες κουβέντες κάποιου. Ρ. ξεσυνερίζομαι.

ξετιμώνω καὶ ξατιμώνω (ρ) = ἐκτιμῶ (κυρίως ἐπὶ παγαμάτων). ξετιμωμένος, ἀξετιμωτός (ὄ) = ἐκτιμ.—, ἀνεκτίμητος.

ξεφουμάρισμα (τό) (στε. ξε+ fumare = καπνίζω) = ἡ ἐργασία τοῦ τσαγγάρη στὸ νὰ ξεκαπνίσῃ καὶ, ἐπομένως, γιάλισῃ τὰ παπούτσια κατὰ τὴν τελικὴ φάσι τῆς ὅλης ἐργασίας. Ἐπιτυγχάνεται μὲ ζεστὰ σίδερα, κερὶ, βελουδένιο ὕφασμα κ.λ.π. Ρ. ξεφουμάρω.

ξεφλοίδα (ἦ) = ὄ,τι καὶ τὰ σκλίδα (βλ. λ.) ἀλλὰ κυρίως στὰ ἐσπεριδοειδή.

ξεφτέρι (τό) = εἶδος γερακιοῦ/ἔξυπνος ἄνθρωπος.

ξέφωτο (τό) = ἀνοιχτὸ μέρος (χωρὶς δέντρα).

ξεχειλώνω (ρ) = κάνω ἓνα πλεχτὸ νὰ μακρύνῃ μὲ τράβηγμα. ξεχειλώμα (τό), — μένος (ὄ).

ξηγάω (ρ) = ἐξηγῶ.

ξίκι (τὸ) = τουρκ. λ. ἔλλειποβαρὲς ζύγισμα. ξίκικος (ὁ) πρβλ. «μοῦ βάνει πάντοτες ξίκι τὸ λάδι». «ὁ ταραμάς εἶναι ξίκικος»/γίνομαι ξίκι=χάνομαι, ἔξαφανίζομαι πρὸς χαρὰν ἄλλου.

ξίφασι (ἡ) = ὕφεισι, ξεπεσμός, χαλάρωμα, πρβλ. «πῆγα στήν ξίφασι καὶ δὲ μπόρεσα νὰ βρῶ δουλειά».

ξίωρέξιο (τὸ) = (συνήθ. στὸν πληθ.) ἐπιδόρπιο καὶ κατ' ἐπέκτασι παράξενες, παράλογες ἀξιώσεις, ἀπαιτήσεις. πρβλ. «φέρε μας καὶ λίγο τυρὶ γιὰ ξιωρέξιο», «δὲ σὲ φτάνουν αὐτὰ θέλεις καὶ ξιωρέξια».

ξόγανο (τὸ) = ξύλινο κακοσκαλισμένο εἶδος / ἀπαίδευτος, ἀμόρφωτος, παλουκωμένος κι' ἀμίλητος γιὰ τὴν ἀμάθειά του.

ξόδι (τὸ) = ἡ ἐκφορὰ τοῦ νεκροῦ.

ξομπλιάζω (ρ) = κουτσομπολεύω. Ἄλλ. λ. ξόμπλι (τὸ), ξομπλιάρης (ὁ), ξομπλιασμένος (ὁ).

ξορκι (τὸ) = μαγικὲς λέξεις καταληπτὲς ἢ ἀκατάληπτες, σωστὲς ἢ παραποιημένες, σὲ πεζὸ ἢ ἔμμετρο, αὐτοσχέδιες ἢ ἀπὸ ἐκκλησιαστικῶν ὕμνων, οἱ ὁποῖες, ψιθυριζόμενες συνήθως ἀπὸ τὴν ξορκίστρα καὶ μὲ ταυτόχρονη χρῆσι γιαιοσοφῶν ἢ ἀπλῶς ὑποβλητικῶν καὶ ἀκατανοήτων κινήσεων, ἐπέφεραν τὴν γιαιοτροπία τῆς βασκανίας καὶ ἄλλων ὑπερφυσικῆς προελεύσεως παθῶν ἢ ἀσθενειῶν. Ρ. ξορκάω ἢ ξορκίζω, ξορκίστρα (ἡ), ξορκισμένος (ὁ) = αὐτὸς πού ξορκίστηκε ἀλλὰ καὶ ὁ σατανᾶς, κατ' ἐπέκτασιν.

ξορίζω καὶ ξοροφίζω (ρ) = ξυραφίζω. ξουράφι (τό).

ξυγκάκι (τὸ) = τὸ τμήμα τοῦ ἐντέρου πού βγαίνει ἔξω ἀπὸ τὴν βουβονοκῆλη. πρβλ. «τοῦ βγῆκε τὸ ξυγκάκι καὶ πάει νὰ τοῦ τὸ βάλῃ ὁ γιαιοτρός».

ξυλοκέρατο (τὸ) = χαροῦπι (βλ. καὶ κούτσουπο).

ξυλόκοττα (ἡ) = μπεκάτσα.

ξυλοκρέββατο (τὸ) = ξύλινο κρεβάτι γιὰ τὴν μεταφορὰ βαρεῖα τραυματι-

σμένων. πρβλ. «νὰ σὲ πᾶνε στὸ ξυλοκρέββατο».

ξυλοστροπάνο (τὸ) = εἰδικὸ μαλακὸ ὕφασμα πού χρησιμοποιοῦν οἱ ραφτάδες γιὰ τὸ σιδέρωμα, μὲ τὸ ὁποῖο ἀποφεύγεται ἡ γιαλάδα τῶν ρούχων. Προφανῶς παραφθορὰ ἀπὸ τὴ σωστὴ ξελουστρόπανο.

ξυλόσφυρο (τὸ) = βλ. ματσόλα.

ξυλοτύρι (τὸ) = μακρὸ ἀγριοξύλο, τοξοειδῶς κεκαμμένο μὲ ἐγκοπὲς ὅπου οἱ τσομπαναραῖοι κρεμᾶνε τὶς τσαντίλες τοῦ τυριοῦ καὶ τὸ μεταφέρουν στήν πλάτη.

ξυλοφάϊ (τὸ) = λίμα γιὰ ξύλα.

ξυλόχτενο (τὸ) = ἐργαλεῖο τοῦ ἀργαλειοῦ/ψιλὸ ξύλινο χτένι γιὰ τὸ βγάλσιμο τῶν κονίδων (βλ. λ.) ἀπὸ τὰ μαλλιά.

ξύστρα (ἡ) = κοφτερὸ ἐργαλεῖο τῶν τσαρουχάδων γιὰ τὸ κόψιμο τῶν δερμάτων. Ἐπίσης ξύστρα τῶν ἀλόγων, ξύστρα τοῦ τσαγγάρη, ξύστρα τοῦ φούρναρη καὶ κάθε ὄργανο χρησιμοποιούμενο γιὰ ἀπόξεσι.

ξύστρα (ρ) ἀ = ἐπίρρ. ἐπιφανειακά, ἐπιπόλαια. Κτρίως σὲ χτυπήματα. πρβλ. «τὸν πῆρε ξύστρα ἢ πετριά», «τὸν βάρεσε ξυστὰ ἢ ζούρλια».

ξύψωμα = ἐπίρρ. ἡ ἀμοιβὴ ἐργάτη ἢ τεχνίτη μόνο σὲ χρῆμα, χωρὶς ὑποχρέωσι καὶ φαγητοῦ (ψωμιοῦ).

ξύγκαρα — ἐπίρρ. χωρὶς διάθεσι, ἔξω ἀπὸ τὴν καρδιά.

ξύδικιᾶ (ἡ) καὶ ξωδικὸ (τὸ) = κακὸ (ἐξωτικὸ) πνεῦμα.

ξύθιδ = ἐπίρρ. μακρὸν σου, ἔξω ἀπὸ σένα (ἐξωθι).

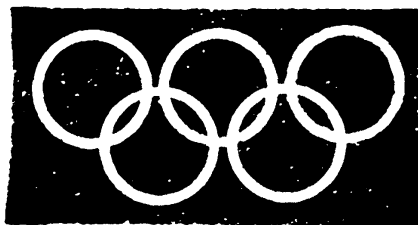
ξύλαλάω (ρ) = λέω ἀκατανόητα καὶ ἀνόητα, ἀπὸ κουταμάρα ἢ παλαβωμάρα. πρβλ. «τί ξωλαλάει ξωθιὸ του ὁ κακομοίρης».

ξύπαρμα (τό), ξωπαρμένος (ὁ) = αὐτὸς πού ἔχει πάθει ἀπὸ κικὰ πνεύματα. πρβλ. «μπανταλὰ καὶ ξωπαρμένα».

ξύπετσα = ἐπίρρ. ἐπιπόλαια, μόλις πού νὰ ἀγγίξῃ τὸ δέγμα (πετσι).

(Συνεχίζεται)

ΚΩΣΤΑ Ι. ΤΣΙΑΝΤΑ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΣΩΜΑΤΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ
ΣΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΟΙ ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΤΟ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΚΟΣΜΟ

Ἡ Ὀλυμπιακὴ κίνησις εἶναι ἴσως ἡ ἰσχυροτέρα
κοινωνικὴ δύναμις εἰς τὸν σημερινὸν κόσμον.

ABERY MIPANTE-I-Z*

Εἰς τὰς 12 μὲ 27 Ὀκτωβρίου θὰ συμβῆ ἓνα μεγάλο γεγονός στὴν ἱστορία τοῦ Μεξικοῦ, θὰ γίνουσι οἱ 19οὶ Ὀλυμπιακοὶ Ἀγῶνες. Τὸ ἐνδιαφέρον, ὄχι μόνον τῶν φιλάθλων ἀλλὰ καὶ πολλῶν ἄλλων ἀνθρώπων στρέφεται αὐτὲς τὶς μέρες στὸν ἀθλητισμό. Ἡ ἀθλητικὴ κίνησις φτάνει στὸ ἀποκορύφωμά της. Σὲ ὅλες τὶς χῶρες ἐτοιμάζονται γιὰ τὴ μεγάλη ἀθλητικὴ ἀναμέτρηση τοῦ Μεξικοῦ ὅπου θὰ τελεσθῇ ἡ 19ῆ Ὀλυμπιάδα.

Κρίνω σκόπιμο νὰ παρουσιάσω μιὰ σειρὰ ἀπὸ Ὀλυμπιακὰ θέματα, καὶ σὰν πρῶτο θέμα διάλεξα τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες τῆς ἀρχαιότητος, καὶ ἔπειτα θὰ ἀκολουθήσῃ μιὰ ἀνασκόπησις γιὰ τὶς σύγχρονες Ὀλυμπιάδες.

Μέσα ἀπὸ τοὺς πολλοὺς θρύλους καὶ τὶς παραδόσεις γιὰ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες τῆς ἀρχαιότητος, προσπάθησα νὰ διαλέξω ὅ,τι εἶναι σήμερα θετικὰ γνωστὸ γιὰ τὴν ἱστορίαν, τὴν ὀργάνωσιν καὶ τὴν τεχνικὴν τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων.

Α' Η ΕΠΟΠΟΙΪΑ ΤΗΣ ΑΛΚΗΣ:

Ὀλυμπία. Μαγευτικὸ τοπίο μεταξὺ δύο ποταμῶν, τοῦ Ἀλφειοῦ καὶ τοῦ Κλαδέου, στὴν Ἡλιδα. Σ' αὐτὸν τὸν τόπον πού βασιλεύει ἡ γαλήνη εἶναι ἡ Ἄλτις, ὁ ἱερὸς χῶρος τοῦ Διός. Ἐδῶ ξεπήδησε, πρὶν τρεῖς χιλιάδες χρόνια, τὸ Ὀλυμπιακὸν ἰδεῶδες. Οἱ χιλιάδες ἀθληταί, ἄσπροι, μαῦροι, κίτρινοι, ἀντιπρόσωποι ἀπ' ὅλα τὰ μέρη τῆς γῆς πού θὰ συγκεντρωθοῦν στὸ Μεξικὸ τῆς Ἀμερικῆς γιὰ τὴ μεγάλη γιορτὴ τῆς Ἀλκῆς καὶ τῆς Εἰρήνης δὲν εἶναι παρὰ οἱ συνεχιστὲς τῆς παράδοσης τῆς ἀρχαίας Ὀλυμπίας. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ Ὀλυμπιακὴ φλόγα πού ἀνάφτηκε ἐδῶ καὶ λίγες μέρες στὴν Ἑλληνικὴν γῆν, θὰ μεταφερθῇ ὡς τὸ μακρυνὸ Μεξικὸ καὶ θὰ ἀνάβῃ στὸ Ὀλυμπιακὸν Στάδιον ὅλες τὶς μέρες τοῦ Ὀλυμπιακοῦ συναγωνισμοῦ. Τί ἦταν οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες στὴν ἀρχαιότητα; Τί ξέρουμε γι' αὐτούς; Ποιὰ ἦταν ἡ ἀρχή; Ἐνα εἶναι βέβαιον: ὁ ἀθλητισμὸς στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα παρακολουθοῦσε

* Πρόεδρος τῆς Διεθνούς Ὀλυμπιακῆς Ἐπιτροπῆς.

τὴν ἀνάπτυξη, τὴν ἐξέλιξη, τὴν ἱστορία τοῦ ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ ποὺ ἔφτασε στὸ ἀποκορύφωμά του νὰ φωτίση τὴν ἀνθρωπότητα μὲ τὴ λάμψη τοῦ πνευματικοῦ μεγαλείου. Τέχνη καὶ ποίηση ἐμπνέονται ἀπὸ τὴν ὀμορφιά τοῦ ἀθλητισμοῦ. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ὁμήρου ἡ ἀγωνιστικὴ ἀποτελοῦσε ἓνα μέρος τῆς ζωῆς τῶν Ἑλλήνων.

Λίγα θετικὰ ξέρουμε γιὰ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες στὴν ἀρχαιότητα. Σκόρ-

Δ Ρ Ο Μ Ε Ι Σ Τ Α Χ Υ Τ Η Τ Ο Σ

Ἀγγειογραφία ποὺ δείχνει ἔντονο συναγωνισμό σὲ δρόμο ταχύτητος

πιες εἰδήσεις καὶ πληροφορίες στοὺς συγγραφεῖς τῆς κλασσικῆς ἐποχῆς, οἱ ᾠδὲς τοῦ Πινδάρου καὶ Βακχυλίδη ὑμνῶντας τοὺς Ὀλυμπιονῆκες, μερικὰ ἐπιγράμματα κι' ὅσα ἔφερε στὸ φῶς ἡ σκαπάνη τοῦ ἀρχαιολόγου, εἶναι τὰ μόνον σύγχρονα μὲ τὴν ἀκμὴ τῶν ἀγῶνων στὰ ὁποῖα μπορούμε νὰ βασιστοῦμε. Ὅλα τὰ ἄλλα ἓνας

Τὸ ἀρχαῖο Στάδιο τῆς Ὀλυμπίας

ὄγκος ἀπὸ θρύλους, παραδόσεις καὶ σχόλια ποὺ βρῖσκομε σὲ συγγραφεῖς πολὺ μεταγενέστερους, ἀποτελοῦν μονάχα εἰκασίες.

Σημαντικὴ πηγὴ εἶναι ὁ Πausanias, ὁ διασημότερος περιηγητὴς ὄλων τῶν ἐποχῶν. Γιὰ καλὴ μας τύχη εἶχε τὴν εὐκαιρία καὶ τὰ μέσα καὶ περιώδευσε ὅλη τὴν Ἑλλάδα κι' ἔγραψε, μὲ λεπτομέρεια, τί εἶδε καὶ τί ἄκουσε γύρω στὰ 170 μ.Χ.

Ἡ προέλευση τῶν ἀθλημάτων χρονολογεῖται πολὺ πρὶν ἀπὸ τοὺς πρώτους

Ἰολυμπιακοὺς Ἀγῶνες ποὺ ὀργανώθηκαν στὴν Ἰολυμπία. Στους ἀρχαίους ἄρεσε νὰ ἀποδίδουν τὴν ἴδρυση τῶν ἀγῶνων στους Θεοὺς καὶ στους ἡμιθέους. Ἐνα εἶναι γεγονός, ὅτι σὰν πρώτη Ἰολυμπιάς θεωροῦνται οἱ ἀγῶνες οἱ τελεσθέντες τὸ 776 π. Χ., ὅταν στὸ δρόμο ταχύτητος ἐνὸς σταδίου (192 μ.) νίκησε ὁ Κόροιβος. Ἀπ' αὐτὸν τὸ χρόνο ἕως τὸ 217 μ. Χ. ἔχουμε πλήρη σχεδὸν κατάλογο τῶν νικητῶν, ποὺ τὸν διέσωσε ὁ Εὐσέβιος.

Ὁ καθηγητὴς Raymond Bloch γράφει πόσο οἱ Ἕλληνες εἶχαν ἐπιδείξει ζωηρὸν ἐνδιαφέρον γιὰ τὸν ἀθλητισμὸ κι' εἶχαν δώσει σ' αὐτὸν περιόπτο θέση στὴν

Α Λ Μ Α Ε Ι Σ Μ Η Κ Ο Σ

Οἱ ἀθληταὶ χρησιμοποιοῦσαν ἀλτήρες. Δίπλα τους ὁ κριτὴς μετὰ τὴν ράβδο καὶ ὁ ἀθλητὴς ποὺ θὰ ἀκολουθῆση.

ἐπίσημη καὶ δημόσια ζωὴ των καθὼς καὶ στὴν ἐκπαίδευση τῶν νέων, καὶ ὅτι ὁ ἀθλητισμὸς προσεῖλκε ἰδιαίτερα τοὺς Ἀρχαίους Ἕλληνας λόγω τῆς φιλοσοφίας των καὶ τοῦ ιδεώδους τῆς ζωῆς των. Οἱ ἀκρογωνιαῖοι λίθοι τῆς φιλοσοφίας αὐτῆς ἦσαν ἡ ἀγάπη γιὰ τὸ τέλειο καὶ τὸ κάλλος. Τὸ κάλλος τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος.

Λόγω τῆς φλογερῆς ἐπιθυμίας των διὰ τὴν δημιουργίαν ρωμαλέων καὶ ὠραίων ἀνθρώπων εἶχαν καταστήσει τὴ γυμναστικὴ καὶ τὰ ἀθλήματα τὸ ἐπίκεντρο τῆς ἐκπαίδευσης τῶν τέκνων των.

Β' Η ΙΕΡΑ ΑΛΤΙΣ ΤΗΣ ΟΛΥΜΠΙΑΣ

Ὁ Ἰολυμπία στὴν ἀρχαιότητα δὲν ἦταν οὔτε πόλη οὔτε χωριό. Ἦταν ὁ τόπος ὅπου βρισκόνταν ἡ Ἰάλτις, μιὰ περιοχὴ γεμάτη ἀπὸ ναοὺς, δημόσια κτίρια, μνημεῖα, βωμοὺς καὶ ἀγάλματα, ἀφιερωμένα στὸν Ἰολύμπιο Δία. Ἐκεῖ ἐτελοῦντο οἱ ἀγῶνες καὶ οἱ μεγάλες γιορτὲς ποὺ τοὺς συνάδευαν. Τὸ Στάδιο βρισκόταν στὴν βορειοανατολικὴ πλευρὰ τῆς Ἰάλτεως καὶ ἀποτελεῖτο ἀπὸ ἓνα μεγάλο ὀρθογώνιο, περιφραγμένο μετὰ λίθινο κράσπεδο. Κτισμένο Στάδιο δὲν ὑπῆρχε. Οἱ θεατὲς κάθονταν στὶς πλαγιὰς τοῦ Κρονίου λόφου. Ἀργότερα ἐγιναν ἀναχώματα ἀπὸ τὶς δυὸ ἄλλες πλευρὰς. Τὰ καθίσματα ἦταν ἐλάχιστα καὶ προορίζονταν μονάχα γιὰ τοὺς Ἰερανοδίκες. Εἴσοδος γιὰ τὸν πολὺ κόσμον δὲν ὑπῆρχε. Οἱ θεατὲς σκαρφάλωναν ὅπως ὅπως, γιὰ νὰ πάρουν θέσεις στὰ ἀναχώματα καὶ τὶς πλαγιὰς τοῦ Κρονίου.

Γύρω ἀπ' τὸ Στάδιο ὑπῆρχε λίθινο ὕδραγωγεῖο, μετὰ λεκάνες, κατὰ διαστήματα, ἀπὸ ὅπου δροσίζονταν οἱ ἀθλητὲς καὶ οἱ θεατὲς ποὺ θὰ ὑπέφεραν ἀρκετὰ, καθισμένοι τόσες ὥρες στὸν καυτερὸ ἥλιο.

Ἡ κρυπτὴ ποὺ ὑπάρχει σήμερον διαμορφώθηκε ἀργότερα κι' ἦταν ἡ εἴσοδος

ἀπ' ὅπου ἔμπαιναν οἱ ἀθλητὲς καὶ οἱ Ἑλλανοδίκες στὸ Στάδιο. Στὸ Στάδιο ὑπῆρχε καὶ βωμὸς, ἀπ' ὅπου παρακολουθοῦσε τοὺς ἀγῶνες ἢ μόνη γυναίκα θεατῆς, ἢ ἱέρεια τῆς Δήμητρας Χαμύνης.

Τὰ ἀγωνίσματα τῆς πάλης καὶ τοῦ παγκρατίου γίνονταν στὴν παλαιστρα, οἱ δὲ ἵπποδρομίες καὶ ἄρματοδρομίες γίνονταν στὸν ἵππόδρομο. (Ἡ θέση τοῦ ἵπποδρόμου δὲν εἶναι σήμερα γνωστὴ). Κάθε τέσσερα χρόνια ἐτελοῦντο οἱ ἀγῶνες. Οἱ ἀγῶνες αὐτοὶ χρησίμευαν ὡς μέσο ἐπικοινωνίας καὶ εἰρήνης μεταξὺ τῶν διαφόρων ἀνεξαρτήτων πόλεων. Ἡ διεξαγωγή των μεταδίδετο ὑπὸ «ιερῶν κηρύκων» ἀπὸ πόλη σὲ πόλη κι' ἂν διεξήγοντο ἐχθροπραξίες ἀμέσως κατέπαυαν καὶ ἄνθρωποι ἀπ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα συνέρρεαν ἀμέσως στὸν τόπο τῆς τέλεσής των.

Οἱ μετέχοντες στοὺς ἀγῶνες ἀθλητὲς ἦταν Ἕλληνες, πού ἐπροπονοῦντο σκληρὰ ἓνα μῆνα πρὸ τῶν ἀγῶνων γιὰ νὰ μετᾶσχουν σ' αὐτούς. Δὲν μετεῖχαν μόνον ἐνήλικοι ἀλλὰ καὶ παιδιά. Οἱ δὲ ἀγῶνες εἶχαν δημοκρατικὸ χαρακτῆρα. Κι' ὁ πιὸ ταπεινὸς πολίτης εἶχε δικαίωμα ν' ἀγωνιστῆ δίπλα στὸν πιὸ εὐγενῆ εὐπατρίδη, σὰν ἴσος πρὸς ἴσον.

Γ' Η ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ ΚΑΙ Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ

Λίγες μέρες πρὶν ἀπ' τοὺς ἀγῶνες, ξεκινοῦσε μιὰ μεγάλη πομπὴ ἀπὸ τὴν Ἡλιδα πρὸς τὴν Ὀλυμπία. Στὴν ἀρχὴ τῆς πομπῆς βρίσκονταν οἱ Ἑλλανοδίκες κι' οἱ ἄλλοι ἐπίσημοι, ἀκολουθοῦσαν οἱ ἀθλητὲς κι' οἱ προπονητὲς, τ' ἄλογα, τ' ἄρματα, οἱ ἰδιοκτῆτες τους, οἱ ἡνίοχοι. Ἐπειτα ἐρχόταν τὸ μέγας πλῆθος ἀπ' τοὺς συγγενεῖς καὶ τοὺς συμπολίτες τῶν ἀθλητῶν.

Ἡ πορεία πρὸς τὴν Ὀλυμπία κρατοῦσε σχεδὸν δυὸ μέρες. Ὁλος ὁ ἑλληνικὸς κόσμος ἀντιπροσωπεύονταν μὲ τὶς θεωρίες — δηλ. τὶς ἐπίσημες ἀντιπροσωπεῖες τῶν πόλεων — πού προσπαθοῦσαν νὰ ξεπεράσουν ἢ μία τὴν ἄλλη σὲ μεγαλοπρέπεια καὶ σὲ πλούσια δῶρα πού ἔφεραν.

Γιὰ τοὺς ἀθλητὲς καὶ τοὺς ἐπίσημους τοποθετοῦσαν σκηνὲς καὶ παράγκες, ὁ πολὺς ὁμως κόσμος διανυκτέρευε στὸ ὑπαιθρο.

Ἀπ' τὴ μεγάλη αὐτὴ συγκέντρωση ἔλειπαν οἱ γυναῖκες. Ὁ λόγος ἴσως νὰ ἦταν θρησκευτικὸς. Ἀργότερα ἔχουμε καὶ γυναικεῖους ἀγῶνες στὴν Ὀλυμπία τὰ «Ἡραῖα» πού γινόταν σ' ἄλλες ἡμερομηνίες.

Ἡ πρώτη ἡμέρα τῶν ἀγῶνων ἦταν ἀφιερωμένη σὲ θυσίες καὶ προετοιμασίες. Ἰδιαίτερη σημασία εἶχαν τὰ ἀγωνίσματα πάλης, πυγμαχίας καὶ παγκρατίου.

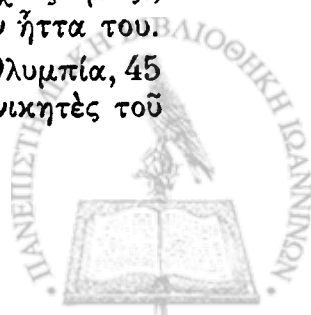
Τὸ τελευταῖο αὐτὸ ἀγώνισμα ἦταν ἓνα εἶδος πάλης καὶ πυγμαχίας μαζί, πού τελείωνε μόνον ὅταν ὁ ἓνας ἀπ' τοὺς ἀντιπάλους ὁμολογοῦσε τὴν ἥττα του.

Χαρακτηριστικὸ εἶναι ὅτι ἀπ' τὰ ἀγάλματα πού βρέθηκαν στὴν Ὀλυμπία, 45 ἀνήκουν σὲ δρομεῖς, 59 σὲ πυγμάχους, 39 σὲ παλαιστάς καὶ 20 σὲ νικητὲς τοῦ παγκρατίου. Ἐπίσης σημαντικὸ ἀθλημα ἦταν οἱ ἵππικοὶ ἀγῶνες.

ΔΙΣΚΟΒΟΛΟΣ

Ἀγγειογραφία πού δείχνει τὸν δισκοβόλο ἑτοιμὸν νὰ πετάξῃ τὸ δίσκο καὶ τὸν κριτὴ μὲ τὴ ράβδο.

Δ' Η ΔΙΕΞΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΑΓΩΝΙΣΜΑΤΩΝ

Φαίνεται ότι οι αγώνες στην αρχή γίνονταν σε μιά μέρα, με περιορισμένο αριθμό αγωνισμάτων.

Σιγά - σιγά, καθώς μεγάλωνε η φήμη τους, αυξήθηκε ο αριθμός των αγωνισμάτων, και στην κλασσική εποχή οι αγώνες κρατούσαν πέντε μέρες.

Τα αγωνίσματα δρόμων ήταν τρία. Το στάδιο, ο δρόμος ταχύτητας από τη μιά μεριά ως την άλλη του στίβου που είχε μήκος 600 πόδια (δηλ. 192 μέτρα), έκαναν προκριματικούς που λέγονταν «τάξεις», ή συμμετοχή στους προκριματικούς γίνονταν με κλήρο. Στόν τελικό αγωνίζονταν 20 περίπου δρομεείς που ξεκινούσαν απ' την άφεση.

Το δεύτερο αγώνισμα ήταν ο δίαυλος, δηλ. 400 μ., ξεκινούσαν απ' την άφεση, έφταναν στην άλλη άκρη, άγγιζαν ή γυρνούσαν γύρω απ' έναν πάσαλο κι' έτερμάτιζαν στο μέρος που ξεκινούσαν. Μετά ακολουθούσε ο δόλιχος, ήταν αγώνισμα άντοχής, 24 στάδια, δηλ. 4600 μ. Μετά προσετέθη ο όπλίτης, δρόμος δηλ., έτρεχαν μ' όλοκληρη την πανοπλία δυο στάδια κι' ακολουθούσαν οι ρίψεις, δίσκος, άκόντιο και το άλμα, που γίνονταν με άλτῆρες και τέλος ή πάλη, ή πυγμαή και και το παγκράτιο.

Οι Έλληνες δέν άρέσκονταν στα σκληρά κι' άπάνθρωπα θεάματα. Γι' αυτό στα διάφορα άγχειά, δίπλα στους παλαιστές, βλέπουμε έναν κριτή με μιά βέργα στο χέρι. Φαίνεται πως αυτός δέ δίσταζε να έπεμβαίνη κάθε φορά που ένας αντίπαλος προσπαθούσε να καταπατήση τους κανονισμούς.

Στο τέλος γίτονταν οι άρματοδρομίες και οι ίπποδρομίες. Κι' εκείνο που είναι περίπου γνωστό είναι ότι ο νικητής μετά το πέρας του αγωνίσματος του έπαιρνε απ' την Ίερεία το πολυπόθητο σύμβολο της νίκης, το στεφάνι της άγριελιάς.

Είναι δέ μεγάλο λάθος να πιστεύη ή να φαντάζεται κανείς, ότι οι άρχαίοι Έλληνες θεωρούσαν τους αγώνες μονάχα σαν μιά καλλιτεχνική έκφραση του ώραίου. Οι άρχαίοι ήταν μανιώδεις φίλαθλοι, ο συναγωνισμός τους συν-

Α Π Ο Ξ Υ Ο Μ Ε Ν Ο Σ

Ο γνωστός άποξυόμενος του Λυσίππου ένα από τα αντιπροσωπευτικά έργα που γεννήθηκαν από τό ιδεώδες των Όλυμπιάδων.

έπαιρνε κι' είχαν επίγνωση της κάθε λεπτομέρειας σχετικά με την τεχνική διεξαγωγή κάθε αγωνίσματος. Ο ένθουσιασμός, οι φωνές, ο πανηγυρισμός της νίκης στην όποία απέδιδαν πολλές φορές υπέρμετρη άξία, δέν είχαν όρια.

Ο σημερινός ανταγωνισμός μεταξύ των κρατών στόν άθλητισμό δέν πλησιάζει τον ανταγωνισμό μεταξύ των πόλεων της άρχαιότητας. Η νίκη του συμπολίτη άντανακλούσε δόξα σ' όλόκληρη την πόλη. Ο νικητής ύμνεϊτο με ώδες, που στην κλασσική εποχή τις έγραφε συχνά ο Πίνδαρος και το άγαλμα του Όλυμπιονίκη, φτιαγμένο από τό χέρι του Πολυκλείτου, του Μύρωνα ή του Λυσίππου, έστήνετο στην Όλυμπία κι' άκόμη στην πόλη του νικητή.

Ε' ΚΑΤΑΠΤΩΣΗ ΚΑΙ ΤΕΛΟΣ ΤΩΝ ΑΓΩΝΩΝ

Ο άθλητισμός ακολούθησε τή μετωρική πορεία του άρχαίου Έλληνικού μεγαλείου και πνεύματος. Η Ρωμαϊκή κατάκτηση έκανε τά πάντα νά αλλάξουν.

Ο αυτοκράτορας Νέρων, θέλησε νά στεφτῆ ο ίδιος Όλυμπιονίκης, γιατί αίσθάνονταν ότι χωρίς τόν τίτλο αυτό μειονε- κτούσε στην Έλλάδα.

Οί Ρωμαίοι πολεμιστές δέν είχαν τó ίδιο ένδιαφέρον για τόν άθλητισμό, τούς άρεσαν πιό σκληρά και συναρπαστικά θεάματα. Τόσο όμως ἦταν τó μεγαλειό τών Όλυμπιακών άγώνων, πού συνεχίστηκαν τετρακόσια ακόμα χρόνια κάτω άπό τήν Ρωμαϊκή κυριαρχία. Άλλά, όλα είχαν αλλάξει, ó επαγγελματισμός κυριαρχούσε και ó Φιλόστρατος θρηνεί τήν κατάπτωση τών άθλητῶν και του άθλητικού πνεύματος.

Ο επαγγελματισμός στον άθλητισμό ἤρ- θε άπ' τή Ρώμη. Ἦταν κάτι τó άγνωστο στην άρχαία Έλλάδα, όπου για χίλια χρόνια άπο- τελούσε τή μεγαλύτερη τιμή για έναν Έλληνα ένα στεφάνι άπ' άγριελιά κερδισμένο στους Ό- λυμπιακούς άγώνες.

Οί ξένοι έπιδρομείς κατάστρεψαν τó φί- λαθλο πνεύμα, τó Όλυμπιακό ιδεώδες πού είχε ξεπηδήσει άπ' αύτή τήν ιερή γῆ.

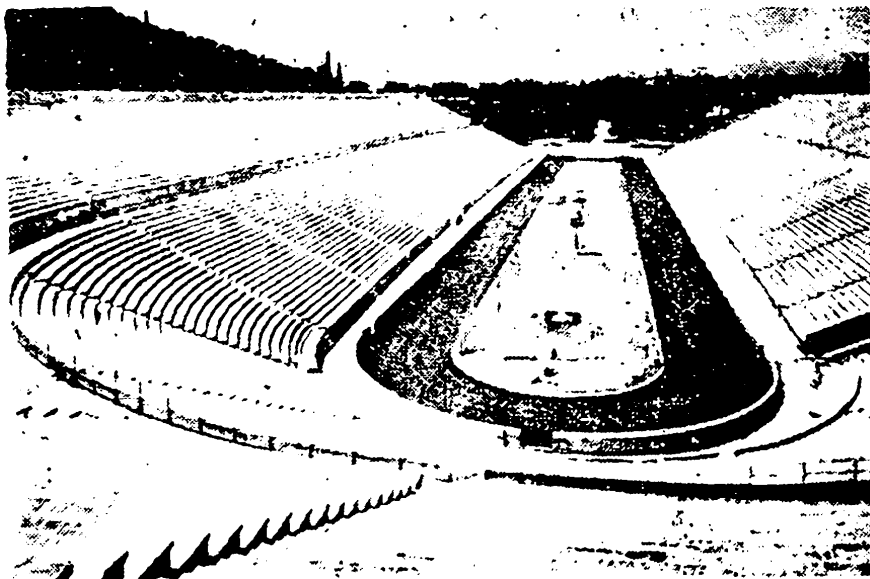
Η Όλυμπία, στά χρόνια αύτά, έπαθε πολλά. Έπειτα ἤρθε ó Χριστιανισμός. Τά ιερά τῆς παλιάς θρησκείας ἦταν σέ διωγμό. Τó έργο τῆς καταστροφῆς άπ' τούς σεισμούς, τήν έγκατάλειψη και τίς βαρβαρικές έπιδρομές, τó τελείωσε τó διάταγμα του Θεο- δοσίου, πού στά 395 μ. Χ. άπαγόρευσε τήν τέλεση τών Όλυμπιακών άγώνων.

Η Έιερά Άλτις, τó κέντρο τῆς έλληνικῆς σκέψης και τῆς άλκῆς, πού για αιώνες άντηχοῦσε άπ' τίς φωνές τών θεατῶν, άπό τή μουσική τών έπινίκειων, άπό τά

Ο ΒΑΡΩΝΟΣ ΝΤΕ ΚΟΥΜΠΕΡΤΕΝ

Άγώνας για τούς άγώνες.

ΤΟ ΠΑΝΑΘΗΝΑΪΚΟΝ ΣΤΑΔΙΟΝ

Τό καλλιμάρμαρον Στάδιον όπου έγιναν οί πρώτοι Όλυμπιακοί Άγώνες

εορτάσιμα πλήθη, ἦταν πιά νεκρή. Ἐρημη, καταστραμμένη, σιγά - σιγά σκεπάστηκε ἀπὸ παχὺ στρῶμα χύματος ποὺ ἔφεραν οἱ πλημμύρες τοῦ Ἀλφειοῦ καὶ τοῦ Κλαδέου.

ΣΤ' ΟΙ ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ

Μετὰ τὴν κατάργησιν τῶν Ὀλυμπίων, ὁ ἀθλητισμὸς ἐξέλιπε ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, ἐκεῖνο τὸ ὁποῖο ἀνευρίσκει κανεὶς κατὰ

Ο Σ Π Υ Ρ Ο Σ Λ Ο Υ Η Σ

Ὁ πρῶτος Ὀλυμπιονίκης τοῦ Μαραθῶνιου δρόμου, ἡ περριφανέστερη νίκη τῶν Ἑλλήνων στὴν πρώτη Ὀλυμπιάδα

μετὰ τὴν συρροή θεατῶν ἀπὸ τὰ διάφορα μέρη τοῦ κόσμου. Κατὰ ἓνα τρόπο, ἔστω καὶ ὑποσυνειδήτα, ὁ τουρισμὸς ἦταν ἀπὸ τότε ἓνα κεφάλαιο τῆς πολιτικῆς τῶν κυβερνήσεων.

Ὁ Κουμπερτέν ἤθελε νὰ κάνη ὅλες τὶς χῶρες κοινωνοὺς τῆς τιμῆς τῆς φιλοξενίας τῶν Διεθνῶν Ὀλυμπιακῶν στὸ ἔδαφός τους, τὴν κάθε μιὰ μετὰ τὴν σειρά τῆς.

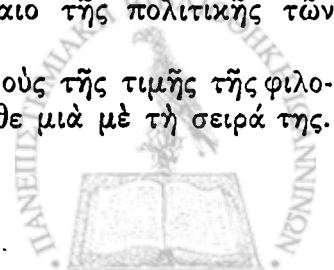
τὸς Βυζαντινοὺς χρόνους, εἶναι ὅτι ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἐξακολουθεῖ νὰ ἀγαπᾷ τὶς ἐλεύθερες ἀσχολίες καὶ νὰ καλλιεργῇ τὰ παιγνίδια καὶ τὰ ἀγωνίσματα καὶ νὰ θαυμάζη ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἦταν προικισμένοι μετὰ σωματικὰς ἀρετῆς.

Οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες ἀνεβίωσαν τὸ 1896, ὅταν ἡ πρώτη Ὀλυμπιάς ὁργανώθηκε στὴν Ἀθήνα ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ Γάλλου βαρῶνου Πιερ ντε Κουμπερτέν.

Οἱ σύγχρονοι Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες κάλυψαν σιγά - σιγά ὅλα τὰ μοντέρνα ἀγωνίσματα. Ἡ μικρὴ καὶ φτωχέα Ἑλλάδα τοῦ 1896 δὲν ἐδίστασε νὰ ἀναλάβη τὰ οικονομικὰ βάρη τῆς τῆς φιλοξενίας τῆς πρώτης μετὰ τὴν ἀνάστασιν τῆς Ὀλυμπιακῆς ιδέας Διεθνῶς Ὀλυμπιάδος. Τὴν ἀνέλαβε ὄχι «ἐκ τοῦ περισσοῦ» ἀλλ' ἐκ τοῦ ὑστερήματός της.

Ἄν στὴν ἀρχαιότητα οἱ Ὀλυμπιάδες ἦταν μιὰ εὐκαιρία γιὰ συναδέλφωσιν καὶ γι' ἀνακωχή, μιὰ μυσταγωγία εἰρήνης καὶ μιὰ εὐγενῆς ἀμιλλα σωματικῆς ἀλκῆς μόνο γιὰ τοὺς Ἕλληνας, ὁ Βαρῶνος ντε Κουμπερτέν, ἀνασταίνοντας τὶς Ὀλυμπιάδες, φιλοδοξοῦσε καὶ ὀνειρεύονταν νὰ τὶς κάνη ὑπόθεσιν ὅλων τῶν λαῶν.

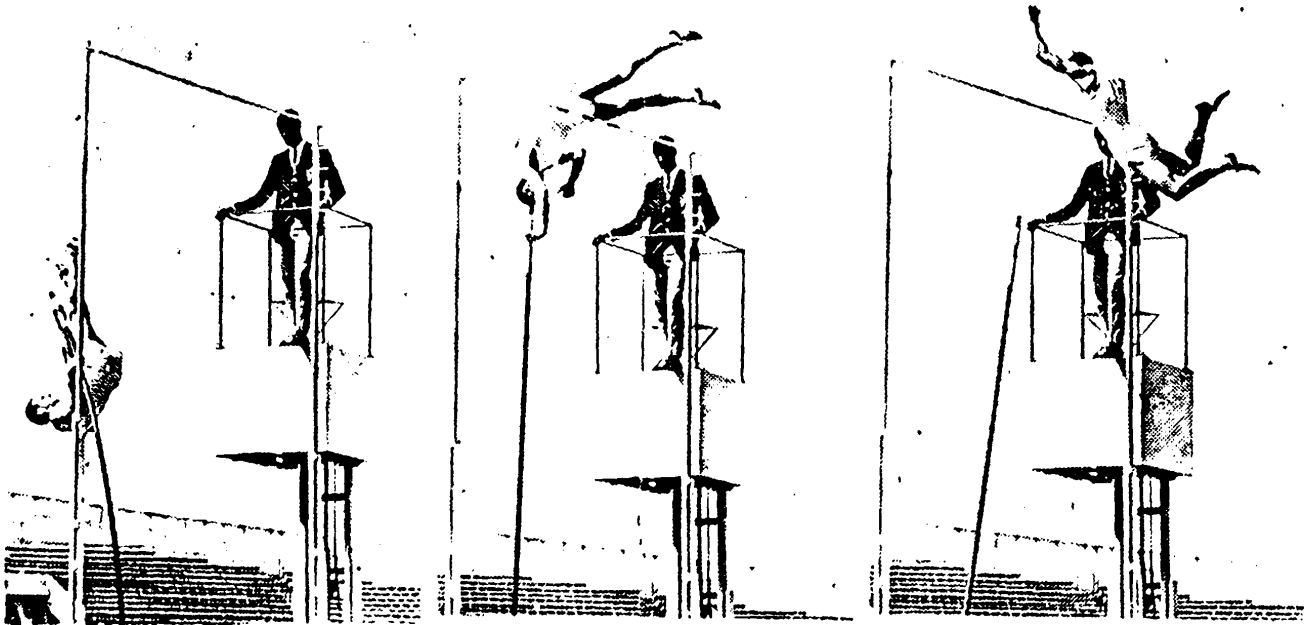
Μετὰ τὸ φανατισμὸ ποὺ χαρακτηρίζει ὅλους τοὺς ιδεολόγους, πῶς ὄχι μόνο ἦταν κατ' ἀρχὴν δίκαιον νὰ μοιραστῇ σ' ὅλα τὰ ἔθνη ἡ τιμὴ νὰ φιλοξενοῦν, τὸ καθένα μετὰ τὴν σειρά του, τὶς Ὀλυμπιάδες στὸ ἔδαφός τους, ἀλλὰ καὶ πῶς ἔτσι θὰ μπορούσε νὰ πραγματοποιηθῇ ἀσφαλῆστερα τὸ ἰδεῶδες του. Θὰ ἦτο εὐκολότερον νὰ πειστοῦν οἱ διάφορες κυβερνήσεις νὰ διαθέσουν κονδύλια ἀπὸ τὸν προϋπολογισμὸν τους γιὰ τοὺς Διεθνεῖς Ὀλυμπιακοὺς, ἂν οἱ ἀγῶνες αὐτοὶ, μετὰ τὸ νὰ τελοῦνται καὶ στὸ ἔθνικόν τους ἔδαφος, θὰ ἐξασφάλιζαν στὶς χῶρες τους ὄχι μόνο αἰγλήν καὶ γόητρο, ἀλλὰ καὶ ἄμεσα οικονομικὰ ὠφέλη

Τὴν προτεραιότητα πάντως, σὲ αὐτὴ τὴ σειρά κατέληξε, ἔπειτα ἀπὸ μερικές ταλαντεύσεις, νὰ τὴν κατακυρώσῃ στὴν Ἑλλάδα.

Γιὰ λόγους ἱστορικῆς συνέπειας καὶ συνέχειας, ἡ φυσικώτερη ἔδρα τῶν πρώτων Διεθνῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων ἦταν ἡ ἑλληνικὴ πρωτεύουσα, ἡ Ἀθήνα. Σὲ ἑλληνικὸ ἔδαφος εἶχε στηθῆ τὸ λίκνο τῆς Ὀλυμπιακῆς Ἰδέας. Τί τὸ φυσικώτερο παρὰ νὰ σταθῆ ἀφετηρία γιὰ τὸ νέο τῆς ξεκίνημα καὶ πάλι τὸ ἑλληνικὸ ἔδαφος;

Πολλὰ τὰ προβλήματα, πολλές οἱ δυσκολίες ἔπρεπε ὅμως ἡ προσπάθεια

Σ Τ Ο Α Λ Μ Α Ε Π Ι Κ Ο Ν Τ Ω

Ὁ Χρῖστος Παπανικολάου, ἡ μοναδικὴ ἐλπίδα μας στοὺς ἀγῶνες τοῦ Μεξικοῦ, σ' ἓνα θαυμάσιο ἄλμα του 5.30 μ.

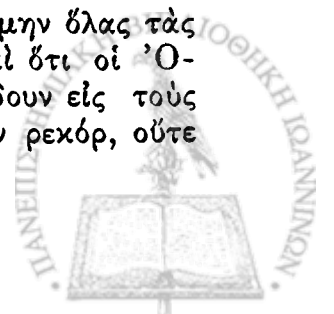
αὐτὴ νὰ ἐπιτύχῃ καὶ ἐπέτυχε. Καὶ ἴσως στὴν πρώτη αὐτὴ ἐπιτυχία νὰ ὀφείλουμε σήμερα τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες τὸ μεγαλύτερο γεγονός τῆς ἱστορίας, δεδομένου ὅτι σὲ καμμιά ἄλλη παγκόσμια συγκέντρωση δὲν ἀντιπροσωπεύοντε 119 κράτη καὶ μάλιστα γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτό.

Εὐτυχῶς οἱ σημερινοὶ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες διατήρησαν τὰ ἐρασιτεχνικὰ χαρακτηριστικὰ τῶν ἀρχαίων Ὀλυμπιάδων, ὅπως εἶχε τονίσει τὸ 1894 ὁ Βαρῶνος ντέ Κουμπερτέν: «Πρὸ παντὸς εἶναι ἀναγκαῖον νὰ διατηρήσωμεν εἰς τὸν ἀθλητισμὸν τὰ χαρακτηριστικὰ ἐκεῖνα τῆς εὐγενείας καὶ τοῦ ἵπποτισμοῦ, ποὺ τὸν διέκριναν εἰς τὸ παρελθόν, εἰς τρόπον ὥστε νὰ διαδραματίζῃ τὸν ἴδιον ρόλον εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν λαῶν, ὅπως ἀκριβῶς συνέβαινε κατὰ θαυμάσιον τρόπον εἰς τὰς ἡμέρας τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος».

Οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες δὲν εἶναι ἀπλᾶ παγκόσμια πρωταθλήματα, ἀλλὰ ἡ ἀνά τετραετιᾶν ἑορτὴ τῆς παγκοσμίου νεολαίας, τῆς «ἀνθρωπίνης ἀνοίξεως», ἡ ἑορτὴ τῶν γενομένων μὲ πάθος προσπαθειῶν, τῶν πολλαπλῶν φιλοδοξιῶν καὶ τῆς νεανικῆς δραστηριότητος ὅλων τῶν μορφῶν ἐκάστης γενεᾶς ποὺ ἐμφανίζεται εἰς τὸ κατῶφλι τῆς ζωῆς».

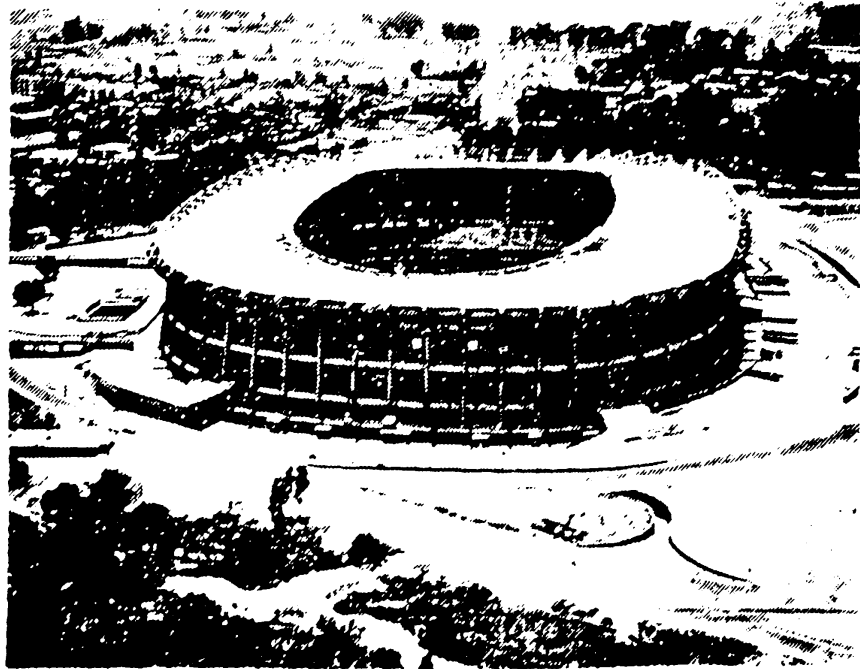
Εἰς τὸ Καταστατικὸν τῆς Διεθνούς Ὀλυμπιακῆς Ἐπιτροπῆς, ἀναφέρονται τὰ ἐξῆς χαρακτηριστικὰ γιὰ τοὺς σύγχρονους Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες καὶ τοὺς σκοποὺς τῆς Ὀλυμπιακῆς κινήσεως:

«Ὁ Ὀλυμπισμὸς προσπαθεῖ νὰ συγκεντρώσῃ εἰς φωτεινὴν δέσμην ὅλας τὰς ἀρχὰς αἱ ὁποῖαι συντείνουν εἰς τὴν τελειοποίησιν τοῦ ἀνθρώπου». Καὶ ὅτι οἱ Ὀλυμπιακοὶ Ἀγῶνες δὲν ἀνανεώθηκαν ὑπὸ τοῦ Κουμπερτέν διὰ νὰ δίδουν εἰς τοὺς συμμετέχοντας τὴν δυνατότητα νὰ κερδίσουν μετάλλια ἢ καταρρίψουν ρεκόρ, οὔτε

διά να διασκεδάσουν τὸ κοινὸν ἢ νὰ χρησιμεύσουν ὡς μέσον εἰς τοὺς ἀγωνιζομένους διὰ τὴν ἐπαγγελματικὴν τους σταδιοδρομίαν, καὶ ἀκόμη ὀλιγώτερον διὰ νὰ ἀποδείξουν ὅτι ἓνα πολιτικὸν σύστημα εἶναι ἀνώτερον ἀπὸ ἓνα ἄλλο. Ὁ σκοπὸς τοῦ Κουμπερτὲν ἦτο :

α) Νὰ ἐπισύρῃ τὴν προσοχὴ ὅλων ἐπὶ τοῦ γεγονότος ὅτι ἐν ἔθνικόν πρόγραμμα τὸ ὁποῖον περιλαμβάνει φυσικὴν ἀγωγὴν καὶ ἀγωνιστικὴν ἀναπτύσσει ἕχι μόνον τὴν ὑγείαν τῶν νέων ἀμφοτέρων τῶν φύλων ἀλλὰ, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἶναι

Τὸ περίφημο «Στάδιον τῶν Ἀζτέκων» στὸ Μεξικὸ 100.000 θέσεων.
Σ' αὐτὸ θὰ διεξαχθῇ ἡ 19ῆ Ὀλυμπιάς.

σημαντικώτερον, θὰ τοὺς κἀνῃ πολίτας τῆς οἰκουμένης. Κι' ἡ συμμετοχὴ των εἰς ἓνα κλάδον ἀγωνιστικῆς με σοβαρὰν διοίκησιν, δύναται νὰ ἔχῃ εὐνοϊκὴν ἐπίδρασιν εἰς τὸν σχηματισμὸν τοῦ χαρακτῆρος των καὶ τῆς προσωπικότητός των.

β) Νὰ διδάξῃ τὸ φίλαθλον πνεῦμα καὶ τὰς ἀρχὰς συναδελφώσεως, τὰ ὁποῖα θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ υἰοθετηθοῦν πρὸς μεγάλον ὄφελος καὶ εἰς πολλοὺς ἄλλους τομεῖς δραστηριότητος.

γ) Νὰ δημιουργηθῇ πνεῦμα διεθνοῦς φιλίας καὶ καλῆς θελήσεως, τὰ ὁποῖα θὰ συμβάλλουν εἰς τὴν εἰρήνευσιν τοῦ κόσμου καὶ εἰς τὸ νὰ τὸν καταστήσουν πῶς εὐτυχημένο.

Τὸ μεγάλο πρόβλημα ἔγκειται εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ Ὀλυμπιακοῦ πνεύματος ὑπὸ τὰς συνθήκας τῆς συγχρόνου ζωῆς, διότι οὐδεμία χωρεῖ ἀμφιβολία ὅτι καὶ ἡ σύγχρονος ζωὴ ἐπιβάλλει τὴν ἀνάγκην δημιουργίας καλοῦ καὶ τέλειου πολίτου, ὅπως τὸ ἐπέβαλε καὶ ἡ ἀρχαιότης.

Ἡ ἔννοια τοῦ καλοῦ πολίτου καὶ σήμερον εὐρίσκεται εἰς τὴν ἀρτιότητα καὶ τελειοποίησιν τῶν σωματικῶν, πνευματικῶν καὶ ψυχικῶν του ἱκανοτήτων, ὅσον κι' ἂν ἔχουν ἐπιτευχθῇ τεράστια ἐπιτεύγματα στὸν τεχνικὸν μας πολιτισμὸν.

Μόνον ὁ ἀνατρεφόμενος με τὰς ἀρχὰς αὐτὰς πολίτης, εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι χρήσιμος στὴ σύγχρονον κοινωνία, καὶ μόνον διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ἀρχῶν τῆς Ὀλυμπιακῆς ιδεολογίας εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξασφαλισθῇ ἡ δημιουργία τοῦ τέλειου ἀνθρωπίνου τύπου.

Κατὰ τὰς μεγάλας στιγμὰς τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων, δταν ἀπὸ συναρπαστι-

κούς συναγωνισμούς και καταπληκτικές επιδόσεις αναδεικνύονται νικητές, τὸ μέγα κι' ἀνώνυμον πλῆθος, μακρὰν πάσης προκαταλήψεως ἀπὸ τὰ χρώματα τῆς σημαίας ἢ τὸ χρῶμα τοῦ δέρματος, ἐπευφημεῖ τὸν νικητὴν καὶ ἐκφράζει τὴν ἀγαλλίασίν του διὰ τὸ μέγα ἐπίτευγμα, διὰ τὸν ὠραῖον καὶ συγκινητικὸν ἀγῶνα, γιὰ τὴν θαυμάσια ἐπίδοση.

Αὐτὸ ἀποδεικνύει σαφῶς, ὅτι τὸ μέγα πλῆθος δὲν ἐνδιαφέρεται γιὰ τὸ χρῶμα, ἀλλὰ γιὰ τὸν ἀγῶνα, γιὰ τὸν ὠραῖο συναγωνισμό καὶ χαρίζει τὴ δόξα, τὸ θαυμασμό καὶ τὴν εἰλικρινῆ ἀναγνώριση τῆς ἀξίας τοῦ νικητῆ, παραμένει οὐδέτερο καὶ ἀνεπηρέαστο.

Σὲ αὐτὸ ἀκριβῶς ἔγκειται ἡ δύναμη ἡ ὁποία συνδέει τοὺς πέντε Ὀλυμπιακοὺς κύκλους, οἱ ὁποῖοι ἐκφράζουν τὴ συνοχή, τὴ συνεργασία καὶ τὴ συμφιλίωση ὀλοκλήρου τῆς ἀνθρωπότητας.

Ἔτσι, τὸ πνεῦμα καὶ ὁ σκοπὸς τοῦ Κουμπερτέν ἐπετεύχθη μὲ τὴν διεθνοποίηση τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων.

Ἀπὸ τότε ἔχουν περάσει 72 χρόνια μετὰ τὴν ἀνασύστασι τῶν πρώτων Ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων. Τρεῖς φορές ἐμπόδισαν πόλεμοι τὴ διεξαγωγή των. Ὁ κόσμος μετεβλήθη. Ἀπὸ 13 χῶρες τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων τοῦ 1896, ἔγιναν 119 τὰ ἔθνη στὴ 19ῃ Ὀλυμπιάδα τοῦ Μεξικοῦ καὶ ἀπὸ 350 οἱ ἀθληταί, σὲ 7500.

Στὴν ἀρχαιότητα μὲ τὴν ἐναρξὴ τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων κηρύσσονταν καὶ ἡ ἐναρξὴ τῆς ἐκεχειρίας, κάθε ἐχθροπραξία σταματοῦσε, τοῦλάχιστον ὅσο διαρκοῦσαν οἱ Ἀγῶνες, καὶ τὴν ἱερὴ αὐτὴ ἀπαγόρευση σεβάστηκαν σ' ὄλους τοὺς αἰῶνες ὅλες οἱ Ἑλληνικὲς πόλεις ἀκόμα κι' οἱ πιδ ἰσχυρές. Κι' ἔτσι συμφιλωμένοι οἱ Ἕλληνες ἀντάμωναν στὴν γιορταστικὴ ἀτμόσφαιρα τῶν ἀγῶνων.

Ἔτσι, ἄς τοὺς μιμηθοῦν καὶ σήμερα τὰ ἰσχυρὰ κράτη τῆς γῆς κι' ἄς κηρύξουν ἓνα εἶδος ἐκεχειρίας καὶ συμφιλωμένοι κι' αὐτοὶ κάτω ἀπ' τὴν ἱερὴ φλόγα τῆς Ὀλυμπίας, ἄς κηρύξουν μιὰ παγκόσμια εἰρήνη.

Μιὰ πρωτότυπη ἀθλητικὴ Ὠδὴ

Κρίνουμε σκόπιμο νὰ παραθέσουμε ἐδῶ, στὸ τέλος τῆς μελέτης μας, τὸ ὠραιότατο ποίημα τοῦ Ἑλληνοῦ θεατρικοῦ συγγραφέως καὶ ποιητοῦ Δημήτρη Μπόγγρη (1890—1964), ποὺ προσφάτως ἀπαγγέλθηκε ἀπὸ τὸν ἡθοποιὸ κ. Μάνο Κατράκη, στὸ Παναθηναϊκὸ Στάδιο, ἐπὶ τῇ λήξει τῶν ΚΖ' Βαλκανικῶν Ἀγῶνων (8 Σεπτεμβρίου 1968).

ΩΔΗ ΣΤΟΝ ΑΘΛΗΤΗ ΠΟΥ ΔΕΝ ΝΙΚΗΣΕ

Μὴ λυπηθῆς, στῶν νικητῶν ἂν δὲν στηθῆς τὰ βάρη
καὶ στέφανο δὲν σοῦ φοροῦν εἰς τὸ σγουρὸ κεφάλι·
κι' οὔτε νὰ θέλῃς νὰ κρυφτῆς καὶ νὰ ξεφύγῃς λάθρα
ἀπὸ τὸν στίβο, ὅπ' ἔγινε πρὶν λίγο τίμια πάλη.

Μεῖνε ἐκεῖ κι' ἀγκάλιασε τὸν νικητὴ τὸν πρῶτο,

π' ἐσὺ τὸν ἐδημιούργησες καὶ δεῖξε ἀρετή·
 κι' ἀπὸ τὸ πλῆθος, π' ἔξαλλο ἐπευφημεῖ μὲ κρότο,
 σκάλες ἐσὺ ἀνώτερος, ἀβράβευτε ἀθλητή.

Γιατὶ σὲ κόσμο ἰδανικὸ ἐσὺ εἶς' ἀνεβασμένος,
 κόσμο τ' ἀγνοῦ κι' εὐγενικοῦ, τ' ἀληθινοῦ κι' ὠραίου
 κι' ἐκεῖ δὲν ξεχωρίζουνε πρῶτος καὶ νικημένος,
 ἴδια τιμὴ τοῦ νικητῆ, ἴδια τοῦ τελευταίου.

Ἱεροφάντες καὶ οἱ δυὸ στὴν ἴδια τὴν ἰδέα
 θρησκείας πανανθρώπινης κι' οἱ δυὸ ἱερεῖς
 μὲ σὰς ἀξία ἢ ζωὴ γιὰ ὑψηλὰ κι' ὠραῖα
 παίρνει, καὶ ὑπερήφανος νὰ νοιώθης πιά μορεῖς.

Τὰ μίση ἔτσι σκορπίζετε, πολέμους καταργεῖτε,
 καὶ μὲ τὰ μαῦρα κι' ἄσπρα σας τῆς κάθε ράτσας χέρια
 οὐράνιο τόξο φτιάχνετε νέο, κι' οἰκοδομεῖτε
 δῶμα λαμπρὸ κατὰμεστο μ' Ἐιρήνης περιστέρια.

Σκοπὸς σου φυσικὰ νὰ εἶν' ἡ Νίκη·
 δμῶς στὸν στίβο δὲν ὑπάρχουν νικημένοι
 κι' ἢ πιὸ τρανὴ τιμὴ σ' ἐκείνονε ἀνήκει
 ποὺ θάρρεψε καὶ πάλεψε καὶ δίνει δ,τι τοῦ μένει.

Οἱ νέοι ἀξιῶνονται μὲ τὴ συμμετοχὴ
 σὲ ἀπροσμέτρητης τιμῆς τὸ χῶρο νὰ περάσουν
 καὶ στίς κερκίδες πάμπολλοι κρυφὴ κάνουν εὐχὴ
 νᾶσαν κι' ἐκεῖνοι ἀξιοὶ μὲ ἀθλητὴ νὰ μοιάσουν.

Τραγοῦδι ὑπέροχο, Ἀθλητῆ, μαζὶ μὲ νέους ἄλλους
 λαλεῖς τῶν εἴκοσι στροφῶν, ποὺ μιὰ φορὰ ὑμνοῦμε·
 κι' ἄλλο δὲ μένει πιά σ' ἐμᾶς, τοὺς γέροντες τοὺς μεγάλους,
 παρὰ νὰ σὰς χαιρόμαστε. . . . νὰ σὰς εὐγνωμονοῦμε.

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΡΑΚΙΝΑ

Ο ΒΡΕΤΤΑΝΙΚΟΣ*

(ΤΡΑΓΩΔΙΑ)

Εισαγωγή — Μετάφραση : ΑΡΣ. ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΥ

ΠΡΟΣΩΠΑ ΤΗΣ ΤΡΑΓΩΔΙΑΣ

1. ΝΕΡΩΝΑΣ : (Γιός τῆς Ἀγριππίνας καὶ τοῦ Ἀγενοβάρδου).
Αὐτοκράτορας τῶν Ρωμαίων ἀπὸ τὸ 54—68 μ.Χ.
2. ΑΓΡΙΠΠΙΝΑ : (Ἡ νεώτερη) Θυγατέρα τοῦ Γερμανικοῦ, ἀδελφὴ
τοῦ Καλιγούλα, δεύτερη Γυναίκα τοῦ Αὐτοκρά-
τορα Κλαυδίου.
3. ΒΡΕΤΤΑΝΙΚΟΣ : Γιός τοῦ Κλαυδίου καὶ φυσικὸς διάδοχος τοῦ
Θρόνου.
4. ΑΦΡΑΝΙΟΣ ΒΟΥΡΡΟΣ : Ἀρχηγὸς τῶν Πραιτωριανῶν.
5. ΣΕΝΕΚΑΣ : Παιδαγωγὸς τοῦ Νέρωνα.
6. ΑΛΜΠΙΝΑ : Ἐμπιστὴ ἀκόλουθος τῆς Ἀγριππίνας.
7. ΝΑΡΚΙΣΣΟΣ : Ἀπελεύθερος, ἔμπιστος τοῦ Νέρωνα.

Σκηνὴ πέμπτη (Βρεττανικὸς — Ἀγριππίνα)

ΒΡΕΤΤΑΝΙΚΟΣ

Οἱ κοινοὶ ἔχτροί μας δὲν εἶναι ἄτρωτοι, Κυρία.
Ἀγγίζουσιν τὶς καρδιὰς τὰ τόσα βάσανά μας.
Οἱ τόσοι φίλοι μας, ποὺ λούφαζαν ὡς τώρα,
Ἐνῶ μεῖς χάναμε καιρὸ σὲ θρηνωδίες,
Γεμᾶτοι ἀπ' τὴν ὀργή, ποὺ ἡ ἀδικία ἀνάφτει,
Στὸν Νάρκισσο ἤλθανε τὸν πόνο τους νὰ ποῦνε.
Ἔτσι, ἂν ὁ Νέρωνας ξεχνᾷ τὴν ἀδελφὴ μου,
Δὲν θ' ἀπολάβῃ ἀκόμα αὐτὴ τὴν ξεμυαλίστρα.
Τὶς προσβολὰς του φτάνει νὰ θυμᾶστε πάντα,
Γιὰ νὰ ξαναγυρίσῃ αὐτὸς στὸν ἴσιο δρόμο.
Ἔχουμε τοὺς μισοὺς συγκλητικοὺς δικοὺς μας.
Μαζὶ εἶναι ὁ Σύλλας, μὲ τὸν Πίζωνα, τὸν Πλαῦτο...

ΑΓΡΙΠΠΙΝΑ

Οἱ τρεῖς αὐτοί! τὰ πρῶτα ὀνόματα τῆς Ρώμης!

ΒΡΕΤΤΑΝΙΚΟΣ

Βλέπω καλὰ πῶς σᾶς πειράζουν τέτοια λόγια.
Ἀναποφάσιστη, παρ' ὅλο τὸ θυμό σας,
Τρέμετε μήπως λάβῃ σάρκα ἢ θέλησή σας.

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 325.

Μὰ μὲ βυθίσατε βαθειὰ στὴ δυστυχία.
Φίλου μου κανενὸς μὴ σᾶς τρομάζει ἢ τόλμη.
Δὲν μοῦμεινε κανεὶς· μὲ τὴ σοφὴ σας τέχνη,
"Ολοὺς τοὺς ἔχετε πλανέψει, εἴτε ἀγοράσει.

ΑΓΡΙΠΠΙΝΑ

Ἀσθήρικτες σᾶς μπαίνουν στὸ μυαλὸ ὑποφίες·
Μὰ μόνη ἢ ὁμόνοια μπορεῖ νὰ μᾶς γλυτώσει.
Ποσκέθηκα· αὐτὸ ἀρκεῖ. "Οποιοὶ κι' ἂν εἶν οἱ ἐχτροὶ σας,
Δὲν θ' ἀρνηθῶ ποτὲ τὸν λόγο τὸν δοσμένο.
Τοῦ κάκου ὁ γιὸς μου ὁ φταίχτης μὲ ἀποφεύγει·
Γρήγορα, ἀργά, θέλοντας ἢ ὄχι, θὰ μ' ἀκούσει.
Θὰ δοκιμάσω καὶ τὴ γλύκα καὶ τὸ ζόρι.
Ἀλλοιῶς, τὴν ἀδελφὴ σας παίρνοντας μαζί μου,
Τοὺς φόβους της θὰ διαλαλῶ καὶ τοὺς δικούς μου.
Θὰ κερδίζω καρδιὲς μὲ τὸ ἄδολό της δάκρυ.
Φεύγω· πηγαίνω, ἀπὸ παντοῦ γερὰ νὰ σφίξω
Τὸ Νέρωνα· μὰ ἐσεῖς μπροστά του μὴ φανῆτε.

Σκηνὴ ἕκτη (Βρεττανικὸς—Νάρκισσος)

ΒΡΕΤΤΑΝΙΚΟΣ

Τρέμω μήπως μ' ἐλπίδες κούφιος μὲ κοιμίζεις·
Μπορῶ στὰ λόγια σου νὰ δώσω κάποια βάση,
Νάρκισσε ;

ΝΑΡΚΙΣΣΟΣ

Ναί ! μὰ δὲν μπορῶ βέβαια δωμέσα
Τέτοια μπροστά σας μυστικὰ νὰ ξεσκεπάζω.
Πᾶμε· τί περιμένετε ;

ΒΡΕΤΤΑΝΙΚΟΣ

"Αχ ! τί περιμένω,
Νάρκισσε !

ΝΑΡΚΙΣΣΟΣ

Ἐξηγηθῆτε.

ΒΡΕΤΤΑΝΙΚΟΣ

Τάχα θὰ μποροῦσα
Νὰ ξαναἰδῶ κρυφά.....

ΝΑΡΚΙΣΣΟΣ

Μὰ ποιόν ;

ΒΡΕΤΤΑΝΙΚΟΣ

Εἶναι ντροπὴ μου·
Μὰ θάβλεπα μὲ πιδὴ ἡσυχὴ καρδιά τὴν μοῦρα.

ΝΑΡΚΙΣΣΟΣ

Πῶς! τὴν νομίζετε πιστή, ὕστερα ἀπὸ τόσα;

ΒΡΕΤΤΑΝΙΚΟΣ

Ἄξια τοῦ μίσους μου σταλήθεια τὴν πιστεύω,
Σκληρὴ κι' ἀχάριστη. Μὰ νοιώθω νὰ φωλιάζῃ
Μεσ' στὴν ψυχὴ μου πάντα κάποια ἀμφιβολία.
Τυφλά, πεισματικά, ἡ καρδιά μου τὴν λατρεύει,
Κλειῶντας τὰ μάτια σὲ ὅλα τὰ φταιξίματά της.
Μὰ σὲ ὅλα αὐτὰ θέλω νὰ δώσω κάποιο τέλος.
Θέλω νὰ τὴν μισῶ, χωρὶς νὰ μετανοιῶνω.
Ποιὸς νὰ πιστέψῃ, πῶς καρδιά τόσο μεγάλη,
Τῆς ἀπιστῆς αὐλῆς, ἐνάντια ἀπὸ τὰ νιάτα,
Τῆ δόξα της ἀρνιέται, κι' ἀπ' τὴν πρώτη μέρα,
Ὑφαίνει ἀνήκουστες δωμέσα προδοσίες;

ΝΑΡΚΙΣΣΟΣ

Μπορεῖ ἡ ἀχάριστη, βαθειὰ στὴν μοναξιά της,
Κρυφὰ νὰ ἐτοίμαζε τὴν τωρινή της νίκη·
Καί, βέβαιη πῶς μιὰ μέρα θάλαμπε ἡ ὁμορφιά της,
Νὰ κρύβονταν μονάχα γιὰ νὰ τὴν ποθήσουν.
Τὴν τραχειὰ ὁ Νέρωνας γιὰ νὰ ζητήσῃ νίκη,
Τὴν ἀνυπόταχτη καρδιά της νὰ ὑποτάξῃ.

ΒΡΕΤΤΑΝΙΚΟΣ

Δὲν θὰ μπορέσω νὰ τὴν δῶ;

ΝΑΡΚΙΣΣΟΣ

Μά, αὐτὴν τὴν ὥρα,
Τοῦ νέου της ἐραστῆ θὰ δέχεται τοὺς ὄρκους.

ΒΡΕΤΤΑΝΙΚΟΣ

Ἄς φύγουμε, ἔστω! Μὰ τί βλέπω; φτάνει ἐκείνη.

ΝΑΡΚΙΣΣΟΣ

Πρέπει νὰ μάθῃ εὐθύς ὁ Νέρωνας τὸ νέο.

Σκηνὴ ἑβδομῆ (Βρεττανικὸς — Ἰουνία)

ΙΟΥΝΙΑ

Γρήγορα φύγετε· γλυτῶστε ἀπ' τὸ θυμὸ του,
Ποῦ ἀδιάκοπα ἐρεθίζει ἡ τόση ἐπιμονή μου·
Ἐμάνιασε· καὶ ἐγὼ τοῦ ξέφυγα μὲ κόπο,
Ἐνῶ ἡ μητέρα του ζητάει νὰ τὸν μερέψῃ.
Κάμετε ὑπομονή. Φεύγω. Ἡ μέρα φτάνει,
Ποῦ θὰ σᾶς δείξῃ πῶς δὲν ἐφταιξα καθόλου.

Είναι γραμμένο στην ψυχή μου τ'ονομά σας.
Δέν θά σβυστή ποτέ!

ΒΡΕΤΤΑΝΙΚΟΣ

Μαντεύω τούς σκοπούς σας.
Σάν φύγω ἐγώ, ζανοίγουν οί κρυφοί σας πόθοι·
*Αφοβα ἀνθίζουν οί καινούργιες σας ἀγάπες·
Γιατί, κάποια κρυφή ντροπή στοῦ ἀντίκρυσμά μου,
Μιά χαρά σᾶς ἀφίνει ἀνάμιχτη μέ τύψεις.
Φεύγω λοιπόν!

ΙΟΥΝΙΑ

Χωρίς νά μέ κατηγορᾶτε...

ΒΡΕΤΤΑΝΙΚΟΣ

*Ἄλλα ἐπερίμενα ἀπ' τὸ στόμα σας ν' ἀκούσω.
Δέν ἀπορῶ, πού μιὰ κοινότατη φιλία
Μέ πρίμο ἀγέρι μόνο βολικὰ ἀρμενίζει,
Οὔτε πού ἡ λάμψη σᾶς ἐθάμπωσε τοῦ κράτους,
Καί πεθυμήσατε τῆς Ὀκταβίας τῆ θέση.
Μά τίς τιμές αὐτές νά σκέφτεσε ὅπως ὄλες,
*Ἐνῶ μοῦ δείχνατε, πὼς τίς περιφρονᾶτε!
*Ὀχι, θά σᾶς τὸ πῶ: στίς συμφορές τίς τόσες,
Μιά τέτοια συμφορὰ δέν πρόσμενα ποτέ μου.
Πάνω στὰ ρέπια μου εἶδα ὀρθή τὴν ἀδικία.
Εἶδα νά συμμαχῆ ὁ θεὸς μέ τούς ἐχτρούς μου.
Μά δέν μαλ'ἄξαν τὴν ὀργή του τόσες φρίκες·
Μοῦμελλε νά λησμονηθῶ ἀπὸ σᾶς τὴν ἴδια.

ΙΟΥΝΙΑ

Σὲ καιροὺς βολικούς, ὀλόκληρό μου τὸ εἶναι
Θά ξεσηκῶνονταν γιὰ αὐτὴ τὴν δυσπιστία.
Μά κιντυνεύετε· καί στὴν καινούργια μπόρα
*Ἐχω φροντίδες ἄλλες, κι' ὄχι νά σᾶς θλίβω·
*Υπομονεῦτε καί ἡσυχάστε· Ὅταν μιλοῦσα,
Μὲ ἀκουγε ὁ Νέρωνας, κι' ἔσφιγγα τὴν καρδιά μου.

ΒΡΕΤΤΑΝΙΚΟΣ

*Ἀκουγε ὁ Νέρωνας;

ΙΟΥΝΙΑ

Ναί, στὴ συνάντησή μας
Μάρτυρας αὐστηρὸς, μέ κοίταζε στὰ μάτια,
Καί ἓνα μου μόνο νόημα φιλικὸ θά ἀρκοῦσε,
Γιὰ νά ξεσπάση εὐθύς σέ σᾶς ἡ ἐκδίκησή του.

ΒΡΕΤΤΑΝΙΚΟΣ

*Ἀκουγε ὁ Νέρωνας!.. Κυρία, σᾶς πιστεύω·
Μ' ἄς μοῦ μιλοῦσατε μέ τῶν ματιῶν τῆ γλῶσσα,

Τῆς προσβολῆς γιά νά μοῦ πῆτε τόν ὑπαίτιο.
 Ἡ ἀγάπη εἶν' εὐγλωττη καί ξέρει πολλές τέχνες.
 Μιά σας ματιὰ μονάχα, μ' ἔβγαζε ἀπ' τήν πλάνη.
 Ἔπρεπε...

ΙΟΥΝΙΑ

Νά σωπάσω, γιά νά σᾶς γλυτώσω.
 Πόσες φορές τὰ λόγια μοῦκαιγαν τὰ χεῖλη,
 Γιά νά σᾶς μάθουν τὸ τί ὑπόφερε ἡ ψυχὴ μου.
 Μὰ ἔπνιγα μέσα μου τοὺς ἀναστεναγμούς μου,
 Κι' ὀλοένα ἀπόφευγα τὰ ποθητά σας μάτια.
 Τί φριχτὸ νά σωπαίνης, βλέποντας τὸν πόνο
 Ἐκείνου ποὺ ἀγαπᾶς, χωρὶς μὲ μιὰ μονάχα
 Ματιὰ σου νά τολμᾶς νά τὸν παρηγορήσης!
 Μὰ γι' αὐτὴ τὴ ματιὰ θὰ τρέχαν τόσα δάκρυα!
 Αὐτὸ ἔσκεφτόμουνα κι' ἐπάγωνε ἡ καρδιά μου.
 Δὲν ἐδιδάχτηκα τοῦ ὑποκριτῆ τὴν τέχνη.
 Φοβόμουν μήπως μὲ προδώσει ἡ τόση ἀχνάδα,
 Κι' ὁ πόνος μου ὁ πικρὸς στὰ μάτια μου γραμμένος.
 Σὰν νᾶβλεπα τὸν Νέρωνα ὀργισμένο ἔμπρός μου,
 Νά μπαίνει ἀνάμεσά μας, κατακρίνοντάς με.
 Καὶ θάθελα, ποτὲ νά μὴν εἶχα ἀγαπήσει.
 Μὰ ἀλλοίμονό μας, Κύριε! γιά κακὴ μας τύχη,
 Ξέρει πολὺ καλά τί κρύβουν οἱ καρδιές μας.
 Μά, σᾶς τὸ ξαναλέω: Μὴ φανῆτε ἔμπρός του.
 Ἄλλη φορὰ πῶς ξάστερα ἴσως σᾶς μιλήσω,
 Ἐχει πολλὰ ἡ καρδιά μου ἀκόμη νά σᾶς μάθῃ.

ΒΡΕΤΤΑΝΙΚΟΣ

Ἄχ, φτάνει· καὶ μ' αὐτὰ παραπολλὰ μοῦ λέτε:
 Τὴν εὐτυχία μου, τὸ ἔγκλημά μου, τὴ δική σας
 Καλωσύνη· γιά μὲ θυσιάζετε τὰ πάντα

(γονατίζοντας μπροστά της)

Πῶς θὰ συχωρεθῶ γιά τὰ σκληρά μου λόγια;

ΙΟΥΝΙΑ

Ἄχ! μπαίνει ὁ Νέρωνας· τί κάνετε; σταθῆτε.

Σκηνὴ ὄγδοη (Νέρωνας — Βρεττανικὸς — Ἰουνία)

ΝΕΡΩΝΑΣ

Τέτοιες χαριτωμένες στάσεις μὴ χαλᾶτε.
 Ἐακολουθήστε· ἀφοῦ εἶναι ἐδῶ στὰ γόνατά σας,
 Εἶναι πιά ξώφθαλμη ἡ ἀγάπη σας, Κυρία.
 Καὶ θὰ μοῦ τὸ χρωστάει γιά χάρη, δίχως ἄλλο,
 Ἄφοῦ στὸν τόπο αὐτό, ποὺ σᾶς κρατῶ κλεισμένη,
 Τὶς τρυφερὲς τοῦ διευκολύνω συναντήσεις.

ΒΡΕΤΤΑΝΙΚΟΣ

Θ' ἀκούη τὸν πόνο μου, θ' ἀκούη καὶ τὴ χαρὰ μου,
Κάθε φορά πού ἡ μοῖρα θὰ μᾶς ἀνταμώνη.
Κι' αὐτὸ τὸ μέρος πού τὴν ἔχετε κλεισμένη,
Δὲν εἶναι ξένο γιὰ τὰ μάτια τὰ δικά μου.

ΝΕΡΩΝΑΣ

Ναί, μὰ δωμέσα ὡς κι' οἱ τοῖχοι σᾶς φωνάζουν,
Πῶς μοῦ χρωστᾶτε ὑπακοή, ἀλλὰ καὶ σέβας.

ΒΡΕΤΤΑΝΙΚΟΣ

Δὲν μᾶς εἶδε ὅμως τὸ παλάτι ἀναθρεμμένους,
Ἐσᾶς, γιὰ ν' ἀπειλῆτε, ἐμέ, γιὰ νὰ ὑπακούω.
Οὔτε θὰ τῶλεγε κανεὶς, πῶς, κάποια μέρα,
Σ' ἐμέ θὰ μίλαγε αὐταρχικὰ ὁ Δομίτιος.

ΝΕΡΩΝΑΣ

Συχνὰ τοὺς πόθους μας τοὺς ξεδρομίζει ἡ τύχη.
Ἵπάκουα τότε, τώρα, πρέπει νὰ ὑπακούωτε.
Κι' ἂν εἰς τὸ σεβασμὸ δὲν εἴστε μαθημένος,
Εἴστε παιδί· πολλὰ μπορεῖ νὰ διδαχτῆτε.

ΒΡΕΤΤΑΝΙΚΟΣ

Καὶ ποιὸς θὰ μὲ διδάξῃ;

ΝΕΡΩΝΑΣ

Ἵλόκληρο τὸ κράτος,
Ἵ Ἡ Ρώμη....

ΒΡΕΤΤΑΝΙΚΟΣ

Αὐτὴ λοιπὸν σᾶς ἔδωσε δικαίωμα
Στὴν ἀδικία, τὴ σκληρότητα, τὴ βία,
Τὴν ἀρπαγή, τὸ διαζύγιο, τὸ φαρμάκι;

ΝΕΡΩΝΑΣ

Ἵ Ἡ Ρώμη δὲν ζητάζει μὲ περίεργο μάτι
Τὸ κάθε μυστικὸ πού θέλω νὰ τῆς κρύψω.
Κάμετε τὸ ἴδιο...

ΒΡΕΤΤΑΝΙΚΟΣ

Μὰ τὴ γνώμη της τὴν ξέρω.

ΝΕΡΩΝΑΣ

Ἵ Ἐστω, ἀλλὰ μιμηθῆτε τὴ σοφὴ σιωπὴ της.

ΒΡΕΤΤΑΝΙΚΟΣ

Τόση προσποίηση σᾶς κούρασε, τὸ βλέπω.

ΝΕΡΩΝΑΣ

Μὲ κούρασαν μονάχα τὰ βαρειά σας λόγια.

ΒΡΕΤΤΑΝΙΚΟΣ

Στὸ καλὸ πρέπει νὰ δουλεύη ὁ κυβερνήτης.

ΝΕΡΩΝΑΣ

Καλός, κακός, ἀρκεῖ μονάχα νὰ μὲ τρέμουν.

ΒΡΕΤΤΑΝΙΚΟΣ

Μ' ἂν ἔχω νοιώσει τὴν ψυχὴ τῆς Ἰουνίας,
Αἰσθήματα παρόμοια δὲν τῆς καλοαρέσουν.

ΝΕΡΩΝΑΣ

Δὲν ξέρω ἴσως τὴν τέχνη νὰ τὴν ξελογιάσω.
"Ὅμως τὴ γλῶσσα σας μπορῶ νὰ τὴν μαζέψω.

ΒΡΕΤΤΑΝΙΚΟΣ

Δὲν μὲ τρομάζει ἐμένα κίντυνος κανένας·
Τρέμω μονάχα μήπως μὲ μισήση ἐκείνη.

ΝΕΡΩΝΑΣ

Θᾶταν καλύτερο γιὰ σᾶς νὰ σᾶς μισοῦσε.

ΒΡΕΤΤΑΝΙΚΟΣ

Κι' ὁμως, ἐγὼ ποθῶ νὰ τῆς ἀρέσω πάντα.

ΝΕΡΩΝΑΣ

"Ὅσο γι' αὐτό, σᾶς τὸ ποσκέθηκε μπροστά μου.

ΒΡΕΤΤΑΝΙΚΟΣ

Μὰ ἐγὼ τοῦλάχιστο δὲν τὴν κατασκοπεύω.
Ἄφήνω ἐλέφτερη τὴ γνώμη, τὴν καρδιά της.
Οὔτε καὶ κρυφακούω γιὰ νὰ τῆς κλειῶ τὸ στόμα.

ΝΕΡΩΝΑΣ

Λαμπρά! σᾶς νοιώθω· ἐδῶ, φρουροί.

ΙΟΥΝΙΑ

Σταθῆτε, Κύριε!

Εἰν' ἀδελφός σας. Πικρὴ ζήλεια τὸν κυριεύει.
Βάσανα μύρια φαρμακῶνον τὴ ζωὴ του.
Ἡ λίγη του χαρὰ σᾶς ἐρεθίζει τόσο;
Δεχτῆτε, γιὰ νὰ σμίξουν οἱ καρδιές σας πάλι,
Γιὰ σᾶς μὰ καὶ γιὰ κεῖνον νὰ χαθῶ γιὰ πάντα.

Σβήνει ἢ θανάσιμή σας ἔχτρα, ἐγὼ σὰν λείψω.
Μέσα στὸν ἱερὸ τῶν Ἑστιάδων κύκλο
Πάω νὰ κλειστῶ· γιὰ μένα μὴ διχογνωμάτε.
Μόνοι οἱ θεοὶ θ' ἀκοῦνε πιά τοὺς στεναγμούς μου.

ΝΕΡΩΝΑΣ

Παράξενη καὶ ξαφνικὴ εἶν' ἡ ἀποφασὴ σας.
Φρουροί, ὀδηγήστε τὴν στὰ διαμερίσματά της,
Καὶ κλείστε τὸν Βρεττανικὸ στῆς ἀδελφῆς του.

ΒΡΕΤΤΑΝΙΚΟΣ

Ὅμορφος τρόπος τίς καρδιές γιὰ νὰ κερδίζης.

ΙΟΥΝΙΑ

Πρίγκιπα, ἄς σκύψουμε στὴ θύελλα τὸ κεφάλι.

ΝΕΡΩΝΑΣ

Φύλακες, μὴν ἀργῆτε, μὰ ὑπακοῦστε ἀμέσως.

Σκηνὴ ἑνατὴ (Νέρωνας — Βοῦρρος)

ΒΟΥΡΡΟΣ

Τί βλέπω, ὦ οὐρανοί!

ΝΕΡΩΝΑΣ (χωρὶς νὰ βλέπη τὸν Βοῦρρο)

Ἡ ἀγάπη τους αὐξάνει·

Τὸ χέρι ἀναγνωρίζω ποῦ τοὺς ἔχει ἐνώσει.
Δὲν φανερώθηκε μπροστά μου ἡ Ἀγριππίνα,
Ἄπλώνοντας μὲ στόμφο τὴ ρητορικὴ της,
Παρά γιὰ νὰ παιχτῆ ἢ μισητῆ αὐτῆ φάρσα.

(Βλέποντας τὸν Βοῦρρο)

Ἄν ἡ μητέρα μου εἶναι στὸ παλάτι, μάθε·
Δωμέσα θέλω, Βοῦρρε, νὰ τὴν περιορίσουν·
Καὶ ἡ φρουρά μου νὰ μπῆ στὴ θέση τῆς δικῆς της.

ΒΟΥΡΡΟΣ

Πῶς, Κύριε, τὴ μητέρα σας;

ΝΕΡΩΝΑΣ

Α! φτάνει. Στάσου!

Δὲν ξέρω, Βοῦρρε, τί σκοποὺς θρέφεις στὸ νοῦ σου.
Μὰ πάει πολὺς καιρὸς πού, ὅ,τι κι ἂν πεθυμήσω,
Σὲ βρίσκει τιμητῆ ἀντιλογίες γεμάτο.
Περιορίσέ τὴν, τὸ ἀπαιτῶ· Κι' ἂν δὲν τὸ θέλεις,
Τὴν περιορίζουν ἄλλοι, μὰ καὶ ἐσὲ μαζί της.

ΠΡΑΞΗ ΤΕΤΑΡΤΗ

Σκηνή πρώτη (Ἄγριππίνα — Βούρρος)

ΒΟΥΡΡΟΣ

Περασπιστήτε τώρα ἐλέφτερα, Κυρία.
 Δωμέσα δέχτηκε νὰ σᾶς ἀκούση ὁ Καῖσαρ.
 Κι' ἂν στὸ παλάτι σᾶς κρατοῦν οἱ διαταγές του,
 εἶναι πὺ θέλησε μαζί νὰ ξηγηθῆτε.
 Ὅπως καὶ νᾶναι, συμπαθᾶτε μου τὸ θάρρος,
 Ξεχάστε ὀλότελα τὴν κάθε προσβολή του·
 Πρόθυμα ἀνοῖχτε του τὴ μητρικὴ ἀγκαλιά σας,
 Πέστε τὸν πόνου σας, μὰ μὴν κατηγορᾶτε.
 Γιατί, τὸ βλέπετε, στὰ χεῖλη του κρεμιέται
 Ὅλη ἡ αὐλή· κι' ἂν εἶναι πλᾶσμα τῶν χειρῶν σας,
 εἶναι αὐτοκράτορας· καὶ σεῖς, κι' ἐμεῖς μαζί σας,
 Δούλοι τῆς δύναμης πὺ τοῦχετε χαρίσει.
 Ἡ ἀγάπη του γιὰ σᾶς, μαζεύει ὀλόγυρά σας
 Τοὺς αὐλικούς· ἂν σᾶς ἐχτρεύεται, σκορπᾶνε.
 Θέλουν τίς πλάτες σας, γιὰ νᾶχουν τίς δικές του.
 Μὰ νάτος ἔρχεται.

ΑΓΡΙΠΠΙΝΑ

Ἄφῃστε με μαζί του.

Σκηνή δεύτερη (Νέρωνας — Ἄγριππίνα)

ΑΓΡΙΠΠΙΝΑ (κάθεται)

Σίμωσε, Νέρωνα, καὶ κάθησε κοντά μου.
 Τίς ὑποφίες σου τώρα πρέπει νὰ διαλύσω.
 Τί οἱ καλοθελητὲς σοῦ σφύριξαν, δὲν ξέρω.
 Μὰ ὅλα τὰ ἐγκλήματά μου τώρα θὰ τ' ἀκούσης.
 Βασιλεύεις· με πόση ἢ γέννησή σου ξέρεις
 Ἄπόσταση σὲ χώρισε ἀπ' αὐτὸ τὸ θρόνο.
 Τὰ πατρογονικά μου δικαιώματα ἦταν,
 Χωρὶς ἐμέ, ἄχρηστα γιὰ σένα σκαλοπάτια.
 Ὅταν, διωγμένη, τοῦ Βρεττανικοῦ ἢ μητέρα
 Ἄφῃκε ἐλέφτερο τοῦ Κλαύδιου τὸ κρεββάτι,
 Μέσα στὶς ὁμορφιὲς πὺ πόθησαν τὸ θρόνο,
 Καὶ ἀπελευθέρων ἐζητιάνευαν τὴν εὐνοια,
 Ἡμουν κι' ἐγώ, με μοναχὴ στὸ νοῦ μου σκέψη,
 Μιὰ μέρα στὴ δική μου θέση νὰ σὲ ὑψώσω.
 Μὲ τὴν ντροπὴ στὴν ἄκρη, πρόσπεσα τοῦ Πάλλα.
 Κι' ὁ γέρο ἀφέντης του, ἀπὸ με κανακεμένος,
 Χωρὶς κἂν νὰ τὸ νοιώση, πιάστηκε στὰ βρόχια,
 Πούχα στὰ γερασμένα πάθη του στημένα.
 Μὰ τὸ κοινὸ αἷμα, πὺ μᾶς ἔτρεχε στὶς φλέβες,
 Ἄπ' τὸ αἰμομιχτικὸ τὸν ἐδιώχνε κρεββάτι.

Τὸ εἶχε ντροπὴ νὰ παντρευτῆ τὴν ἀνεψιά του.
 Μὰ ἀγορασμένος νόμος ἔρριξε τὸν Κλαύδιο
 Στὴν ἀγκαλιά μου, καὶ στὰ πόδια μου τὴ Ρώμη·
 Πρᾶμμα γιὰ μὲ τρανό, ἀσήμαντο γιὰ σένα!
 "Ἦστερα σ' ἔμπασα καὶ ἐσέ στὴ φαμελιά του.
 Πῆρες τὴν θυγατέρα του, ἔγινες γαμπρός του.
 "Ἀφησε αὐτὴ τὸν Σιλανό, ἀγάπη πρώτη,
 Κι' αὐτὸς ἀπ' τὸν καύμὸ σκοτώθηκε γιὰ κείνη.
 Λίγο κι' αὐτό! μὰ τὸ περίμενες ὁ Κλαύδιος
 Νὰ προτιμήσῃ τὸ γαμπρό του ἀπὸ τὸ γιό του;
 Μὰ ξαναζήτησα τὴ συνδρομὴ τοῦ Πάλλα·
 Κι' ἀπὸ τὰ λόγια του ὁ Κλαύδιος νικημένος,
 Παιδί του σ' ἔκαμε, καὶ τὴν ψηλὴ ἐξουσία.
 Σ' ἔβαλε νὰ γευτῆς προτοῦ νερθῆ ὁ καιρὸς σου.
 Τότε, ὅσοι μ' ἤξεραν, ἐμπῆκαν στοὺς σκοπούς μου.
 Μὰ ἦταν ἀργά, γιὰτὶ εἶχα πιά κερδίσει δρόμο.
 Τότε καὶ τοῦ Βρεττανικοῦ ἢ οἰχτρή κατάντια
 Τῶν πατρικῶν του φίλων ἀναψε τὸ ζῆλο.
 Μὰ ἐγὼ τῶν πιὸ πολλῶν ἐβούλωσα τὸ στόμα.
 Μὲ ὑποσχέσεις· ἀπ' ἄλλους μ' ἔσωσε ἡ ἐξορία.
 "Ἦστερα ἐστρίμωξα μὲ τὰ παράπονά μου
 Τὸν Κλαύδιο τόσο, πὺ ἀπομάκρυνε ἀπ' τὸ γιό του
 Ἐκείνους πὺ ἡ πιστὴ καρδιά τους θὰ μπορούσε
 Τὸν δρόμο νὰ τοῦ μάθῃ πὺ ὁδηγεῖ στὸ θρόνο.
 "Ἐπραξα κι' ἄλλο: ἀνθρώπους διάλεξα δικούς μου,
 Πὺ τοὺς ἀνάθεσα νὰ τοῦ διαστρέψουν τὸ ἦθος.
 Φρόντισα, ἀντίθετα, γιὰ σένα νὰ διαλέξω
 Παιδαγωγούς στὴ Ρώμη μέσα τιμημένους.
 Κουφὴ στὶς ἀπαιτήσεις, πίστεψα τὴ φήμη,
 Κι' ἔφερα ἀπ' τὸ στρατὸ κι' ἀπὸ τὴν ἐξορία
 Τὸν Βοῦρρο αὐτὸν καὶ τὸν Σενέκα, πὺ ἀπὸ τότε...
 Μὰ τότε σεβαστὴ ἦταν σ' ὅλους ἡ ἀρετὴ τους.
 Τοῦ Κλαύδιου σύγκαιρα τὰ πλούτη σπαταλῶντας,
 Σκόρπιζα, ἀνοιχτοχέρα, τίς εὐεργεσίες,
 Διαλαλῶντας πὺς εἶναι ἀπὸ δικὴ σου γνώμη.
 Δῶρα καὶ θεάματα, δολῶματα θαυμάσια,
 Τίς καρδιές σου κερδίζαν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ ὄχλου.
 Οἱ παληές τους ξανά ζωντάνεψαν ἀγάπες
 Μὲ τοῦ πατέρα μου Γερμανικοῦ τὴ μνήμη.
 Ὅστος, ὁ Κλαύδιος, ἐνῶ ἔγερνε στὸν τάφο,
 Σὰν νὰ φωτίστηκε· μὲ ξάστερο εἶδε μάτι
 Τὸ λάθος πὺ ἔκαμε· τὸν συνεπῆρε ὁ φόβος·
 Μετάνοισε πικρά, πὺ ἀδίκησε τὸ γιό του,
 Καὶ θέλησε, ἀλλ' ἀργά, τοὺς φίλους νὰ συναῆξῃ·
 Γιὰτὶ ἦταν πιά δικός μου, μ' ὄλο του τὸν κόσμο.
 Καὶ ἀφοῦ ἄφησα ἄκαρπους τοὺς γέρικους του πόθους,
 Στάθηκα πάνω του στὸ ψυχομαχητό του,
 "Ὅχι γιὰ νὰ μαλάξω τοὺς στερνοὺς του πόνους,
 Ἄλλὰ γιὰ νὰ μὴ δῆ τὰ δάκρυα τοῦ παιδιοῦ του.
 Πέθανε! μύρια ὄσα λένε πρὸς ντροπὴ μου.

Μὰ δὲν ξεβγῆκε τοῦ θανάτου του τὸ νέο.
 Κι' ἐνῶ μὲ βία, μυστικὰ πῆγαινε ὁ Βοῦρρος,
 Γιὰ σὲ τὸν ὄρκο ἀπ' τοὺς στρατιῶτες ν' ἀπαιτήση,
 Καὶ σὺ τραβοῦσες στὸ στρατόπεδο, στὴ Ρώμη
 Οἱ βωμοὶ ἀνάδιναν τῶν θυσιῶν τὴν κνίσσα,
 Καὶ πλάνες διαταγές κοιμίζανε τὸν ὄγλο,
 Ποῦ ὄλο γιὰ τοῦ νεκροῦ ρωτοῦσε τὴν ὑγεία.
 Μὰ ὕστερα, ἀφοῦ ἡ ὑπακοὴ τῶν λεγεῶνων
 Στέρεα θεμέλιωσε τοῦ κράτους σου τὸ κῦρος,
 Στὸ σαστισμένο πλῆθος ἔδειξα τὸν Κλαύδιο
 Νεκρό, καὶ σένα στεριωμένο διάδοχό του.
 Μ' ὄλη τὴ δυνατὴ, σοῦ ἰστόρησα, εἰλικρίνεια
 Τὰ ἐγκλήματά μου! τώρα, ἰδὲς τὴν ἀμοιβή μου!
 Ἐνῶ γευδσουν τοὺς καρπούς τόσων μου κόπων,
 Στὴν ἀρχὴ μόνο μοῦ τὸ χρώσταγες γιὰ χάρη.
 Μὰ δείχνοντας κατόπι πόσο σ' ἐνοχλοῦσε
 Ὁ σεβασμός, μοῦ φέρνοσαν συχνὰ σὰν ξένος.
 Κι' οἱ δυὸ δασκάλοι σου, τοὺς φόβους σου κεντῶντας,
 Σοῦ κάναν μάθημα πικρῆς ἀχαριστίας,
 Βλέποντας μὲ χαρὰ σὲ τοῦτο νὰ προκόβης.
 Καὶ σ' εἶδαμε νὰ σπαταλᾷς τὴν εὐνοιά σου
 Στὸν Σενεκύωνα, στὸν Ὅθωνα, δυὸ νέους
 Παραλυμένους, μὰ πιστούς σου παραστάτες,
 Πρόθυμους κόλακες σὲ κάθε σου ἀσωτεία.
 Κι' ὅταν ἀγαναχτοῦσα γιὰ τὴ διαγωγὴ σου,
 Καὶ γιὰ τὶς προσβολές σου σοῦ ζητοῦσα λόγο,
 Μὲ προσβολές καινούργιες πάντα μοῦ ἀπαντοῦσες,
 Στερνὸ ἀποκοῦμπι τῶν ἀχάριστων ἀνθρώπων.
 Σήμερα, τάζω τοῦ ἀδελφοῦ σου τὴν Ἰουνία·
 Κι' οἱ δυὸ μπιστεύονται στὴν ὑποστήριξή μου·
 Μὰ ἐσύ, ἀπὸ ξαφνικὴν ἀγάπη κυριεμένος,
 Μέσα ἀπὸ τὴν αὐλὴ τὴν παίρνεις μὲ τὸ ζόρι.
 Σβύνεις σκληρὰ τὴν Ὀχταβία ἀπ' τὴν καρδιά σου,
 Κι' ἀπ' τὸ κρεβάτι σου παράνομα τὴ διώχνεις,
 Ὅπου τὴν εἶχα βάλει· ξόρισες τὸν Πάλλα,
 Κι' ἐμέ, τὴ μάνα σου, τολμᾷς νὰ φοβερίζης.
 Σὲ μένα ἀπλώνει ὁ Βοῦρρος τὸ θρασύ του χέρι.
 Καὶ σὺ, τῆς ἀτιμίας αὐτῆς ὁ σκηνοθέτης,
 Ποῦ θάπρεπε μπροστά μου νὰ λογοδοτήσης,
 Τώρα τολμᾷς σὲ μένα νὰ ζητᾷς τὸ λόγο.

ΝΕΡΩΝΑΣ

Πάντα θυμᾶμαι πῶς σὲ σᾶς χρωστάω τὸ κράτος·
 Καὶ δίχως νὰ τὸ λέτε, νὰ τὸ ξαναλέτε,
 Ἦσυχά θάπρεπε, Κυρία, νὰ βασιστῆτε
 Στὸν χαρακτῆρα μου, οἱ αἰώνιες ὑποψίες,
 Τὰ συχνὰ σας παράπονα ἔκαμαν ἐκείνους
 Ποῦ τ' ἀκουγαν, μέσ' στὴν ψυχὴ τους νὰ πιστέψουν,
 Πῶς ἄλλοτε, ἄς τὸ ποῦμε τώρα μεταξύ μας,
 Δουλεύατε γιὰ σᾶς, κι' ὄχι ποτὲ γιὰ μένα.

«Οἱ τιμές, λέγανε, κι' ὁ σεβασμὸς ὁ τόσοσ,
Μικρὴ εἶναι πληρωμὴ, γιὰ ὅ,τι ἔκαμε γιὰ κεῖνον;
Σὲ τί τῆς φταίει ὁ γιὸς τῆς ὁ κατατρεγμένος;
Τὸν ἔστεψε λοιπὸν γιὰ νὰ τὸν ἐξουσιάζῃ,
Γιὰ νὰ τὸν ἔχη πάντα βολικὸ κοπέλλι;
Μὰ κι' ὡς αὐτοῦ, ἂν μποροῦσα, θάφτανα, Κυρία,
Γιὰ νὰ σᾶς φχαριστήσω. Ναί! θὰ ἐμπιστευόμουν
Στὰ χέρια σας τὴν τόσο ποθητὴ ἐξουσία.
Μὰ ἡ Ρώμη θέλει ἀπ' ἀντρικὸ καὶ στέρρο χέρι
Νὰ κυβερνιέται· δὲ βαστάει ζυγὸ γυναίκας.
Τὸ ξέρετε καλὰ τί μοῦψελναν στὴ Ρώμη:
Σύγκλητος καὶ λαός, ἐρεθισμένοι πάντα,
Ν' ἀκοῦν τὸ στόμα μου νὰ λήη τις προσταγές σας,
Διαλαλοῦσαν παντοῦ πὼς μὲ τὴν ἐξουσία,
Καὶ τὴν εὐπειθεια κληρονόμησα τοῦ Κλαύδιου.
Χίλιες φορὲς προστά σας, ξέφρενοι οἱ στρατιῶτες,
Βογγῶντας, τοὺς ἀητοὺς ἐγέρναν τῶν λεγεῶνων,
Ντροπὴ γεμᾶτοι, πού, σὲ τέτοια ἀνάξια χρῆση,
'Αρχαίων πολεμιστῶν ξευτέλιζαν τὴ φήμη.
Κάθε ἄλλος θὰ ἐπειθόνταν στὰ παράπονά τους.
Μὰ ἐσεῖς ἢ θὰ κλαιγόσαστε ἢ θὰ κυβερνᾶτε!
Τώρα, μὲ τὸν Βρεττανικὸ κλείσατε εἰρήνη,
Κερδίζοντάς τον στὴν φατρία τῆς 'Ιουνίας·
Καὶ τοῦ Πάλλα τὸ χέρι ὑφαίνει τὴν πλεχτάνη.
Καί, ὅταν πασχίζω ν' ἀσφαλίσω τὸν ἑαυτό μου,
Σᾶς βλέπω φουσκωμένη ἀπὸ θυμὸ καὶ μῖσος.
Θὰ πᾶτε μὲ τὸν νέο σας φίλο στοὺς λεγεῶνες.
Στὰ στρατόπεδα κι' ὅλα ἢ φήμη αὐτὴ ἔχει φτάσει.

ΑΓΡΙΠΠΙΝΑ

'Εγώ! καί, πίστεψες ἀχάριστε, τὴ φήμη;
Τί σκοπὸ θᾶχα, ποιὲς θὰ μ' ἐκινούσαν σκέψεις;
Ποιὲς θὰ περίμενα τιμές εἰς τὴν αὐλή του,
'Αφοῦ, ὅταν κυβερνᾶς ἐσύ, μὲ κατατρέχουν.
'Αφοῦ ἀγρυπνοῦν μέρα καὶ νύχτα οἱ συκοφάντες,
Καὶ πιλατεύουν τοῦ Κυρίου τους τὴ μητέρα;
Πές μου, ποιά θέση θᾶχα ἐγὼ σὲ μιὰ αὐλὴ ξένη;
Θὰ μοῦ κατηγοροῦσαν, ὄχι τις φωνές μου,
Τοὺς σκοπούς μου, πνιγμένους εἰς τὴ γέννησή τους,
'Αλλὰ τὰ ἐγκλήματα, πού ἐγὼ ἔκαμα γιὰ σένα,
Καὶ πού πολὺ εὐκόλη θὲ νᾶναι ἢ ἀπόδειξή τους.
Δὲν μὲ γελᾶς· διαβάζω τις κρυφές σου σκέψεις.
Δὲν γνωρίζεις τὴ χάρη, καὶ ἦσουν πάντα τέτοιος.
Στὰ παιδικὰ σου χρόνια, οἱ τρυφερές φροντίδες
Χάδια ὑποκριτικὰ σοῦ κλέφτανε μονάχα.
'Ἦσουν ἀμάλαχτος, κι' αὐτὴ ἡ σκληρότητά σου
Θᾶπρεπε νάχη τις θυσιές μου σταματήσει.
Πόσο ἄτυχη εἶμαι! ποιά καταραμένη μοῖρα
'Απ' τὴν πολλή μου ἀγάπη μισητὴ μὲ κάνει;
'Ἐνα παιδὶ ἔχω· Θεοί, πού ἀκοῦτε αὐτὴ τὴν ὥρα,

“Ο,τι κι’ αν ζήτησα, δεν ήτανε για κείνον ;
 Δεν μούφραξαν τὸ δρόμο κίντυνοι καὶ τύψεις.
 Μάλαξα τὴ σκληρὴ σου φύση, κι’ ἀπ’ τὶς λύπες,
 Πού θὰ μὲ πότιζες, ἀπόστρεψα τὰ μάτια.
 Αὐτὸ μοῦ φτάνει· ἂν θέλεις, πάρε τὴ ζωὴ μου,
 Καθὼς ἀπὸ τὴ λευτεριά μ’ ἔχεις στερήσει,
 “Αν ἔτσι θὰ σὲ ἀφήσει ὁ ταραγμένος ὄχλος...
 “Ησυχος νὰ χαρῆς τὰ δῶρα τῶν χειρῶν μου.

ΝΕΡΩΝΑΣ

Μὰ πέστε μου, λοιπόν, τί θέλετε νὰ κάμω ;

ΑΓΡΙΠΠΙΝΑ

Τῶν κατηγορῶν μου τὸ θράσος νὰ κτυπήσης.
 Νὰ φιλιωθῆς ἀμέσως μὲ τὸν ἀδελφὸ σου.
 Νὰ μὴ μπουδᾷς τὴν Ἰουνία, στὴν ἐκλογή της.
 Νὰ ἐλευθερώσης καὶ τοὺς δυό. Νὰ μείνη ὁ Πάλλας.
 Νᾶχω τὸ λῆφτερο κάθε ὥρα νὰ σὲ βλέπω.

(Βλέποντας τὸ Βοῦρρο στὸ βάθος τοῦ θεάτρου)

Κι’ αὐτὸς ὁ Βοῦρρος, πού ἄσπαρτος παντοῦ φυτρώνει,
 Σὲ μὲ τὴν πόρτα σου νὰ μὴν τολμάη νὰ κλείνη.

ΝΕΡΩΝΑΣ

Ἔστω ! Ἀπὸ δῶ κι’ ἐμπρός, ἡ εὐγνωμοσύνη πάντα
 Μέσ’ στὶς καρδιές τὴ δύναμή σας θὰ χαράξη.
 Καὶ χρωστάω χάρη στὶς μικρές μας δυσἀρέσκειες,
 Πού τῆς ἀγάπης μας ξανάναψαν τὴ φλόγα.
 Τοῦ Πάλλα τὰ φταιξίματα, ὅλα τὰ ξεχνάω,
 Καὶ στὸν Βρετανικὸ τὴν ἀγκαλιά μου ἀνοίγω.
 Στὸ αἶσθημα πού μᾶς χώρισε, ἐμὲ καὶ ἐκεῖνον,
 Κριτὴ σᾶς βάζω· σεῖς δικάστε μεταξὺ μας.
 Τὴ χαρὰ αὐτὴ, στὸν ἀδελφὸ μου τώρα πάρτε.
 Φρουροί ! οἱ διαταγές της εἶναι καὶ δικές μου.

Σκηνὴ τρίτη (Νέρωνας — Βοῦρρος)

ΒΟΥΡΡΟΣ

Πόσες, ἡ εἰρήνη αὐτὴ κι’ ἡ τόση σας ἀγάπη,
 Εἰκόνες ὅμορφες στὸ μέλλον θὰ μᾶς δείξουν.
 Σεῖς ξέρετε ἂν ποτὲ τῆς στάθηκα ἐναντίος ;
 “Αν ἐδοκίμασα ποτὲ νὰ σᾶς χωρίσω,
 Κι’ ἂν ἄξιζε σὲ μένα τὸ ἄδικο τῆς μῆσος.

ΝΕΡΩΝΑΣ

Τᾶχα σταλήθεια σοβαρὰ μαζί σου, Βοῦρρε,
 Θαρῶντας πῶς μαζί της εἶχες συμφωνήσει.
 Μὰ ἡ ἔχτρα τῆς ξανά σὲ κάνει τῆς καρδιάς μου.

Μὲ βία μεγάλη διαλαλεῖ τὸ θρίαμβό της.
Τὸν ἐχθρό μου ἀγκαλιάζω· μὰ, γιὰ νὰ τὸν πνίξω.

ΒΟΥΡΡΟΣ

Πῶς, Κύριε!

ΝΕΡΩΝΑΣ

Φτάνει πιά, ὁ θάνατός του πρέπει
Νὰ μ' ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὴ μανία τῆς Ἀγριπίνας.
"Ὅσο ἀναπνέει αὐτός, μοῦ κόβεται ἡ ζωὴ μου.
Κουράστηκα ν' ἀκούω τὸ μισητὸ ὄνομά του,
Κι' οὔτε σκοπεύω τὴ μητέρα μου ν' ἀφήσω
Τὸν θρόνο τὸ δικό μου νὰ τοῦ ξανατάξῃ.

ΒΟΥΡΡΟΣ

Θὰ κλάψῃ τὸν Βρεττανικὸ λοιπὸν σὲ λίγο;

ΝΕΡΩΝΑΣ

Ἡ μέρα αὐτὴ πρὶν σβύσῃ, οἱ φόβοι μου πεθαίνουν.

ΒΟΥΡΡΟΣ

Καὶ ποῖός σὲ τέτοια φριχτὴ ἀπόφαση σᾶς σπρώχνει;

ΝΕΡΩΝΑΣ

Ἡ ἀγάπη, ἡ δόξα μου, ἡ ἀσφάλεια μου, ἡ ζωὴ μου.

ΒΟΥΡΡΟΣ

Ἡ σκέψῃ αὐτὴ ἢ φριχτὴ δὲν τὸ χωράει ὁ νοῦς μου,
Πῶς μπόρεσε νὰ γεννηθῇ μέσ' στὸ μυαλό σας.

ΝΕΡΩΝΑΣ

Βοῦρρε!

ΒΟΥΡΡΟΣ

Ἄπ' τὸ ἴδιο σας τὸ στόμα νὰ τὸ μάθω;
Ἐσεῖς τὸ εἶπατε αὐτό; χωρὶς ἀνατριχίλα;
Σ' ἀδελφικὸ αἷμα θὰ βουτήξετε τὰ χέρια;
Δὲν θέλετε ἄλλο τίς καρδιές νὰ κυβερνᾶτε;
Καὶ τί θὰ ποῦν γιὰ σᾶς; Τί σκέψῃ ἔχετε κάμει;

ΝΕΡΩΝΑΣ

Πάντα λοιπὸν, δεμένος στὴν παληά μου δόξα,
Θὰ συλλογιέμαι αἰώνια τοῦ ὄχλου τὴν ἀγάπη,
Ποῦ ἀνάβει ἢ σβύνει μὲ τῆς τύχης τὸ παιγνίδι!
Δοῦλος τῶν πόθων τους, ἐχθρὸς τῆς θέλησής μου,
Εἶμαι αὐτοκράτορας γιὰ νὰ μὲ κυβερνᾶνε;

ΒΟΥΡΡΟΣ

Καὶ τῶν ἀγῶνων σας γλυκὸς καρπὸς δὲν εἶναι
 Τῶν ὑπηκόων σας ἡ ἀνέφελη εὐτυχία ;
 Εἶναι στὸ χέρι σας : σκεφτῆτε καὶ διαλέχτε.
 Τέλειος μπορεῖτε πάντα νᾶστε σὰν καὶ τώρα.
 Ἄνοιχτὸς εἶν' ὁ δρόμος, διάπλατος μπροστά σας.
 Σὲ σᾶς ἡ μιὰ ἀρετὴ τὴν ἄλλη ἄς συντροφεύει.
 Μ' ἂν πίστη δώσετε στὶς γλῶσσες τῶν κολάκων,
 Τὸ ἓνα κακούργημά σας, τὸ ἄλλο θὰ γεννάει.
 Σκληρότητες καινούργιες τὶς παλιῆς θὰ σβύνουν.
 Καὶ θὰ βουτᾶτε στὸ αἷμα, ματωμένα χέρια.
 Μ' ἂν σκοτωθῇ ὁ Βρεττανικὸς, θ' ἀνάψῃ ὁ ζῆλος
 Τῶν φίλων του ὄλων, πού πιστὰ θ' ἀγωνιστοῦνε.
 Κι' οἱ ἐκδικητὲς αὐτοὶ θὲ νᾶχουν παραστάτες,
 Πού, ἂν λείψουν μιμητὲς, περισσοὺς θὲ νὰ βροῦνε.
 Ἄνάβετε φωτιά, πού δύσκολα θὰ σβύσῃ.
 Στὸν κόσμο, τρομερὸς, θὰ τρέμετε τὸν κόσμο,
 Οἱ τιμωρίες θὰ γεννοῦν καινούργιους φόβους,
 Κι, ἐχθρὸς θὰ σᾶς φαντάζῃ ὁ κάθε ὑπηκόος σας.
 Τῶν πρώτων χρόνων σας ἡ εὐλογημένη πεῖρα,
 Σᾶς ἔχει κάμει μισητὴ τὴν καλωσύνη ;
 Σκεφτήκατε τὴν εὐτυχία τὴν περασμένη ;
 Μὲ πόση γλύκα τότε οἱ ὥρες σας κυλοῦσαν
 Τὶ ἱκανοποίησι, νὰ λέτε στὸν ἑαυτὸ σας :
 «Τὴν ὥρα αὐτὴ παντοῦ μὲ καλομελετᾶνε
 Πουθενὰ δὲν τρομάζει ὁ κόσμος στὸ ἄκουσμά μου,
 Καὶ τὸνομά μου δὲν ἀκούγεται, ὅπου κλαῖνε,
 Οὔτε μὲ μῖσος μὲ ἀποφεύγουν οἱ πολῖτες,
 Κι' ὅπου περνῶ, παντοῦ οἱ καρδιὲς πετοῦν κοντά μου.
 Αὐτὴ ἦταν ἡ χαρὰ σας· πῶς ἀλλάξατε ἔτσι ;
 Πολύτιμο σᾶς ἦταν τὸ φριχτότερο αἷμα.
 Μιὰ μέρα, τὸ θυμᾶμαι, ἡ Σύγκλητος ζητοῦσε
 Νὰ κυρώσετε ἑνὸς φονιά τὴν καταδίκη·
 Μὰ ἀντιστεκόσαστε στὴν αὐστηρότητά της.
 Σκληρὴ σᾶς φαίνονταν κι' ἀμάλαχτη ἡ καρδιά σας.
 Κι' ἐλέγατε, γιὰ ξένες δυστυχίες πονῶντας :
 «Ἄχ! νὰ μποροῦσα νὰ μὴν ἤξερα νὰ γράφω!»
 Ναί, θὰ σᾶς πείσω, ἀλλοιῶς, ὁ θάνατος ἄς ἔλθῃ,
 Ἄν κάμετε ποτὲ μιὰ τέτοια δυστυχία.
 Ἄν κάμετε ποτὲ μιὰ τόσο μαύρη πράξη,
 Κι' ἡ τόση δόξα ἀφανιστῆ, θὰ πάω στὸν τάφο.

(γονατίζοντας)

Ἐδῶ εἶμαι! τὴν καρδιά μου βάλτε νὰ κτυπήσουν,
 Πού κακὸ τέτοιο δὲ μπορεῖ νὰ τὸ πομείνη.
 Φωνᾶχτε ἐκείνους, πού σᾶς ἔχουν δασκαλέψει,
 Σ' ἐμὲ τὸ χέρι τους, πού τρέμει, νὰ γυμνάσουν.
 Μὰ σᾶς συγκίνησαν, θαρρῶ, τὰ δάκρυά μου.
 Ἐχετε σιχαθῆ τὴ λύσσα τῶν φονιάδων.
 Μὴ χάνετε καιρό· ὀνομάστε τοὺς ἀχρεῖους,

“Όπου σᾶς δίνουν συμβουλές ἀδελφοκτόνες.
Φωνᾶχτε τὸν Βρεττανικὸ· συμφιλιωθῆτε.

ΝΕΡΩΝΑΣ

Βοῦρρε, τί μοῦ ζητᾶς;

ΒΟΥΡΡΟΣ

Γιὰ σᾶς, δὲν θρέφει μῖσος.
Τὸν συκοφάντησαν. Πιστεύετε το : εἶν’ ἀθῶος.
Σᾶς ἐγγυῶμαι ἐγὼ γιὰ τὴν ὑπακοή του.
Πηγαίνω τὴν γλυκειὰ συνάντηση νὰ βιάσω.

ΝΕΡΩΝΑΣ

Περίμενε μαζί του στὸ διαμέρισμά μου.

Σκηνή τετάρτη (Νέρωνας — Νάρκισσος)

ΝΑΡΚΙΣΣΟΣ

“Όλα εἶναι ἐν τάξει, Κύριε, γιὰ τὸν δίκαιο φόνο·
Ἐτοιμο τὸ φαρμάκι· καὶ ἡ γνωστὴ Λοκούστα
Τις ἀξίες τῆς φροντίδες αὐξήσε γιὰ μένα.
Στὰ μάτια μου μπροστὰ ξεψύχησε ἓνας δοῦλος.
Καὶ ὅ,τι τὸ χέρι τῆς γιὰ φόνο μαγγανεύει,
Πιὸ σίγουρα σκοτώνει καὶ ἀπὸ τὸ μαχαίρι.

ΝΕΡΩΝΑΣ

Νάρκισσε, ἀρκεῖ· σοῦ τὸ χρωστάω μεγάλη χάρη,
Μὰ σταματᾶει ἡ ὑπόθεσή μας ἐδωπέρα.

ΝΑΡΚΙΣΣΟΣ

“Ὡστε γιὰ τὸν Βρεττανικὸ τὸ τόσο μῖσος
Σβύστηκε ἀπ’ τὴν καρδιά σας;

ΝΕΡΩΝΑΣ

Ναί, μᾶς συμφιλιώνουν.

ΝΑΡΚΙΣΣΟΣ

Κύριε, τὴ γνώμη σας δὲν θέλω νὰ γυρίσω·
Μὰ ἔχει ριχτεῖ μέσ’ στὰ δεσμά, δὲν πάει μιὰ ὥρα.
Πάντα νωπὴ θὰ εἶναι ἡ πληγὴ μέσ’ στὴν ψυχὴ του.
Κάτι ἄλλο : μυστικὸ δὲν κρύβεται κανένα·
Κι’ ἔτσι θὰ μάθῃ, πῶς, πιστὸς στὶς προσταγές σας,
Ἄψυ νὰ τὸν ποτίσω ἐτοίμασα φαρμάκι.
Καί, — τοὺς θεοὺς παρακαλῶ γιὰ ν᾿ἀβγα ψεύτης, —
Ἴσως τολμήσῃ αὐτός, αὐτὸ πού δὲν τολμᾶτε.

ΝΕΡΩΝΑΣ

Μοῦ εἶπαν πῶς μ’ ἀγαπᾶει· θὰ βιάσω τὴν καρδιά μου

ΝΑΡΚΙΣΣΟΣ

Καὶ θὰ τοῦ δώσετε τὴν Ἰουνα γυναῖκα ;
Μιὰ τέτοια κάνετε, γιὰ χάρη του, θυσία ;

ΝΕΡΩΝΑΣ

Πολυγυνοιάζεσαι· μὰ ὅπως, Νάρκισσε, καὶ νᾶναι,
Τὸν ἔχω ὀριστικά ξεγράφει ἀπ' τοὺς ἐχθρούς μου.

ΝΑΡΚΙΣΣΟΣ

Ὅστε σωστὰ τῶχε δηλώσει ἡ Ἀγριππίνα,
Πῶς θὰ σᾶς ξανακάμη πάλι τοῦ χεριοῦ της.

ΝΕΡΩΝΑΣ

Πῶς ; τί εἶπε ; λέγε μου· τί νόημα κρύβει ὁ λόγος ;

ΝΑΡΚΙΣΣΟΣ

Ξάστερα τὸ παινέθηκε μπροστὰ στὸν κόσμο.

ΝΕΡΩΝΑΣ

Ποιὸ πράγμα ;

ΝΑΡΚΙΣΣΟΣ

Πῶς θ' ἀρκοῦσε ἓνα δικό της νεῦμα,
Γιὰ ν' ἀκλουθήση τοὺς θυμούς σας καὶ τίς μπόρες
Τέλεια καλόβουλη καὶ ἀκύμαντη γαλήνη.
Πῶς ἐσεῖς θὰ διψούσατε γιὰ εἰρήνη πρῶτος,
Προσπέφτοντάς της τὰ παλιὰ γιὰ νὰ ξεχάση.

ΝΕΡΩΝΑΣ

Γιὰ πές μου, Νάρκισσε, τί θᾶπρεπε νὰ κάμω ;
Στὴν τόλμη της ἀρμόζει βρόντημα γενναῖο·
Κι' ἂν δὲν κρατιόμουνα, τὸν φλύαρο θρίαμβό της
Σύντομα θ' ἀκλουθοῦσε ἡ δίχως τέλος θλίψη.
Μὰ σκέφτηκες καλὰ τί θὰ μοῦ ψάλη ὁ κόσμος ;
Θέλεις στὰ χνάρια τῶν τυράννων νὰ πατήσω ;
Μὰ ἡ Ρώμη, εὐθύς ξεχνῶντας τίς καλές μου πράξεις,
Φαρμακευτή, θὰ μὲ φωνάζει ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη·
Τὴ δίκαιη πράξη θὰ τὴν πῆ ἀδελφοκτονία.

ΝΑΡΚΙΣΣΟΣ

Δὲν πρέπει νὰ σᾶς κυβερνάει ἡ ὄρεξή τους.
Νομίζετε πῶς κλειοῦν τὰ στόματα τοῦ κόσμου ;
Καθόσαστε κι' ἀκοῦτε μάταιες φλυαρίες ;
Ἔτσι εὐκόλα ξεχνᾶτε τοὺς κρυφούς σας πόθους ;
Πιστεύετε στοὺς ἄλλους, καὶ ὄχι στὸν ἑαυτό σας ;
Δὲν καλοξέρετε, λογιάζω, τοὺς Ρωμαίους.
Τὰ λόγια τους τὰ λένε πάντα μετρημένα.

Τόση προφύλαξη, τῆ δύναμή σας βλάπτει.
 Θὰ ποῦν πὼς εἶναι φυσικὸ νὰ τοὺς φοβᾶστε.
 Μὰ στὸν ζυγὸ ἔχουν συνηθίσει ἐκεῖνοι τῶρα·
 Γλύφουν τὸ χέρι, ποὺ τοὺς ἔχει ὑποταγμένους.
 Μὲ ἐπιμονὴ νὰ σᾶς ἀρέσουν θὰ πασκίζουν.
 Νεύριαζε τὸν Τιβέριο ἢ τόση δουλοπρέπεια.
 Κι' ἐγώ, μὲ δανεικὴ ντυμένος ἐξουσία,
 Σ' ἐμέ, ἀπελεύτερο, δοσμένη ἀπὸ τὸν Κλαύδιο,
 Χίλιες φορές, στὶς ὥρες τῆς παληᾶς μου δόξας,
 Βάρυνα ἀπάνω τους, χωρὶς νὰ τοὺς κουράσω.
 Δὲν πρέπει τὸ ἐγκλημα νὰ σᾶς πολυσκοτίζει·
 Διῶχτε τὴν ἀδελφή, τὸν ἀδελφὸ σκοτῶστε,
 Καὶ ἡ Ρώμη, στοὺς βωμοὺς τὰ σφάγια σπαταλῶντας,
 Ἄθῳοι κι' ἂν εἶναι, εὐθύς τοὺς βρίσκει ἐγκληματίες,
 Καὶ στῶν ἀπαίσιων ἡμερῶν τὸ μαῦρο πλῆθος
 Θὰ μποῦν κι' ἐκεῖνες, ποὺ τοὺς εἶδαν νὰ γεννιῶνται.

ΝΕΡΩΝΑΣ

Καὶ πάλι, Νάρκισσε, στὸ λέω, δὲ θὰ μπορέσω·
 Ποσκέθηκα στὸν Βοῦρρο, δέθηκα μὲ λόγο,
 Κι' ἂν δείξω μονομιᾶς ροπή στὴν ἀπιστία,
 Τὴν ἀκαμπτη ἀρετὴ του ἐνάντια μου θὰ ὀπλίσω.
 Τὰ λόγια του μὲ μάταιο θάρρος πολεμᾶω·
 Σὰν μοῦ μιλᾷ, μοῦ συνεπαίρνει τὴν ψυχὴ μου.

ΝΑΡΚΙΣΣΟΣ

Ἄλλα σκέφτεται ὁ Βοῦρρος, Κύριε, καὶ ἄλλα λέει.
 Θέλει νὰ στηριχτῆ. Μοναδικὸς τοὺς φόβος
 Ὀλωνῶν εἶναι, πὼς αὐτὴ ἢ ἀπόφασή σας
 Θὰ σωριάση στὸ χῶμα εὐθύς τῆ δύναμή τους.
 Γιατὶ ἔτσι θὰ λευτερωθῆτε, καὶ μπροστά σας
 Οἱ φουσκωμένοι αὐτοὶ θὰ σκύψουν τὸ κεφάλι.
 Δὲν ξέρετε λοιπὸν τί λένε μεταξύ τους;
 «Δὲν εἶναι ὁ Νέρωνας γιὰ κράτος γεννημένος.
 Πράξεις καὶ λόγια του ἀπὸ ξένη βγαίνουν γνώση.
 Ὁ Βοῦρρος καὶ ὁ Σενέκας κυβερνοῦν τὴν σκέψη
 Καὶ τὴν καρδιά του, ἐνῶ γελοῖα αὐτὸς ποζάρει
 Γιὰ ἀρματηλάτης ἐπιδέξιος μεσ' στὸν στίβο.
 Παλεύει γιὰ βραβεῖα ἀνάξια τῶν χειρῶν του,
 Καὶ θεατρίζεται στὰ μάτια τῶν Ρωμαίων.
 Στὴ σκηνὴ ἐπάνω τὰ τραγούδια του ἀσωτεύει,
 Μὲ μικροπρέπεια ζητιανεύοντας ἐπαίνους,
 Ἐνῶ, ἀκριβῶς γιὰ αὐτὸ σταλμένοι λεγεωνάριοι,
 Βιάζουν συχνὰ τὸν ὄχλο νὰ χειροκροτήση».
 Δὲν σᾶς ἀρέσει νὰ τοὺς κλείσετε τὸ στόμα;

ΝΕΡΩΝΑΣ

Τὸ θέλω! Ἐμπρός, ἄς δοῦμε τί μπορεῖ νὰ γίνη.

ΠΡΑΞΗ ΠΕΜΠΤΗ

Σκηνή πρώτη (Βρεττανικὸς — Ἰουνία)

ΒΡΕΤΤΑΝΙΚΟΣ

Μὲ καρτερεῖ, Κυρία, ὁ Νέρωνας ἐπάνω·
 Πρᾶμμα ἀνεπάντεχο. Ζητάει νὰ φιλιωθοῦμε.
 Κάλεσμα κάνει γενικὸ στοὺς αὐλικούς του.
 Θέλει, ἢ χλιδὴ κι' ἢ εὐθυμία τοῦ συμποσίου
 Τοὺς ὄρκους μας μπροστὰ στὸν κόσμον νὰ στερεώσουν,
 Καὶ νὰ ζωηρέψουν τῆς ἀγάπης μας τὴ φλόγα.
 Ξεχνάει τὸ πάθος του, πηγὴ τῆς τόσης ἔχθρας,
 Καὶ ἀπόλυτη κυρὰ τῆς τύχης μου σᾶς κάνει.
 Κι' ἐγώ, ἄς μοῦ ἄρπαξε τὸν πατρικὸ μου θρόνον,
 Κι' ἄς καμαρώνει ἐμπρὸς μου μὲ τὰ ἐμβλήματα του,
 Ἐφοῦ στὸν ἔρωτά μου πιά δὲν μὲ μποδίζει,
 Καὶ μοῦ χαρίζει τὴ χαρὰ νὰ σᾶς ποχτήσω,
 Ὅλα ἢ ψυχὴ μου μυστικὰ τὰ λησιμονάει,
 Ἐφήνοντάς του τ' ἄρπαγμένα δίχως θλίψη.
 Τίποτε τώρα πιά δὲν μὲ κρατεῖ μακριὰ σας.
 Τὴν ὥρα αὐτῇ, ἄφοβα μπορῶ νὰ τὰ κοιτάζω
 Τὰ μάτια σας, πιστὰ στὴν κάθε μου ἀτυχία,
 Ποῦ γιὰ μένα ἀρνηθῆκαν Καίσαρα καὶ θρόνον.
 Μὰ πέστε, τί συμβαίνει; ποῖος καινούργιος φόβος,
 Νὰ δειχτῇ ἐλεύθερα, μποδίζει τὴ χαρὰ σας;
 Γιατί, καθὼς μὲ ἀκοῦτε, τὰ γλυκά σας μάτια
 Ὑψηλὰ κοιτοῦν στὸν οὐρανὸ γεμᾶτα θλίψη;
 Τί νᾶναι αὐτὸ ποῦ σᾶς τρομάζει;

ΙΟΥΝΙΑ

Δὲν τὸ ξέρω·

Μὰ τρέμω!

ΒΡΕΤΤΑΝΙΚΟΣ

Μὲ ἀγαπᾶτε;

ΙΟΥΝΙΑ

Τὸ ρωτᾶτε ἀκόμη;

ΒΡΕΤΤΑΝΙΚΟΣ

Μὰ ἐμπόδιο πιά δὲν στέκει ὁ Νέρωνας μπροστὰ μας.

ΙΟΥΝΙΑ

Καὶ ποιὸς μοῦ λέει ἐμένα πὼς δὲ θᾶβγη ψεύτης;

ΝΕΡΩΝΑΣ

Λέτε νὰ τρέφῃ στὴν καρδιά του κρυφὸ μῖσος;

ΙΟΥΝΙΑ

Μὲ ἀγαποῦσε· ὀρμιζόνταν νὰ σᾶς ἀφανίσει·
 Τώρα φιλιώνεται μὲ σᾶς καὶ μὲ ἀποφεύγει.
 Δὲν ἀρκεῖ μιὰ στιγμή γιὰ τέτοιες μεταπτώσεις.

ΒΡΕΤΤΑΝΙΚΟΣ

Εἶν' ἔργο αὐτὸ κρυφόν, Κυρία, τῆς Ἀγριππίνας.
 Στὴν πτώση μου εἶδε ἓνα σημάδι τοῦ χαμοῦ της.
 Στὴν φτονερὴ ψυχὴ της νὰ χρωστᾶμε χάρη·
 Οἱ χειρότεροι ἐχθροὶ μας, πλάϊ μας πολεμῆσαν.
 Εἶναι, εἶμαι βέβαιος, γνήσια ἢ ἀγανάκτησή της.
 Μπιστεύομαι στὸν Βοῦρρο· ὁ Νέρωνας πιστεύω,
 "Ἄξιος δὲν εἶναι, ὅπως κι' ἐγώ, γιὰ προδοσίες·"
 "Ὅταν ἐχτρεύεται, τὸ δείχνει, δὲν τὸ κρύβει.

ΙΟΥΝΙΑ

Κρίνετε Κύριε, τὴν καρδιά του ἀπ' τὴ δική σας·
 Μὰ οἱ δρόμοι σας, ἀλήθεια, πουθενὰ δὲν σμίγουν.
 Αὐλὴ καὶ Νέρωνα μιὰ μέρα τοὺς γνωρίζω·
 Μὰ ἀλλοίμονο! θὰ σᾶς τὸ πῶ: μέσ' στὸ παλάτι
 Εἶναι πολὺ μακριὰ τὰ λόγια ἀπὸ τίς σκέψεις·
 Τὰ χεῖλη κι' ἡ καρδιά ποτὲ δὲν συμφωνᾶνε·
 Εὐκόλα ἐδῶ ξεχνιέται ὁ λόγος ὁ δοσμένος.
 Δὲν ταιριάζει σὲ μᾶς νὰ στέκουμε ἐδωμέσα

ΒΡΕΤΤΑΝΙΚΟΣ

Γνήσια, εἶτε κάλπικη, τοῦ Νέρωνα ἢ ἀγάπη,
 "Ἄν σεῖς φοβᾶστε, αὐτὸς κοιμᾶται δίχως ἔγνοιες;
 Ξέρει πολὺ καλά, πὼς ἔγκλημα παρόμοιο
 Λαὸ καὶ Σύγκλητο μαζὶ θὰ ξεσηκώσει.
 Ἄναγνωρίζει τὸ κακὸ πού μούχει κάμει·
 Μετάνοιωσε· μοῦ τῶπε ὁ Νάρκισσος ὁ ἴδιος.
 Νὰ τὸν ἀκούγατε ν' ἀνιστορίζει πόσο...

ΙΟΥΝΙΑ

Στοῦ Νάρκισσου τὰ λόγια δὲν πολυπιστεύω.

ΒΡΕΤΤΑΝΙΚΟΣ

Καὶ γιὰ τὴν τάχα νὰ μὴ τοῦχω ἐμπιστοσύνη;

ΙΟΥΝΙΑ

Κι' ἐγὼ δὲν ξέρω· μὰ ἐδῶ παίζεται ἡ ζωὴ σας.
 "Ὅλο ὑποψιάζομαι καὶ τρέμω τοὺς προδότες·"
 Τρέμω τὸν Νέρωνα καὶ τὴν κακοτυχία μου·
 Μαῦρες ιδέες μὲ κλειοῦν στοὺς σφιχτοπλοκαμούς τους,
 Καὶ ὅταν σᾶς χάνω ἀπὸ κοντά μου, λαχταρίζω.
 Μ' ἂν ἴσως αὐτὴ ἢ εἰρήνη, πού σᾶς ἐνθουσιάζει,
 Εἶναι γιὰ σᾶς στημένη φονικὴ παγίδα·

Ἄν ἔχει ἡ ἀγάπη μας τὸν Νέρωνα ἐρεθίσει,
Καὶ γιὰ νὰ ἐκδικηθῇ τὴ νύχτα περιμένει·
Ἄν τὰ χτυπήματα ἐτοιμάζει, ἐνῶ σᾶς βλέπω!
Ἄχ! πρίγκιπα!

ΒΡΕΤΤΑΝΙΚΟΣ

Μὴν κλαῖτε, πολυαγαπητὴ μου!
Τόσο βαθειὰ ἡ καρδιά σας λαχταράει γιὰ μένα;
Τὴν μέρα αὐτή, πού, φουσκωμένος μεγαλεῖο,
Λέει μὲ τὴ λάμψη του νὰ σᾶς θαμπώσῃ ἐκεῖνος,
Ἐδῶ ὅπου μὲ περιφρονοῦν καὶ τὸν τιμοῦνε,
Τις δόξες παρατῶντας τρέχετε κοντά μου
Καὶ μέσα στὸ παλάτι αὐτό, τὴν ἴδια μέρα,
Κλαῖτε γιὰ μένα, καὶ λαμπρὸ ἓνα στέμμα ἀρνίστε.
Μὰ σταματῆστε τώρα τ' ἀκριβά σας δάκρυα.
Γυρίζω εὐθύς, καὶ οἱ φόβοι σας τελειώνουν.
Ἄν μείνω πιδὸ πολὺ, φουντώνουν οἱ ὑποψίες.
Πρέπει νὰ φύγω· μὲ καρδιά γεμάτη ἀγάπη,
Μέσα στὸ γλέντι, πού θὰ στήσουνε τὰ νιάτα,
Ἐσᾶς θὰ βλέπω, καὶ μὲ σᾶς θὰ κουβεντιάζω.
Ἄντιό!

ΙΟΥΝΙΑ

Πρίγκιπα!

ΒΡΕΤΤΑΝΙΚΟΣ

Μὲ περιμένουν· φεύγω.

ΙΟΥΝΙΑ

Μὰ σταθῆτε νὰ στείλουν γιὰ νὰ σᾶς καλέσουν.

Σκηηνὴ δεύτερη (Βρεττανικὸς—Ἄγριππίνα—Ἰουνία)

ΑΓΡΙΠΠΙΝΑ

Τί καρτερεῖτε; τρέχτε γρήγορα κοντά του·
Οἱ ἀργοπορίες σας τὸν Νέρωνα ἐρεθίζουν.
Τῶν καλεσμένων ἡ χαρὰ δὲν θὰ ξεσπάσῃ,
Ἄν δὲν σᾶς δοῦν ἀδελφικὰ ν' ἀγκαλιαστῆτε.
Μὴ βασανίζετε τὴν ἀξία διάθεσής τους·
Πηγαίνετε· θὰ πᾶμε ἐμεῖς στὴν Ὀκταβία.

ΒΡΕΤΤΑΝΙΚΟΣ

Μὲ ἡσυχὴ τὴν καρδιά, Πρίγκιπισσα, νὰ πᾶτε
Καὶ ν' ἀγκαλιάσετε τὴ δύστυχη ἀδελφή μου.
Κι' ἐσᾶς, Κυρία, ὅταν μπορέσω, τρέχω ἀμέσως,
Γιὰ τίς τόσες σας χάρες, νὰ σᾶς πῶ ὅ,τι πρέπει.

Σκηνή τρίτη (Ἐγριππίνα — Ἰουνία)

ΑΓΡΙΠΠΙΝΑ

Ἴσως, Κυρία, γελιέμαι, μὰ στὸν χωρισμό σας,
Σὰν ἀπὸ δάκρυα νὰ σᾶς βούρκωσαν τὰ μάτια.
Ποιά ταραχὴ τὸ μέτωπό σας σκοτεινιάζει;
Πιστεῦτε σὲ μιὰ εἰρήνη, πού εἶναι ἔργο δικό μου.

ΙΟΥΝΙΑ

Μὲ τὰ φαρμάκια, πού μὲ πότισε αὐτὴ ἡ μέρα,
Μπορῶ τὸν ταραγμένο νοῦ μου νὰ κοιμίσω;
Ἵϊμένα, τέτοιο θᾶμα, ἀλήθεια, μὲ ξενίζει.
Τρέμω, Κυρία, μὴ τυχὸν σᾶς ἀπατήσουν·
Γιατὶ γρήγορα ἀλλάζουν στὸ παλάτι γνῶμες,
Ἐ φόβος συντροφεύει πάντα τὴν ἀγάπη.

ΑΓΡΙΠΠΙΝΑ

Φτάνει· ἀφοῦ μίλησα, τὰ πάντα ἀλλάζαν ὄψη·
Εἶμαι στὴ μέση ἐγώ, καὶ οἱ φόβοι περιττεύουν.
Ἡ εἰρήνη εἶν' ἔργο μου, κι' ἐμὲ βαραίνει ἡ εὐθύνη.
Μοῦδωσε ὁ γιός μου στερεώτατες ἐγγυήσεις.
Ἄχ! ν' ἀντικρύζατε τὰ τρυφερά του χᾶδια,
Ἐνῶ γιὰ τὴν καλὴ του πίστη μου ὀρκιζόνταν.
Τί ἐγκάρδιο δέξιμο! Ἐπὸ τὴν ἀγκαλιά του
Δὲ μὲ ἄφηνε, τοῦ χωρισμοῦ σὰν ἦλθε ἡ ὥρα.
Περιχυμένος ὄλος ἀπὸ καλωσύνη,
Γιὰ τὰ μικρότερα μου μυστικά ρωτοῦσε.
Ἦταν ἀλήθεια γιός, πού θέλει νὰ ξεχάση
Στὴν μητρικὴ ἀγκαλιά τὶς ἀντρικὲς φροντίδες.
Μὰ ὕστερα, σοβαρά, καθὼς ἀρμόζει ὁ καῖσαρ
Νὰ συμβουλευέται πολὺπειρη μητέρα,
Μοῦ ἐμπιστεύονταν, μὲ βασιλικὴ ἀξιοπρέπεια,
Μυστικά, πού τὶς τύχες κυβερνοῦν τοῦ κόσμου.
Ἄχι!, χρωστάω νὰ σᾶς τὸ πῶ, γιατί τοῦ πρέπει!
Δὲν κλειεῖ ἡ καρδιά του, ὡς λένε, μαύρη πονηρία.
Τὴν καλωσύνη του διαστρέφοντας οἱ ἐχθροὶ μας,
Τὴν εὐπλαστὴ ψυχὴ του ἐνάντια μας γυμνάζαν.
Μὰ ἦλθε ἡ σειρά τους· τώρα πέφτει ἡ δύναμή τους.
Ἐρθὴ θὰ ξαναἰδῇ τὴν Ἐγριππίνα ἡ Ρώμη.
Μὲ χαρὰ ἀκούστηκε τὸ ξαναστύλωμά μου.
Μὰ ἄς μὴ μείνουμε ἐδῶ, ὡς πού νὰ πέση ἡ νύχτα.
Στὴν Ἐκταβία ἄς ἀφιερῶσουμε τὶς ὥρες
Μέρας λαμπρῆς, πού ἀπαίσια εἶχε ξημερώσει.
Μὰ κάτι ἀκούω. Ποιὰ ἀντάρα μακρυνὴ μᾶς φτάνει;
Τί κάνουν;

ΙΟΥΝΙΑ

Τὸν Βρεττανικό, Θεοί, γλυτῶστε!

Σκηνή τετάρτη (Ἀγριππίνα — Ἰουνία — Βοῦρρος)

ΑΓΡΙΠΠΙΝΑ

Ποῦ τρέχεις, Βοῦρρε, στάσου! τί συμβαίνει; Λέγε!

ΒΟΥΡΡΟΣ

Πάει ὁ Βρεττανικός. Πεθαίνει αὐτὴ τὴν ὥρα.

ΙΟΥΝΙΑ

Ἄχ! πρίγκιπά μου!

ΑΓΡΙΠΠΙΝΑ

Εἶναι νεκρός;

ΒΟΥΡΡΟΣ

Τώρα, θεὸ νᾶναι.

ΙΟΥΝΙΑ

Κυρία, συμπαθᾶτε τὸν πικρὸ μου πόνο;
Τρέχω κοντά του νὰ τὸν σώσω ἢ νὰ πεθάνω.

Σκηνή πέμπτη (Ἀγριππίνα — Βοῦρρος)

ΑΓΡΙΠΠΙΝΑ

Τί ἔγκλημα ἀπαίσιο, Βοῦρρε.

ΒΟΥΡΡΟΣ

Δὲν θὰ τὸ πομείνω.
Φεύγω κι' ἀφήνω Αὐλὴ καὶ Καίσαρα γιὰ πάντα.

ΑΓΡΙΠΠΙΝΑ

Καὶ μπόρεσε νὰ χύσῃ τὸ αἷμα τοῦ ἀδελφοῦ του;

ΒΟΥΡΡΟΣ

Ὁ φόνος τεχνικώτατα ἦταν σχεδιασμένος.
Μόλις ὁ Νέρωνας τὸν ἀδελφὸ του βλέπει,
Σηκώνεται καὶ τὸν φιλεῖ. Σωπαίνουν ὅλοι.
Καὶ πρῶτος, ξαφνικά, σηκώνει τὸ ποτήρι.
«Μὲ αἰσιώτερος αἰωνούς, γιὰ νὰ τελειώσῃ ἡ μέρα,
Τὸ χέρι μου ἀπὸ τοῦτο τὸ ποτήρι χύνει
Σπονδές, Θεοί, πού σᾶ καλοῦμε στὴ χαρὰ μας.

Ἐλᾶτε καὶ τιμῆστε τὴ συνάθροισή μας».
 Εἶπε· ὁ Βρεττανικὸς τοὺς ἴδιους ὄρκους κάνει·
 Σκῶνει ποτήρι, ὅπου ὁ Νάρκισσος γεμίζει.
 Μὰ μόλις ἄγγιξε τοῦ ποτηριοῦ τὰ χεῖλη,
 — Δὲν σφάζει τὸ σπαθὶ μὲ τόση γρηγοράδα —
 Ἐσβύστηκε τὸ φῶς ἀμέσως τῶν ματιῶν του·
 Κρύος πέφτει καὶ νεκρός. Συλλογιστῆτε τώρα,
 Ποιὰ ταραχὴ φριχτὴ τὰ πνεύματα κυριεύει.
 Φεύγουν πολλοί, μὲ ἄγριες φωνές, τρελλοὶ ἀπ' τὸν τρόμο.
 Μὰ, ἐκεῖνοι ποὺ γνωρίζουν τῆς αὐλῆς τοὺς τρόπους,
 Τὸν Καίσαρα θεωρῶντας φτιάχνουν τὴ μορφή τους.
 Ὡστόσο ἐκεῖνος, στὸ κλινάρι ἀκουμπισμένος,
 Μὲ ἀταραξία μεγάλη τὸν νεκρὸ κοιτάζει.
 «Μὰ αὐτὴ ἡ ἀρρώστεια, λέει, ποὺ σᾶς τρομάζει τόσο,
 Τὸν πείραζε συχνά, μὰ κίντυνος δὲν εἶναι».
 Ὁ Νάρκισσος τοῦ κάκου παίζει τὸν θλιμμένο·
 Λάμπουν ἀπὸ χαρὰ τὰ πονηρά του μάτια.
 Κι' ἐγώ, ἄς μοῦ τιμωρήσῃ ὁ Νέρωνας τὴν τόλμη,
 Τῶν φαύλων αὐλικῶν γοργὰ ἔσκισα τὸ πλῆθος
 Κι' ἔφυγα, ἀηδιασμένος, γιὰ νὰ κλάψω μόνος
 Γιὰ τὸν Βρεττανικὸ, τὸν Καίσαρα, τὴ χώρα.

ΑΓΡΙΠΠΙΝΑ

Νάτος· τώρα θὰ ἰδῆς ἂν ἤξερα τὸ φόνο.

Σκηνὴ ἕκτη (Ἄγριππίνα—Νέρωνας—Βοῦρρος—Νάρκισσος).

ΝΕΡΩΝΑΣ

Θεοί!

ΑΓΡΙΠΠΙΝΑ

Σταμάτησε. γιὰ νὰ σοῦ πῶ δυὸ λόγια.
 Πάει ὁ Βρεττανικὸς· τὴν τέχνη τὴ γνωρίζω·
 Γνωρίζω τὸ φονεῖα.

ΝΕΡΩΝΑΣ

Ποῖος εἶναι αὐτός;

ΑΓΡΙΠΠΙΝΑ

Ἐσὺ εἶσαι!

ΝΕΡΩΝΑΣ

Νόστιμες στὸ μυαλό σας ὑποψίες γεννιῶνται.
 Ὅ,τι κακὸ κι' ἂν γίνῃ, ἐγὼ θεὸ νᾶμαι ὁ φταίχτης!

Κι' ἂν καθίσῃ κανεῖς, Κυρία, νὰ σᾶς ἀκούσῃ,
Τὸ χέρι μου τίς μέρες θᾶκοψε τοῦ Κλαύδιου.
Πονούσατε τὸ γιό του· ἡ τύχη του σᾶς θλίβει·
Μὰ δὲν ὀρίζω, κι οὔτε κυβερνάω τὴ μοῖρα.

ΑΓΡΙΠΠΙΝΑ

Ὅχι! ὁ Βρεττανικὸς ἐπῆγε ἀπὸ φαρμάκι.
Δικὴ σου ἡ σκέψη, καὶ τὸ χέρι τοῦ Ναρκίσσου.

ΝΕΡΩΝΑΣ

Καὶ ποιὸς σᾶς φούσκωσε μὲ τέτοια παραμύθια;

ΝΑΡΚΙΣΣΟΣ

Δὲν σᾶς ντροπιάζουν, Κύριε, τέτοιες ὑποψίες.
Δόλους μαγγάνευε στὸ νοῦ του ὁ πεθαμένος,
Ποῦ θὰ σᾶς κόστιζαν, Κυρία, πολλὰ φαρμάκια.
Δὲν ἦταν μόνος του σκοπὸς αὐτὸς ὁ γάμος·
Μὲ δλα, ὅσα ἐκάματε γι' αὐτόν, θὰ σᾶς κτυποῦσε,
Παλιές ποθῶντας διαφορὲς νὰ ξεδιαλύνῃ.
Εἶτε ἡ τύχη, λοιπόν, σᾶς βόηθησε μοιραῖα,
Εἶτε βασίστηκε σὲ μὲ μονάχα ὁ Καῖσαρ,
Γιὰ νὰ γλυτώσῃ, μιὰ γιὰ πάντα, ἀπ' τίς πλεχτάνες,
Τὰ μάτια τῶν ἐχθρῶν σας μαναχὰ νὰ κλάψουν·
Παρόμοια συμφορὰ δὲν ἔχουν ξαναπάθει.
Μά, ἐσεῖς...

ΑΓΡΙΠΠΙΝΑ

Μὲ τέτοιους φαύλους, Νέρωνα, συμβούλους,
Πανένδοξα ἔργα θὰ στολίσουν τ' ὄνομά σου.
Ἄρχῃ τόσο ὁμορφῆ, λαμπρὸ θὲ νάχη τέλος.
Καὶ ἐφοῦ ἔβαψες τὰ χέρια στὸ αἷμα τοῦ ἀδελφοῦ σου,
Τώρα μαντεύω πὼς θὲ νάρθῃ καὶ ἡ σειρά μου.
Ξέρω πὼς μὲ μισεῖς στὰ βάθη τῆς ψυχῆς σου,
Γιατὶ εἶναι ἀβάσταχτος ζυγὸς ἡ εὐεργεσία.
Μὰ δίχως ὄφελος θὰ σοῦ σταθῇ ὁ χαμὸς μου.
Δὲν φτάνει νὰ πεθάνω ἐγώ, γιὰ νὰ ἡσυχάσῃς.
Τὸ φῶς, ποῦ σοῦδωσα, κι' ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ Ρώμη,
Θὰ μὲ φέρνουν κάθε ὥρα καὶ στιγμὴ μπροστά σου.
Σὰν Ἐρινύες οἱ τύψεις θὰ σὲ κυνηγᾶνε.
Παλιές σκληρότητες θὰ σβύνης μὲ καινούργιες·
Καὶ ἡ λύσσα σου θ' αὐξάνει στὸν κακὸ της δρόμο,
Σημειώνοντας μὲ αἷμα νωπὸ τὴν κάθε σου ὥρα.
Μά, λέω, πὼς κουρασμένη ἀπ' τὰ ἐγκλήματά σου,
Στὰ θύματά σου ἡ θεία ὀργὴ κι' ἐσὲ θὰ σμίξῃ,
Καὶ πὼς, ἀφοῦ ἄδικα μᾶς πάρης τὴ ζωὴ μας,
Θὰ χύσῃς τὸ αἷμα σου μὲ τὸ δικό σου χέρι.
Κι' ἔτσι θὰ καταντήσῃ νᾶναι τὸ ὄνομά σου

Σκληρή βρисиά για τούς σκληρότερους τυράννους.
Τέτοιο ένα μέλλον προμαντεύω ἐγὼ για σένα.
Αὐτὸ σοῦ ἀρκεῖ· μπορεῖς νὰ φύγης.

ΝΕΡΩΝΑΣ

Νάρκισσε, ἔλα!

Σκηνή ἑβδομη (Ἀγριππίνα — Βοῦρρος)

ΑΓΡΙΠΠΙΝΑ

Πόσες ἄδικες μέσα μου ἔθρεψα ὑποψίες.
Τὸν Νάρκισσο ἀκουγα καὶ ἀπόδιωχνα τὸν Βοῦρρο.
Ἐνῶ ἔφευγε, εἶδες, Βοῦρρε, τὸ σκληρὸ του βλέμμα;
Ἐμπόδιο δὲ μπορεῖ κανένα ν' ἀντισκόψη
Μιά φύση διαστρεμμένη στὸν κακὸ της δρόμο.
Στὸ κεφάλι μου ἐπάνω ἢ μπόρα θὰ ξεσπάση.
Καὶ μόλις πέσω ἐγὼ, θὰ φτάση καὶ ἡ σειρά σου.

ΒΟΥΡΡΟΣ

Πιὸ πολὺ ἀπ' ὅσο πρέπει ἐγὼ ἔζησα, Κυρία.
Κι' ἐπάνω μου, μακάρι, τὸ σκληρὸ του χέρι,
Νὰ εἶχε γυμνάσει τὴ νεογεννητὴ του λύσσα,
Γιὰ νὰ μὴν ἔβλεπα τὸν φοβερὸ αὐτὸ φόνο,
Προμήνυμα ἀσφαλτο τῆς δυστυχίας τοῦ κράτους.
Δὲν με ἀπελπίζει τὸ φριχτὸ ἔγκλημά του,
— Ζήλεια τὸν ὥπλισε στὸν ἀδελφὸ του ἐνάντια, —
Μά, για νὰ νοιώσετε τὸν πόνο μου, σᾶς λέω,
Πῶς τὸν εἶδε νὰ πέφτη, δίχως νὰ χλωμιάση.
Στ' ἄτονα μάτια του, ἡ σκληρότητα φωλιάζει
Τυράννου στὸ ἔγκλημα καὶ στὸ αἷμα ἀναθρεμμένου.
Ἄς συμπληρώση τὸ ἔργο, ἄς βγάλη ἀπὸ τὴ μέση
Σύμβουλο βαρετό, ποῦ ὄλο βαρυγνώμει.
Δὲν θὰ πασκίσω τὴ μανία του ν' ἀποφύγω.
Γρήγορος θάνατος, καλόδεχτος θὰ μοῦ εἶναι.

Σκηνή ὄγδοη (Ἀγριππίνα — Βοῦρρος — Ἀλμπίνα)

ΑΛΜΠΙΝΑ

Τρέχτε, Κυρία, εὐθύς, τὸν Καίσαρα νὰ βρῆτε·
Γλυτῶστε τον ἀπ' τὴν μανία ποῦ τὸν κυριεύει.
Ἡ ἀγάπη του κι' αὐτὸς χωρίστηκαν για πάντα.

ΑΓΡΙΠΠΙΝΑ

Πῶς; με τὸ χέρι της σκοτώθηκε ἡ Ἰουνία;

ΑΛΜΠΙΝΑ

Αἰώνια θέλοντας νὰ τὸν ποτίση θλίψη,
Ἐνῶ εἶναι ζωντανή, νεκρὴ ἔγινε για κεῖνον.
Τὸ ξέρετε τὸ πῶς ξέφυγε ἀπὸ δωμέσα,

Καμώνοντας πώς πάει νὰ βρῆ τὴν Ὀκταβία.
 Ἐκείνη ἀπὸ στρατὸς ἀπόμερες κρυφὰ περνάει
 Μὲ ποδᾶρι γοργό. Τῆς ἔτρεχα στὰ χνάρια.
 Τοῦ παλατιοῦ περνᾶ τὴν πύλη ἀλαφιασμένη,
 Καὶ μπροστά της θωρῶντας τὸ ἄγαλμα τοῦ Αὐγούστου,
 Τὰ πέτρινα σφιχτοαγγαλιάζει γόνατά του,
 Τὸ ἄψυχο μάρμαρο μὲ πικρὸ δάκρυ βρέχει.
 «Πρίγκιπα, τοῦ φωνάζει, σῶσε, σ' ἔξορκίζω,
 Τὸ μόνο ἀπομεινάρι τῆς τρανῆς γενιᾶς σου.
 Μέσ' στὸ παλάτι σου εἶδε ἡ Ρώμη νὰ σκοτώνουν
 Τὸν μόνο ἀπόγονό σου, ποὺ θὰ σοῦμοιαζε ἴσως.
 Καὶ ἐπίορκη θέλουν νὰ φανῶ στὸν σκοτωμένο.
 Μὰ ἐγώ, τῆ μνήμη του πιστὰ γιὰ νὰ τιμήσω,
 Θέλω ν' ἀφιερωθῶ σ' αὐτοὺς τοὺς ἀθανάτους,
 Ποὺ ἐπάνω στοὺς βωμοὺς λατρεύεσαι μαζί τους».·
 Κι' ὁ λαός, ἀπ' τὸ θέαμα τοῦτο ξαφνιασμένος,
 Εὐθύς τρέχει κοντὰ της, τὴν περικυκλώνει·
 Κι' ἡ ψυχοπόνοια γιὰ τὴ θλίψη της τὸν κάνει
 Νὰ σταθῆ ἀσάλευτος προστάτης στὸ πλευρό της.
 Τὴ φέρνουν στὸ νὰό, ποὺ ἐδῶ καὶ τόσα χρόνια,
 Παρθένες, στῶν θεῶν δοσμένες τὴ λατρεία,
 Πιστὰ, σὰν θησαυρὸ ἀνεχτίμητο, φυλᾶνε
 Τὴ φλόγα τῆ λαμπρῆ, ποὺ καίει γιὰ τοὺς θεοὺς μας.
 Φεύγουν, κι' ὁ Καῖσαρ δὲν τολμάει νὰ τοὺς μپοδίση.
 Μὰ τρέχει ὁ Νάρκισσος, γιὰ κείνου τὸ χατίρι,
 Προφταίνει τὴν Ἰουνία, καὶ γεμᾶτος τόλμη,
 Ἐπιδύει ἀπάνου της τὸ βρωμερὸ του χέρι.
 Χίλιες θανάσιμες πληγὲς τὸν τιμωροῦνε·
 Καὶ βρέχει τὴν Ἰουνία τὸ αἷμα ποὺ ἀναβλύζει.
 Καί, ἀπὸ τὰ τόσα ξαφνικὰ παραλυμένος,
 Στὸν ὄχλο ἀβόητο τὸν παρατάει ὁ Καῖσαρ,
 Μπαίνει· τὴν ἄγρια του σιωπῆ ἀποφεύγουν ὄλοι.
 Μονάχα τ' ὄνομά της συχνομελετάει.
 Γυρίζει δῶθε - κεῖθε· τ' ἄβουλά του μάτια
 Βλέμμα νεκρὸ μὲ ἐπιμονὴ στὴ γῆ καρφώνουν.
 Καὶ ἂν τὸ σκοτάδι τῆς νυχτὸς καὶ ὁ μοναξιά του
 Τὸ μυαλό του μὲ μαύρη ἀπελπισία θολώσουν,
 Ἐὰν δὲχῶς συνδρομὴ τὸν παρατήσετε ὄλοι,
 Στὴν ἴδια τὴ ζωὴ του ὁ πόνος θὰ ξεσπάση.
 Ἐὰν ὥρα περνάει· τρέχτε· μιὰ πνοὴ τοῦ ἀνέμου,
 Καὶ χάνεται.

ΑΓΡΙΠΠΙΝΑ

Μὰ αὐτὸ θᾶταν δικαιοσύνη!
 Ὡστόσο ἄς δοῦμε, Βοῦρρε, ὡς ποῦ τὸ τέτοιο πάθος
 Θὰ φτάση· ἂν οἱ πικρὲς τὸν ἔχουν ζώσει τύψεις.
 Καὶ ἂν γίνεταί, ἀπὸ δῶ κι' ἐμπρὸς ν' ἀλλάξῃ δρόμο.

ΒΟΥΡΡΟΣ

Αὐτό, μακάρι νὰ ἦταν τὸ στερνὸ ἐγκλημά του.

Τ ᾶ π ο υ λ ι ᾶ

1

“Ένα κοπάδι πουλιά
πτερούγισαν χιτὲς τὸ σούρουπο
στὸ ἔρημο πάρκο...
Περπατοῦσα τ’ ἀργά μου βήματα
στὰ ἐγκαταλειμμένα δρομάκια
καὶ σιμά μου ἀκολουθοῦσε
χαμοβλεποῦσα ἢ μελαγχολία.
Τὸ χιόνι ἔμενε κρυσταλλωμένο
στὰ πιὸ ἀπίθανα μέρη
κι ὁ οὐρανὸς σιωποῦσε μολυβῆς
καὶ βουρκωμένος.
Τὰ δέντρα ἦταν ὄλα ξέφυλλα,
τὸ κρύο κι ὁ ἀγέρας
τάχαν γυμνώσει
κι ἔτσι καθὼς στέκουνταν σκυφτά,
φαίνονταν
σὰν ἀποσταμένοι γέροντες
στὴν ἄδεια στράτα.
Ἡ λίμνη, σὲ κάθε παγωμένη πνοή,
ἀνετριχοῦσε σύγκορμη
κι ἔμοιαζε νὰ ὑπόφερνε
μιὰν ἐσώτερη, μεγάλη ἀγωνία.
Ἦταν τόσο φοβερὰ μόνη
κι οὔτε ἓνα κλαδὶ δὲν ἔγερνε
νὰ ρωτήση τὴν αἰτία
τῆς θλίψης της.
Σκελετωμέν’ ἀπλώνανε
τὰ κοκκαλιάρικα χέρια τους
πασκίζοντας νὰ πιάσουν
ἓνα στερνὸ τους ὄνειρο
πὸν τῶσερνε στὴ δίνη του
καὶ τῶπαιρνε μακριὰ
ὁ ἄνεμος.

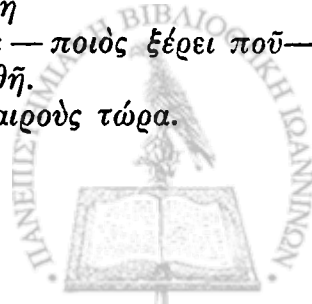
2

Ἐάφνον ἔσπασε ἢ σιωπῇ
τῆς ναρκωμένης φύσης
ἀπ’ τὸ θόρυβο πὸν κἀναν
πολλὲς πτεροῦγες
χτυπῶντας μὲ δύναμη
τὸν παγωμένον ἀγέρα.

“Ένα κοπάδι πουλιά,
χαμέν’ ἀπ’ τὴν πορεία τους
γιὰ κάποια ζεστὴ χώρα,
γέμισαν τὸν οὐρανὸ,
κατέβηκαν χαμηλά,
μπλέχτηκαν
στὰ ξερόκλαδα τῶν δέντρων,
πτερούγισαν δεξιὰ κι ἀριστερὰ
κι ἦρθαν καὶ κάθισαν
λαχανιασμένα
στὸ πεζούλι τῆς λίμνης.
Ἦταν μισοζαλισμένα
κι ἔπεφταν τῶνα πάνω στ’ ἄλλο
τιτιβίζοντας ἀνήσυχα
μεταξὺ τους.
Σίγουρα θ’ ἀναρωτιόντανε
πῶς ἔγινε καὶ βρέθηκαν
σὲ τούτη τὴν παράξενη
γωνιὰ τῆς γῆς,
γιατὶ τὰ στορογγυλά τους μάτια
κύτταζαν μὲ τρόμο
τὸ ἀφιλόξενο τοπίο...
Κ’ ἦταν δεκάδες καὶ δεκάδες
ἀδύναμα πουλάκια
πλανεμένα στὸ δρόμο τους
πὸν συνωστιζόνταν στὸ πάρκο,
χιτὲς τὸ σούρουπο.

3

“ὦ, ποῦ ἦρθατε, ποῦ ἦρθατε,
κοντοστάθηκα καὶ ψιθύρισα.
Μικρά, καλά μου ἀδελφάκια,
ποῦ ἦρθατε στὰ μέρη μας...
Ἐδῶ εἴμαστε γεμᾶτοι χειμῶνα:
ἢ φύση, ἢ καρδιά μας, ἢ ζωὴ μας,
γεμᾶτα χειμῶνα,
ἢ σκέψη μας, οἱ ἐλπίδες μας,
γεμᾶτα χειμῶνα.
Καρτεροῦμε κάποιον
ὠραῖον Ἀπρίλη
πὸν ξεχάστηκε — ποῖος ξέρει ποῦ—
κι ἄργησε νάρθῃ.
Καρτεροῦμε καιροῦς τώρα.

Τόλεγαν οί καλῆς γιαγιάδες
δίπλα στίς προφυρῆς φωτιῆς
τῶν τζακιῶν
ποῦ δυνάμωναν τῆ νειότη μας
τὸ παραμύθι τῆς ἀνοιξῆς...
Τώρα στεκόμαστε, βαδίζουμε,
βλέπουμε τίς μέρες νὰ γλυστρουῖνε
μέσ' ἀπ' τὰ χέρια μας
κι ὄλο καὶ προσμένουμε.

Σὲ λίγο, σὲ λίγο

— λένε οἱ ἐλπίδες μας —

θάρθη ὁ Ἀπρίλης, θάρθ' ἡ ἀνοιξή.

Ὅμως ὁ Ἀπρίλης δὲν ἔρχεται
κι ἐμεῖς κοττοῦμε τῆ λίμνη,
γκρίζα καθὼς γέρασε, ρυτιδωμένη
καὶ διπλώνονται τὰ χρόνια μας
στὴν προσμονή μας

4

ὦ, ποῦ ἤρθατε, ποῦ ἤρθατε,
μικρά, καλά μου ἀδελφάκια,
ποῦ ἤρθατε...

Ἐδῶ δὲ θὰ μπορέσετε
νὰ χτίσετε τίς φωλιές σας
γιατὶ ὄλα εἶναι

παγωμένα καὶ γυμνά,
ἐδῶ ποτὲ δὲν ξημερώνουν
χαρούμενες αἰγές,

τὰ ἐωθινὰ σας τραγούδια
θὰ πᾶνε χαμένα,

κι ὅταν ἀρχίσουν οἱ μπόρες
δὲ θὰ ὑπάρχει πουθενὰ

μιὰ στεγνὴ γωνιὰ

γιὰ νὰ σᾶς φυλάξῃ ἀπ' τὴ βροχή.

Ἐσεῖς θὰ ξανάβρετε τὸ δρόμο σας,
κάπου στοὺς ὀρίζοντες,

θὰ ξεχωρίσετε

τὴ σωστὴ κατεύθυνση.

Ὁ ἥλιος σᾶς περιμένει,

κίτρινος καὶ λαμπερός,

πίσω ἀπ' τὰ σύγνεφα.

Ἡ φυγή, ἡ φυγή

ἀπὸ τοῦτο

τὸ μπλάβικο ντύμα τοῦ χειμῶνα

εἶναι ἡ σωτηρία.

Ἡ φυγή...

Μὰ πῶς γίνεται στ' ἀλήθεια
νὰ φύγῃς ἀπ' τὴν καρδιά σου;

Ἡ δική μας ἡ φυγή

δὲν ἔχει ἔλεος.

Σὰν φέρεις τὸ χειμῶνα μέσα σου,
νὰ ἡ καταστροφή.

5

Ἔτσι τοὺς μιλοῦσα,
καθὼς σὲ προσευχῆ,
μὰ σφαλιχτὰ χεῖλη
καὶ τὰ πουλιὰ
λῆς κι ἀφουγκραζόντανε
τοὺς νοεροὺς τόνους τῆς φωνῆς μου.

Τὸ πάрко σκοτεῖνιαζε,
βυθίζονταν στίς σταχτιές σκιές
τῆς μεγάλης νύχτας ποῦρχότανε.

Δὲν ἔχετε καιρὸ,

δὲν ἔχετε καιρὸ,

ξανᾶπα μ' ἀγωνία.

Πρωτοῦ πιάσ' ἡ νύχτα,

πρωτοῦ πλακώσουν τὰ σκοτάδια,
φύγετε, φύγετε.

Μέχρι ποῦ ὑπάρχει ἀκόμα

κάποια λευκὴ ἀχτίδα

στὸν ὀρίζοντα,

φύγετε, φύγετε.

Τὰ πουλιὰ εἶχαν στηλώσει

τὰ ὕγρά τους μάτια

πάνω μου

καὶ προσπαθοῦσαν νὰ καταλάβουν.

Ὁ τρόμος κ' ἡ ἀπορία

τρεμόπαιζαν ἀνάμικτα

στὸ ζωηρὸ τους βλέμμα.

Κι ἔτσι ξαφνικά,

σ' ἐν' ἀπότομο φύσημα

τοῦ βραδυνοῦ ἀγέρα,

χαμοπέταξαν ὄλα καὶ φύγανε,

ψάχνοντας

γιὰ τὴ χαμένη τους πορεία

στὰ τόξα τῶν οὐρανῶν.

ΝΙΤΣΑ ΚΑΠΠΑ — ΝΤΑΡΙΛΗ

Φλαμπουράρι

α'

Πυκνόφυτον τὸ δάσος περιζώνει
τις ράχες τοῦ βουνοῦ καὶ πρασινίζει
τὴν ὄρια κορυφή πού ἀρμενίζει
τὸ σύννεφον τ' ἀτίθασο. Φουντώνει

ἢ μπόρα μαητάρι, καὶ βουρκώνει
τῶν ἀστεριῶν τὰ μάτια. Φοβερίζει
ὁ οὐρανὸς τ' ἀψήλωμα. Σπαθίζει
το, μὲ πύρινο μαγνήτη καὶ ἀπλώνει

φωτιὰ στὴ γῆς τὴν μυριολαβωμένη,
πού, ρίζα τῶν καιρῶν, εὐλογημένη
στοῦ χάους τὰ ἀκρούρανα πυργώνει.

Πανέρη ὀρμή. Πνὴή της μόνη
παλμός, ἀναπνοή σ' ὄλη τὴν πλάση
ἢ ἀνάσα τοῦ Θεοῦ ψηλὰ στὰ Δάση!

β'

Ψηλόκορμα τὰ πεῦκα ταιριασμένα
στο ἴσωμα, στο πλάϊ καὶ στὴν ράχη.
Ὁρθόστηθοι ἀπὸ τὸ χάραμα ξωμάχοι
ζεργάρια, τὴν νυχτιά, ἐρωτευμένα.

Λιγνές ὀξυές, πλατάνια φουντωμένα.
Στὰ κλώνια τους οἱ κουρασμένοι βλάχοι
κρεμοῦνε μπαϊράκι τὸ σαλάχι
καὶ καταγῆς, θωροῦν τὰ πλουμισμένα

τὰ λούλουδα, νὰ παίζουν στο λιβάδι
μὲ τὸ φιλι τ' ἀγέρα καὶ τὸ χάδι.
Βαθύσκιωτα τὰ δένδρα. Τὰ ἐλάτια.

ὀρθώνονται περήφανα σὰν ἄτια
κοντὰ στὰ σκίνα πού μὲ τάξη θεία
τοῦ δάσους προσκυνοῦν τὴν ἁρμονία.

γ'

Χιλιόφωνο τὸ δάσος. Ἀνεμίζει
τὸν πόνο, τὴν χαρὰ καὶ τὴν φοβέρα
μὲ τῶν ποιμένων τὴν γλυκιὰ φλογέρα.
Δοξαστικὸ τραγούδι κελαρύζει

ἢ γάργαρη δροσοπηγή. Βομβλίζει
ἢ μέλισσα ὠδές, καὶ ὄλη μέρα

κελαιδιστὰ χορεύουν στὸν ἀγέρα
τοῦ λόγγου τὰ πετούμενα. Φλοισβίζει

στροφές νυμφῶν τὸ ἀργυρὸ ποτάμι.
Μεθάει ἀπὸ τὶς νότες τὸ καλάμι
καὶ γέρνει στὴν ἰτιά τὴν λαγγεμένη.

Ἡ ξωτικά στὴν ὄχθη ἀνεβαίνει.
Τὰ χέρια της κινάει μὲ μαγεία
καὶ γίνεται τὸ δάσος μελωδία.

ΝΙΚΟΣ Α. ΤΕΝΤΑΣ

Κ ὕ κ ν ε ι α

Καλύτυχος ὅποιος μπορεῖ τὸν Χρόνο νὰ γελάση
Κι' ἀπ' τὴ ζωὴ του ὤμορφο νὰ φτιάξη παραμῦθι,
Ὡς ἀλαλάζουν γύρω του τὰ φρενιασμένα πλήθη
Στοῦ πιὸ ἀνόσιου καημοῦ δοσμένα τὸ γιορτάσι.

Τῶν Δαναΐδων μείνανε πάντ' ἀδειανοὶ οἱ πίθοι
Καὶ τίποτε δὲ στέριωσε σὲ τούτη ἐδῶ τὴν Πλάση,
Οὔτε βολεῖ τ' ἀταίριαστα ἡ Γνώση νὰ ταιριάση.
Παρηγορήτρα πλάϊ μας, μοναδική, ἡ Λήθη.

Νόμος Ὑπέρτατος, βαρὺς, ὁ καταλύτης Χρόνος
Καὶ σύντροφός του ἀχώριστος ὁ πιὸ κρυφός μας πόνος,
Γιὰ ὅσα δὲν προφτάσαμε ἀκόμα νὰ χαροῦμε.

Ἄγρια πουλιὰ τὰ πάθη μας, κουρνιαάζουν πληγωμένα
Κι' ἡ Νοσταλγία φέρνει μας ξανά στὰ περασμένα,
Πλάϊ σὲ παληές ἀγάπες μας, πὸν τόσο λαχταροῦμε.

ΑΛΚΗΣ ΜΥΡΣΙΝΗΣ

Μὴν τὸ φοβᾶσαι

Τὸ γαλάζιο λουλούδι ποτὲ μὴν τὸ φοβᾶσαι.
Δὲν πρόκειται νὰ μαραθῆ.
Κι' ἂν ξεραθῆ, πάλι θ' ἀφήσει σπόρους
γιὰ νὰ φυτρώσουν ἄλλα.
Θᾶναι πιὸ ὄμορφα ἀπ' τὸ φεγγάρι
καὶ πιὸ πολλὰ ἀπ' τὶς ἀχτίδες τοῦ ἡλίου.
Τότε, θάρθ' ἡ ἀνοιξη.

ΝΙΚΟΣ ΜΟΥΛΙΑΣ

Εὐχαριστία

Κυλήστε δάκρυα ἰλαρὰ
 μ' εὐγνωμοσύνη φορτωμένα
 σὰν ὄριμοι καρποί.
 Ἦχῆστε ὕμνοι σιωπηλοί, ἀτραγούδιστοι,
 στὸν Ἄναρχο πὸν χαμογέλασε
 στὴν πονεμένη μου καρδιά
 καὶ τὴν πλημμύρισε μακαριότητα.
 Κυλήστε δάκρυα ἰλαρὰ
 Τώρα πὸν ἀναβαφτίστηκε ἡ ζωὴ
 σ' ἀνέκφραστην ἱερότητα.
 Τώρα πὸν τὸ κορμί μου ξαναρόδισε
 τριαντάφυλλο,
 κι' ὁ ἠδονικὸς παλμὸς δοξολογεῖ
 τὴ θεϊκὴ εὐμένεια πὸν κατέβηκε,
 μὲ τοῦ ἔρωτα τὴν ὄψη καὶ τὴ δύναμη.

ΤΑΣΙΑ ΑΔΑΜ

Πίω ἀπ' τὸν τοῖχο

Ἀσπιδοφόρος ἔρωτας
 μὲ τὴ μαγεία τοῦ ἀνεκπλήρωτου
 οἱ φράχτες ἀνεμίζοντας τὴν ἀνοιξή
 πρὸς τὴν μεριά τῶν κήπων
 κι' οἱ «Μύριοι» τοῦ Ξενοφῶντα
 πολιορκῶντας τὴν ἔκτη ὥρα
 τοῦ μαθητικοῦ προγράμματος
 πολιορκῶντας τὴν ἐλευθερία μας
 μὲ μιὰ ἀπεγνωσμένη κίνηση
 «ἐλικοειδοῦς» κυκλώσεως.

Μνημὲς τῆς νεότητος μου ἀκανθοφόρες
 ἄσπρα μαντήλια θυμίζοντας χωρισμὸ
 σηματοῦρες μισοτελειωμένων λόγων
 ἀμφίβολων αἰσθημάτων.
 Τ' ἄπληστα μάτια τῆς θάλασσας
 γυρισμένα τώρα σ' ἄλλους βυθοὺς
 κι' ἡ Ἑλένη σπαραχτικὴ
 σὰν ἓνα μισοτελειωμένο ποίημα
 σὰν τὴ νεότητὴ μας.

ΜΙΧΑΛΗΣ ΓΚΑΝΑΣ

Π. Α. ΧΡΟΝΟΠΟΥΛΟΥ

Ο ΝΕΚΡΟΣ ΠΟΥ ΓΥΡΙΣΕ ΣΤΗΝ ΠΑΤΡΙΔΑ

(Διήγημα)

Τὸν ἔλεγαν Θανάση. Εἶχε ξενητευτεῖ δεκάξη χρονῶν παιδί. Στὴν Ἀμερικὴ ἄλλαξε τ' ὄνομά του καὶ τὸ ἔκαμε Τόμ. Τώρα, στὰ ἑβδομήντα του, γύρισε στὴν πατρίδα. Μιὰ ὀλόκληρη ζωὴ στὰ ξένα. Τὰ πρῶτα χρόνια δούλεψε στὶς πιδ βαρεῖς δουλειές. Πρὸ παντός στὶς μίνες καὶ στὶς γραμμές. Ἦταν ὁμως εὐχάριστος καὶ καλόκαρδος ἄνθρωπος καὶ εἶχε τόσα πολλὰ νὰ λέει γιὰ τὴ ζωὴ του στὸν ξένο κόσμο. Ἦταν πολὺ χαρούμενος ποὺ ξαναγύρισε στὸν τόπο του.

Ἐνα πρῶγμα, ποὺ τὸν λύπησε, ἦταν γιὰτὶ δὲ βρῆκε μερικὰ δέντρα, παλιούς του γνώριμους στὸ χωριό. Ἄλλα εἶχαν πέσει ἀπὸ τὸ βοριά ἢ τὰχαν κόψει οἱ ἄνθρωποι. Ρωτοῦσε, μὲ περιέργεια, νὰ μάθει ποῖα γκρεμίστηκαν ἀπὸ μόνα τους. Κι ὅσα εἶχαν ξεμείνει ὄρθια τὰ κοίταζε, σὰν παλιούς φίλους. Σὰ νὰθελε νὰ πάρει καὶ νὰ δώσει κουράγιο, νὰ βαστάξουν ὅσο μπορούσαν πιδ πολὺ, γιὰ τὰ ὑπόλοιπα χρόνια μαζί του.

Ἦταν καὶ καλὸς ἀφηγητής. Ἐτσι ἡ συντροφιά του δὲν μᾶς ἦταν εὐχάριστη μονάχα, ἀλλὰ καὶ περιζήτητη. Κι ἕνα βράδυ, ποὺ ἦταν στὰ κέφια του γιὰ κουβέντα, τοῦ ζητήσαμε νὰ μᾶς εἰπεῖ καρμιὰ ἱστοριούλα ἀπὸ τὴν πολὺπαθὴ ζωὴ του στὴν ξενητιά.

— Θὰ σᾶς εἰπῶ μιὰ ἱστορία, ὅπως τὴν ἔζησα, εἶπε, καὶ ἄρχισε :

Φεύγοντας ἀπὸ δῶ, παιδί, καταστάλαξα στὸ Σόνραϊζ, ἕνα χωριὸ ἀπὸ ἐξήντα - ἑβδομήντα ξύλινα σπίτια καὶ ἕνα χῶλ, ποὺ τὸ εἶχαν οἱ Ἀμερικανοὶ γιὰ ἐκκλησία, γιὰ συνεδριάσεις, γιὰ κλάμπ, γιὰ ὄλα. Στὸ χωριό, ἦταν καὶ ἕνα μεγάλο παντοπωλεῖο. Ἐκεῖ βρῖσκαμε ὅ,τι θέλαμε. Ἐνα χωριὸ τῆς σιδερόμινας, ποὺ οἱ ξένοι, πρὸ παντός, σχεδὸν ὄλοι ἐργένηδες, ζούσαμε μιὰ κοινόβια

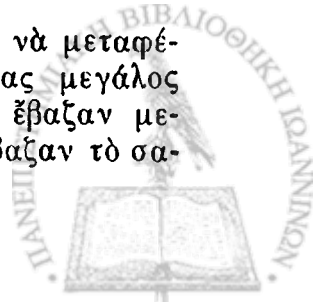
ζωή, σὲ ὀμάδες ἀπὸ πεντέξη, μὲ δωμάτια γιὰ ὕπνο καὶ ἕνα μικρότερο γιὰ κουζίνα. Ὁ καθένας μὲ τὴ σειρά του ἔκανε καὶ τὸ μάγερα.

Ὅλοι, εἴτε στὴν ἐπιφάνεια δουλεύαμε, εἴτε κάτω στὶς γαλαρίες, βγαίναμε σὰν νὰ μᾶς εἶχαν βουτήξει στὸ μούστο, ἀπὸ τὸ μετάλλευμα τοῦ σίδηρου. Πηγαίναμε κατ' εὐθείαν, κάθε βράδυ, σ' ἕνα μεγάλο χτίριο μὲ ζεστὰ καὶ κρύα νερὰ καὶ ἐκάναμε ντους. Ἐτσι ἀνθρωπίζαμε κάπως.

Ὅλοι οἱ λόφοι ἦταν σιδερομετάλλευμα. Οἱ μιναδόροι, μὲ φουρνέλλα, γκρέμιζαν τοὺς σιδερένιους βράχους, μέσα σ' ἕνα τεράστιο κοίλωμα, ποὺ εἶχε κατὰ διαστήματα μεγάλους λάκκους σὰν χωνιά. Ἐκεῖ, μὲ δυναμίτες, ἔσπαζαν τὰ μεγάλα κομμάτια σὲ μικρότερα, γιὰ νὰ περάσουν ἀπὸ τὶς σκάρες καὶ νὰ φορτωθεῖ τὸ μετάλλευμα, σὲ ὑπόγεια τραινάκια, κάτω στὶς γαλαρίες. Ἀπὸ κεῖ τ' ἀνέβαζαν οἱ ἀνελκυστήρες καὶ τὸ φόρτωναν στὰ βαγόνια, γιὰ τὸ Πουέμπλο, ὅπου βρῖσκονταν τὰ μεγάλα χυτήρια.

Ἦταν βέβαια μιὰ ζωὴ σκληρὴ, ζωὴ ἐξορίας, βασανισμένη, κάπως ἐπικίνδυνη, ἀλλὰ καὶ ἀποδοτικὴ. Ἀπὸ τοὺς συμπατριῶτες μου ἕνας ἦταν καὶ ὁ Γρηγόρης, ἕνα παλληκάρι ὡς εἴκοσι χρονῶν, ποὺ κατέβαινε σ' αὐτοὺς τοὺς λάκκους. Ἐκεῖ λοιπὸν ἕνα πρωί, ὅπως τοποθετοῦσε δυναμίτη, νὰ σπάσει τὰ μεγάλα κομμάτια, ξέφτισε ὀλόκληρο ντουβάρι ἀπὸ ψηλὰ καὶ κατρακύλησε θρύψαλα ὡς κάτω, ποὺ ἐρζόταν ὁ Γρηγόρης, καὶ τὸν ἄφησε στὸν τόπο.

Τὸ μέρος, ὅπου μπορούσαν νὰ μεταφέρουν τὸ σκοτωμένον, ἦταν ἕνας μεγάλος σταῦλος, ποὺ στὴν μιὰν ἄκρη ἔβαζαν μερικὰ ἄλογα καὶ στὸ ἄλλο στοίβαζαν τὸ σα-

νό. Ἐκεῖ κοντά, πάνω σ' ἓνα κάρρο, πού ἔστρωσαν μὲ σανό, τοποθέτησαν τὸ νεκρό. Κι ἐπειδὴ εἶχε ζεστάνει ὁ καιρός, τὸν σκέπασαν μ' ἓνα μουσαμᾶ κι ἀπάνω ρίξανε πολλὰ ζομμᾶτια πάγο.

Ὁ Γρηγόρης εἶχε ἓνα μεγαλύτερον ἀδερφό, σ' ἄλλο μέρος ἀρκετὰ μακρῶ, πού δούλευε σ' ἄλλη σιδερόμινα. Τοῦ τηλεγράφησαν ἀμέσως, πὼς ὁ ἀδελφός του εἶχε χτυπήσει ἄσκημα καὶ νῆρθει τὸ γρηγορώτερο.

Ἐγὼ δὲν εἶχα πιάσει δουλειὰ ἀκόμη, γιατί ἤμουν μικρός. Περιμένα νὰ ζεστάνει ὁ καιρός καὶ τότε ἴσως ἔπιανα δουλειά, νὰ πηγαίνω νερὸ μὲ τὸν κουβᾶ στοὺς ἐργάτες, σκαρφαλώνοντας σ' αὐτὲς τὶς γκρεμίλες. Ὅπως καὶ πράγματι ἔγινε ἀργότερα.

Ἔτσι ἤμουν ὁ μόνος ἀνεργὸς ἀπὸ τοὺς πατριῶτες μου καὶ διαθέσιμος φυσικὰ νὰ φυλάξω τὸν πεθαμένο τῆ νύχτα, γιατί ὅλοι οἱ ἄλλοι θὰ ἐργάζονταν μέχρις ἀργὰ τὸ βράδυ καὶ τὸ ἄλλο πρωὶ θ' ἀπαιρναν ἄδεια λίγες ὧρες νὰ κηδέψωμε τὸ νεκρό.

Ἐνας θεῖος μου, ὁ Γιώργαρος, μοῦ ἔδωσε ἓνα παλιὸ δικό του «βρεκότο» (κατὰ ἑλληνικὴ παράφραση βρεκότο), εἶδος κοντογοῦνι, καὶ μοῦ εἶπε ὅτι θὰ ἔμενα ἐγὼ νὰ φυλάξω τὸ λείψανο τῆ νύχτα. Καὶ γιὰ νὰ μοῦ ἀποκλείσει κάθε ἀντίρρηση:

«Δὲ φοβᾶσαι, μοῦ εἶπε, ἐσὺ κοτζᾶμ ἀντρας τώρα, πού περιμένεις νὰ πιάσεις καὶ δουλειά! Ἔτσι; Δὲν εἶναι κι ἄλλος κανένας νὰ φυλάξει. Εἶναι ὅλοι τσακισμένοι ἀπὸ τὴν κούραση. Στὶς πέντε τὸ πρωί, φαντάζομαι νὰ φτάσει κι ὁ Ἀντώνης, ὁ ἀδερφός του κι ὁ παπᾶς ἀπὸ τὸ Σιαγιάννι. Ἔτσι! Ντύσου τὸ «βρεκότο», πάρε μπόλικο σανὸ γιὰ στρωσίδι καὶ ρίξε πάνω σου κι αὐτὴ τὴν κουβέρτα νὰ μὴν πουντιάσεις.

Ἄλλὰ τί νὰ σᾶς πῶ! Αὐτὴ τῆ νύχτα, δὲ θὰ τὴν ξεγᾶσω ποτέ. Ὅχι πὼς φοβόμουν τὸν πεθαμένο, ἀλλὰ καθὼς ἔλυωνε ὁ πάγος κι ἐκυλοῦσε πάνω στὸν μουσαμᾶ κι ἔσταζαν καὶ τὰ νερὰ κάτω, ἀνατριχίαζε ὅλος. Τὸ μόνο πρᾶγμα πού μὲ συντρόφευε, σ' αὐτὸν τὸν μεγάλῳ σταῦλο, ἦσαν τ' ἄλογα πού φρούμαζαν κάπου - κάπου ἀπὸ τὴν ἄλλη ἄκρη.

Ἐκεῖ λοιπὸν πού μ' ἐπαιρνε λίγο τὸ κροτούπνι, ἀκούω ν' ἀνοίγουν τὴ μεγάλη

πόρτα καὶ νὰ μπαίνουν ψαγουλεύοντας στὸ μισόφωτο τῆς λάμπας, πού κρεμόταν ἐκεῖ κοντά, ὁ βοηθὸς τοῦ Σταθμάρχη μὲ κάποιον, πού μιλοῦσε σπασμένα ἐγγλέζικα. Μόλις πλησίασαν, ἀναγνώρισα τὸν ἀδερφό τοῦ Γρηγόρη, τὸν Ἀντώνη, πού τόσο πολὺ ἔμοιαζαν ὁ ἓνας μὲ τὸν ἄλλο. Σηκώθηκα πάνω ἀλλὰ δὲν κατάλαβα τί εἶπε ὁ Ἀμερικανός. Ὅμως, πρὶν βγεῖ ἐκεῖνος ἀπὸ τὴν πόρτα, ὁ Ἀντώνης ξέσπασε σ' ἓναν κοπετό, ἓνα θρηῆνο πού μ' ἔκαμε κι ἐμένα νὰ βάλω τὰ κλάματα.

Πῆγα κοντά του, ἀκούμπησα τὸ χέρι μου στὸν ὄμο του, καὶ τοῦ εἶπα ποιὸς ἤμουν. Αὐτὸς μὲ κολλημένα τὰ χεῖλη στὸ μάγουλο τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ, σπαρταροῦσε ὅλος καὶ ταραζόταν σύγκορμος.

«Ἄχ, ἀδερφοῦλή μου, ἔλεγε, νὰ μποροῦσα νὰ σκούξω δυνατὰ, πάνω ἀπὸ στεργιές καὶ θάλασσες, νὰ μ' ἀκούσουν οἱ γονεῖς κι ἡ ἀδερφοῦλα μας. Μὰ δὲν μπορῶ οὔτε νὰ φωνάξω. Ξένος τόπος, ξένοι ἀνθρώποι γύρω μας. Ξένοι ἐμεῖς, ξένη κι ἡ λαλιά μας κι ἡ ψυχὴ μας ξένη. Δὲν κλαίω σένα πού σκοτώθηκες, λεβέντη μου, μὰ κλαίω καὶ τοὺς γονεῖς μας καὶ τὴν ἀδερφοῦλα μας. Γι' αὐτοὺς θὰ εἶσαι ὁ ἄθαφτος νεκρός, πού θὰ τὸν περιμένουν νὰ γυρίσει. Ὅποιος πεθαίνει στὴν ξενιτειά, Γρηγόρη μου, θὰ πεθαίνει χρόνια πολλὰ, γιατί θ' ἀφουγκράζεται ν' ἀκούσει τὸ μοιρολόδι τῆς μάννας, τὸ στεναγμὸ τοῦ πατέρα, τὸ πικρὸ κλάμα τῆς ἀδερφῆς. Λείψανο εἶσαι σὺ λεβέντη μου ἢ ἓνα σφαχτὸ πάνω στὸ κάρρο; Ἀντὶ γιὰ τὰ φιλιὰ τοῦ πατεροῦλη, τῆς μαννούλας καὶ τῆς ἀδερφῆς, σὲ σκέπασαν μὲ πάγο, ἀκριβέ μου.

Λὲς κι ἐπρομάντευες, Γρηγόρη μου, τί σοῦμελε. Μοῦ ἔγραφες πὼς ὅλος ὁ τόπος μύριζε σίδερο. Ὅλος ἦταν κόκκινες σιδερένιες πέτρες. Κι ἐδῶ βράχος ὀλόκληρος ἔγινε γίλια κομμάτια, νὰ σὲ σκοτώσει. Ἐμεῖς ἤρθαμε στὴν ἄκρη τοῦ κόσμου νὰ δουλέψουμε γιὰ μιὰ μπουκιὰ ψωμί, καὶ σηκώθηκε ὀλόκληρο βουνὸ νὰ μᾶς πετροβολήσει. Πὼς θὰ σηκώσεις στὸ στήθος σου αὐτὸ τὸ κρύο σιδερένιο γῶμα, πού δὲ θὰ τὸ ζεσταίνει ποτέ, οὔτε ἓνα μικρὸ καντήλι; Πὼς θὰ φυτρώσει ἀκόμη κι ἐν' ἀνθάκι πάνω στὸν τάφο σου, πού δὲ θάναί κανεὶς νὰ τὸ ποτίσει;».

Σὲ λίγη ὥρα, ἄρχισε νὰ ξημερώνει κι ἦρθαν οἱ πρῶτοι χωριανοὶ μας καὶ μπροστὰ ὁ θεῖος μου ὁ Γιώργαρος. Ξαφνιάστηκαν, ποὺ εἶδαν τὸν Ἀντώνη δίπλα μου. Δὲν τὸν περίμεναν τόσο νωρίς. Θέλησαν νὰ τὸν παρηγορήσουν, μὰ ἔβαλαν ὄλοι τους τὰ κλάματα μαζί του. Πρέπει νὰ εἶναι πολὺ πικρὸς ὁ θάνατος στὰ ξένα. Ὁ Ἀντώνης ἦταν κι αὐτὸς ὠχρὸς σὰν πεθαμένος.

Τότε μὲ τράβηξε ὁ θεῖος μου παράμερα ἀπὸ τοὺς ἄλλους.

— Σταμάτα τίς κλαψούρες, μοῦ λέει, καὶ πῆγαινε στὸ σπίτι. Σοῦ ἔχω φυλάξει λίγο γάλα.

Θὰ φᾶς καὶ θὰ κοιμηθεῖς. Τ' ἀκοῦς; Ἐμεῖς θὰ ἐτοιμάσουμε τὸ λείψανο κι δταν εἶναι ὦρα, θάρθω νὰ σὲ ξυπνήσω ἐγώ. Θάρθει κι ὁ παπᾶς ἀπὸ τὸ Σιαγιάννι. Θὰ γίνει ἡ κηδεῖα καὶ θὰ πάμε κατ' εὐθείαν στὴ δουλειά. Αὐτὸ μᾶς εἶπαν αὐτοὶ ἡ ἀβάφιστοι. Πῆγαινε τώρα νὰ κοιμηθεῖς.

Πῆγα ἰστὸ σπίτι. Ἐβίασα τὸν ἑαυτὸν μου νὰ πιῶ τὸ γάλα κι ἔπessa νὰ κοιμηθῶ.

Μὰ δὲν ἦταν ὕπνος αὐτός. Ἦταν ἓνα τρομερὸ ὄνειρο, αὐτὸ ποὺ εἶδα.

Ἦμουν, λέει στὸ νεκροταφεῖο, ποὺ εἶχαμε θάψει τὸ Γρηγόρη κι δταν οἱ ἄλλοι γύρισαν νὰ φύγουν, ἔμένα σὰν κάτι μοῦλεγε νὰ περιμένω. Κι ἐπερίμενα.

Ἐπαιρνε νὰ νυχτώσει. Κι ὅπως πλησίασα, εἶδα τὰ χῶματα τοῦ τάφου ν' ἀναφουφουλιάζουν καὶ νὰ βγαίνει ὁ Γρηγόρης, ντυμένος κάτασπρα, ὅπως ντυνόταν τὸ καλοκαίρι ὁ διευθυντὴς τῆς ἐταιρείας. Ἄσπρο κουστούμι, ἄσπρα παπούτσια, γραβάτα, ὄλα κάτασπρα. Καὶ μοῦ κουνούσε τὸ χέρι, σὰν νὰ μ' ἀποχαιρετοῦσε. Κατόπι,

τὸν εἶδα νὰ χάνεται κατὰ τὴν ἀνατολή, κι ἐγώ, λέει, χωρὶς νὰ μπορῶ νὰ τὸν ἀκολουθήσω, πάλι τὸν ἔβλεπα νὰ δρασκελαῖε στεριὲς καὶ θάλασσες καὶ νὰ μπαίνει στὸ χωριό μας ὄλονυχτὶς.

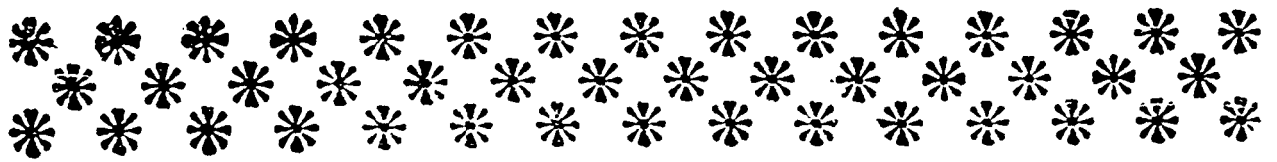
Τὸ σκυλί τους, ὁ μαυρούλης, τὸν εἶδε καὶ κούνησε τὴν οὐρά του κι ἀμέσως κατόπι ἄρχισε νὰ οὐρλιάζει θρηνητικά, τόσο ποὺ ξύπνησε ὀλη ἡ γειτονιά. Μὰ ὁ Γρηγόρης οὔτε ποὺ τὸ πρόσεξε. Τράβηξε ἴσια γιὰ τὸ νεκροταφεῖο τοῦ χωριοῦ. Κι ἐγὼ κάθησα, λέει, πίσω ἀπὸ ἓνα πουρνάρι τοῦ νεκροταφείου, νὰ ἰδῶ τί θὰ κάνει. Κι ὁ Γρηγόρης ἔκαμε, λέει, τὸ σταυρὸ του καὶ μ' ἓνα φτυάρι στὰ χέρια ἄρχισε ν' ἀνοίγει τὸν οἰκογενειακὸ τους τάφο καὶ νὰ πετάει ὄξω τὰ χῶματα.

Μὰ ὅπως βούλιαζε μέσα στὸν τάφο, ποὺ ἀνοίγε, τὰ ἴδια τὰ χῶματα γύριζαν καὶ τὸν σκέπαζαν. Ὡσπου, στὸ τέλος, μὲ τὸ λάλημα τοῦ πετεινοῦ, σταμάτησε νὰ οὐρλιάζει καὶ τὸ σκυλί τους στὸ σπίτι του, ποὺ ἦταν ἀντίκρου στὸ νεκροταφεῖο.

Ξύπνησα ταραγμένος. Ὑστερα, δταν σκέφτηκα πῶς ὁ Γρηγόρης ἦταν πεθαμένος, σὰν νὰ τὸ φχαριστήθηκα, ποὺ ἡ ψυχούλα του, ξενητεμένη, πῆγε ν' ἀναπαυτεῖ δίπλα στὸν παπποῦ καὶ στὴ γιαγιά του.

Ντύθηκα βιαστικὰ καὶ τράβηξα γιὰ τὴν κηδεῖα. Ὁ θεῖος μου μ' ἐλυπήθηκε, ποὺ εἶχα κακονυχτίσει καὶ δὲν ἦρθε νὰ μὲ ξυπνήσει, ὅπως μοῦ εἶχε ὑποσχεθεῖ. Ἐφτασα ὁμως μόλις ἄρχισε ὁ ψάλτης νὰ λέει νὸ «Ἀμωμοὶ ἐν ὀδῶ. ἀλληλοῦϊα». Ὁ καῦμένος ὁ Γρηγόρης, τὸ χρυσὸ παιδόπουλο, ἦταν ὁ ἄμωμος ἐν ὀδῶ. Τὸν εἶδα νὰ γυρίζει ντυμένος στ' ἄσπρα, ἀπὸ τὴν ξενητεία στὸ χωριό μας.

ΜΑΡΙΑΣ ΑΡΚΑΔΙΟΥ

Ὁ Μπωντλαίρ καὶ ὁ ἐκδότης τοῦ Πουλὲ - Μαλασσί

Ὅταν ὁ Μπωντλαίρ πρωτοεμφανίστηκε στοὺς φιλολογικοὺς κύκλους τοῦ Παρισιοῦ, χρωστοῦσε κι' ὄλας 15.000 φρ., ποσὸ σεβαστό, πὺ ὀλοένα καὶ μεγάλωνε μὲ τὰ ὑπογραμμένα δάνεια ποῦκανε ἀπὸ τὸν φίλο του Μαλασσί. Τὸ πάθος του γιὰ τὴν αἰσθητικὴ ὀμορφιά—τὴ ζωγραφικὴ, τὶς πορσελάνες, τὰ παληὰ ἐπιπλα, τὰ ξωτικὰ λουλούδια καὶ τὶς γυναῖκες—τὸν κέντριζε καὶ τὸν ἀνάγκαζε πότε ν' ἀγοράζει σπάνια ἀντικείμενα τέχνης (φημισμένους πίνακες κ. ἄ.) καὶ πότε σὰν ἕνας τέλειος ἀγγλοσάξονας δανδῆς νὰ ξοδεύει ἀσυλλόγιστα ποσὰ γιὰ τὴν ἄψογη ἐμφάνισή του—κοστουμι ἄ-λα-Γκαῖτε, μὲ τὰ ἴδια μεταλλικὰ κουμπιὰ—καὶ πότε στὰ πολυτελῆ διαμερίσματά του νὰ διατηρεῖ, ὅπως λέγεται, καὶ κινέζο ὑπηρέτη ἀκόμα... (φυσικὰ αὐτὰ στὴν ἀρχή).

Κι' ἔτσι, τὴ χρονιά πὺ ἐκυκλοφόρησαν τὰ «Ἄνθη τοῦ Κακοῦ», χρωστοῦσε ἀκόμα στὸν Πουλὲ - Μαλασσί 850 φρ. Οἱ ἀνάγκες του ἦταν σκληρὲς κι' ἀτεγκτες... Ὅλες του τὶς ἐλπίδες, πὺ εἶχε στηρίζει στὰ «Ἄνθη τοῦ Κακοῦ», τὶς εἶδε νὰ γκρεμίζονται. Ἀπὸ τὸ χτύπημα αὐτὸ δὲ θὰ μπορέσει ποτὲ πιά νὰ συνέρθει... διαρκῶς θὰ βουλιάζει. Ὅδ βουλιάζει, καὶ μόνο οἱ «τεχνητοὶ παράδεισοι» θὰ τοῦ δίνουν μιὰ κάποια ἀνακούφιση, μιὰ κάποια παροδικὴ γαλήνη. Ἡ σκέψη του θὰ γυρίζει σ' ἕνα μονάχα σημεῖο, τὴν αὐτοκτονία· εἶναι ἡ μόνη λύση· ἡ μόνη διέξοδος... κι' ὅμως μιὰ τέτοια λύση, τὸν τρομάζει· πληγώνει τὴν ἀξιοπρέπειά του. Ἡ μόνη του παρηγοριά θάνατο ὁ ἀφοσιωμένος του φίλος, Πουλὲ - Μαλασσί. Σ' αὐτὸν θ' ἀνοίξει τὴν καρδιά του, ὁ περήφανος Μπωντλαίρ, πὺ δὲν τὸ κάνει ποτὲ σὲ κανένα παρὰ μόνο στὴ μητέρα του, ὅταν εἶναι πολὺ ἀπελπισμένος, γιὰ νὰ μετανοιώσει ἀμέσως κατόπι γιὰ τὴν ἀδυναμία του αὐτῆ.

«Οἱ μοναδικοὶ του φίλοι, οἱ ἀληθινοὶ του ἔμπιστοι εἶναι τὰ βιβλία—λέει ὁ Παρμενί—καὶ μόνο στὴ Μοῦσα ἐγκαταλείπεται δίχως ντροπή... Στὺς στίχους του καὶ στὶς προσωπικὲς του σημειώσεις μονάχα θ' ἀφήνει «τὴν καρδιά του γυμνή». Τὴν ψυχολογικὴ του αὐτῆ κατάσταση, ὁ ποιητῆς, τὴν εἶχε ἐκμυστηρευθεῖ κι' ἄλλοτε στὴ μητέρα του, σ' ἕνα γράμμα πὺ, ἀπὸ τὸν Ζὰν Κρεπέ, χρονολογεῖται κατὰ τὸν μῆνα Ἰούλιο—Αὐγούστο τοῦ 1855· ἔγραφε τότε:

«Τί κενὸ γύρω μου... τί μαυρίλα, τί ἠθικὰ σκοτάδια καὶ πόσοι φόβοι γιὰ τὸ μέλλον».

Κι' ἔτσι, μιὰ μέρα τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ 1859, θὰ γράψει στὸν Μαλασσί: «Σκεπτόμουνα τελευταῖα, πὺ δὲν ἔχω ἄλλο φίλο ἀπὸ τὴ Μητέρα μου καὶ σένα». Εἶναι μιὰ σύγκριση ἀποκαλυπτικὴ, ὅταν ξέρουμε πὺς λάτρευε τὴ Μητέρα του, μ' ἐκείνη τὴν παθολογικὴ λατρεία πὺ ἡ στέρησή της τὸν βάραινε σ' ὄλη του τὴ ζωή.

Ἐνα χρόνο πρὶν (1858), κοντὰ στὴν ἄθλια ὀικονομικὴ κι' ἠθικὴ του κατάσταση, ὁ Μπωντλαίρ θ' ἀρχίσει νὰ νιώθει καὶ τὰ τρομερὰ συμπτώματα τῆς φοβερῆς ἀρρώστειας· ὡστόσο θάνατο ἀκούραστος καὶ θὰ μοχθεῖ πότε νὰ μεταφράζει ἀδιάκοπα τὸν Πόου καὶ πότε νὰ γράφει τὶς περιφημὲς μελέτες του καὶ κριτικὰ του ἄρθρα γιὰ τὴν Τέχνη.

Οἱ μοναδικοὶ του σχεδὸν πόροι εἶναι τὰ λίγα γαλ. φράγκα πὺ τοῦ δίνει περιοδικὰ τὸ Ὑπουργεῖο Παιδείας γιὰ τὶς ἐξαισῖες μεταφράσεις τοῦ πνευματικοῦ ἀδερφοῦ του (Πόου), πὺ καὶ μόνες ἔφταναν νὰ τοῦ ἐξασφαλίσουν τὴν παγκόσμια δόξα.

Ἡ στέρηση τὸν τσακίζει· ὁ Ποιητῆς, δαρμένος ἀπὸ πλῆξη, μοναξιά καὶ πίκρα, νοιώθει νὰ πνίγεται. Γιὰ νὰ βρεῖ λίγη γαλήνη, θὰ καταφύγει στὸν Ἀλανσόν, στὸ

φίλο του Μαλασσί, πού θά τόν φιλοξενήσει δώδεκα μέρες. Κι' οί δυό τους, βρίσκονται σέ άθλια οικονομική κατάσταση — ο ένας έξ αιτίας τοῦ άλλου — μά πάντα θ' αλλάζουν λόγια συμπόνιας κι' άμοιβαίας κατανόησης. Ἡ θέση τοῦ Μαλασσί είναι λεπτή κι' αξιοθρήνητη. Αὐτός ο πάντα αισιόδοξος μέ τόν θαρραλέο και περιπετειώδη χαρακτήρα, θ' άρχισει ν' άπελπίζεται και νά χάνει τὸ θάρρος του μπρός στο φάσμα τῆς πτώχευσης πού τόν άπειλεῖ. Ὁ σωρὸς τῶν ἐκδόσεων κι' οί χρηματικές άπαιτήσεις τοῦ φίλου του, τόν κάνουν ν' άνησυχεῖ. Παρ' ὄλ' αὐτά, τὴν πρώτη Ἰανουαρίου τοῦ 1860, ο Μπωντλαίρ κι' ο Πουλὲ - Μαλασσί θά υπογράψουν συμβόλαιο γιά τέσσερις τόμους: τὴν β' ἔκδοση τῆς συλλογῆς «Τὰ Ἄνθη τοῦ Κακοῦ», τοὺς «Τεχνητοὺς Παράδεισους», τίς «Αἰσθητικές παραδοξότητες» κι' ἕνα τόμο ἀποκριτικά φιλολογικά ἄρθρα.

Καθένας ἀπ' αὐτοὺς τοὺς τόμους θά κυκλοφοροῦσε σέ 1.500 ἀντίτυπα· ἡ άμοιβή τοῦ συγγραφέα ὀρίστηκε σέ 300 φράγκα, τὰ 150 όταν παραδώσει τὰ χειρόγραφα και τὰ ὑπόλοιπα όταν υπογραφτεῖ τὸ τελευταῖο bon à tirer. («τυπωθήτω»).

Στὸ μεταξύ, ο Ποιητής, ἔξουθενωμένος φυσικά και ἠθικά, θά πάθει στίς 13 τοῦ ἴδιου μήνα μιὰ ἑλαφρὰ ἔγκεφαλική κρίση, μά δίχως νά χάσει τίς αἰσθήσεις του... Παραπατώντας και τρέμοντας, θά προσπαθεῖ άπεγνωσμένα κι' ὀλομόναχος, νά υπορέσει κάπου ν' άκουμπήσει, νά σταθεῖ... Γύρω του τὸ σούρουπο θά πέφτει βαρὺ, καταθλιπτικὸ στὸ χειμωνιάτικο τοπεῖο... Πιὸ πέρα ἡ ζωὴ κυλοῦσε ψυχρὴ κι' ἀδιάφορη...

Λίγο ἀργότερα, τὸν Φεβρουάριο ἢ Μάρτιο τοῦ 1861, θά γράψει στήν μητέρα του τὸ πιὸ τρομερὸ και πονεμένο γράμμα:

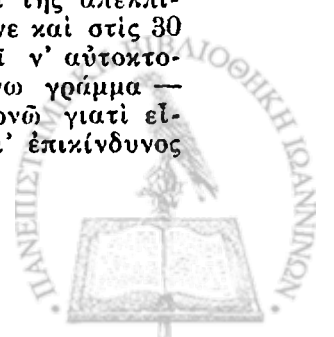
«Ἀγαπημένη μου μητέρα, ἄραγε ὑπάρχει ἀκόμα καιρὸς νά γίνουμε εὐτυχισμένοι; Δὲν μπορῶ νά τὸ πιστέψω. Σαραντα χρόνια κηδεμονία¹, τεράστια χρέη κι' ἀπ' ὄλα

¹Ἐξ αιτίας τῆς σπάταλης ζωῆς του, ο πατριός του τοῦ ἐπέβαλε δικαστικά γιά κηδεμόνα τὸν Μαίτρο Ἀνσέλλ, πρᾶγμα πού βασάνιζε τὸν Ποιητὴ σ' ὄλη του τὴ ζωὴ. Γι' αὐτὸ τὸ δεύτερο πλήγμα (τὴν κηδεμονία του)—τὸ πρῶτο ἦταν ὁ δεύτερος γάμος τῆς μητέρας του—

τὸ χειρότερο, ἡ χαμένη θέληση, ἡ καταστρεμμένη. Ποιὸς ξέρει ἂν και τὸ μυαλό μου δὲν ἔχει ἀλλοιωθεῖ... Δὲν ξέρω, οὔτε μπορῶ νά ξέρω, ἀφοῦ πιά ἔχασα τὴ δύναμη τῆς προσπάθειας. Πρὶν ἀπ' ὄλα, θέλω νά σοῦ πῶ, πῶς ἕνα πρᾶγμα, πού δὲν τὸ λέω συχνά και πού, τὸ δίχως ἄλλο, δὲν τὸ ξέρεις, ἂν μὲ κρίνεις ἔξωτερικά· κι' αὐτὸ εἶναι πῶς ἡ σιοργή μου γιά σένα, μεγαλώνει ἀδιάκοπα. Κι' ὄμως, ντρέπομαι νά ὀμολογήσω πῶς αὐτὴ ἡ τρυφερότητα δὲ μου δίνει πιά τὴ δύναμη νά ξανασηκωθῶ. Ἄναπολῶ, τὰ περασμένα χρόνια, τὰ φριχτὰ κείνα χρόνια και περνᾶω τὸν καιρὸ μου μέ τὸ νά σκέφτομαι πόσο σύντομη εἶναι ἡ ζωὴ. Τίποτ' ἄλλο... κι' ἡ θέλησή μου ὄλο κι' ἔξασθενεῖ. Ἄν ποιὲ ἄνθρωπος γνώρισε νέος τὴν πλήξη και τὴν ὑποχονδρία, αὐτὸς ἀσφαλῶς εἶμαι ἐγώ. Κι' ὄμως πόσο θᾶθελα νά ζήσω, πόσο θᾶθελα νά νιώσω λίγη ἀσφάλεια, λίγη δόξα, τὴ χαρὰ γιά τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτὸ μου. Κάτι τὸ τρομερὸ μου λέει: Ποτέ! και πάλι κάτι ἄλλο μου λέει: προσπάθησε. Ἄπο τὰ τόσα σχέδια και προθέσεις πού κάνω εἶναι ὄλα μαζεμένα σέ δυὸ - τρεῖς φακέλλους, πού δὲν τολμῶ ν' ἀνοίξω — ἄρα γε τί θά μπορέσω νά κατορθώσω νά κάνω ἀπ' ὄλ' αὐτά; Μπορεῖ και τίποτα, ἴσως...».

Τὸ γράμμα αὐτὸ, πού τὴ χρονολογία του δὲν θυμόταν οὔτε ὁ ἴδιος ὁ Ποιητής, ἔμεινε πολὺν καιρὸ ἀνάμεσα στὰ χαρτιά του, μὴ ἔχοντας τὴ δύναμη οὔτε κἂν νά τὸ στείλει. Ἡ ἴδια ἔλλειψη δύναμης και θέλησης θά τὸν ἀποτρέψει τὴν τελευταία στιγμή νά γράψει ἕνα πρόλογο, ὅπου θά προσπαθοῦσε νά διαλύσει τὴν παρεξήγηση πού παρέσυρε σέ καταδίκη τὰ ἔξι ποιήματα τῆς συλλογῆς του. Μά τὸ μάταιο κάθε ἐξήγηση τὸν συγκράτησε και διαβάζουμε σ' ἕνα πρόχειρο σχεδίασμα τοῦ Ποιητῆ:

ὁ Μπωντλαίρ θά πεῖ πολὺ ἀργότερα ἔπειτα ἀπὸ 15 χρόνια: «...Ἀπομένει ἕνα τρομερὸ λάθος πού κατὰστρεψε τὴ ζωὴ μου, μάρανε ὄλες μου τίς μέρες και χρωμάτισε ὄλες μου τίς σκέψεις μέ τὸ χρώμα τοῦ μίσους και τῆς ἀπελπισίας. Αὐτὴ ἡ ἀπελπισία τὸν ἔκανε και στίς 30 Ἰουνίου τοῦ 1845 ν' ἀποπειραθεῖ ν' αὐτοκτονήσει και ν' ἀφήσει τὸ παρακάνω γράμμα — διαθήκη στὸν Ἀνσέλλ: «Ἀυτοκτονῶ γιατί εἶμαι ἄχρηστος στοὺς ἄλλους κι' ἐπικίνδυνος στὸν ἴδιο τὸν ἑαυτὸ μου».

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ Η ΠΕΙΡΟΤΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΚΙΝΗΣΙΣ

Η ΦΙΛΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΚΑΙ ΤΑ ΓΙΑΝΝΙΝΑ

Ἡ ἀπόφαση τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς Ἐταιρείας (τὸ Ἀρσάκειο) νὰ τιμῆσει ξεχωριστὰ τὰ Γιάννινα, ἰδρύοντας ἕναν πρότυπο κύκλο ἐκπαιδευτηρίων (Νηπιαγωγεῖο — Δημοτικὸ — Γυμνάσιο — Παιδαγωγικὴ Ἀκαδημία), εἶναι μιὰ πράξη, ὄχι μονάχα ἱστορικῆς δικαιοσύνης, ἀλλὰ καὶ ὑψηλόφρονος χειρονομίας. Τὰ Γιάννινα, ἡ Μητρόπολις τῶν Γραμμάτων τῆς Νεώτερης Ἱστορίας μας, ὑπῆρξαν, γιὰ τὸ Γένος στὰ χρόνια τῆς δουλείας, ἡ ἱερὴ κιβωτὸς καὶ τὸ ἀκοίμητο καντήλι τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως.

Ἔτσι, κρατήθηκε ἡ Μνήμη καὶ ἡ Παράδοση τῆς Φυλῆς, ὅταν ὁ ἐκβαρβαρισμὸς καὶ ἡ ἀμάθεια, ποὺ νύχτωνε τοὺς ὀρίζοντες τῆς ζωῆς τῶν ραγιάδων, ἀπειλήσει τὴν ἴδια μας τὴν ἐθνικὴ φυσιογνωμία.

Καί, τώρα, ἡ πόλις τούτη, ποὺ ἡ ἱστορία της καὶ τὸ ὄνομά της συνυφάνθηκε μὲ τὴν νεώτερη πνευματικὴν ὑπόστασι τῆς χώρας μας, εἶναι πάντα μιὰ φωτεινὴ ἔστις, μιὰ Νεώτερη Μητρόπολις γιὰ τὴν Ἠπειρο (τὴν Μία καὶ Ἀδιαίρετη Ἠπειρο) καὶ τὴν λαμρὴ τῆς ἱστορίας. Γι' αὐτὸ, ἡ ἀπόφασις τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς Ἐταιρείας εἶναι, κοντὰ στ' ἄλλα, καὶ μιὰ πράξη ποὺ τιμᾷ καὶ τὸ ἴδιο αὐτὸ τὸ Ἴδρυμα. Γιατί, ἡ Φιλεκπαιδευτικὴ Ἐταιρεία, στίς ἡμέρες μας, δὲν εἶναι μονάχα μιὰ ἀνενεργὸς παράδοσις ἢ μιὰ ἐπιβίωσις ἐνὸς γεγονότος. Περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο, εἶναι ἡ ζωντανὴ παρουσία καὶ τὸ πιὸ βαρῦτιμο κεφάλαιο, ποὺ ἔχομε ἀπ' τὴν θυσία καὶ τὸν ἰδρώτα τῶν εδεργετῶν, γιὰ τὴν πνευματικὴ ἀναγέννησι τῆς Πατρίδας. Δὲν συρρικνώθηκε, ὅταν ἤρθε ἡ κρατικὴ εὐθύνη, γιὰ νὰ ἀπομείνει μόνο ὡς ὑποθήκη καὶ ὡς ἐθνικὴ ἀξία μιᾶς ὥραιας ἐθνικῆς μαρτυρίας. Ἡ Φιλεκπαιδευτικὴ Ἐταιρεία δὲν εἶναι μονάχα ὡς ἱστορία καὶ ὡς κλέος τῶν Ἠπειρωτῶν, ἀλλὰ εἶναι κι' ἕνα σύγχρονο ἐκπαιδευτικὸ καὶ πνευματικὸ ἴδρυμα, ποὺ ἀπόμεινε ἀπ' τίς ἐθνικὲς ἐκεῖνες Μεγάλαις Κληροδοσίαις, ποὺ δεσπάζουν καὶ ποὺ θὰ δεσπάζουν στὸν δημόσιον βίον τῆς Νεώτερης Ἑλλάδος. Γιατί, ἐκτὸς ἀπ' τὴν καθαρῶς ἐκπαιδευτικὴν δραστηριότητα, τὸ Ἴδρυμα τοῦτο εἶναι τὸ μοναδικὸ ποὺ ὑποθάλλει, προσέχει καὶ ἐνισχύει τὴν πνευματικὴν ἀνθήσι, ἰδιαίτερα μάλιστα τὴν ἀνθήσι ἐκεῖνη ποὺ ἐκπηγάζει ἀπ' τὴν ἐθνικὴν μας Παράδοσι καὶ ποὺ διατηρεῖ τὴν ἱστορικὴν Μνήμη τοῦ Γένους μας. Γι' αὐτὸ, ἡ προσφορὰ τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς Ἐταιρείας, τώρα, ποὺ ὁ ἀποχρωματισμὸς καὶ ἡ τυποποίηση τῆς ζωῆς ἀπειλοῦν ξανά νὰ διαστρώσουν τὴν ἐθνικὴν μας φυσιογνωμία μὲ στοιχεῖα ποὺ εἶναι ξένα πρὸς τὴν ἐλληνικότητα, ἔχει ἕνα ξεχωριστὸ βᾶρος, ποὺ δίνει τὴν

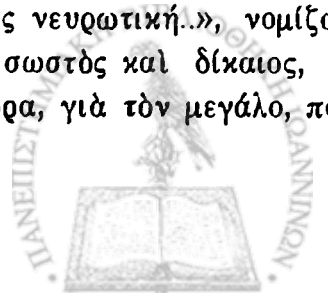
«...Ἐἶχα τὴν ἀπρονοησία νὰ διαβάσω, σήμερα τὸ πρωτὶ, μερικὲς ἐφημερίδες... Ἐάφνου, μιὰ ἀδιαφορία μὲ κυριεψε καὶ σταμάτησα, βρίσκοντας ἀνώφελο νὰ ἐξηγήσω ὅ,τι δῆποτε καὶ σ' ὅποιονδῆποτε. Ὅσοι μποροῦν μὲ μαντεύουν... γιὰ ὄσους δὲν μποροῦν, ἢ δὲν θέλουν νὰ μὲ καταλάβουν, θὰ συσώρωνα ἀνώφελα τίς ἐξηγήσεις...».

Τὸ ἴδιο περίπου συναίσθημα ἐκφράζει καὶ στὴ γνωστὴ του σκέψη: «Ὅσο περισσότερο δυστυχισμένος γίνομαι, τόσο περισσότερο καὶ ἡ περηφάνεια μου μεγαλώνει..» (ἀπὸ γράμμα στὴν μητέρα του, 11 Ὀκτ. 1860).

Ὅλη του αὐτὴ ἡ δυστυχία, θάνατι διάχυτη στὴν ἐξαιρετικὰ εὐαίσθητη ποιησὴ του. Ἀκόμα κι' ὁ Σάλντ-Μπέβ, ποὺ δὲν κατάφερε νὰ ἐκτιμῆσει τὰ «Ἀνθη τοῦ Κακοῦ» σ' ὄλη τους τὴν ἀξία, θ' ἀναγνωρίσει τὴ φύση τους κι' ἀφοῦ τὰ διαβάσει,

θὰ πεῖ στὸν Ποιητὴ: «Πρέπει νάγεις πολὺ πονέσει, δυστυχισμένο μου παιδί».

Γιὰ τὸ ἴδιο θέμα, ὁ Ζὰν Κρεπέ ἀναφέρει μιὰ σημαντικὴ μαρτυρία τοῦ Μπυϊσσόν: «Ὁ Μπωντλαίρ ἦταν μιὰ ψυχὴ πολὺ εὐθραυστη, πολὺ φρίνα, τρυφερὴ καὶ πρωτότυπη, ποὺ ράγισε στὴν πρώτη ἐπαφὴ μὲ τὴν πραγματικότητα...» Ὁ χαρακτηρισμὸς αὐτὸς τοῦ Μπυϊσσόν, καθὼς κι' ἐκεῖνος τοῦ Σὰρλ Ντυράν: «Ὁ Μπωντλαίρ ἦταν μιὰ φύση εὐαίσθητη κι' ἐκλεκτὴ ποὺ ἀποστρεφόταν τὸ συνηθισμένο καὶ τὸ συμβατικὸ.. ἐνιωθε φρίκη γιὰ τὴ βλακεία καὶ τὴν ὑποκρισία, ἦταν μιὰ φύση ποιητικὴ, ὄνειροπόλα, ἐκκεντρικὴ, παράξενη, νευρωτικὴ, πρὸ παντὸς νευρωτικῆ..», νομίζουμε ὅτι εἶναι ὁ πιὸ σωστὸς καὶ δίκαιος, ποὺ γράφτηκε ὡς τώρα, γιὰ τὸν μεγάλο, πονεμένο Ποιητὴ.

ἀξία ἀπόνα καινούργιο μήνυμα γιά τόν Νεοέλληνα. Κι' αὐτό, πιστεύω, εἶναι ἡ καλύτερη ἀξιοποίηση ἑνός ἱεροῦ ἰδρώτα, πού ὁ Βορειοηπειρώτης Ἀρσάκης τόν ἄφησε, γιά τήν κατοχύρωση καί γιά τήν διάρκεια τῆς Πατρίδας του. Αὐτόν τόν ἰδρώτα, ἡ Φιλεκπαιδευτική Ἐταιρεία, τόν φύλαξε, ὡς δύναμη καί ὡς ἀνάμνηση. Καί τόν ἀξιοποίησε. Δέν τόν ἄφησε νά μείνει μονάχα μιὰ λαμπρή σελίδα στήν ἱστορία μας ἢ ἕνα παρελθόν. Τόν ἔκαμε, καί στήν ἐποχή μας, ἕνα παρὸν κι' ἕνα κεφάλαιο, γιά τήν ὑποδομή τῆς πνευματικῆς πορείας τῆς φυλῆς μας. Εἶταν, λοιπόν, χρέος ἡ ἀνταπόδοση πρὸς τήν γενέτειρα τοῦ Ἀρσάκη, ἡ ὄντως ἱστορική αὐτὴ ἀπόφασις τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς Ἐταιρείας. Καί, ἀκόμα, εἶναι καί μιὰ ἀνάγκη, πού τήν ἐπιβάλλει μιὰ ὑψίστη ἐθνική ἐπιταγή, γιά τήν δημιουργία ἑνός ἀκτινοβόλου πνευματικοῦ κέντρου, στήν Ἠπειρο, πού νά διατηρεῖ τήν συνέχεια τῆς ζωῆς καί τῆς μνήμης τῶν Εὐεργετῶν, πού ἐγέννησαν καί ἔθρεψαν οἱ τραχεῖς ἐθνικὲς ἐπάξεις στὸν ἱερὸ χῶρο τῆς Βορείου Ἠπείρου. Ἔτσι, θὰ ὀλοκληρωθεῖ καί ἡ βαθύτερη δικαίωση τῆς θέλησῆς καί τοῦ δράματος τοῦ Α. Ἀρσάκη. Τώρα, ὅμως, τὰ Γιάννινα ἔχουν, ἐπίσης, τὸ μεγάλο χρέος γιά τήν ἀξιοποίηση αὐτῆς τῆς προσφορᾶς, πού κάνει, μὲ τήν ἀπόφασή της, ἡ Φιλεκπαιδευτικὴ Ἐταιρεία. Θὰ πρέπει, ἡ πόλη τούτη, πού ἔχει τήν εὐθύνη καί τὸ προνόμιο αὐτῆς τῆς ἱστορίας, ὄχι μονάχα νά χαιρετήσῃ τὴν ἀπόφασιν τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς Ἐταιρείας, ἀλλὰ καί νά πλειοδοτήσῃ σὲ προθυμία, σὲ θυσία ἀκόμα, γιά νά γίνει πραγματικότητα, ἡ ἰδρυση αὐτῶν τῶν ἐκπαιδευτηρίων, πού θὰ ἀποτελέσουν κι' ἕνα μοναδικό, στὴ χώρα μας, πνευματικὸ ἀκτινοβόλο κέντρο. Ἔτσι, ἄλλωστε, θὰ βοηθήσουμε στήν δημιουργία μιᾶς καινούργιας ἀνθησης, πού θὰ ξεκινᾷ ἀπ' τὴς ρίζες τῶν Ἠπειρωτῶν ἐθνικῶν μας Εὐεργετῶν, καί πού θὰ κρατήσῃ τὴν Μεγάλῃ Παράδοσίν τους, στήν τριχιελιτῆ ἱστορία τῆς Ἑλλάδος. Θὰ εἶναι μοναδικὸ κεφάλαιο, πού θὰ λαμπρύνει, πάντοτε, τὴν Ἠπειρο.

ΔΗΜΟΣΘ. Γ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

Λέοντος Μελά: «Μιὰ οἰκογένεια — Μιὰ ἱστορία», Ἀθήναι, 1967.

Ἡ οἰκογένεια Μελά, πράγματι, εἶναι ἕνα εἰδικὸ κεφάλαιο, ἀξιοπρόσεχτο στὴ νεώτερη ἱστορία τῆς Ἠπείρου, πού, ξεκινώντας ἀπ' τὸν δέκατο ἑβδόμο αἰῶνα, φτάνει ὡς τὶς ἡμέρες μας. Καί, ὅπως εἶναι φυσικόν, ἡ ἱστορία αὐτῆς τῆς οἰκογένειας, πού διατήρησε τὸ κύρος, τὴν παράδοση καί τὴν οἰκονομικὴ τῆς ὄντοτητα ἐπὶ ἕνα τόσο μακρὸ χρόνο, παίρνει αὐτόχρονα ἕνα γενικώτερο ἐνδιαφέρον. Γιατί, ἡ ζωὴ καί ἡ δράσις της, ὄχι μονάχα συνυφάνθηκε μὲ τὰ γεγονότα καί τὰ πρόσωπα, πού κυριάρχησαν ἢ πού εἶχαν ἕναν πολυκύμαντο ρόλο στήν τοπικὴ μας ἱστορία, ἀλλὰ καί, κατὰ κάποιον ἀφεντικὴ ἀναγκαιότητα, ἀφομοιώθηκεν ἢ ἴδια μέσα στὰ ἐθνικὰ ἱστορικὰ πλαίσια (τούλάχιστον καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν Ἠπειρο).

Ἔτσι, ἡ βιογραφία καί ἡ καταγραφή τῶν ντοκουμέντων τῆς οἰκογένειας Μελά, δέν μπορεῖ παρὰ νά εἶναι μιὰ προσφορὰ (ἔστω καί ἀρχαιολογικῆς μορφῆς), ἐλλείπουσα, κατὰ ἕνα μεγάλο μέρος, γιά τὴν ὀλοκλήρωση καί τὴν ἐπάρκεια τῆς ἱστορικῆς ὕλης τῶν ὑπερριακασίων τελευταίων χρόνων. Γι' αὐτό, ὁ Λέων Μελάς, ἕνας ἀπ' τοὺς ἀπογόνους τῆς οἰκογένειας αὐτῆς, πού εἶναι ὁ συγγραφέας τοῦ βιβλίου τούτου (ἕνα ὀγκωδέστατο ἱστορικὸ πῶμα 1.100 σελίδων), προσφέρει τώρα ἕνα ἔργο ἀξιόλογο καί χρήσιμο. Ἀκόμα, τὸ ἔργο αὐτὸ τιμᾷ ξεχωριστὰ τὸν συγγραφέα, γιατί, ὅπως φαίνεται, δέν ἀνάλωσε μόνο μιὰ ὀλόκληρη περιουσία γιά νά τὸ ἐκδώσῃ, ἀλλὰ καί μιὰ ὀλόκληρη ζωὴ γιά νά τὸ φτιάξῃ. Γιατί, ἐκτὸς ἀπ' τὴν ἔκτασι (τὴν ὄχι καί τόσο συνηθισμένη), τὸ ἔργο τοῦτο χρειάσθηκε, πρὸ παντός, πάθος ἀγάπης, συνείδηση χρέους, πειθαρχία, ἀοκητικὸ-

τητα καί ἀνυπολόγητο ἐργασία. Κι' ὅλ' αὐτά, πού χαρακτηρίζουν ἕναν ἀνθρώπο μὲ τὴν ἀντοχὴ τοῦ πνευματικοῦ χειρῶνακτα, ἔγιναν μὲ ὑποδειγματικὴ μεθοδικότητα καί τάξη (ἔτσι πού ἡ ἀρχιτεκτόνισις καί γενικὰ ἡ ἐσωτερικὴ δομὴ τοῦ βιβλίου νά εἶναι ἄρτια ἐπιστημονικῆς στάθμης) ἀπὸ τὸ Λέοντα Μελά, πού, κοντὰ στ' ἄλλα, ἔχει καί τὸ βῆρος τοῦ ὀνόματος τῆς οἰκογένειας. Γι' αὐτό, θὰ πρέπει νὰ σημειώσουμε πῶς, ὁ συγγραφέας, ἄξιος ἀπόγονος, ἀναλώθηκε κυριολεκτικὰ, γιά τὴν ἱστορικὴν κατοχύρωσι, γιά τὴν διάσωσι καί γιά τὴν ἀξιοποίησι τοῦ ὀνόματος καί τῆς ἱστορίας τῶν Μελάδων. Αὐτό, κυρίως, εἶναι ἴσως ἡ μεγαλύτερη ὑπηρεσία πού θὰ εἶχαν, οἱ ἀπόγονοι Μελά, νὰ προσφέρουν. Κι' εἶναι πρὸς ἔπαινο τοῦ Λέοντος Μελά.

Ἡ ἀξία τοῦ ἔργου πρέπει νά εἶναι πολὺτιμη. Γιατί, ὅπως τονίσαμε, ἡ οἰκογένεια τῶν Μελάδων ὑπῆρξεν ἕνα κεφάλαιο στὴ ζωὴ τῆς Ἠπείρου καί ἀπλώνεται σὲ τρεῖς ἑκατονταετίες. Μόνο ἡ καταχώρησις τῶν περιστατικῶν, τῶν προσώπων της, τῶν ἐγγράφων καί τῶν τεκμηρίων, πού παραθέτει ὁ συγγραφέας, καταλαμβάνει κάπου 700—800 σελίδες. Ἡ ἀποθησαύρισις αὐτῆ, καθὼς εἶναι μάλιστα διαρθρωμένη μὲ τὴν πορεία καί τὴν ἀλληλοεξάρτησι τῆς ἱστορίας καί τῆς οἰκογενειακῆς παράδοσις, συνιστᾷ μιὰ μοναδικὴν εἰσφορὰ ἀξιοποιημένης ἱστορικῆς ὕλης, πού ἔχει ἐξαιρετικὴ σπουδαιότητα γιά τὴν ἑλληνικὴν βιβλιογραφία τοῦ εἴδους αὐτοῦ. Ἀκόμα, τὰ στοιχεῖα πού καταχωρεῖ ὁ συγγραφέας, συσχετίζονται μὲ πάρα πολλὰς ἐνδιαφέρουσες πλευρὰς, ἐξ ἴσου ἀξιοπρόσεκτες, ὥστε νά δίνουν μιὰ ἱστοριογραφικὴν προέκτασι ἐνδιαφέροντος καί πέραν τῶν Μελάδων. Γι' αὐτό, παρ' ὅλον πού δέν εἶμαι σὲ θέση νά τὴν ἐλέγξω εἰδικῶς καί κατὰ

περίπτωση, πιστεύω πως ο Λέων Μελάς, θυσιάζοντας την άνεση και τα χρήματα, που απαιτήθηκαν γι' αυτό το έργο, είναι άξιος για περισσότερο έπαινο. Δεν άσώτευσε επί ματαίω την θέληση και την πολύμοχθη εργασία, την στιγμή που, στην θέση και στην ηλικία του, άλλοι, άπαστράπτοντες και εύωδιάζοντες λευκότεριχες κρόταφοι, πασχίζουν μόνο για μιά άπροβληματίστη καλοπέραση. Άς είναι βέβαιος, λοιπόν, πως έπραξε πολλά.

Πρέπει να προσθέσουμε, πως ο Λέων Μελάς, έχει έναν άπλο και φυσικό λόγο καλλιεργημένης δημοτικής, που, σ' ένα έργο σαν το δικό του, δίνει ακόμα την αίσθηση της ζωντανίας και διατρέχει χωρίς να συγκρούεται με την φύση του ύλικού. Το προσον αυτό, έξ άλλου, προφυλάσσει και την σοβαρότητα της διήγησης, από την μεγαληγορία ως την ερυθότητα του ύφους, καθ' όσον πρόκειται για ιστορία μιάς οικογένειας κι' όχι ένός έθνους.

Τέλος, στο έργο του Λ. Μελά, γίνεται γνωστή και η έξ αίματος συγγένεια της οικογένειάς του με τον μεγάλο Ρώσο κριτικό του περασμένου αιώνα Μπιελίνσκυ, πράγμα που, κατά την γνώμη μας, στο βιβλίο τούτο, δεν πιάνει όσον χώρο θά έπρεπε.

Βασίλη Κραψίτη: «Τοπία και ψυχή», Άθήνα, 1968.

Ένα λυρικό και στοχαστικό όδοιπορικό, που έχει την ύλη του τραβηγμένη από μιά απόσταξη αισθημάτων και συγκίνησης, είναι πάντα ένα αξιόλογο έργο λογοτεχνικής σύνθεσης. Γιατί, εκτός απ' την εσωτερη αναχώρηση και τον ποιητικό—στις καλύτερες περιπτώσεις—μόνολογο, κατορθώνεται και μιά μετάλλαξη, σ' έναν χώρο καθαρά πνευματικό, των έρεθισμών και των έντυπώσεων, που δίνει το περιβάλλον. Μπορούμε να πούμε, πως, έτσι, φτάνει κανένα να ένανθροπίζει την φύση και τα πράγματα. Γι' αυτό, το τελευταίο απ' τα βιβλία του Ήπειρωτή λογοτέχνη Βασ. Κραψίτη, μιά κι' ανήκει σ' αυτήν την κατηγορία, παρουσιάζει ένα ξεχωριστό ένδιαφέρον. Το «Τοπία και ψυχή», είναι ένα όδοιπορικό λυρικό, που συντίθεται περισσότερο και με την υποκειμενική θεώρηση των τοπίων και των πόλεων.

Στην εργασία τούτη, που έχει για θέμα της τή τοπία, τις πόλεις και τους ανθρώπους (με την παράδοση και την ιστορία τους) στην Ήπειρο, στην Μακεδονία και στην Θεσσαλία, ό συγγραφέας εισφέρει την προσωπική του αίσθηση και την ιστορική όντότητα μιάς αυτόχθονης μνήμης. Έτσι που, στις περιπτώσεις όπου ό ίδιος δέθηκε με τον τόπο και τα πρόσωπα, η περιήγηση παίρνει ένα ποιητικό βάρος και αναπνέει σ' ένα κλίμα ξεχωριστά δικό της. Για την πνευματική αυτή εύφορία, εκτός απ' την έμπειρία, συντελεί πάρα πολύ η άτομική ψυχοσύνθεση, και η άνθορμησία

του συγγραφέα, που φτιάχνουν μιάν άτμόσφαιρα έξαρσης. Έτσι, η περιδιάβαση παίρνει, μαζί με την ρωμαντική ρέμβη του ποιητή, και την άπόσταση του στοχαστή. Και γίνεται, στις καλύτερες σελίδες του έργου αυτού, μιά παρουσία του τόπου μέσα στην γοητεία του χρόνου και στην ψυχική δόνηση του άνθρώπινου στοιχείου. Σ' αυτές τις περιπτώσεις, η άυστηρή άξιολόγηση της ύλης και η συσχέτιση άνάμεσα στα πρόσωπα και στα πράγματα, δίνει πάντοτε μεγαλύτερη πυκνότητα και καθαρότητα στην θεματογραφία. Γενικά, τα «Τοπία και ψυχή» είναι μιά σύνθετη πνευματική περιήγηση, που φέρνει την πνευματική οικείωση και που, μέσω του συγγραφέα, οδηγεί στην γνωριμία με την ζωντανή πατρίδα.

Γεωργίου Θ. Λυριτζή: «Οί άγωνιστάι της Σαμαρίνας Δημήτριος ό νεομάρτυς και Θεόδωρος ό έθνοκήρυκας», Κοζάνη, 1968.

Μικρό, αλλά πολύ άξιοπρόσεκτο, το παραπάνω βιβλίο του κ. Γ. Θ. Λυριτζή. Πρόκειται για μιά ιστορική μενογραφία δυό ήρώων, που έχουν μαρτυρήσει, κατά τρόπον που θυμίζει την έξαρση και την θειότητα των πρωτοχριστιανικών χρόνων. Και, διαβάζοντας το κανένα, νοιώθει την άπρόσιτη και φωτεινή μεταρσίωση, που, η πίστη και η άυτοθυσία των Χριστιανών αυτών, έδωσε στο Γένος μας. Ιδιαίτερα, ό νεομάρτυρας Δημήτριος, κατά την ώρα των άδιανόητων βασανιστηρίων ένώπιον του Άλη Πασά, φτάνει ήρεμα και καρτερικά ως την άχώρητη άγιότητα και το μεγαλείο μιάς άπόλυτης ταύτισης με την πνευματική όντότητα, ώστε να προκαλεί κατάπληξη για τις άνθρώπινες δυνατότητες να φτάσουν ως την συνάντηση με τον Θεό τους. Η έπανάσταση του Παπαθύμιου Βλαχάβα, που, το 1808, ξεκίνησε με την μαρτυρική πορεία τέτοιων ήρώων, στο σημείο τούτο, παίρνει ένα έλληνοχριστιανικό έπικό βάρος που συναντάει, πολύ σπάνια, στην παγκόσμια ιστορία. Άκόμα, στο βιβλίο του κ. Γ. Θ. Λυριτζή, βλέπει κανείς την λαϊκή αίσθηση και την άμεση άναγνώριση του Δημητρίου ως Άγίου, όπως και στην περίπτωση του Άγίου Ίσαποστόλου Κοσμά, πριν από την άποκατάσταση της έπίσημης Έκκλησίας. Γι' αυτό, νομίζουμε, μιά και όλα είναι έτοιμα (ό νεομάρτυρας αυτός ήδη έχει έκκλησία στην Σαμαρίνα και γιορτάζεται με ειδική Άκολουθία), θά πρέπει να ενεργήσει τώρα τα δέοντα.

Ό κ. Γ. Θ. Λυριτζής έγραψε το βιβλίο τούτο με άγάπη, με βαθύτατη εύλάβεια και με πληρέστατη συνείδηση Χριστιανού και Έλληνα Γι' αυτό, το κείμενο είναι διαποτισμένο από μιά ήρεμη συγκίνηση κι' έχει, ακόμα, μιάν άπλότητα στην διήγηση και στην παράθεση των περιστατικών, που καθιστά την εργασία του άξιόλογη. Με τέτοια πονήματα, η ιστορική φυσιογνωμία του νεοελληνισμού γίνεται το

πιό ακριβὸ κεφάλαιο τῶν νεώτερων χρόνων. Γιατί, εἶναι νὰ ἐκπλήσεται κανεὶς γιὰ τὶς δυνάμεις ποὺ ἐγκλείει ἡ φυλή μας, στὶς μεγάλες ὥρες τῆς ἱστορίας της.

Ἀντιγόνης Γαλανάκη — Βουρλέκη: «Κάτοπτρα», ποιήματα, 1968.

Ἡ ὄγδοη ποιητικὴ συλλογὴ τῆς λυρικῆς καὶ πνευματικῆς αὐτῆς ποιήτριας, ποὺ διακονεῖ μὲ τὴν ἀγάπη τῆς πιστῆς Ἑστιάδας στὰ ἑλληνικὰ Γράμματα, ἔχει τὴν γοητεία τῆς ὀριμῆς αἰσθήσεως καὶ τὴν βαθύτατη συγκίνηση τῆς ποιητικῆς ἐνατένισης. Γι' αὐτό, ἡ θέαση τῆς ζωῆς, ἀγγιγμένης στὸν πνευματικὸ χῶρο καὶ νοτισμένης ἀπὸ κλίμα στοχαστικῆς ρέμβης, δίνει τὴν γέυση τῆς ἀγωνίας καὶ τῆς ὑπαρξῆς, σ' ἓνα ἐπίπεδο πέρα ἀπ' τὴν φθορὰ τῆς καθημερινότητος. Τὰ ποιήματα τῆς Ἀντιγ. Γαλανάκη—Βουρλέκη ἔχουν τὴν διαύγεια καὶ τὴν μαρτυρία ἀπ' τὴν καρδιὰ κι' ἀπ' τὴν ψυχὴ τῆς ἴδιας τῆς ποιήτριας. Γι' αὐτό, δοιοῦνται ἀπὸ μιὰ προσωπικὴ ἐνδοσκοπίση καὶ ἀκόμα, ἐξέρχονται ἀπ' τὸν κλοιὸ τῆς δυναστείας ποὺ ἐπιβάλλει ἡ ἀπροβλεπτότητα ἐντόπιση. Ἔτσι, ἡ θεώρηση τῆς φθορᾶς καὶ τῆς ἀγωνίας γιὰ τὴν κατάκτηση τῆς ζωῆς, μεταξιώνεται σὲ μιὰ ποίηση ποὺ γιομίζει τὴν ἀνθρώπινη ἀναξήτηση. Ἡ ποιήτρια κατορθώνει νὰ συνθέσει τὰ αἰσθήματα καὶ τὶς ὄνειροπολήσεις καί, μὲ τὴν σύνθεση τούτη, νὰ διαστρώσει τὴν ἴδια τὴ ζωὴ. Πρόκειται, ἀναντίρρητα, γιὰ μιὰ ποίηση ὄριμη καὶ πειθαρχημένη μέσα στὴν ἐλευθερία τῆς ἀναπαλλοτριωτῆς ψυχῆς τῆς ποιήτριας, ἀνάμεσα στὰ πράγματα καὶ στὴ φύση, ποὺ ἐνορχηστρώνονται ἀπ' αὐτήν. Γι' αὐτό, καὶ ὁ στοχασμὸς, σὲ πολλὰς περιπτώσεις, δίνει στοὺς στίχους τῆς μιὰ παρουσίᾳ ρομαντικῆς σκέψης, ὄχι ὀλότελα ἀναγκαῖα.

γυμνώσαμε τοὺς τοίχους
κι' ἄδεια στόματα τώρα οἱ κηλίδες τῶν κάρων
θρηνοῦνε τὴ ζωὴ ποὺ τοὺς πῆραμε...

εἶδωλο στὸν καθρέφτη ἀκίνητο...
σὲ κυττάζω κι' ἀναρωτιέμαι.

Γεωργίου Ἀθ. Ζύδη: «Ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ Φιλολογία καὶ σύγχρονος ἐκπαίδευσις», Ἰωάννινα, 1968.

Χαίρεται κανεὶς τὴν τολμηρὴ καὶ ἀνοιχτὴ θέση, ποὺ, ἄσχετα ἂν συμφωνεῖ ἢ ὄχι μαζί του, διατυπώνει ὁ κ. Γεώργιος Α. Ζύδης, στὸ παραπάνω ἐπιστημονικὸ πόνημα. Εἶναι μιὰ θεωρία ριζοσπαστικῆς ἀντίληψης, ποὺ ἔχει μιὰ καταπληκτικὴ καὶ θαρραλέα προσωπικὴ πίστη. Σημασία, ἐν προκειμένῳ, ἔχει ἡ πίστη καὶ τὸ πάθος τοῦ συγγραφέα. Γι' αὐτό, παρ' ὅλη τὴν ἐπιστημονικὴ τάξη καὶ πειθαρχία στὴν διάρ-

θρωση τῶν ἀπόψεών του, κρατᾷ μιὰ ἔνταση κι' ἓναν μαχητικὸ κραδασμὸ, ποὺ ξεφεύγει ἀπ' τὴν οὐδετερότητα καὶ τὴν ἄχρη μορφή, ποὺ ἔχουν συνήθως τὰ ἐπιστημονικὰ συγγράμματα. Καί, ἀκόμα, ὁ κ. Ζύδης ἀναπτύσσει πρωτότυπες γνώμες γιὰ τὸ θέμα τῆς γλώσσας καὶ γιὰ τὴν συνάρτησή της μὲ τὴν σύγχρονη ἐκπαίδευση, ποὺ προκαλοῦν ἄλλοῦ ἀντιρρήσεις κι' ἄλλοῦ συγκαταθέσεις, ὀδηγώντας ἔτσι σ' ἓναν γόνιμο προβληματισμὸ. Ὡστόσο, κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο, ἡ συζήτηση γίνεται ζωντανὴ καὶ ὁ διάλογος (ἔστω καὶ κάπως ὀξύς), ποὺ προκαλεῖται ἀπ' τὴν ἀνάγνωση, δίνει μιὰ φλέγουσα προέκταση. Ἔτσι, ἡ ἐργασία τούτη τοῦ κ. Γ. Α. Ζύδη, καθὼς ἀναφέρεται στὴν φιλοσοφικὴ ἐξέταση τῆς γλώσσας μέσα στὴν ἐκπαίδευση, εὐρύνεται καὶ φτάνει ὡς τὰ κοινωνιολογικὰ ὅρια, πράγμα ποὺ ἀναγκάζει σ' ἓνα ἄνοιγμα τῆς συζήτησης πάρα πολὺ ἐνδιαφέρον. Γι' αὐτό, κατὰ τὴν γνώμη μας, οἱ ἐργασίες αὐτές, ἔχουν νὰ προσφέρουν οὐσυγκριτα περισσότερα, παρὰ ἂν εἶχαν ἐκείνη τὴν οὐδέτερη μορφή, ποὺ χαρακτηρίζει πολλὰς ἐπιστημονικῆς ἐργασίας. Γιατί, ἐδῶ ἔχομε μιὰ θέση, ποὺ εἶναι φτιαγμένη μὲ τὴν προσωπικὴ μας γνώμη καὶ μὲ τὴν ἀξιολόγηση τῶν ἐπιστημονικῶν ἀπόψεων, ποὺ κάνει ὁ ἴδιος ὁ συγγραφέας. Ἔχει, δηλαδή, τὴν μορφή καὶ τὴν ἔνταση ἑνὸς δοκιμίου, ποὺ πραγματεύεται μιὰν ἔρευνα γιὰ ἓνα τόσο ζωτικὸ θέμα στὸ χῶρο τῆς ἐπιστήμης.

Βασίλη Μάργαρη: «Περιγιάλι», (ποιήματα), 1968.

Ὁ Β. Μάργαρης, ποὺ παρουσιάστηκε πρόπερσι μὲ κείνη του τὴν λιτὴ εὐγένεια μιᾶς λυρικῆς ποίησης, τώρα, ξανάρχεται, τὸ ἴδιο ἀνέγγιχτος καὶ ἀβρός. Τὸ «Περιγιάλι», ποὺ μᾶς δίνει ἐφέτος, εἶναι μιὰ γνήσια καὶ διανυγῆς συγκίνηση (αἰθεριωμένα αἰσθήματα, ποὺ αἰωρίζουν τὴν ἀνθρώπινη πνευματικὴ αἰσθήση), ποὺ ἐξευγενίζει καὶ ἀποκαθαίρει τὴν πραγματικότητα. Αὐτὴ ἡ μετουσίωση, ποὺ ξεκινᾷ ἀπ' τὴν εὐαίσθησι καὶ τὴν ἀθωότητα τοῦ ποιητῆ, φτιάχνει κι' ἓναν λεπταίσθητο, ἀλλὰ στέρεο ἠθικὰ λόγο, ποὺ κρατᾷ τὴν γοητεία τῆς φυσικῆς ὀμορφιάς. Γιατί, πράγματι, ἡ ποίηση τοῦ Βασίλη Μάργαρη δὲν σταματᾷ στὸ πάθος. Ἐξέρχεται πέρα ἀπ' τὴν τυφλὴ δόνηση καὶ ἀγγίζει μονάχι τὴν ψυχὴ. Καί, γι' αὐτό, οἱ στίχοι του φέρουν ἓνα ἠθος κι' ἓναν ἄερα πνευματικῆς καθαρότητας, ποὺ διαχύνει, σὲ ὅλο τὸ ὑπόστρομα τῆς συλλογῆς, μιὰ ρέμβη μουσικῆς ὑψῆς. Ἔτσι, τὰ ποιήματα τοῦ Βασίλη Μάργαρη, φέρνουν στὰ Γράμματά μας μιὰ πνευματικὴ ἐφηβεία, ποὺ εἶναι τόσο πολυτιμὴ γιὰ τὴν ἐποχὴ τῆς λείας οκληρότητας τῶν στίχων τῶν ἡμερῶν μας. Εἶναι συγκινητικὸ καὶ παρήγορο, γιατί, αὐτὴ ἡ ὑγιὴς ὠραιότητα, προέρχεται ἀπὸ νέους.

Πρὶν ἡ ὥρα
τοῦ δειπνοῦ ἔρθει

κι' ἡ καμπάνα πρὶν
τῆς νύχτας σημάνει
κάτω ἀπ' τὸ φῶς τῆς εἰσόδου (ἰδερφέ μου)
ἄφησέ με νὰ σοῦ πλύνω τὰ πόδια.

Πέτρον Ὀλύμπιου: «Ὁ Εἰκοστός αἰώνας»
(ποιήματα), Ἀθήνα, 1962.

Δὲν μπορεῖ παρά νὰ μελαγχολήσει κανεὶς, διαπιστώνοντας πῶς, στὸν τόπο μας, ἡ κριτικὴ ἐπισήμανση δὲν κατόρθωσε νὰ δώσει τις διαστάσεις καὶ τὴν ἀκτινοβολία, πού εἶχαν ὀρισμένα ὄντως ξεχωριστὰ πνευματικὰ γεγονότα (βιβλία), κατὰ τὰ πέντε — δέκα τελευταῖα χρόνια. Ξεκινᾶμε νὰ κάνουμε τις σκέψεις αὐτές ἀπ' τὴν ποίηση τοῦ Πέτρον Ὀλύμπιου, πού ἐμφανίστηκε ὡς ὀλοκληρωμένη θεώρηση καὶ λόγος, ἐδῶ κι' ἕξη χρόνια. Γιατί, εἰδικώτερα ἢ ποίηση τοῦ «Εἰκοστοῦ αἰῶνα» (χαρακτηριστικὴ ὑπόμνηση μιᾶς θεμελιακῆς χάραξης πού προσδιορίζει τὸν σύγχρονον ἄνθρωπο ὕστερ' ἀπ' τὴν ψυχοπνευματικὴ του μετάβαση) εἶναι, ὄχι μονάχα ἡ αὐθεντικώτερη ἔκφραση τῆς ὑπαρξιακῆς ἀγωνίας καὶ τῆς αὐτοεπίστασης τοῦ ποιητῆ, ἀλλὰ καὶ ἡ μεταφυσικὴ — περίπου — ἐνατένιση (πὶδ σωστά, ἢ μεταχαοτικὴ γεύση) τῆς πνευματικῆς μεταξίωσης τῆς συγκινησιακῆς προέκτασης τῆς ἀνθρώπινης δυνατότητας πέρ' ἀπ' τὴν ἀνάσχεση τῆς ἐμπειρίας. Δηλαδή, πρόκειται γιὰ μιὰ δραματικὴ κατάκτηση, πού προκλήθηκε ἀπ' τὴν ἀνάγκη τῆς ἄμυνας γιὰ ἐπιβίωση τῆς ἀνθρώπινης ὑπόστασης, μπροστὰ στὴν τρομακτικὴ ἀνάπτυξη τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τεχνικῆς τοῦ αἰῶνα πού διανύομεν ἐν μέσῳ ἰλιγγιωδῶν ἐκπλήξεων. Γι' αὐτό, ἀκριβῶς, ἡ ποίηση τοῦ Πέτρον Ὀλύμπιου ἔχει μέσα της ἓνα ὄνειρο, ἓνα πάθος καὶ μιὰ ρομαντικὴ ἀντίστιξη, πού θυμίζει τὸν πυρετὸ καὶ τὸ παραλήρημα τοῦ Ρεμπώ. Εἶναι μιὰ ποίηση γεννημένη ἀπ' τὴν ἀγωνία καὶ τὴν ἀνησυχία μιᾶς παράτολμης λογικῆς, πού πάσχει νὰ κρατήσει τὴν ἀκεραιότητα τῆς ἀνθρώπινης θεϊκότητος, κάτω ἀπ' τὸ βάρος τῆς ὑλικῆς δημιουργίας τῆς ἴδιας. Ἐτσι, ὁ λόγος ἐδῶ αἶρεται πάνω ἀπὸ τὴν φθαρτὴ συμβατικότητα τῆς ἴδιας του τῆς θεματογραφίας καὶ γίνεται μιὰ πορεία ἐκφραστικῆς πυράκτωσης πού, ὡς ἐκ τούτου, γεννᾷ αὐτόματα ἴσως μιὰ καινούργια δογματικότητα. Γι' αὐτό, παρά τὴν χρῆση κάποιων ἐννοιολογικῶν σχημάτων λογικῆς ἀνασταλτικότητος (ἢ ἀπόδοση κάποιων ἀφηρημένων ἐνοιῶν μὲ λέξεις καθιερωμένης χρήσης, πρᾶγμα πού, καμμιά φορὰ χτυπᾷ αἰσθητικά), τὰ ποιήματα τοῦ Πέτρον Ὀλύμπιου ξεχωρίζουν γιὰ τὴν ὀριμότητα, τὸν στίλβοντα λεκτικὸν ὀπλισμὸ καί, πρό πάντων, γιὰ τὴν ἐπικὴ κατασκευὴ στὴν ἐσωτερικὴ τους δομὴ, χωρὶς, ὡστόσο, νὰ ὑφίστανται καμμιά ἀραιώση ἐκείνης τῆς διαπεραστικῆς συγκίνησης πού πῆζει τὸ φῶς της. Εἶναι ἡ κυριαχία τῆς ψυχῆς καὶ τῆς πνευματικῆς ἰσχύος, πού

ἀναδύεται ἀπ' τὸ χάος καὶ τὴν κατάπληξη καὶ πού, ὀδηγημένη ἀπὸ μιὰ ρέμβη (ἔστω ἀνθρώπινης ἀδυναμίας), θέλει νὰ ἀτενίσει πού πὶδ βαθύτερα τὴν μοῖρα της καὶ τὴν δύναμή της.

Ἐτσι, ὁ «Εἰκοστός αἰώνας» τοῦ Πέτρον Ὀλύμπιου ἐκλύει ἓναν ὄνειρικὸ ἀναχωρητισμὸ, πού χαράσσεται στις βαθύτατες τομῆς τῆς ἀνθρώπινης τρυφερότητας. Αὐτὴ, ἐν γενικαῖς γραμμαῖς, εἶναι ἢ τόσον ἐνδιαφέρουσα ποίηση πού, κατὰ τὴν γνώμη μας, θὰ ἔπρεπε καὶ ἡ προσφορά της νὰ εἶχε ἀξιολογηθεῖ πὶδ ἐκτεταμένα. Γιατί, ἀπ' ὅ,τι ἔχω ὄψει μου, μονάχα ὁ Χρῆστος Στ. Τσαπαλᾶς ἔσκυψε πρᾶγματι πάνω ἀπ' τοὺς κραδασμοὺς αὐτοὺς καὶ εἶναι ὁ μόνος πού τοὺς τοποθέτησε — γενικώτερα — μέσα στὰ πλαίσια ἐνὸς εὐρυτέρου στοχασμοῦ.

Ἐρχομαι

— Χαλασμός — Τιμὸρ —

στὸν πατέρα καὶ γεννήτορα σπαραγμὸ
καὶ στὴν ἄρπυια Μάννα — Ἀνάγκη
Βρέφος τῆ βρῆκα ἀναίματο

... ὑποτροφικό, μοιραῖο κι' ἄτολμο.

— ὑποψία λαθρόβια στοῦ παμφάγου σκύμου
τὰ πόδια
περιστέρι σὲ χειμέρια νάρκη μὲ παγωμένα
τὰ φτερά.

Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

Δημ. Δάνου: «Ὁ δάσκαλος στὸ χωριὸ καὶ ἡ Κοινοτικὴ ἀνάπτυξις». (Ἀθήναι 1967).

Ὁ ἐκλεκτὸς συνάδελφος κ. Δ. Δάνος εἶναι πού γινωστός, ὄχι μόνον στὸ δασκαλικὸ κῶσμο, ἀλλὰ καὶ γενικώτερα σὲ εὐρύτερους πνευματικὸς κύκλους τῆς χώρας μας γιὰ τὴν ὡς τώρα πνευματικὴ του προσφορά καὶ τὴ συγγραφικὴ του ἐργασία. Ὁ κ. Δάνος βασικὰ ὑπῆρξε ἰδεολόγος δάσκαλος, πού πλημμυρισμένος ἀπὸ ἀγάπη γιὰ τὸ παιδί, ἀφιέρωσε ὅλη τὴ ζωὴ του στὴ σωστὴ διαπαιδαγώγηση τῆς νέας γενεᾶς. Δεκαετηρίδες ὀλοκληρες ἐργάστηκε εὐσυνείδητα γιὰ νὰ δώσει στὰ Ἑλληνόπουλα τὴν ὀρθὴ ἀγωγή ὅσο λίγοι δάσκαλοι τῆς χώρας μας. Τὸ πόσο ἔχει μπεῖ στὰ ἐνδιαφέροντα τῆς παιδικῆς ἡλικίας καὶ στις ἀπαιτήσεις καὶ τὰ προβλήματα τῆς ἐποχῆς μας, τὸ φανερῶνουν τὰ διάφορα συγγράμματά του μὲ χαρακτηριστὰ παιδαγωγικά, καθὼς καὶ τὰ τέτοια σὰν ἐλεύθερα ἀναγνώσματα τῶν παιδιῶν τῶν κατωτέρων τάξεων τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου. Ὁ κ. Δάνος ὅμως δὲ στάθηκε μονάχα φωτισμένος δάσκαλος μὲ τὸ στενὸ νόημα τοῦ καλοῦ δασκάλου πού θαυματοουργεῖ μονάχα γύρω ἀπ' τὴ διδακτικὴ του ἀποστολή. Ἀποδείχτηκε καὶ πρωτοπόρος λόγιος πατριώτης, δουλεύοντας μὲ πάθος γιὰ τὴ βελτίωση τοῦ τόπου μας κατὰ

διάφορους τρόπους. Ξεκινώντας από αγροτική περιοχή — ή καταγωγή του είναι από τη Βίτσα του Ζαγοριού — πέρασε τα παιδικά του χρόνια στο χωριό του. 'Απ' τη ζωή του αυτή κράτησε μέσα του έντονα και άγνά βιώματα. Τα βιώματά του αυτά με το λογοτεχνικό ταλέντο, με το όποιο είναι προικισμένος, τα εξωτερικεύσε χαρίζοντάς μας εδώ και λίγα χρόνια ένα ωραίο βιβλιαράκι με τίτλο: «Κοντά στο Βίκου τη χαράδρα».

Τόν τελευταίο καιρό, με γνώμονα πάντοτε τόν πόθο να βελτιωθεί ή ζωή τών 'Ελλήνων πού ζουν στο χωριό, για τούς όποιους αξίζουν καλύτερες μέρες, έχει γράψει ένα από κάθε άποψη άριστο βιβλιαράκι με τίτλο: «'Ο δάσκαλος στο χωριό και ή κοινοτική ανάπτυξις». Τό ωραίο αυτό βιβλίο αποτελεί έκδοση τής 'Επιτροπής Κοινοτικής ανάπτυξης του Βασιλικού 'Εθνικού 'Ιδρύματος. Βαθύς γνώστης τών συνθηκών, κάτω από τις όποιες ζει σήμερα ο λαός τής ύπαιθρου, αλλά και με τή σωστή εκτίμηση στο κύρος και τήν αποστολή του δασκάλου πού ύπηρετεί στο έλληνικό χωριό, μās παρουσιάζει με τό βιβλίο του αυτό κατά θαυμάσιο τρόπο τούς σωστούς δρόμους πού πρέπει να ακολουθήσει ο δάσκαλος του χωριού για να βόηθήσει στην κοινοτική ανάπτυξη τής περιοχής, στην όποία βρίσκεται τό σχολείο του.

Με έναν πολύ ζουμερό πρόλογο μās δίνει τήν έννοια τής κοινότητας και τό ρόλο πού παίζει από κάθε πλευρά ή ανάπτυξη κάθε ελληνικής κοινότητας για τό γενικό έθνικό καλό. Με τή λογοτεχνική χάρη πού τόν διακρίνει μέσα στα έξ κεφάλαια του βιβλίου διαπραγματεύεται για τούς ποικίλους τομείς πού μπορεί να ξαπλώσει ο δάσκαλος του χωριού τή δραστηριότητά του με προσπάθεια τήν ανάπτυξη τής Κοινότητας, στην όποία ύπηρετεί. 'Ο κ. Δάνος ύπηρετήσε για πολλά χρόνια κατά τά πρώτα χρόνια τής δασκαλικής του ζωής σε διάφορα 'Ηπειρωτικά χωριά και έτσι έχει ζωντανή αντίληψη τών προβλημάτων πού απασχολούν κάθε 'Ελληνική κοινότητα. 'Η γραφίδα του έκλεκτου συναδέλφου παρουσιάζει τό σπουδαίο αυτό θέμα, όχι μόνο καλά διαρθρωμένο, αλλά και με λογοτεχνικό τρόπο, σε γλώσσα άπλη δημοτική διατυπωμένο, από κάθε δέ πλευρά ολοκληρωτικά διευκρινισμένο. 'Όσα γράφει ο συγγραφέας δεν αποτελούν θεωρίες ουτοπιστικές, όπως πολλές φορές διαπιστώνουμε σε παρόμοια έργα. Είναι πράγματα διευκρινισμένα, δοκιμασμένα και κατά συνέπειαν αποτελούν ασφαλέςτατον οδηγό για κάθε εύσυνείδητο, προοδευτικό και φιλότιμο δάσκαλο, πού θέλει να επιτελέσει όπως πρέπει τή μεγάλη του αποστολή για τό γενικό καλό τής πατρίδας μας.

'Όσο κι ύν προσκρούσω στη μετριοφροσύνη του συγγραφέα, δεν μπορώ να μήν συγχαρώ θερμότατα τόν έκλεκτο συνάδελφο και παιδικό μου φίλο κ. Δ. Δάνο και για τό σύγγραμμά του αυτό και να τονίσω τελειώνοντας

πως πολύ με συγκινεί τό τέλος από τόν έπιλόγο του όπου γράφει: «ΣΤΡΟΦΗ ΣΤΟ ΧΩΡΙΟ» είναι ή σιωπηλή έκκληση και έπιτακτική έπιταγή του καιρού μας».

ΚΩΣΤΑΣ Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

•••

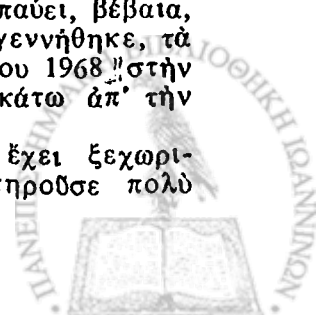
ΝΕΚΡΟΛΟΓΙΑ

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΜΠΟΓΚΑΣ

Δέν έχει περάσει μεγάλο χρονικό διάστημα από τότε πού τα πνευματικά μας Γιάννινα θρήνησαν τό θάνατο του Δημ. Σαλαμάγκα, και να πάλι εδώ και λίγον καιρό έχασαν κι άκόμα έναν έξαιρετο πνευματικό εργάτη τους, τόν Ευάγγελο Μπόγκα. Σοβαρό πλήγμα και τούτου ο θάνατος, γιατί ο μακαρίτης ο Μπόγκας αναδείχτηκε πολύ εύσυνείδητος 'Ηπειρωτικός συγγραφέας και θαυμάσιος τραγουδιστής κάθε Γιαννιώτικου στοιχείου πού σχετίζεται με τήν ιστορία και τή λαογραφία τής πρωτεύουσας τής 'Ηπείρου μας. 'Υπήρξεν ο άνήσυχος λόγιος πού με ένθουσιασμό και ζήλο κατέγινε σ' όλη του τή ζωή στην έρευνα και στη μελέτη τών 'Ηπειρωτικών θεμάτων γενικώτερα, αλλά πιό ειδικά στη μελέτη και τή συγγραφή πολλών θεμάτων πού κατά κύριο λόγο σχετίζονται με τά Γιάννινα. 'Ο Ευάγγελος Μπόγκας, πλημμυρισμένος από πλουσιώτατα πατριωτικά βιώματα, φρόντισε να έμβαθύνει όσο λίγοι μέσα στην 'Ηπειρωτική λαϊκή ψυχή, κατά κύριο λόγο στη Γιαννιώτικη λαϊκή ψυχή.

'Ο λόγιος αυτός πατριώτης μας είδε τό πρώτο φώς του ήλιου στα Γιάννινα κατά τό 1894. Σ' αυτά πέρασε τά πρώτα του παιδικά χρόνια. Οι παιδικές του αναμνήσεις είχαν χαραχτεί τόσο βαθιά στην ψυχή του πού για όλη του τή ζωή παρέμειναν ζωηρότατες. Βασική μόρφωση πήρε στα τότε δημοτικά σχολεία τής θρυλικής αυτής πόλης, για να φοιτήσει κατόπι στην ξακουσμένη Ζωσιμαία Σχολή. Τελειώνοντας τή Ζωσιμαία σπούδασε, στο Πανεπιστήμιο τής 'Αθήνας, Φυσικές έπιστήμες, χωρίς όμως να επιδιώξει παραπέρα σταδιοδρομία στον κλάδο αυτόν. Νεαρός άκόμα στην ηλικία, διωρίστηκε στην Ταχυδρομική ύπηρεσία του 'Υπουργείου Συγκοινωνιών. 'Αργότερα μετατάχτηκε στον Ο.Τ.Ε. Στον κλάδο αυτόν είχεν έξαιρετικά ίκανοποιητική εξέλιξη. 'Εφτασε ως τό βαθμό του 'Επιθεωρητή. Με τόν τίτλο και με τό βαθμό αυτόν αποχώρησε απ' τήν ύπηρεσία, γιατί εδώ και 9 χρόνια είχε συμπληρώσει τό όριο τής ηλικίας, όποτε πήρε τήν σύνταξή του. Σάν συνταξιοδχος παρέμεινε στην 'Αθήνα, χωρίς να παύει, βέβαια, να επισκέπτεται τόν τόπο πού γεννήθηκε, τά Γιάννινα. Πέθανε στις 18 'Ιουλίου 1968 στην 'Αθήνα, όπου και αναπαύεται κάτω απ' τήν 'Αττική γή.

Για τόν Ευάγγελο Μπόγκα, έχει ξεχωριστή σημασία πως πάντοτε διατηρούσε πολύ

ζωντανή την εικόνα των Γιαννίνων. Τάχε κλείσει κυριολεκτικά μέσα στην ψυχή του. Γι' αυτό και το πνευματικό του έργο — παράλληλα με την επαγγελματική του απασχόληση δέν έπαυε ποτέ του να μελετάει και να συγγράφει—είναι πλημμυρισμένο από αφάνταστα ζωντανές εικόνες τής στενότερης πατρίδας του. Το πνευματικό έργο του Μπόγκα μπορεί να το κατατάξει κανένας σε τρεις τομείς με κέντρο πάντοτε κάποιον θαυμάσιο λαογραφικό προσανατολισμό.

Τόν ιστορικό τομέα, τόν καθαρά λαογραφικό ή λαογνώστικό και τó γλωσσικό.

Ός πρός τά ιστορικά θέματα ή δουλειά του μακαρίτη του Μπόγκα πρέπει να θεωρείται άρκετά άξιοπρόσεκτη. Με τά όσα έχει δημοσιεύσει στην έφημερίδα «Βήμα» τής Αθήνας, «Ηπειρωτικών Αγώνων» των Γιαννίνων, καθώς και σε άλλα έντυπα, μās έχει δώσει θαυμάσιες εικόνες για τήν κατάσταση των Γιαννίνων κατά τήν πολιτοκρία τους στα 1912—13, για τó πέσιμο του Μπιζανιού, για τó μάρτυριο του Νεομάρτυρα Γεωργίου, για τήν αντίδραση των Ηπειρωτών, για τούς Σαρακατσαναίους κ.λ.π. Όλα αυτά τά δημοσιεύματα τού αποτελούν θαυμάσια τεκμήρια για τή συγγραφή τής νεώτερης ιστορίας τής Ηπείρου,

Αλλά και από καθαρά λαογραφική άποψη τó συγγραφικό έργο του Μπόγκα υπήρξε πολύτιμο. Βρίσκεται αυτό κατύσπαρτο σε διάφορα περιοδικά και έφημερίδες. Μερικές από τίσ σπουδαίες του λαογραφικές μελέτες βρίσκει κανένας στην «Ηπειρωτική Έστία» και άλλου. Απ' τίσ μελέτες του αυτές σημειώνουμε μερικές που δημοσιεύτηκαν στο περιοδικό «Ηπειρ. Έστία», όπως τέτοιες είναι: «Η άρκουδα στους Ηπειρωτικούς θρύλους», «Ζωά και πουλιά στους Ηπειρωτικούς θρύλους», «Ηπειρωτικές παροιμίες» και πολλά άλλα.

Πέρα από τά παραπάνω, έξαιρετικά σημαντικό μπορεί και πρέπει να χαρακτηριστεί τó συγγραφικό έργο του Μπόγκα γύρω από τίσ γλωσσολογικές έρευνες που έκανε. Και στον τομέα αυτόν κατέγινε με πολύν ζήλο και μελέτησε με έπιστημονικό τρόπο κάθε τι που σχετίζεται με τά γλωσσικά ιδιώματα τής Ηπείρου. Κατάσπαρτες σε διάφορα έπιστημονικά περιοδικά με τέτοιου είδους περιεχόμενο υπάρχουν πολλές μελέτες του. Σημειώνουμε μερικές τέτοιες: «Τά εις τήν Τουρκικήν, Περσικήν και Αραβικήν δάνεια τής Έλληνικής» (περιοδικό «Αθηναί» 1951), «Η έθνικότης μερι-

κών λέξεων των Σαρακατσαναίων» (Ηπειρ. Έστία» 1956), «Μιά γλώσσα που πεθαίνει» (Ηπειρωτ. Έστία» 1952) και πολλά άλλα.

Έκείνη όμως ή πνευματική εργασία Μπόγκα που, κατά τήν ταπεινή μου γνώμη, ναι πιο σημαντική από όλες τίσ εργασίες είναι τó από 460 σελίδες σύγγραμμά του τίτλο: «Τά γλωσσικά ιδιώματα τής Ηπείρου. Σύγγραμμα που χρειάστηκε να καταβληθεί λύχρονος μόχθος και αξιοθαύμαστη προσπάθεια. Τó βιβλίό αυτό του μακαρίτη Μπόγκα έχει τυπωθεί κι' έχει κυκλοφορήσει στα έσθια τής σειρά των εκδόσεων τής Έταιρείας Ηπειρωτικών Μελετών. Παρ' όλες τίσ δυσκολίες, που ήταν έπόμενο να συνταχθεί κανένας, θέλοντας να γράψει για όλα τά γλωσσικά ιδιώματα τής Ηπείρου, μπορεί κανένας να πώς ό συγγραφέας έφερε σε πολύ ικανοποιητικό αποτέλεσμα τή σπουδαία αυτή εργασία τουλάχιστο ως προς τó γλωσσικό ιδίωμα Γιαννίνων. Δικαιολογημένα ή Γλωσσική Έστία Αθηνών βράβευσε τήν εργασία αυτή Μπόγκα και πολύ όρθή ή άπόφαση τής Έταιρείας των Ηπειρωτικών Μελετών που τύπη σε βιβλίό τήν εργασία αυτή του Μπόγκα.

Γενικά μπορεί κανένας να χαρακτηρίσει τó συγγραφικό έργο του Μπόγκα πολύτιμο. Ας μου επιτραπεί να διατυπώσω τήν ταπεινή γνώμη πώς πρέπει να καταβληθεί προσπάθεια από κείνους που μπορούν να εκτιμήσουν καθόπως πρέπει τά πνευματικά θέματα, ώστε κάποτε γίνει κατορθωτό να συγκεντρωθούν και να έδοθούν συγκεντρωμένες όλες οι διάσπαρτες σε περιοδικά και στις έφημερίδες ιστορικές και λαογραφικές μελέτες του Μπόγκα. Οι εργασίες του έξαιρετου αυτού συμπατριώτη μας αποτελούν σημαντικό θησαυρό από άποψη Ηπειρωτικής ιστορίας και Ηπειρωτικής λαογραφίας. Και τούτο, γιατί όλες τίσ εργασίες τού αυτές τίσ διέπει πατριωτικός ένθουσιασμός, έπιστημονικότητα και υπερβολική γνησιότητα. Όλη ή ζωή του Είλαγ. Μπόγκα χαρακτηρίζεται σαν προσπάθεια να τιμήσει, να προβάλλει και να αξιοποιήσει τήν Ηπειρωτική και ιδιαίτερα τή Γιαννιώτικη φυσιογνωμία. Χρέος λοιπόν όλων μας είναι με τή σειρά μας να κάνουμε ό τι πρέπει για να τιμηθεί τó όνομα τού εκλεκτού αυτού τέκνου τής Ηπείρου και να παραμείνει ή μνήμη του αιώνια.

ΚΩΣΤΑΣ Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

